

De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden

<https://hdl.handle.net/1874/203510>

Instituut De A. S. S.
voor Nederlandse Taal-
en Letterkunde aan
Rijksuniversiteit te Utrecht

DE
O P K O M S T
EN
B L O E I
DER VEREENIGDE
NEDERLANDEN.

Instituut De Vooy
voor Nederlandse Taal-
en Letterkunde aan de
Rijksuniversiteit te Utrecht
DE

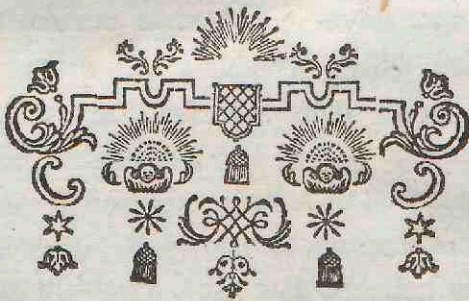
LXVIII
STY
61

OPKOMST
EN
BLOEI
DER VEREENIGDE
NEDERLANDEN.

DOOR
S. S T Y L.

TWEEDE DRUK.

*Vermeerderd met een SLOTZANG, TER LIEFDE
VAN HET VADERLAND; door denzelfden.*

Te AMSTERDAM,
By PETRUS CONRADI.
Te HARLINGEN,
By V. VAN DER PLAATS.
MDCCLXXVIII.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

L E E Z E R.

Eene aangenaame ondervinding heeft my geleerd, dat men ligtelyk, ter liefde van een gelukkig onderwerp, den zwaksten Schryver genade bewyst. Dat voorrecht schynt bovenal de belangen des Vaderlands te betreffen. Eene luchtige schets van Vaderlandsche zaaken geeft dikwyls den Leezer meer voldoening, dan de uitvoerigste bespiegeling van oude en verre afgelegene Volken, hoe keurig voorgedraagen door eene meesterlyke hand. Dewyl zulks in myn geval duidelyk gebleeken is, vind ik my thans ook aangemoedigd, om deeze Verhandeling op zichzelve, en afgezonderd van dat geleide, waaronder zy voor cenige jaaren te voorschyn kwam, in het licht te geeven. Ik hebze noch eenigzins beschaafd, maar weinig vermeerderd, om dat eene verdere uitbreiding, myns oordeels, my ligtelyk buiten het algemeen bestek had kunnen brengen. Doch om naar myn vermogen deeze schraalheid te boeten, heb ik het gewaagd, hierachter een dichtstukje te plaatsen, betrekkelyk tot het onderwerp, hoewel niet zo zeer geschikt om het op te helderen, als wel om den vermoelden Leezer door verandering van toon te ververschen. Poëzy, al is zy middelmatig, heeft, zo men de allerkundigsten uitzondert, dat vermogen noch zomtyds.

En dewyl eene Voorrede gemeenlyk slechts dienstig is om den Leezer by voorraad gemelyk te maaken, wenschte ik met al myn hart de myne hier af te breeken. Ondertuschen staat het zo geschapen, dat zy bykans een nieuw Vertoog dient uit te maaken, ja, 't geen veel erger is, de gedaante van een Twistschrift, my zo haatelyk, meer of min aan te neemen. Men dulde dit, dewyl ik niets anders bedoel dan de verdediging van myzelven; het welk eensdeels een natuurlyk recht is, en ten anderen eene verpligting schynt, zo lang ik den Leezer niet verzoek *de pen te haalen* door eene plaats, waarin een Schryver van zeldzaame verdiensten verzekert *bykans zoo vele fouten als woorden* te hebben gevonden. De Heer PAULUS, die ligtelyk tot zulk eenen stap te brengen is, gelyk dat doorluchtig voorbeeld, *Verkl. der Unie*, III. D. bl. 175, 176, *in de Aant.* bewyst, verwachte dit zo niet van my. Vlugge, zo wel als voorbaarige Geesten laaten zich gemaklyk omzetten, door *een zeer aanzienlyk en kordaat man*, vooral wanneer zy van deszelfs *vriendelykheid en welmeenendheid zoo vele ondervinding hebben*. Eene logger denkwyze, gelyk de myne, gaat veelal met meer zorgvuldigheid gepaard; op dat ons ten minsten, kunnen wy niets voortreflyks zeggen, geene dwaasheid *ontsnappe*.

De groote zwaarigheid bestaat hierin, dat de plaats, die ik, naar 't schynt, woord voor woord verdedigen moet, ongeveer tweehonderd woorden be-

behelst. Wie schrikt niet? En zo nu uit elk verschilpunt slechts tien anderen gebooren wierden, volgens het natuurlyk beloop van een pennestryd: wat raad? waar heen toch met een profes van tweeduizend *instantiën*? Maar de Leezer stelle zich gerust. Ik zal een ander pad inslaan: kan het overal zo kort niet vallen, als ik wenschte, 't zal ten minsten niet overal netelig zyn, en mischien noch hier en daar een draaglyk verschiet vertoonen.

In de eerste plaats moet ik eene algemeene aanmerking voordraagen, noopens het onderscheiden oogmerk van myne Verhandeling, en het licht waarin dezelve moet beschouwd worden. Nooddelooze moeite, voor een iegelyk, die 't geduld gehad heeft om de leiding myner gedachten te volgen: maar hier noodzaakelyk, vermits ook anderen, benevens deezen schranderen Schryver, by gebrek van oplettendheid of oordeel, in zyne schuldellooze dooling kunnen gevallen zyn. Een al te scherp gezigt is doorgaans kort: in dat geval is men verpligt den welmeenenden hulp te bieden.

Een iegelyk, die zich van het stof der Schoolen gezuiverd heeft, is overtuigd, dat de Geschiedenissen der Waereld zo wel van den kant der Wysbegeerte, als der Rechtsgeleerdheid, kunnen en moeten onderzocht worden. En wie zal ooit zonder dit hulpmiddel een geschiedkundig oordeel bekomen? Wie zal den oorsprong der Wetten, der-

zelve billykheid, bestendigheid, en invloed met vrucht beschouwen, zo hy niet geleerd heeft deugden en gebreken ter toetsē te brengen, de hoofdbelangen van een Volk te ontzwachtelen, vooral de hartstogten, dryfveeren van het menschelyk geslacht, in weêrwil van hunne vermomming, te kennen en te onderscheiden? De zedelyke Wysbegeerte heeft tot haar groot oogmerk de kennis van het menschelyk hart, en de verbetering van hetzelfde. Geene wezenlyke Staatskunde zonder haare lessen: en wederom geene waare kennis van den mensch, zo wy niet door treffende voorbeelden onderrecht zyn van de wisselvalligheid der menschelyke zaaken, de nietigheid van al wat hier groot is, en het zelfbedrog der Eigenliefde, die dikwyls aan ingebeeelde noodwendigheden haare zaakelykste belangen opoffert. Uit deeze wederkeerige betrekkingen wordt eindelyk eene soort van Stelkunst gevormd, die alle kromme lynen van het Staatsbewind afmeet, en ons wel droevige waarheden leert, maar ook tevens de middelen ter vertroostinge aan de hand geeft. Zy leert ons dat Plakaaten, Resolutien, Publikatien, enz., veelal niets meer betekenen dan eene munt, die nu gangbaar is, maar morgen wederom afgeschafte en vergeeten wordt; ja dat niet zelden de plechtigste Verbonden maar speeltuigen zyn voor de staatzucht der Grooten. Doch zy overtuigt ons meteen dat alles wel gaat, zo de gewigtigste instellingen, door bevoegde Wetgevers

vers wyslyk beraamd, overeenkomstig gevonden worden met het onveranderlyk karakter der Natie, en de duurzaame belangen van den Staat. En indien men met voortreffelyke Schryvers onderstellen mag, dat de Zeden van een Volk meer invloed hebben op deszelfs geluk, dan de Wetten zelve, en het uitgestrektste bewind van scepters en kroonen; zal deeze oeffening ruim zo nuttig mogen schynen, als de veelbeloovende onslag van zommige Rechtsgeleerde Vertoogen. Doch alles heeft zyn tyd en plaats: men betwiste niemand zyne verkiezing, zo lang de waarheid 'er niets by lydt.

Maar zulk eene wysgeerige Staatkunde is schier overal aan tegenspraak onderhevig. Hoe veel verschilt men dikwyls, in den dagelykschen wandel, over de eenvoudigste zaaken? hoe veel te meer in dien wyden kring van gebeurtenissen, toevallen, verschynzelen, oorzaaken en gevolgen, meerendeels niet kenbaar dan door de fynste onderscheiding, en op ontelbaare wyzen te zamen gekoppeld, om elkanderen beurteling te helpen en te wederstreeven? Het zou my derhalven zeer verwonderen, zo men slechts weinigen vond, die in zodanige beschouwingen merkelyk van my verschilden: te meer, dewyl ik niet meen te behooren onder het getal der geenen, die best tot zulk eene oordeelkunde bevoegd zyn. Maar met geene mindere verwondering zou ik hooren dat de zulken my, in dat geval, punt voor punt zo veele *fouten* toereken-

kenden. De man, die zich zulks aanmaatigt, moet noopens het betwiste onderwerp eene onfeilbaare kennis bezitten; en ik denk dat die volflagene zekerheid in het stuk, waarvan wy handelen, menschelyker wyze niet vallen kan.

Zodaanig was myn inzicht, toen ik in myne Verhandeling eerst de oude Hollandsche Geschiedenissen voorstelde, als eenen grondslag ter verklaringe van laater tyden. Een iegelyk oordeele vrymoedig over myne wyze van voorstellen en verklaaren: alleenlyk verzoek ik, dat men in dit oordeel de straksgemelde beginzelen in het oog houde, op dat ik niet overgeleverd worde ter bescheidenheid van eene onbevoegde Vierschaar. Of zou men in den vryen Staat der Letteren geen Privilegie *de non evocando* kennen?

Tot myn oogmerk vond ik niets bekwaamer, dan de verdeeldheid der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, de Bourgondische Regeering, inzonderheid die van Vrouw Maria; en vervolgens de gewigtige Staatsbelangen onder het geduchte Huis van Oostenryk, die ons geleiden tot den aanvang van ons tegenwoordig Gemeenebest. Maar ik heb ook weinig minder werks gemaakt van de gistingen onder Leicester, die zeer veel toegebracht hebben, om vervolgens het beste ontwerp voor onzen Regeeringsvorm te vinden. De Unie van Utrecht verleende hiertoe wel een nuttig richtsnoer; doch men had ook op dien tyd reeds ondervonden dat zy in

verscheidene punten onuitvoerlyk was. Men had zelfs, eer Leicester in deeze Landen kwam, reeds gehandeld over het vermeerderen en veranderen van dat Verbond. Na zyn vertrek sloeg men de hand aan 't werk, om niet alleen den band der Unie te versterken, maar ook veele gevaaren, welke men uit zynen slinkschen handel had leeren kennen, in 't byzonder te voorkomen. Tot het een zo wel als tot het ander zyn van tyd tot tyd de beste schikkingen, die mogelyk waren, beraamd, hoewel niet zonder groote verscheidenheid van gevoelens, die wy overal in de burgerlyke Historie van ons Vaderland ontmoeten.

Leicester had, straks by den aanvang van zyne Regeering, getracht het denkbeeld van de volstrekte Oppermagt der Provinciën te verduisteren, om het over te brengen op den Raad van Staate, die van zyne wenken vloog. Binnen Utrecht bereikte hy genoegzaam zyn oogmerk; van waar hy ook Gelderland en Overysfel, dagelyks voor den Vyand bloot leggende, gemaklyk wist te vernederen. Zee-land, wegens de verpande plaatsē met Engelsch krygsvolk bezet, wierd kort in toom gehouden. Vriesland, alwaar Graaf Willem Lodewyk Stadhouder was, zou mischien rustiger tegenstand hebben geboden; maar dewyl Groningen noch in 's vyands handen was, en Verdugo van daar den Frieschen bodem onophoudelyk besprong, had Graaf Willem zo veel te doen met krygszaaken, dat hem de burger-

gerlyke beroerten, door Leicesters aanhang gestookt, veelal over de hand kwamen. Men mag dan zeggen, dat de Staaten van Holland alleen noch voor 's Lands vryheid, tegen de Engelschen en hunnen aanhang, in de bresse stonden.

Schoon nu de Raad van Staate, waarin Leicester ook twee Engelsche Raaden had, het Oppergezag zo verre tot zich trok, dat de Provinciaale onafhanklykheid, buiten Holland, weinig in aanmerking kwam; echter moest men, om 's Lands gebruik eenigzins in 't oog te houden, noch zomtyds de algemeene Staaten beschryven, die dan ten minsten eene flaauwe schaduw vertoonden van dat Gezag, het welk de Raad van Staate in volle kracht uitdrukte. Geen wonder, dat de Engelschgezienden, toen deeze Raad, na het vertrek van Leicester, aan 't kwynen sloeg, het vleicnd denkbeeld van Oppermagt, waaraan men zich vergaapte, op de algemeene Staaten, als de naast vermoedelyke Mededingers naar zulk eene achtbaarheid, overbragten. Geen wonder dat de Hollanders, dus van alle zyden belemmerd, moeite en tyd noodig hadden, om dit denkbeeld behoorlyk te wederstaan; te meer, dewyl de Engelsche Raaden, noch in den Raad van Staate gebleeven, het ook ten hunnen voordeele poogden te ondersteunen. Wat vermag de bondigste redeneering in beroerde tyden? Zy, die den grootsten aanhang winnen, zyn dikwyls 't minst van allen in Rechtsgeleerdheid en Geschiedenissen be-

bedreeven: en, al zynze 't ook, zy bedienen zich doorgaans van gereeder middelen dan Oudheidkunde en sluitredenen. Zy, die den standaard yverigst volgen, weeten gemeenlyk niets, en zyn daarom zo veel stouter.

Maar terwyl men in de vermenigvuldigde vergaderingen der algemeene Staaten raadpleegde over 't schikken en bevestigen van den Regeeringsvorm, moesten evenwel de driften allengs bedaaren, om voor de gezonde reden plaats te maaken. Hoe is het dan mogelyk dat iemand vervolgens een woord heeft durven reppen ten nadeele van de volstrekte oppermagt der byzondere Provincien? Hoe konden de algemeene Staaten zich het minste gezag boven deeze oppermagt aanmaatigen, zonder het gedrag des Raads van Staate, 't welk nu algemeen veroordeeld wierd, door het navolgen van zulk een voorbeeld te wettigen? Of, indien men zulks dienstig gevonden had, om beter den Raad van Staate 't hoofd te bieden, met welk een inzicht konden welmeenende menschen noch hierop stil staan in zulk een tydgewricht? In menig ander geval zou de verklaring gemaklyk vallen, uit den natuurlyken naarwyer, die in aanzienlyke Vergaderingen heerscht, waardoor zy gemeenlyk al wat maar volgen wil tot zich trekken. Maar de gevaaren, de onheilen, aan zulk eene onderneeming verknocht, leefden noch versch in elks geheugen, en het Gemeenebest, langs deezen weg op den oever van het verderf gebragt,

bragt, waggelde noch in de uiterste onzekerheid. Hoe kon, hoe mogt men dan voortaan deeze ongerymde stellingen een oogenblik gehoor geeven? Eene welgepaste vraag: ik beken het. Doch al stonden wy met de oplossing verlegen, hieruit zou geenszins volgen dat de zaak niet gebeurd waare. Veele zaken gebeuren tegen de waarschylykheid; en hier toe behooren vooral de zulke, die de hardnekkigheid der vooroordeelen tot haaren grondslag hebben. Een greintje van Wysbegeerte doet alle onze verwondering ophouden.

De Leezer vergunne my thans, dat ik op dit stuk myne gedachten nader ontvouwe. Myn gevoelen is, dat wy het vraagstuk, gelyk het gemeenlyk wordt uitgedrukt, en meermaalen met hooge woorden gedreeven is, al te letterlyk opvatten. 't Is meer dan waarschylyk, dat men zich vermoeid heeft om hieromtrent eenen middelweg te zoeken, dien men niet vinden kon. De gevoelens zyn verdeeld geworden, naar de wisselvalligheid van strydige belangen. De hartstogten hebben 'er hunnen rol onder gespeeld: en menigmaalen hebben deeze of geene Provincien, om in 't klein niets op te offeren, in 't groot haar eigen belang ter zyden gesteld. Dit is menschelyk zwak; en indien wy hier de beginzelen van het verschilpunt vinden, volgt van zelfs dat alle hiertoe betrekkelyke gedingen zaakelyk tot het groot geschil behooren. Ik zal vervolgens aantoonen, dat ik, van hetzelfde spreek-

kende, juist om deeze reden de woorden, die ik verdedigen moet, gekoozen hebbe. Toen geen oogmerk hebbende om dit stuk afzonderlyk te verhandelen, vergenoegde ik my met eene voorbygaande aanmerking, die nochtans, indien menze vergelykt met myne gedachten over de onvolmaaktheden der Unie, geen duister beginzel heeft. Nu is het tyd om wat breeder te weiden; en dit alleen zou misfchien genoeg zyn tot myne verantwoording, hoewel ik dit ook zelfs meer uit achting voor den bescheiden Leezer, dan uit noodzaaklykheid wegens den Heer PAULUS, meen te moeten voordraagen.

Lieden van oordeel twyffelden geenszins, of de volstreckte Oppermagt, zodra Filips vervallen was van zyne rechten, tot haaren oorsprongklyken boezem wedergekeerd waare. Men mogt dit tydpunt stellen by het opvatten der wapenen tegen zyne Dienaars, of by de uitdrukkelyke afzweering van zyn gezag: 't was en bleef voor zo verre dezelfde zaak. Doch 't wierd eene andere vraag, of elke Provincie, op zichzelve volstreckt oppermagtig, maar niettemin in den band der Unie staande, die haar te zamen had vereenigd, *als of zy maar ééne Provincie waaren, als volstreckt oppermagtig moest aangemerkt worden?* De reden leerde dat zes of zeven Bondgenooten zo naauw niet konden vereenigd worden, zonder dat elk iets affond van het zyne ten algemeenen nutte; en deeze afgestaane

ge-

gedeelten, tot één Lighaam overgebracht, zouden eene uitvoerende Magt vormen, waaraan *inderdaad* het gemeen beleid der zaaken *behoorde*, zonder dat zy evenwel als *volstrekt* konde *aangemerkt worden*. Zy moest alleenlyk *gemeenschap hebben met het denkbeeld van eene hooge Overheid voor het gansche Lighaam van den Staat*, wegens de noodzakelyke verrichtingen der algemeene Regeering, als by voorbeeld, het handelen met vreemde Mogendheden, het stellen van orde in dringend gevaar, het geeven van Oktrooien, Lastbrieven, en wat dies meer is. Dus kon men eene Oppermagt, die 'er niet was, *verbeelden*; maar men kon ook geenszins beletten dat de schyn dikwyls voor het waare wezen wierd aangezien.

Men zie dit voorstel niet aan als eene harsenschim. De Staaten van Holland, die gemeenlyk allervuurigst voor het belang der byzondere Provinciën gepleit hebben, maakten noch in het jaar 1651, by de *grootte Vergadering*, eene onderscheiding tuschen zaaken, die *puur Provinciaal* waaren, en andere, die tot het *beleid van de gemeene Unie* behoorden. Ook niet in 't voorbygaan; dewyl zy punt voor punt bepaalden, wat, volgens hun gevoelen, tot deeze of geene afdeeling behoorde. Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, VII. D. bl. 299. Heeft men op dien tyd zo gedacht, waarom niét insgelyks in het jaar 1590, en daaromtrent? 't Kwam 'er dan voornaamlyk op
aan,

aan, waar zodaanig eene verbeelding van Opper-
 magt behoorde geplaatst te worden? Doch het
 vermeerderd aanzien der algemeene Staaten, ten
 koste des Raads van Staate, waarin men daarenbo-
 ven, wegens de nagebleevene Engelsche Raaden,
 geen vertrouwen stellen kon, gaf de natuurlykste
 aanleiding ten voordeele der eerstgemelden; te
 meer, na dat hunne Vergadering, *wegens de on-*
lusten onder Leicester, altoosduurende geworden
 was.

Men zou naar allen schyn over de billykheid van
 het gezag der algemeene Staaten minder getwist
 hebben, had men de juiste paalen van hetzelfde be-
 ter kunnen vinden. Doch vermits deeze bepaa-
 ling afhing van menschelyke denkbeelden en gevoe-
 lens, die over eene groote menigte nooit eenpaarig
 loopen, moest 'er natuurlyk verschil ontstaan over
 het *meerdere* en *mindere*; waarvan het onvermyde-
 lyk gevolg was, dat men dikwyls, geen midden
 kunnende vinden, tot uitersten oversloeg. Het by-
 zonder belang, wel of kwaelyk begreepen, heeft
 ook niet zelden hieronder gewerkt; trekkende de
 algemeene Staaten hunne streng zomtyds te sterk,
 gelyk op andere tyden de Provinciën te sterk op de
volstrektheid van haare Oppermagt stonden. Wie
 eenige kennis van menschen heeft, zal hier geen
 oogenblik aan twyffelen: wie noch twyffelt, leeze
 by Aitzema, wat hy van de Staatkunde der voor-
 gaande eeuwē dacht: *Hebben is hebben, ja hebben*

xviii AAN DEN LEEZER.

is eerlyk; VII. D. bl. 269. Ik zou deeze verschriklyke woorden uit een Schryver van minder waarde niet durven aanhaalen.

De Vergadering der algemeene Staaten bestaat uit Afgevaardigden der byzondere Provinciën. Deeze Afgevaardigden konden zich ten aanzien van hunne eigene Provinciën geen onafhangklyk recht aanmaatigen. Alleenlyk konden zy, met een vryen last voorzien zynde, en slechts verpligt om in de gewigtigste zaaken hunne Meesters te raadpleegen, deeze vryheid wat te ruim neemen, en de verpligting te traag betrachten. Maar in gevallen van verschil tuschen Provinciën en Provinciën, hebben zy meermaalen onder elkanderen getwist over de waardigheid van het Lighaam, 't welk zy te zamen uitmaakten; en den invloed dien het behoorde te hebben op de volstreckte Oppermagt van hunne aanhoorige Provinciën, zeer ongelyk, ja zomtyds zeer wonderlyk, begreepen. Zy hebben zomtyds hunne eigene Meesters, op derzelver uitgedrukten last, van 't roer gezet. Onbegrypelyke betovering, waar voor de fynste verstande niet altoos beveiligd zyn!

Ter ophelderinge van het voorgestelde zal ik hier deeze merkwaardige plaats van de Groot, *Annal.* L. V. p. m. 150, gebruiken.

Foederati, ex quo Arausionensis diu regio, dein suo nomine summam rerum complexa, mox & Licestrii ad principatum utraque accedens potestas cessaverat, edocti usu, vim imperii in plures spar-
se-

fere, quod ut libertati tutius, ita, si paulum remittat hostis, concordiae periculosum.

Na dat het vermogen des Prinsen van Oranje, lang op 's Konings, vervolgens op zyn eigen naam het bewind der zaaken omvadend hebbende, opgehouden was, gelyk ook straks daarna dat van Leicester, beide ten naasten by Vorstelyke vermogens; hebben de vereenigde (Staaten), door erwaarenis onderweezen, de kracht des Gebieds onder veelen verdeeld; het welk veiliger voor de vryheid zynde, te gelyk, zodra de Vyand eenige rust verleent, voor de eendragt gevaarlyk is.

Dit schildert naar 't leven, en frookt buiten tegenpraak met myne voorgestelde gedachten. Alleenlyk dient men bedacht te zyn dat de Groot, ten aanzien van de Vryheid, hier in 't byzonder doelt op die gevaaren, welke zy van 's Vyands wapenen te duchten heeft; zynde anderszins voor de burgerlyke Vryheid ook niets gevaarlyker dan binnenlandsche tweedragt. Nu zal eene nadere beschouwing der gevaaren, waarvoor de eendragt by deeze schikkingen wierd bloot gesteld, aan dit stuk al het noodige licht byzetten.

Deeze *vis imperii*, kracht des gebieds, of, zo men wil, der Heerschappye, uit twee voornaame deelen moetende bestaan, gelyk wy gezien hebben, zonder dat men eene juiste maat wist te stellen op het *puur Provinciaale*, en het overig aandeel, 't welk het beleid der gemeene Unie betref,

heeft aanleiding gegeven tot een wezenlyk verschilpunt, het welk dikwyls onder verscheidene gedaanten is voorgedraagen; nu eens hangende tusschen de algemeene Staaten en byzondere Provinciën, dan tusschen die Vergadering en den Raad van Staate, enz.: maar altoos betrekkelyk tot de ongelyke en betwistbaare verdeeling der algemeene en byzondere Rechten. Had men, gelyk de President Bynkershoek ergens doet, van eene zaak spreekende, die ook hiertoe betrekkelyk is, kunnen zeggen: *tu de consequentiis sollicitus es, ego de jure*; 't waar' kort afgedaan geweest. Maar op dit stuk wilde men zo wel de gevolgen als het recht in 't oog houden: en hierdoor bleef alles onzeker, gelyk het in verscheidene opzigten noch schynt te zyn. Had de Heer PAULUS deeze uitdrukking van Bynkershoek voor zynen geest gehad, hy zou eenig onderscheid begreepen hebben tusschen afgetrokkene Rechtsgeleerdheid en wysgeerige Staatskunde.

Zie hier de verklaring van myn gevoelen op dit onderwerp. Wordt zy aangenomen, zo zullen wy ons in staat bevinden, om verscheidene strydigheden en oneenpaarige handelingen op te losfen, waar mede men anders zou verlegen staan. 't Wordt algemeen erkend, dat de handelingen der algemeene Staaten niet zelden tegen het byzonder recht der Provinciën hebben aangelooopen. Zy kunnen in die byzondere gevallen gedacht hebben dat het *puur*

Pro-

Provinciaale voor *het beleid des gemeenen Verbands* moest wyken, en, by toeval de magt hebbende, ook noch met eene goede meening te sterk geyverd hebben. Insgelyks hebben de Provincien ook misfchiën het *puur Provinciaale* wel eens te hoog getild: maar de zwakfte, in het gemeen verband hierby haare rekening niet vindende, hebben dan voor eene poos, om het evenwigt te houden, *het gemeen beleid der Unie* tot uiterften getrokken. Men spreekt nu bezadigder van deeze zaaken, terwyl de geest van eendragt meer dan ooit voorheen onze gelukkige Nederlanders bezielt. Men spreekt 'er evenwel noch van, en dat is loflyk: want is 'er ooit billyke hoop geweest, om deeze onverzekerde afdeeling van de *kracht des Gebieds* in een vast punt te plaatsen, wy mogen thans die hoop blymoedig koesteren.

Verwerpt men in tegendeel myn gevoelen, ik zal met vermaak iet beters hooren. Maar ik herhaal hier, dat ik in diergelyke zaaken niemands oordeel voor onfeilbaar houde, en dus aan zulk eene toerekening van *fouten*, als die van den Heer P A U L U S, niet meen onderhevig te zyn; ten waare ik my blykbaar tegen Geschiedkundige waarheden mogt vergreepen hebben. Het onderzoek, waartoe ik nu overga, zal den Leezer in staat stellen om hiervan te oordeelen, en meteen de woorden, in myne Verhandeling uit hoofde van dit gevoelen gesteld, scherper te toetsen. Ondertusfchen zal men

’t ook niet ongerymd vinden, dewyl ik thans met den Heer PAULUS voor ’t eerst kennis heb gemaakt, dat wy elkanderen wat nader onder de oogen zien.

Deeze schrandere Schryver, in zyne *Verklaaring der Unie van Utrecht*, op het negentiende Artikel gehandeld hebbende van de onderscheidene Rechten der algemeene Staaten, in vergelyking van het Oppergezag der byzondere Provinciën, besluit aldus de vyftiende Paragraaf, III. D. bl. 76.

„ Neen, die hier niets ontveinzen wil —
 „ dien ’t alleen om de waarheid te doen is,
 „ — die erkenne dat dit gevoelen” (voor
 „ de oppermagt der algemeene Staaten) „ toen
 „ flegts gevoerd is om redenen van Staat,
 „ welken een vreedzaam burger niet tel-
 „ kens behoort op te krabben; en elk eer-
 „ lyk hart wachte zig, om dezelve ooit te-
 „ gen onze tegenwoordige regeeringsvorm,
 „ of de perfoonen die haar uitmaken, aan
 „ te voeren”.

Ik beken openhartig, dat ik deeze woorden niet versta. Kunnen wy redenen van staat onderstellen, welken een vreedzaam burger niet *telkens* behoort op te krabben; zo vraag ik of hy ’t *zomtyds* behoort te doen? en *wanneer*? *Opkrabben* is nooit behoorlyk, zou ik meenen; indien men aan dit woord eene laage betekenis moet hechten: zo niet; dan behoort een vreedzaam burger, dien ’t alleen

om

om de waarheid te doen is, op te krabben wat hem te pas komt, indien hy niets ontveinzen wil.

Hoe verre is een *vreedzaam burger*, die niets ontveinzen wil, verplicht redenen van staat, welke in vroeger dagen gediend hebben om eenig gevoelens te voeren, met stilzwygen voorby te gaan, om niet als een *Opkrabber* getekend te worden?

Hoe verre strekt de betrekking der redenen van staat, die in de voorgaande eeuw plaats gehad hebben, zich uit tot onze *tegenwoordige regeeringsvorm*, of de *personen*, die haar uitmaken?

Hoedaanig is het onderscheid tusschen *opkrabben*, en aanvoeren van zulke *redenen van staat*? Zweemt het laatste naar *oproer stoken*?

Hoe komt het dan te pas, in onze geruste dagen elk eerlyk hart voor zulk een wanbedryf te waarschuwen? Bedoelt de Schryver iemand in het byzonder, of zyn hem deeze woorden zonder betekenis ontsnapt? De Verklaarder der Unie heeft over deeze merkwaardige plaats al eene vry dikke duisternis weeten te verspreiden. Voor my, ik ben nederig van gedachten, dat een Meester, die den toon van Wetgeever wil voeren, en de *fouten* van anderen by *woorden* telt, aldus het papier niet bekladden moet.

Deeze woorden voor 't eerst leezende, was ik verheugd eene aantekening onder dezelve geplaatst te zien, die zekerlyk, dacht my, strekken moest ter ophelderinge of uitbreidinge van den Tekst.

Weinig dacht ik datze my onmiddellyk betreffen zou! En voorts, wel verzekerd dat ik uit myne vteedzaame afzondering nooit eenige *redenen van staat* had *aangevoerd* tegen eenig levend wezen, zelfs niet eens myne nagelen tot *opkrabbing* gespits, dacht ik eerst dat de Heer PAULUS my de eer deed, iets uit myne Verhandeling aan te haalen, ter bevestiginge zyner gevoelens, in 't een of 't ander opzigt. Eene eer die my verbaasde; maar hoe vreemd zag ik straks daarna op die zeldzaame rekening van fouten toe, die deeze Heer my zo luchtig in de handen stopt. Evenwel gestreeld door de hoop op onderrechting, indien ik mogt gedwaald hebben, herlas ik terstond de voorgaande bladzyden, over het gansche negentiende Artikel; om daar, volgens zyne opgaaf, de bewyzen ten mynen laste te ontdekken. Wat vond ik? verscheidene plaatsen, die onmiddellyk tot myne verdediging geschikt scheenen. Ik vraag den zwaar- moedigsten Herakliet, of hy in zulk een geval ernstig zou kunnen blyven?

Zie hier de aantekening van den Heer PAULUS, met alle de veranderingen van taal en spelling, Kurzief en Kapitaal, welke hy, ik begryp niet waarom, in myne woorden heeft gemaakt.

[„ De Vergadering der Algemeene Staaten ” (zegt de Schryver van de *Opkomst en Bloei der Vereen. Nederl.* bl. 583), „ te voren steeds afge- „ broken geweest zynde, *maar wegens de onlusten*

„ onder Leicester altoosdurende geworden, schein
 „ thans ook de Republiek een nieuw aanzien by
 „ te zetten, dewyl zy ten minsten wat meer ge-
 „ meenschap had met het denkbeeld van eene hoo-
 „ ge Overheid voor het gantsche lighaam van den
 „ Staat dan hunne voorige Vergaderingen. Doch
 „ dit gaf tevens aanleiding tot een wezendlyk ver-
 „ schilpunt; of, namelyk, *de oppermagt der Veree-*
 „ *nigde Landen inderdaad aan de Algemeene Staten*
 „ *behoorde, dan of elke Provincie voor zig zelve als*
 „ *volstrekt oppermagtig moest aangemerkt worden?*
 „ Geen wonder, dat de Hollanders yverigst van
 „ allen dit laatste beweerden, naardien zy uit de
 „ verydelde pogingen van Leicester geleerd had-
 „ den, hoe zeer de vryheid van den gantschen
 „ Staat aan dit enkele punt kon hangen: want dit
 „ weggenomen zynde, zoo had de meerderheid
 „ van stemmen, op alles wat men begeerde, ligte-
 „ lyk kunnen ingevoerd worden ter vergaderinge
 „ der Algemeene Staten; en het bleek uit versche
 „ voorbeelden, dat een Onderdrukker met gemak
 „ vier of vyf Provincien op zyne zyde zou trek-
 „ ken, indien dat genoeg was, om zyn opperge-
 „ zag te slaven. *Het gevoelen der Staten van Hol-*
 „ *land behield voor dien tyd de overhand, NIET*
 „ ZOO ZEER, OM DAT HET BEST OVEREEN-
 „ KWAM MET HET OOGMERK DER UNIE, *als*
 „ *omdat zy den meesten invloed hadden op het*
 „ *Staatsgestel, uit hoofde der veranderingen in de*

„ Regering van alle Provinciën, na het vertrek
 „ van Leicester, door hun toedoen ingevoerd. Doch
 „ het schynt dat dit geschil, 't welk naderhand,
 „ gelyk een ieder weet, gediend heeft om drie
 „ groote mannen te gelyk ten val te brengen,
 „ nooit onberwistbaar heeft kunnen beslegt wor-
 „ den”. Doch 't doet my zeer leed, dat deeze
 plaats, waarin bykans zoo vele fouten als woorden
 gevonden worden, der penne van dezen Schryver,
 die om zynen keurigen styl en taal, te regt, by ieder
 een zeer geagt wordt, ontsnapt is. — Indien deze
 mislagen niet elkēen, die myne Verklaring van dit
 Artikel, tot hier toe, met aandagt gelezen heeft,
 van zelfs in 't oog gevallen zyn, zou het weinig
 baten, wanneer ik dezelve, elk afzonderlyk, met
 den vinger wilde aanwyzen.]

Heeft nu deeze aantekening 't minste verband
 met den Tekst, zo mag ik vermoeden dat de Schry-
 ver my houdt voor een *Opkrabber in redenen van*
Staat, en al wat laag, om niet te zeggen *oneer-*
lyk, is; want, schoon hy onderstelt dat my dee-
 ze plaats *ontsnapt* is, de tekstwoorden zyn veel te
 hard om hierdoor eenigzins geleenigd te worden.
 Maar een Rechtsgeleerde zou ten minsten begree-
 pen hebben dat zulk een verwyf vollediger bewy-
 zen vereischte, zo het anders waar is, dat hy
 eenig bewys tegen my inbrengt. Liever geloof ik
 dat eene ongelukkige vaardigheid hem tot over-
 yling heeft vervoerd: meesterlyk en vlug, ik be-
 ken

ken het. Groote geesten hebben dat, zegt men; maar elk bezadigd gemoed wachte zich van hun voorbeeld te volgen. Zulke fouten zyn gevaarlyk, om dat men dus ligtelyk de onnozelheid zelve kan beledigen of verdacht maaken. Doch laaten wy thans dit puikftaal van oordeelkunde op zichzelf befchouwen.

In de begrooting der onderfelde fouten veroorzaakt het woordtje *bykans* wederom eene duisterheid, die my onzeker laat, wat ik *al* of *niet* behoefte te verantwoorden. Het geeft te kennen dat 'er minder *fouten* dan *woorden* zyn: Bygevolg moet deeze plaats noch iet goeds, eenige waarheid, eenig welgegrond besluit, of ten minften iets, dat draaglyk is, behelzen. Had onze Schryver, om de minste moeite, dit slechts aangewezen, zo had ik hier de overtolligheid mogen affnyden: nu, terwyl alles in 't onzekere staat, fchynt het dat ik alles moet aanroeren. In het begin heb ik my verbeeld dat de plaatsfen, die *Kurzief* en *Kapitaal* gesteld zyn, alleen als fouten moesten aangemerkt worden. Maar dewyl deeze gedeelten te zamen noch de helft van het geheel niet uitmaaken, zou de *woordelyke* rekening van fouten wat verder dan *bykans* te kort fchieten; ten waare men, als op de Schoolen, zo wel dubbele en driedubbele, als heele en halve fouten rekenen moest. Maar indien ik den Heer PAULUS in den rang van zulke wezens tellen kon, zou ik my tot deeze moeite niet verledigen.

By nadere overweeing vind ik ruim zo waar-
fchynt

ſchynlyk, dat onze Schryver deeze plaatſen als goed en onberispelyk heeft uitgezonderd, en de Kapitaale woorden by uitneemendheid goed geſchat. 't Moet immers dien Heer geenszins belgen, als men te kennen geeft dat het gevoelen der Staaten van Holland BEST OVEREENKWAM MET HET OOGMERK DER UNIE. De meeste *Kurzieve* plaatſen kunnen ook, dunkt my, niet verre van zyne gevoelens verwyderd zyn; ja, wat meer is, zommige kunnen met zyne eigene woorden bekrachtigd worden. Maar de gebruikelyke betekenis van het woordtje *bykans* belemmert ons op nieuw in deeze onderſtelling, want dit zou noch op den lyst der fouten een merkelyken afslag geeven. Hoe 't zy, de wyze van denken en voorſtellen, deezen Heer byzonder eigen, verſchilt zo veel van de myne, dat ik, om my niet te vergiſfen, in geene van beide ſtellingen beruſten zal. Ik acht het veiligſt punt voor punt af te doen, *Kurzief, Kapitaal, Romein; Tros Ruulusve fuat*. Het voorverhandelde zal ons niettemin voor den grootſten omſlag behoeden, naardien al het beſchouwe-lyke nu slechts eene ligte errinnering vereiſcht, om hierop toegepast te worden. 't Zal 'er meest op aankomen, of myne Geſchiedkundige ſtellingen waar en bewysbaar zyn? Welaan!

I. „ De Vergadering der Algemeene Staten, te „ vooren ſteeds afgebroken geweest zynde”, enz. Naamelyk voor de tyden, die ik op deeze plaats
be.

beschouw; dat is voor het vertrek van Leicester, en weinig tyds daarna: Ook noch vroeger. Men stelle slechts, voor het jaar 1590. Leicester is omtrent het einde van 't jaar 1587 vertrokken, heeft vervolgens uit Engeland noch wat gewoeld, en is in 1588 overleeden. De Heer PAULUS zegt zelf, *Verkl. der Unie*, III. D. Bl. 29 en 30, dat deeze Vergadering in het jaar 1593 *aanblyvende* geworden is. Netter dan de groote Wagenaar, ik beken het, die het begin van dit *aanblyven*, reeds *ten tyde van Leicester* stelt; ook netter dan de Schryver van het *Public Gebedt*, die zegt dat zulks *ten tyde van den Grave van Lycester is ingevoert*. Maar moet ik, moet ik dan hierop het Fransche spreekwoord toepassen; *L'exactitude est le sublime des fots*? Men zie by den onsterflyken de Groot, *Annal.* L. V. p. m. 153, de reden waarom dit stuk niet netter bepaald moest worden.

„ Haec legatio *sensim* in perpetui confesuspe-
 „ ctem *transiit*”. *Sensim*, *allengs*, van tyd tot
 tyd *langduuriger*, en eindelyk *aanblyvende*; gelyk
 het in de vordering van groote zaaken toegaat. Een
 greintje staatkunde slechts, myn lieve Rechtsgeleer-
 de Vriend! Begrypt gy nu ook de reden, waarom
 men in het jaar 1597, noch niet eens *vaststelde*,
 dat de *Vergadering* *altyd* zou *byeen blyven*?

II. „ *Maar wegens de onlusten onder Leicester*
 „ *altoosduurende* geworden”.

De Heer Wagenaar, *Vaderl. Hist.* VIII. D.
 bl.

bl. 339 zegt noopens de algemeene Staaten: *Ten tyde van Leicester begon hunne Vergadering geduurig te worden.* Indien ik iets versta, heeft deeze oordeelkundige Man gedacht dat de tyden van Leicester aanleiding hiertoe gaven, en dat de zaak bevorderd is, *wegens de onlusten onder hem.* Maar de Schryver van het *Public Gebedt*, III. D. bl. 184, verklaart dit nader. Zie hier zyne woorden:

„ Van het begin is de Vergadering van de Staaten Generaal by de Raadt van State (daar oock de Gouverneurs van de Provintien onder waren) beschreven geworden — — die dan ook gewoon was weder te scheiden. — — Maar *ten tyde* van den Grave van Lycester is ingevoerd dat die Vergaderinge door Gedeputeerden geduerig is by den anderen gebleven. Daar was doe suspicie dat Lycester den Staat wilde usurperen, ofte voor sich zelve, ofte voor de Koninginne Elizabeth zyne Meesterffe; en dewyl hy daartoe misbruykte de autoriteyt van den Raadt van State, daar hy Hooft van was, en in dewelcke nevens hem noch twee Engelschen, wegens de Koninginne, sessie hadden; zoo vont men goet de Vergaderinge van de Staten Generaal geduerig by den anderen te houden, omme aldus de autoriteyt van den Raadt van State te overschaduwten, ende te verminderen”.

Gebeurde zulks dan *wegens de onlusten onder Leicester*, of niet? Men hoore nu, om het fraai der

der zaake, den Heer PAULUS zelve, *Verkl. der Unie*, III. D. bl. 29.

„ De ware reden, welke de Vergadering der
 „ Algemeene Staten heeft doen byeen blyven, en
 „ verandering maken in de oude *procuratien*, is,
 „ dat men ondervond, dat 'er dagelyks zoo vele
 „ zaken voorkwamen, waarover de Bondgenoten
 „ famen moesten raadplegen, dat 't onmooglyk
 „ was, langer te vergaderen op punten van be-
 „ schryving, of te scheiden voor een geruimen tyd.
 „ Hier kwam by, dat, in gevalle de Vergadering
 „ byeen bleef, verscheiden' zaaken door dezelve
 „ konnen worden afgedaan, welken anderszins ko-
 „ men moesten aan den Rade van State, als aan
 „ wien de *Algemeene Regering* opgedragen was,
 „ maar waarin, sedert 't jaar 1586., Engelsche Ra-
 „ den zaten: — — of wel aan 't *Superintendent-*
 „ *Kollegie van de Admiraliteit*, enz.

Dit Kollegie, omtrent dien tyd door de algemeene Staaten zelve ingesteld, zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, VIII. D. bl. 326, kon voor hunne Vergadering zo geducht niet zyn; en de Heer PAULUS verhaalt zelf, onmiddellyk na de aangehaalde plaats, dat het reeds in het jaar 1593 verviel. Men had gewislyk meer te doen met den Raad van Staate, en inzonderheid met de Engelsche Heeren, die 'er, sederd het jaar 1586, in zaten. Of hadden deeze Heeren nu niet de minste gemeenschap meer met de gevolgen der Leicester-
sche

sche Regeering, die noch lang na zyne dood bestaan hebben? en was nu insgelyks de vermenigvuldiging der zaaken, die ter Vergaderinge der algemeene Staaten voorkwamen, buiten betrekking van die beroerten en onlusten?

III. „ De Vergadering der Algemeene Staten —
 „ — scheen thans ook de Republiek een nieuw
 „ aanzien by te zetten”.

De algemeene Regeering had kort te vooren bestaan aan eenen Raad van Staate, waarin twee Vreemdelingen zaten, en die noch daarenboven slaafsch onderworpen was aan het willekeurig gezag van een vreemd Opperhoofd, tot merkelyke vernedering van de Republiek. Terwyl nu deeze Raad meer en meer overschaduwde werd door de algemeene Staaten, herwon zy vooreerst een groot deel van het verlooren aanzien. Maar vermits dit Lighaam, de vereenigde Bondgenooten te zamen in hunnen vryen staat vertoonende, de noodige verrichtingen der algemeene Regeering betrachte, moest het aanzien van de Republiek by onze Nabuuren, aan geenen gedeelden Regeeringsvorm gewoon, zelfs by onze Vyanden, zo veel te meer toeneemen. Men hoore den Schryver van de *Schuit- en Jagtpraaijes, Reize van Hart. na Amsterd.* bl. 47.

„ Vooreerst stelle vast, dat in den beginne van
 „ de oprigting van onse Republyk, de uitheemse
 „ self nabuirige nation geloofd hebben dat wy wierden

den

„ den geregeert door de Gecommitteerden van de
 „ seeven Provinciën, onder de naam van Staaten
 „ Generaal, — —: 't Is ook seker dat veele in
 „ ons Land en wel de meeste uit de Unie tot Uit-
 „ regt, gemaakt in den Jaare 1579, waar by de
 „ Provinciën sig verbonden en vereenigden *als of*
 „ *sy maar eene Provincie waaren*, hebben besloo-
 „ ten, dat veel meer aan de Collegiën van de Ge-
 „ neraliteit was gedemandeert, als eygentlyk na
 „ naukeurig onderzoek waar was. En als me op-
 „ regt en de waarheit sal spreken, deese opinie
 „ (schoon erroneus) is gedurende de waggelende
 „ toestand van onse saaken van nut en groote dienst
 „ geweest: De voornaamste Staatsmannen, waar
 „ onder *Olden-Barneveldt* selve, hebben hier uit al-
 „ derleie voordeel tegens de gemeene vyand ge-
 „ trokken, nadien sy ras begreepen de swakheit in
 „ onse constitutie om sulken groten werk, als was
 „ het erigeren van onse Republyk, uit te voe-
 „ ren”, enz.

Ik kan hier niet nalaaten, den Leezer by erinne-
 ring onder het oog te brengen, hoe fraai het eer-
 ste gedeelte van deeze plaats myne voorgestelde ge-
 dachten bevestigt, over de onverzekerde afdeelin-
 gen van de *kracht des Gebieds*. Het overige staat
 zo duidelyk op ons tegenwoordig onderwerp, dat
 het geene toepassing behoeft. Hier onder betrek
 ik mede myne volgende woorden:

„ dewyl zy ten minsten wat meer gemeenschap
 *** had

„ had met het denkbeeld van eene hooge Overheid
 „ voor het gantsche lighaam van den Staat dan
 „ hunne vorige vergaderingen”.

Deze *gemeenschap* heb ik reeds verklaard, bl. xvi. Gemeenlyk plag men te zeggen dat de algemeene Staaten de Oppermagt *verbeelden*, of *representeeren*. Zie den *Tegentw. Staat der Vereen. Nederl.* III. D. 1. St. bl. 24 en 25, in de *Aantek.* Dit konden zy geenszins doen, zonder het denkbeeld van hooge Overheid *uit te drukken*; 't welk veel meer is, dan *gemeenschap* met het zelve *te hebben*. Voor het overige ziet men klaar dat ik hier van Volksbegrippen, en van geen Staatsrecht, spreek, verre van eenig Oppergezag voor de algemeene Staaten uit het oorspronklyk Staatsgestel te willen afleiden.

IV. „ Doch *dit* gaf tevens aanleiding tot een
 „ wezendlyk verschilpunt”.

Een nieuw verkreegen aanzien wordt ligtelyk te hoog opgevyzeld; het welk zodra niet gebeurt, of het vindt wederom tegenstreevers, die het be-
 snoeien, om de gevolgen te voorkomen. Het aanzien van de Republiek, haar door de Vergadering der algemeene Staaten bygezet, verspreidde zynen luister allereerst over dit lighaam, waarvan het oorspronklyk was. Dit zelfde lighaam was dan ook het eerste voorwerp van bekommering en yver-
 zucht. Natuurlyke aanleiding tot een verschilpunt, dat welhaast *wezenlyk* wierd, en herhaalde reizen den Staat heeft beroerd: „ of,

„ of, namelyk, de oppermagt der Vereenigde
 „ Landen inderdaad aan de Algemeene Staten be-
 „ hoorde, dan of elke Provincie voor zig zelven
 „ als volstrekt oppermagtig moest aangemerkt
 „ worden”.

Ik heb myn gevoelen noopens den waaren zin van dit verschilpunt, en de wyze hoe het gedreven is, breed genoeg voorgesteld. Men toetse nu myne woorden: *De oppermagt der vereenigde Landen* is by my dat gedeelte van de *kracht des Gebieds*, 't welk, benevens de Provinciaale oppermagt, die uit haaren eigenen aard volstrekt is, maar wegens den band der Unie meer of min bepaald wordt, den ganschen Regeeringsvorm moet uitmaaken. Daarom heb ik hier *Oppermagt* en *volstrekte Oppermagt* onderscheiden. Over de afdeeling heeft men getwist: en hadden de algemeene Staaten ooit aanleiding om zich meer dan billyk was, aan te maatigen, 't was voorzeker in die dagen. Den eigendunkelyken Raad van Staate te overschaduwten, behoudens 't volle recht der byzondere Provincien, door dien Raad zo menigmaal verkracht, ja zelfs door verscheidene Provincien genoegzaam verzaakt; de noodige schikkingen tegen eenen magtigen vyand te beraamen; den alomberoerden Staat te herstellen; uit zo veele verwarringen het nuttigste stelzel te ontwerpen en te bekrachtigen; in alles belangeloos, een iegelyk het zyne toe te wyzen, volgens regelen van recht, die noch

niet gevonden waren: dit alles te zamen zou een proefftuk geweest zyn van oordeelkunde en edelmoedigheid, waarvan de wyde Waereld, geloof ik, geen voorbeeld verschaft. De Staatkundige Wysgeeren zouden het, myns oordeels, eene *zedelyke onmogelykheid* mogen noemen. Men heeft dan op dien tyd, indien ik de aangehaalde woorden uit *de Sch. en Jagtpr.* gebruiken mag, getwist, hoe veel aan de *Collegien van de Generaliteit moest gedomandeert worden*, gelyk naderhand, hoe veel aan dezelve *gedemandeert was*.

Nu geschiedkundig: men hoore vooreerst Wagenaar, *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 335 enz. op het jaar 1590, het derde na Leicester, toen de Vergadering der algemeene Staaten noch niet *geduurig* was, maar toen zy 't *begon te worden*.

„ Twyfelagtig scheen het egter ten deezen tyde,
 „ of deeze opperste magt, in de Staaten van elk
 „ Gewest, moest geplaatst worden, dan of menze zoeken moest, by de algemeene Staaten, en deezen als
 „ de opperste magt der Vereenigde Gewesten met
 „ elkanderen aanmerken. De algemeene Staaten
 „ zelven schynen zig somtyds zo te hebben aangemerkt. — — Ook schynt men in sommige
 „ Gewesten, 't stuk, dikwils, dus te hebben ingezien, en hierom lastbrieven, tot zulk een
 „ voornaam Ampt, als dat van Stadhouder was, van de algemeene Staaten verzogt te hebben. — — Maar in andere Landschappen,

„ VOOR-

„ vooral in Holland , werdt dit anders begree-
„ pen, enz.”

De Schryver van het *Public Gebedt*, die wel verre is van het Oppergezag der algemeene Staaten voor te staan, verhaalt, II. D. bl. 305, dat by *seeckere resolutie van den jare 1590 geseydt wort de vergaderinge van de Staten Generaal het eerste ende voornaamste lidt te zyn van den Staat.* 't Welk hy met recht *eene incongrue maniere van spreken* noemt; maar 't welk immers, naar het oordeel van hun, die de resolutie namen, als *bien congru* kon doorgaan. De Schryver noemt de Vergadering niet, by welke deeze resolutie genomen is: maar men stelle slechts dat een enkel Gewest, of eenige Stad van het geringste aanzien, zich dus verklaard hebbe; de uitdrukking bewyst dat dit gevoelen, in 't jaar 1590, van zommigen wierd aangenomen, en dus het onderwerp van een wezenlyk verschilpunt moet geweest zyn.

V. „ Geen wonder, dat de Hollanders yverigst
„ van allen dit laatste beweerden”.

Of hebben zy 't *eerste* beweerd? Neen zeker. Of is het wonder, dat zy 't *laatste* beweerden? Ook niet: want zy hadden dit reeds tegen Leicester gedaan; zie Wagenaar, in 't vervolg van de aangehaalde plaats. Maar deden zy 't wel *yverigst van allen*? Natuurlyker wyze: naardien in de overige Provincien noch veel verwarring was, *wegens de onlusten onder Leicester.* Hoe zou het ons dan

verwonderen dat de Hollanders, de magtigsten van allen, in dien tyd yverigst beweerd hebben, het geen zy ook in de volgende tyden doorgaans met den grootsten yver hebben staande gehouden?

„naardien zy uit de verydelde pogingen van Leicester geleerd hadden, hoe zeer de vryheid van den gantschen Staat aan dit enkele punt kon hangen”.

Ufu edocti, op dat ik de woorden van de Grootgebruike. Had men het verduisteren van de byzondere oppermagt der Provinciën gevaarlyk voor de Vryheid bevonden, onder Leicester; men kon het na zyn vertrek niet anders beschouwen. Kwam het roer der Regeering eens wederom in handen van een man, gelyk Leicester, deeze zou zo wel den toon weeten te stellen voor de algemeene Staaten, als voor den Raad van Staate, zodra men aan den invloed van die Vergadering het gezag der Provinciën zou opgeofferd hebben. Had die *Onderdrukker* voor zich het recht van willekeurige uitspraak, zelfs na gedaane stemming, verworven; zyn Opvolger zou ligtelyk by de algemeene Staaten de wyze van stemming naar zyne inzigten veranderd hebben. De Unie zou voor hem in dat geval geen grooter hinderpaal geweest zyn, dan het voortreflyk Vertoog der Staaten van Holland, noopens den aalouden staat der Regeeringe, voor Leicester, in het jaar 1587.

Nu was 'er, wel is waar, zulk een Opvolger niet:

niet: maar wist men in dien hachlyken toestand van het Gemeenebest, wanneer de toevlugt tot vreemde Mogendheden eens wederom diergelyk eene aanstelling vereischen zou? Het eerste geluk der Spaansche wapenen kon de Bondgenooten op nieuw noodzaaken, dien Opvolger van buiten in te haalen. Willoughby en Killigrei, hier noch eene aanzienlyke vertooning maakende, zouden geene gelegenheid verzuimen om deezen voorslag aan te dringen, en 'er, ten dienst van hunne Koningin, gebruik van te maaken. Indien nu zulk een *Willoughby*, of wie 'r ook zyn mogt, die plaats bekleedende, zyne maatregelen slechts wat voorzigtiger dan Leicester wist te neemen, hy zou van de Magt der algemeene Staaten, zodra die buiten de evenredigheid geklommen was, noch veel grooter misbruik kunnen maaken.

„ en het bleek uit versche voorbeelden, dat een „ Onderdrukker met gemak vier of vyf Provinciën „ op zyne zyde zoude trekken, indien dat genoeg „ was om zyn oppergezag te slaven”.

Voor een Onderdrukker, gelyk wy hem zo even ondersteld hebben, zou dat buiten tegenspraak genoeg geweest zyn, om zyn oppergezag te staaven. Maar bleek nu de mogelykheid van vier of vyf Provinciën met gemak op zyne zyde te trekken, wel uit versche voorbeelden? Immers ten klaarsten uit de gansche Leicestersche Regeering, en noch uit haare gevolgen, ten aanzien van al wat Kerkelyk

was binnen die Provinciën. Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 274, op het jaar 1588.

„ Ook werdt 'er, wat laater, eene algemeene
 „ bezending der Nederlandsche Kerken naar En-
 „ geland gedaan, strekkende om de Koningin te
 „ beweegen, tot het handhaaven van den Her-
 „ vormden Godsdienst hier te Lande, by de vre-
 „ dehandeling met Spanje. De Hollandsche Ker-
 „ ken alleen hadden geen deel in deeze bezending
 „ gehad”.

De handelingen der Predikanten, ten tyde van Leicester, konden my een ruim veld verschaft hebben, het welk ik, om niemand ergernis te geeven, liever heb willen voorbygaan. 't Is niettemin zeker, dat men in de beschouwing van staatzaken den invloed van de Geestelykheid nooit vergeeten moet. Heeft men my de noodzaakelykheid der zedelyke Wysbegeerte in het onderzoek der Geschiedenissen toegestemd, men zal niet ontkennen dat het wysgeerig oog de voornaamste beweegingen, die een Volk in 't groot beroeren, geduurig van die zyde moet gade slaan. 't Zyn deeze Redenaars, die, met minder bekwaamheid dan Cicero en Hortensius, hoogmoediger naar gelang van de laagheid hunner opvoedinge, de gevoelens van het Gemeen, gelyk de Maan de groote wateren, door eene byzondere aantrekkingskracht bestieren. De reden zwygt voor hunne donderstem. Zo winnen zy straks de schoonste helft van het menschelyk geslacht:

flacht: zy draaiën dikwyls door dat middel de Regeering op hunnen duim; en de Grooten, die hen beurteling vleien en beschimpen, hebben nimmer moeds genoeg om het kabinet voor hun te sluiten. Onze Geschiedenissen zyn zo ryk van dusdanige voorbeelden, bovenal in het tydperk tusfchen Dathenus en Trigland, dat ik niet heb kunnen nalaaten in een enkel geval hiervan te fpreeken. Nu beken ik echter dat Leicester zich niet *met gemak* van deeze werktuigen wist te bedienen; maar Leicester had geen groot verftand, en men moest 'er noch veel flechter meê ftaan, om in deeze woorden eenigen misflag te vinden.

VI. „*Het gevoelen der Staten van Holland be-*
„*hield voor dien tyd de overhand*”.

Ontkende men dit, men zou hierdoor flechts het voorgaande verfterken. De enkelheid van zodaanige blyken, als de voorgemelde Refolutie van het jaar 1590, bewyft allerduidelykst dat 'er zulk een verfchilpunt heeft in zwang gegaan, en tevens dat het kort daarna verduiffterd is. De algemeene Staaten hebben wel in het jaar 1599, by een vernieuwd Plakaat, de Staaten der Provinciën ontbooden en *bevolen* het zelve te doen afkondigen, en by de nadere vernieuwing van het zelve, in het jaar 1608, is de afkondiging ook door de Staaten van Holland zelve gedaan. Zie den *Tegenw. St. der Vereen. Nederl.* III. D. 1. St. bl. 14, in de *Aant. Ontbieden* was gebruikelyk in den zin van *aanzeg-*
gen

gen of bekend maaken: beveelen ging buiten tegenpraak verder. Maar mogelyk heeft men toen op een enkel woord niet willen stil staan, hoewel de gewoone uitdrukking, *verzoeken*, smaakelyker mogt geweest zyn. Doch nu is de vraag, of 'er ook tyden van een heel anderen aard gevolgd zyn? Hier antwoorde de Prezident van Bynkershoek, *Quaest. Jur. Publ. L. II. C. XIX. p. 328.*

„ Fuit aliquando tempus, quo nonnullis placuit,
 „ Ordines Generales in omnibus Provinciis uno
 „ Jove esse minores; fuit tempus, quo illi, qui
 „ Ordinum Hollandiae Majestatem defendebant,
 „ hoc ipso laesae Majestatis damnati sunt, ac si Or-
 „ dinum Generalium Majestatem laessissent; sed
 „ haec quidem anno 1619 acciderunt, concussa per
 „ factiones Republicâ”.

„ 'Er is een tyd geweest, dat het zommigen be-
 „ haagde, de algemeene Staaten aan den Hemel al-
 „ leen ondergeschikt te achten; een tyd, dat zy,
 „ die de Hoogheid der Staaten van Holland ver-
 „ deedigden, juist hierom als schuldig aan gekwet-
 „ ste Hoogheid veroordeeld zyn, als hadden zy de
 „ Hoogheid der algemeene Staaten gekwetst: maar
 „ deeze zaaken zyn voorgevallen in het jaar 1619,
 „ toen het Gemeenebest door partyfchappen be-
 „ roerd was”.

In zulke tyden wordt alles tot uitersten getrok-
 ken. In geruster dagen blyft men nader aan den
 middelweg: omtrent het midden der voorgaande
 eeu-

eeuwe heeft Scotanus, *Beschr. van Vriestl. C. V.*
bl. 134, zich dus uitgedrukt:

„Het Kollegie der generaale oft algemeene Staa-
„ ten is het weerdichste ende hoochste, het hoofd
„ van 't vereenigde Lichaam, in dewelcke de ma-
„ jesteit ende oppermacht bestaat”.

Scotanus heeft dit mischien beslooten uit de
handelingen der algemeene Staaten in de jaaren
1635—1637, ten aanzien van den Regeeringsvorm
in negen Friesche Steden. Zie Foeke Sjoerds, *Al-
gem. Beschr. van oud en nieuw Friesland*, II. D.
I. St. bl. 433 en volg.: alwaar ook, bl. 440, het
merkwaardig oktrooi der algemeene Staaten, noo-
pens de Raadsbestelling, gemeld wordt. Indien Sco-
tanus deeze zaaken, by zynen tyd voorgevallen,
eenigzins wilde in 't oog houden, kon hy zich niet
wel anders uitdrukken. Doch dit bewyst voor ons
niets meer, dan dat de algemeene Staaten zich op
dien tyd verbeeld of aangemaatigd hebben te zyn,
gelykze by hem beschrceven worden: dat is, dat
het *verschilpunt* toen ten minsten *wezenlyk bestond*.

Verder ziet men uit de bekende schikkingen op
het *Public Gebedt*, hoe veel moeite de Staaten van
Holland noch in het jaar 1663 gehad hebben, om
hun gevoelen de overhand te doen behouden. Maar
wat zeg ik? de Heer PAULUS zelf, *Verkl. der
Unie*, III. D. bl. 71, in de *Aantek.*, bevestigt dat
de Staaten van Vriesland, in dat zelfde jaar, ver-
stonden, dat de *Algemeene Staten de Hooge Over-
heid*

heid dezer Landen waren. Heb ik geen recht gehad om te onderstellen dat hy de *kurzieve* woorden voor zyne rekening neemt?

Wie nu gedulds genoeg heeft om by Aitzema na te zien, hoe men op de groote Vergadering, in het jaar 1651, deeze zaaken, flukswyze, van punt tot punt heeft verhandeld, zal my toestemmen, denk ik, dat men overal in den grond het zelfde verschilpunt, overeenkomstig met myne verklaring, ontmoet. Alleenlyk wordt het onder verscheidene gedaanten voorgedraagen, en naar de gelegenheid des tyds verschillende uitgedrukt. Aan zodaanige geschillen ontbreekt het ook onze eeuw geenszins. Zie, in de *Vaderl. Hist.* XVII. D. LXVI. B., de Geldersche Beroerten, en de handelingen der algemeene Staaten ten deezen opzigte. Zie ook aldaar, bl. 237, het oordeel van Zeeland hierover. Men heeft insgelyks, noch in het jaar 1734, verschil gezien tusschen de algemeene Staaten en de Stad Groningen, over de paalen van oppergezag.

Wanneer de Heer Bynkershoek, in de aangehaalde plaats, op het jaar 1619 de uitzondering maakt, dat toen het *Gemeenebest door partysschappen beroerd was*, spreekt hy in een Rechtsgeleerden zin zeer wel. Maar deeze plaats bewyst in den zelfden adem, dat men, om de Geschiedenissen van ons Vaderland te verstaan, ook iets anders dan Rechtsgeleerdheid van nooden heeft: iets, dat

waar-

waarschynlyk den Heer PAULUS noch ontbreekt.

VII. NIET ZOO ZEER, OM DAT HET BEST
OVEREEN KWAM MET HET OOGMERK DER
UNIE,

Kapitaal goed, indien myn voorgemelde gisfing
doorgaat; en anders zo veel te slechter. Laaten
wy 't zien: ik verzoek recht, en geene genade.

Het gevoelen der Staaten van Holland kwam
best overeen met het oogmerk der Unie, met het
gevoelen van den Heer PAULUS, en, zo ik my
zelf hier noemen mag, met het myne. Wel nu!
hoe zullen wy 't geschil dan levendig houden? 't Zal
moeite kosten, dit beken ik; doch ik heb voor-
genomen niet in die ondersteuning te berusten, dat
de Heer PAULUS hier *Kapitaal goed* gemeend
hebbe. 't Zou jammer voor ons beiden zyn, zo
de Leezer thans in dat gevoelen kwam. Maar ein-
delyk, wat raad om de duidelykste overeenstem-
ming tot strydigheid te brengen? De Heeren Ad-
vokaaten, zegt men, bezitten daartoe eene byzon-
dere bekwaamheid: voor my, het gaê hoe 't wil,
ik vind my gedrongen niets onbeproefd te laten.

Ik heb my dan waarschynlyk te onverschillig uitge-
drukt. Zie hier, boven verwachting, het raadzel op-
gelost: ik moest gezegd hebben dat dit gevoelen BY
DE UNIE WAS VASTGESTELD. Dan had de Heer
PAULUS deeze woorden wel met roode letters doen
drukken. Maar by ongeluk heb ik redenen gehad
om dat niet te zeggen. De Schryver van het *Public*
Ge-

Gebedt, III. D. bl. 139, laat zich dus hooren.
 „'t Is in der daet buyten alle dispuyt; dat de vol-
 „le Souverainiteyt by elck van de Provintien is
 „zonder eenige limitatie, reserve, ressort, respect,
 „vassallage, of diergelyke restrictie, niettegen-
 „staande deze naeuwe Unie, verbintenisse en Con-
 „foederatie. — — Maer evenwel ben ick van
 „gevoelen, dat het zelve op den teneur van dit
 „articul” (het eerste, 't welk hy bl. 137 zegt *wel*
 te zyn, *het essentieelste ende voornaamste van deze*
gansche confoederatie) „qualick gefundeert wert,
 „vermidts ten tyde van deze confoederatie ende
 „Unie by de Contrahenten de Souverainiteyt ende
 „Hooge Overheydt noch niet en was; ende by
 „elck van hun noch erkent wierde den Koning
 „van Hispanien voor Opperheer ende *Souverain*.
 „Het welcke blyckt uit den teneur van de Unie
 „zelfs — — ende” (bl. 140, aan het einde)
 „het zoude zeer buyten propooste zyn te sustine-
 „ren dat die contractanten zouden gehandelt heb-
 „ben over yets, 't gene zy noch niet en hadden,
 „noch pretendeerden te bekomen”.

In 't voorbygaan moet ik hier aanmerken dat het eerste lid van deeze plaats niets strydigs behelst tegen myn voorstel noopens de verdeeling van de *kracht des Gebieds*: naardien de Schryver hier spreekt van het oorsprongklyk recht der Provincien, gelyk het *is*; en myn voorstel alleenlyk de vraag betreft, hoedaanig het ten algemeenen nutte

moet

moet aangemerkt worden. Anders konden deeze woorden, *zonder eenige limitatie*, enz. niet wel gezegd worden *buyten alle dispuyt* te vallen. Nu tot het oogmerk.

Het gevoelen van een zo achtbaaren Schryver heeft my juist bepaald tot de uitdrukking, die ik thans verdedig, om dat ik anders ligtelyk in een geschil, 't welk ik vermyden wilde, had kunnen ingewikkeld worden. De Heer PAULUS oordeelt, dat de Koning van Spanje reeds vervallen was van de *Souverainiteit*, zodra men de wapenen tegen zyne Dienaars had opgevat; en kan dus ook wel aan de Unie, ten aanzien van ons onderwerp, wat ruimer invloed toeschryven. Dat elk hier by zyn gevoelen blyve, zonder dat wy elkanderen onze begrippen als Wetgeevers opdringen.

VIII. NIET ZOO ZEER — *als om dat zy den meesten invloed hadden op het Staatsgestel.*

Noch drie woorden *Kapitaal*, gevolgd van een vry donkeren sleep *Kurzieven*. Schep moed, beminde Leezer! als wy dit te boven zyn, zal het overige weinig kwelling baaren.

Ik had by de bovenstaande woorden kunnen voegen, dat hun gevoelen ook best op *reden en billykheid* gegrond was. Maar dewyl men duidelyk bespeurt dat de reden, de billykheid, en de Unie, binnen verscheidene Provinciën ten tyde van Leicester, en noch eenigen tyd na zyn vertrek, weinig gehoor verwierven, heb ik het dempen der
wan-

XLVIII AAN DEN LEEZER.

wanbegrippen liever toegeschreeven aan den veelvermogenden *invloed, dien de Hollanders hadden op het Staatsgestel*. Die invloed is doorgaans de sterkste geweest, om dat hunne Provincie de magtigste was. In ons geval kwam hun gevoelen best met het oogmerk der Unie overeen; maar het klemde sterker dan de Unie, by een iegelyk, die, overeenkomstig met het gevoelen van den straksgemelden Schryver, in de Unie ten deezen opzigte geen klemmend vermogen stelde, en niertemin zich aan de reden onderwierp. Zy, die tot het laatste niet genegen waren, en mischien in de andere Provincien noch den grootsten aanhang hadden, wierden door den invloed van Holland tot stilzwygen gebragt. Het gevoelen van de Hollanders heeft mischien in andere gevallen wel eens de overhand behouden, schoon het minder overeenkwam met Unie en reden beide. Dat ook tuschen Unie en reden wel eenig verschil is ontstaan, kan niet ontkend worden, dewyl zy punten behelst, die men nooit ten uitvoer heeft kunnen brengen. Voorts heeft men in de voorgaande eeuw over het begrip van deeze Unie zo veel getwist, dat zy waarlyk by veelen in verachting kwam: 't welk Aitzema bewoogen heeft zich dus uit te drukken, *dat wel mocht gheseyt worden, datse, ghelyk alle Wetten ende Verbonden, hadde een Wassen-Neus.* (*Zaaken van Staat en Oorlog, VII. D. bl. 224.*) Had de Heer PAULUS dit *wasch* in *marmor* of *albast* kunnen ver-

veranderen, de Republiek zou geene geringe verplichting aan zynen arbeid hebben.

De Staaten van Holland hadden, behalven hunne meerdere magt, ook noch den meesten invloed op het Staatsgestel,

„ uit hoofde der veranderingen in de Rege-
„ ring van alle Provinciën, na het vertrek van
„ Leicester, door hun toedoen ingevoerd”.

Kan ik bewyzen dat 'er na het vertrek van Leicester gewigtige veranderingen in de Regeering van alle Provinciën ingevoerd zyn, en wel door toedoen der Staaten van Holland; zo zal men geen oogenblik meer twyffelen of dit hunnen invloed op het Staatsgestel vermeerderd hebbe. Men onderscheide hier wel de Regeering der *Provinciën*, van die der *Steden* in elke Provincie. Indien de Heer PAULUS op het laatste ziet, verstaat hy my zeer kwaelyk; en de schuld is alleen by hem. Het eerste heb ik allerduidelykst uitgedrukt, en ik had tot myne stelling niets meer van nooden.

Men leeze nu vooreerst de Utrechtsche veranderingen, te breed om hier beschreeven te worden; in de *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 299—304. Men stelle deeze zaaken in het natuurlykste licht, volgens de beginzelen, die ik overal in myne Verhandeling in 't oog gehouden hebbe, en die in den aanvang van deeze voorrede breed genoeg verklaard zyn: men overweege dan of de Staaten van Holland deel gehad hebben in de veranderingen,

die

L AAN DEN LEEZER.

die omtrent dien tyd in de Regeering der Provincie van Utrecht voorvielen.

De Staaten van Holland hadden, ten tyde van Leicester, altoos tegen Prounink en zynen aanhang gewerkt, ja reeds in het jaar 1586 beslooten, geene Gemagtigden ter algemeene Staatsvergaderinge te zenden, zo lang de wettigheid van zyn Burgermeesterschap, uit kracht van het welke hy daar verscheen, hun niet gebleeken was. Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 181. Toen Prounink, straks na de dood van Leicester, uit de Regeering was gezet, hebben de Staaten van Holland gerechatelyk eenendertig punten van bezwaarnis tegen hem ingebragt. Geduurende de onlusten onder Leicester hadden zy de Utrechtsche uitgezette Heeren openlyk in hunne bescherming genomen. Straks na het veranderen van de Regeering binnen de Stad, vonden zy geraaden, dat Prins Maurits en eenigen hunner Gemagtigden zig te Schoonhoven verwoegen zouden, om van naby te arbeiden, aan de herstelling der eendragt, tuschen Holland en 't Stigt. Zie Wagenaar, bl. 302.

Dit zy genoeg voor deeze Provincie op zichzelve: nu verder, ten aanzien van Utrecht, met twee andere te zamen. Men hoore Wagenaar, *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 332.

„ Voorts arbeidde men, om Utrecht, gelyk
„ voorheen, met Holland en Zeeland, onder eenen
„ Stadhouder, te brengen, waartoe de Advo-
„ kaat

„kaat Oldenbarneveld, die met Thin, Heermaale, en andere Stigtschen, verstand hieldt, zeer veel vlyts aanwendde”.

Ook gelukte dit, niet alleen met Utrecht, maar ook met Gelderland en Overysfel. De dood des Graaven van Nieuwenaar was in het jaar 1589 voorgevallen; en kort daarna wierden deeze drie Provinciën, met Holland en Zeeland, onder éénen Stadhouder gebragt. Deeze Stadhouder was de jonge Maurits, Hollands geliefde Voesterling: wie geloofst dat de Staaten van Holland niet zo wel op Gelderland en Overysfel, als op Utrecht, ten zynen voordeele gewerkt hebben?

Laaten wy nu in éénen opslag *alle* Provinciën gade slaan. In het jaar 1589 hebben de algemeene Staaten een *Superintendent Kollegie ter Admiraaliteit* over de vereenigde Gewesten ingesteld. Zie *Vaderl. Hist.* VIII. D. bl. 326: eene zaak, die betrekking had tot de Regeering van alle Provinciën, byzonder tot Holland, Zeeland, en Vriesland: eene zaak, die oock, reeds in dien tyd, gansch niet onverschillig scheen, ten aanzien van de algemeene Regeering. Immers had Leicester niet zonder oogmerk te Hoorn, te Rotterdam, en te Veere, Admiraaliteits-Kollegien opgerecht.

Wie kan nu beweerén, dat de Staaten van Holland, daar zy in 't algemeen den meesten invloed hadden, een zo gewigtig stuk, als de schikking op Admiraaliteits zaaken, onverschillig aangezien, of

door hun toedoen niet bevorderd hebben? Had-
den zy de zaak afgekeurd, hoe kan men zich ver-
beelden dat de algemeene Staaten tot deeze instel-
ling zouden gekomen zyn? Dus zou men gewis-
lyk aan deeze Vergadering iets toeschryven, dat in
zyne uitwerkzelen vry sterk naar Oppermagt zweem-
de: te meer, dewyl Zeeland inderdaad dit Superin-
tendent Kollegie afkeurde. De tegenkanting van
Zeeland bewyst noch meer, dewyl zy, volgens
den Heer Wagenaar, VIII. D. bl. 327, *ten min-
sten onder anderen*, tot haare oorzaak had *zeker
geschil met die van Holland, welk, omtrent deezen
tyd, ontstond*. De Hollanders zouden dan dit stuk
begeerd en niet aangedrongen hebben: de werk-
zaame, de yverige, de onvermoeide Hollanders...!
wie kan dit knoopen?

Nu moest men zich wat stomp geblokt hebben,
om ook niet te begrypen dat de *overschaduwing*
des Raads van Staate, die zo lang de *algemeene Re-
geering* op eigendunkelyk gezig had waargeno-
men, verandering gaf in de Regeering van *alle*
Provincien. En als men voorts by Wagenaar, bl.
331, ziet hoe de Staaten van Holland, ook ten
dien einde, in hunne eigene Provincie, in het
jaar 1590, twee *Kollegien van Gecommitteerde
Raaden* aanstelden; zal 't niet moeilyk zyn te be-
slissen, of zy voor her overige tot de groote ver-
andering iets toegebracht hebben.

Ik bevind my schier, hoewel met minder ge-
vaar,

vaar, in het geval van de zulken, die, voor het H. Officie gedagvaard, genoodzaakt worden hunne eigene beschuldiging uit te vinden, eer zy tot eenige verantwoording mogen treden. Zou nu het woord *ingevoerd* in de ooren van den Heer PAULUS ook te hard klinken; als of men 'er, min of meer, eene geweldige betekenis aan hechten kon? In dat geval kan ik my kort verdedigen met het voorbeeld des Schryvers van het *Public Gebedt*, die in de te vooren aangehaalde plaats, zonder eenigen haatelyken zin, ook zegt, *ten tyde van den Grave van Lycester is ingevoert* enz. Voorts, dat ik gezeid heb, *alle Provinciën*; terwijl Groningen noch in 's Vyands handen was? Maar wie eenig oordeel heeft, ziet van zelfs dat men hier moet verstaan, *alle Provinciën, welke op dien tyd tot de Unie behoorden*. Ondertusfchen mag onze zeer geleerde Vriend, indien hy durft, dit voor een misflag houden.

IX. „ *Doch het fchynt, dat dit gefchil, 't welk*
 „ naderhand, gelyk een ieder weet, gediend heeft,
 „ om drie groote mannen te gelyk ten val te brengen”, enz.

Of dit gefchil daartoe gediend hebbe...? De plaats van Bynkershoek, *fuit aliquando tempus* &c.; de Vaderlandfche Historie, zo veele andere Hiftorien, Memorien; zo veele fchriften zelfs ten naadee van deeze groote Mannen...! Maar neen, dit kan de vraag niet zyn. Men vraagt misfchien

LIV AAN DEN LEEZER.

of zy wel *groot*e mannen geweest zyn? Dan zal ik op myne beurt met eene vraag antwoord geeven. Gaat het wel vast dat 'er ooit een OLDENBARNEVELD, DE GROOT, of HOGERBEETS, in de waereld geweest zy?

Maar mogelyk houdt de Heer PAULUS de melding van dat ongeval minder voor eene *fout*, dan voor eene *opkrabbing*, die geen *vreedzaam burger* betaamt. Wat zal ik zeggen? De pligten van een *vreedzaam burger*, die *niets ontveinzen wil*, dien 't *alleen om de waarheid te doen is*, konden wel stof verschaffen tot een Werk, zo groot als de gansche *Verklaaring der Unie*. Doch ik meen ten minsten dat de rechten van een schryver, die *geene redenen van staat aanvoert*, tegen onze tegenwoordige *regeringsvorm*, of de *persoonen die haar uitmaken*, hem veroorloven, om van waarachtige, alombekende, en allergewigtigste gebeurtenissen, waar het te pas komt, het zelfde te zeggen, dat honderdmaalen voor hem gezeid is. En ik vraag eindelyk, of men, zonder onze tegenwoordige *regeringsvorm*, of de *persoonen die haar uitmaken*, op de onvoorzigtigste wyze openlyk te hoonen, wel zou kunnen beweeren, dat of die *regeringsvorm*, of die *persoonen*, by de aanhaaling van dat ongelukkig tydgewricht eenigzins benadeeld worden?

X. „ *Doch het schynt dat dit geschil — — nooit onbetwistbaar heeft kunnen beslegt worden.*

Deeze woorden zien op werkdaadige staatkunde,
niet

niet op werkellooze bespiegeling : zy betekenen, dat, gedurende byna twee eeuwen, de *kracht des Gebieds*, wegens den zamenloop van veele netelige omstandigheden, onmogelyk onder eene naauwkeurige afdeeling heeft kunnen gebragt worden. Dit zal een iegelyk, die onze Geschiedenissen kent, gewillig toestemmen; en zo men nu het geschil *zaakelyk*, volgens myne verklaring, verstaat, moet 'er uit volgen dat het nooit *onbetwistbaar* beslecht is. De Heer PAULUS, en zyn grootste Verwonderaar, de Heer E. H. J., hebben noch verschild over verscheidene punten, die onmiddellyk tot de *volstreckte oppermagt* behooren. Zie deszelfs *Aanmerkingen over de Verkl. der Unie*, schier overal. Hoe zou het nu luiden, dat men zeide: *Het geschil over de byzondere Oppermagt is onbetwistbaar beslecht ten voordeele der Provincien; maar men is het niet eens, hoe verre zy deel hebben in de militaire Jurisdictie; men twyffelt of zy recht hebben, op eige kosten, maar zonder hulp der overige, eenen oorlog te voeren; men twist over de uitgestrektheid van het Privilegie de non evocando, enz. Kortom, het Geheel is onbetwistbaar beslecht, maar men twist noch dagelyks over de zaakelykste deelen?* Zie bovenal den Heer E. H. J., bl. 100, alwaar hy ook te kennen geeft, dat, zyns oordeels, de gevoelens van den Heer PAULUS, over het Privilegie *de non evocando*, onbestaanbaar zyn met de *onbetwistbaare onafhanklykheid der Provincien*. Mogelyk

antwoordt de Heer PAULUS hierop, dat, volgens zyne beginzelen, de Provinciën, by de Unie niets van haare Oppermagt verlooren hebbende, te voo- ren reeds aan zulke bepaalingen onderhevig geweest zyn, welke daarom geene vermindering van derzelve erkende Oppermagt influiten. Hy scherpe hierover, zo 't hem lust, zyne pen tegen den Heer E. H. J. Maar myns oordeels zou hy in dat geval het bewys op zich neemen, dat onze Provinciën *nimmer de volstreckte Oppermagt, onafhanklyk van elkanderen, hadden gehad.* De groote Raad van Mechelen was reeds in het jaar 1528 niet verre verwyderd van dat gevoelen; zie den *Tegenw. St. der Vereen. Nederl.* III. D. I. St. bl. 5, *in de Aantek.:* maar ik weet niet dat men 't in onze dagen ooit gekoesterd heeft. De volstreckte Oppermagt heeft niets te lyden door den vrywilligen afstand van eenige rechten, ten algemeenen nutte; maar wat is Oppermagt, die oorspronglyk de noodige rechten niet bezit om zich te handhaaven?

Wil men het verschilpunt *letterlyk*, zonder eenige verklaring, neemen, zo kan het noch schynen nooit *onbetwistbaar* beslecht te zyn. Want wanneer is zulks geschied? By de Apologie van de Groot? Zekerlyk in een Historischen zin niet *onbetwistbaar*; dewyl men noch in het jaar 1663, lang na dat dit voortreflyk Werk het licht gezien had, het stuk in geschil getrokken heeft. Hebben dan de Schriften van den Prezident van Bynkershoek

hoek het afgedaan? Deeze, hoe doorwrocht, zyn echter ten deezen opzigte meest uit de Apologie van de Groot getrokken. Heeft dan *de Schryver van Oldenbarnevelds eer verdedigd* het pleit voldongen? 't Kan zyn; maar dan zouden ten minsten myne woorden, *letterlyk* genomen, juist hierdoor gewettigd worden; want ik had deezen uitmuntenden Schryver, voor het uitgeeven van myne Verhandeling, niet geleezen, ja voor het afdrucken van deeze plaats niet kunnen leezen. Zyn Werk is uitgekomen in den zomer van het jaar 1773, en 't myne in den herfst van het zelfde jaar; want, schoon men op den titel 1774 vindt, deeze uitsprong is gedaan volgens eene my onverschillige gewoonte, by de Drukkers in gebruik, op dat hunne uitgegeevene werken zo veel langer nieuw mogen schynen. De waarheid hiervan zal noch bewysbaar zyn uit Boekverkoopers brieven en rekeningen.

Deeze Schryver verhandelt dit onderwerp uitvoerig en bondig tegen den Advokaat der Vaderlandsche Kerke, die wel de oppermagt der byzondere Provinciën erkent, maar echter door verscheidene aanmerkingen het gezag der algemeene Staaten te hoog tracht op te vyzelen. Ik beruig ernstig dat ik zyn Werk voor een groot meesterstuk houde. Maar men kieze nu: wil men zeggen dat het meergemelde verschilpunt reeds voor hem *onbetwistbaar* beslecht was, zo verdiende de *Advo-*

LXVIII AAN DEN LEEZER.

kaat zulk eene wederlegging niet, die, hoe schoon in zichzelf, echter in dat geval als noodeloos en overtollig moet aangemerkt worden. 't Waar' dan beter geweest hem stilzwygende te verachten. Kiest men het tegenovergestelde, en wil men dat deeze Schryver inderdaad het stuk tot *onberwistbaarheid* hebbe gebragt, zo volgt, dat ik op dien tyd my naauwkeurig aan de waarheid, zo verre ze my bekend kon zyn, gehouden hebbe.

Maar wie zal eindelyk uitspraak doen over de *onberwistbaarheid* van zodaanige geschillen? Zo de Heer PAULUS meent dat hy 't zich aanmaaten mag, zal ik hem alleenlyk een voorbeeld van zedigheit onder 't oog brengen, waaraan hy zich liever mogt spiegelen. De groote Wagenaar, in vroegere schriften dit stuk op eenen beslissenden toon verhandeld hebbende, drukt zich evenwel in de Vaderlandsche Historie, waarschynlyk na dieper onderzoek, veel omzigtiger uit; alleenlyk zeggende, dat *dit gevoelen*, voor de Oppermagt der Provincien, *den meesten ingang gevonden heeft, en, doorgaans, by de schranderste Kenners van deezen Staat, voor gegrond is aangezien.* VIII. D. bl. 337.

De Heer PAULUS, *Verkl. der Unie*, III. D. bl. 75, gelooft dat men dit geschil in laater tyd, ik denk na het jaar 1619, niet zou geopperd hebben, indien men de Apologie van de Groot *opletend en zonder vooringenomenheid* geleezen had. Ik geloof niet dat onze Friesche Heeren, in het jaar

1663,

1663, deze Apologie zonder *oplettendheid* zullen gelezen hebben: *vooringenomen* is mogelyk, en deze mogelykheid zal wel altoos overblyven. Doch ik had voor 't grootste deel gesproken van die tyden, toen 'er noch geene Apologie van de Groot in de waereld was: de laatste zinscheiding betreft alleenlyk voor een gedeelte den volgenden tyd; en het grootste gewigt van ons verschil, ten deezem opzichte, zou ten uitersten genomen hierin bestaan, dat deeze Heer een gevoelen voor *onbetwistbaar* houdt, het geen ik duidelyk getoond heb te begunstigen en te omhelzen. Ik verbeeld my, zo deeze vlugge Geest myne geringe verhandeling *oplettende* had gelezen, dat hy my zo veel moeite niet zou veroorzaakt hebben. Immers heb ik onmiddellyk na de aangehaalde plaats deeze woorden gesteld.

„ Kan iemand noopens de voorkeuze van het
 „ eene of andere gevoelen noch verlegen staan, hy
 „ kan ten minsten Holland in dat tydgericht
 „ geenen lof van ongemeene wysheid weigeren ”.

Men vergelyke hiermede bl. 654, in deezem druk 346, alwaar ik noch nader dit gevoelen heb uitgedrukt, en tevens in 't verschiet myne gedachten over de beginzelen van onzen Regeeringsvorm voorgedraagen.

Myn taak is afgedaan; ik heb my verantwoord op alles wat ik my verbeeldde ter beschuldiging ingebragt te zyn. Ik heb beweezen, dat de Vergadering der algemeene Staaten altoosduurende geworden is

EX AAN DEN LEEZER.

wegens de onlusten onder Leicester, en hierdoor ten minsten wat meer gemeenschap heeft gekreegen met het denkbeeld van eene hooge Overheid, enz., dan hunne voorige Vergaderingen. Ik heb deeze *gemeenschap* volgens myne denkbeelden verklaard, en getoond dat de Vergadering der algemeene Staaten dus ook de Republiek een nieuw aanzien schein by te zetten; als mede dat zulks aanleiding gaf tot ongegronde denkbeelden, noopens den Regeeringsvorm. Ik heb beweezen dat 'er in het jaar 1590 een wezenlyk verschilpunt over de Oppermagt der Vereenigde Landen heeft plaats gehad. Ook, dat de Hollanders meest yverden voor de byzondere Oppermagt der Provincien; en tevens hunne beweegredenen hiertoe aangewezen en gebillykt. Verder, dat het gevoelen der Staaten van Holland voor dien tyd de overhand behield, doch naderhand op nieuw betwist is. Ik heb by herhaaling verklaard dat hun gevoelen best overeenkwam met het oogmerk der Unie, en reden gegeven, waarom zulks evenwel minder afdeed, dan de invloed, dien zy boven anderen op het Staatsgestel hadden. Dien invloed toeschryvende aan veranderingen in de Regeering van alle Provincien, heb ik zulke veranderingen aangewezen, en tevens getoond dat zy door toedoen der Staaten van Holland waren ingevoerd. Niet behoevende te bewyzen dat het meergemelde geschil gediend heeft om drie groote Mannen te gelyk ten val te brengen, heb ik evenwel myne uitdruk-

drukking hieromtrent gewettigd. Eindelyk heb ik verklaard, in welk eenen zin, en waarom, het my toefchynt, dat dit gefchil nooit onbetwistbaar heeft kunnen beflecht worden.

Nu vind ik my gerechtigd te vraagen wat de Heer PAULUS tegen my beweezen heeft? Men moet dat vinden in de Verklaaring van het 1de Artikel, III. D. van bl. 20 tot 76. Ik heb tot gemak van den Leezer de zaak tot deeze punten gebragt, op dat men in die bladzyden zo veel te beter zou vinden wat de Schryver hiertegen aan de hand geeft. Vindt men, in plaats van dit, bewyzen ten mynen voordeele in zommige opzigten, zo zal die luchtige manier, van befchuldiging zonder bewys, by veelen eenige verontwaardiging kunnen baaren. Nieuwe vindingen ontmoeten evenwel gemeenlyk noch al Verwonderaars; en onder deeze legt gewislyk eene groote behendigheit verborgen. Wanneer een Schryver zegt: *Gy moet my gelooven, of 56 bladzyden van myn Werk herleezen*, zullen de meesten gemakshalven een goed Schryver geloof geven; en ten minften zich wel zorgvuldig wachten van eenen brodder tegen te fpreken.

Ik heb recht verzocht, en geene genade. Oordeelt men dat ik my wel verdedigd heb, ik wil mynen aanvaller genade bewyzen. Alleenlyk verzoek ik, zo dit vertoog hier en daar wat verveelende geworden is, dat men deswegen niet my, maar den Heer PAULUS, befchuldige, die my met

LXII AAN DEN LEEZER.

zo veele ongewisfe flagen tot dat lastig spel genoodzaakt heeft. Hy besluit zyne aantekening met de volgende woorden:

„ Indien deze mislagen niet elkéen, die myne
„ Verklaring van dit Artikel, tot hier toe, met
„ aandagt gelezen heeft, van zelfs in 't oog geval-
„ len zyn, zou het weinig baten, wanneer ik de-
„ zelve, elk afzonderlyk, met den vinger wilde
„ aanwyzen ”.

Ik zal, insgelyks tot besluit, hierop antwoorden, dat ik de vruchteloosheid van zulk eene onderneeming klaar begryp, en even klaar meen aangeroond te hebben: doch, schoon hy 'er zich ook toe verledigen wil, dat het my geenszins onrusten zal.

DE
OPKOMST
EN
BLOEI
DER VEREENIGDE
NEDERLANDEN.

NIETS bewyst zo klaar de zwakheid van alle Regeeringen welke grondslag het geweld is, als de Geschiedenissen van ons Vaderland. Zy geeven ons de voortreffelykste Historie der besprongene en verdedigde Vryheid, die dikwyls op het punt staat van te bezwyken, maar telkens wederom met nieuwen moed in het slydperk te voorschyn treedt. De Inwooners deezer Gewesten, in laage en waterige landdouwen geplaatst, hier en gins van de woeste golven zo wel als van magtige en heerschzuchtige Nabuuren gedreigd, ja onder elkanderen doorgaans verdeeld, hebben zich echter dikwyls tegen de magtigste Vorsten der aarde kunnen beschermen. Immers hebben zy nooit hunne vryheid verlooren, dan om ze luisterryker te herwinnen. Wat mag de reden zyn dat een gering volk bekwaam geweest is tot zo veel groote zaaken, indien deeze zelfde nadeelige omstandigheden ten minsten

niet als voorschikkende oorzaken van zulk een ongemeen geluk moeten aangemerkt worden? Door geduurige rampen wordt het menschdom geoefend, en genoopt om onophoudelyk het allernuttigste gebruik van zyne vermogens te maaken; en 't is dus dat men niet zelden van de ongenade der Natuur noch wenschelyker vruchten trekt, dan van haare lieflykste weldaaden. Maar een Volk, dat langs deezen weg ten top van eere en grootheid zal klimmen, moet begaafd zyn met oorsprongklyke deugden, die door gunstige omstandigheden alleenlyk behoeven opgewekt of geregeld te worden, en tegen alles wat nadeelig is lang kunnen worstelen.

De geringe beginzelen, waaruit de Nederlandsche Vryheid weleer door haare Grondleggers is voortgebracht, doen ons met recht besluiten dat de deugden onzer Voorouderen zodaanig geweest zyn, en daarom in den rang der waare Heldendeugden behooren geplaatst te worden. Maar, schoon men dit ook eenpaarig toefcent, echter kan niemand verwachten dat zy eene uitzondering zullen maaken op de algemeene zwakheden van het menschelyk geslacht; veel min gebelgd zyn, om dat zy met eenige woestheid gepaard gaan, het welk in die onbeschaafde tyden niet anders heeft kunnen wezen. Wy, die geleerd hebben onze geringe gaven in vrolyker licht te plaatsen, moeten van onze Stamvaders niet spreken, zonder ons te stellen in hun-

hunnen eenvoudigen Natuurstaat, waarvan wy mogelijk reeds te verre zyn afgeweeken. Wat hunne deugden belangt; het is te beklagen dat 'er onder ons zo weinige voetstappen van te vinden zyn, zo wy alleenlyk de werkzaamheid uitzonderen, die onze Nederlanders noch eenigzins van veele andere Volkeren onderscheidt. Doch ontmoeten ons in die tyden ook veele voorbeelden van lafhartigheid en ontrouw, het zy genoeg dat wy doorgaans den heerschenden geest des Volks de beste zyde zien kiezen. Hieruit blykt ten minsten dat 'er altoos een goed getal van braave mannen geweest is, en dat zy, 't welk eene groote zaak is, eenigen invloed op de Gemeente hebben gehad.

Het roemruchtig Tydperk, dat alle onze Nederlanders hunne verdeeldheden heeft doen vergeeten, om een Gemeenebest op te rechten, aan wiens vermogen en bestendigen bloei noch dagelijks al ons geluk verknocht is, trekt met reden onze aandacht tot zich, als het voornaamste dat ons betreft. Het biedt zich tevens aan als het gemaklykste voor de beschouwing, dewyl men daar het gansche Volk tot één lighaam vereenigd ziet, wiens leden eenpaarig te zamen spannen ter bevordering van een zelfde groot en gewigtig oogmerk. Men ziet 'er alle byzondere belangen in de waagschaal gesteld, tegen de edelste voorrechten waarop de menschelyke Natuur zich immer beroemen mag. Doch de voorgaande eeuwen, die ons de

Ieden van dat lighaam afzonderlyk vertoonen, zyn hierdoor misfehien ruim zo merkwaardig voor een keergierig verstand, hetwelk hunne onderscheidene vermogens en hoedaanigheden by vergelyking begeert te kennen. Ook zyn de tyden der Spaansche Tyranny geenszins de eerste, die ons uitlokken om deel te neemen in de belangen der Nederlandsche Vryheid. Deeze belangen zyn even oud als de oudste gedachtenis onzer Vaderen. Van Klaudius Civilis tot Radboud, ziet men 'er, zeshonderd jaaren lang, de Batavieren en Vriezen om stryden, nu tegen *Rome*, dan tegen de *Franken*, met een lot zo wisselvallig en veranderlyk, als de luchtstreek die zy bewoonen. Zelfs vindt men hier reeds, omtrent het begin der vyfde eeuw, een Gemeenebest van *Armorichen*, die zich als vroege, hoewel kortstondige, voorboden van onzen Staat vertoonen. En, willen wy van onze eigene gesteltenis met eenige billykheid oordeelen, dan is het noodig dat wy dezelve, zo veel mogelyk is, in haaren oorsprong gadeslaan: zo veel mogelyk is, zeg ik, om dat de duisternis der oudste tyden ons menigmaal verhindert tot de eerste beginzelen door te dringen. De achtfte eeuw begint ons eerst wat klaarder toe te lichten, en de overwinningen van Karel den Grooten verschaffen het bekwaamste tydgewricht, om den aanvang van dat onderzoek te bepaalen.

Het Ryk der *Franken*, of *Franschen*, onder den

den kwynenden staat der Roomfche Mogendheid, federd drie of vier eeuwen, steeds nieuwe voordeelen behaalende, was nu, met het tweede geflacht van zyne Koningen, in magt en uitgebreidheid het aanzienlykfte geworden aan deeze zyde der Alpen. Pipyn, de nieuwe Stamheer, en overweldiger van den Franfchen troon, bragt ook de Vriezen tot ontzag, en maakte zich meester van Utrecht, hetwelk niet lang daarna eenen Bifchop verkreeg. Al lang te vooren was 'er het Chriftelyk Geloof ingevoerd; maar de waarde van zulk eene weldaad, niet bekend zynde, had ook op het gemoed der Landzaaten naauwlyks eenigen indruk gemaakt. Het grootfte deel der Vriezen volhardde noch op deezen tyd in zyn ongelooft, en vereenigde zich met de Saxen, hunne ftrydbaar en zomtyds vyandyke Nabuuren, om de Franfche heerschezucht het hoofd te bieden, terwyl de Euan-gelieleer by hen in verachting bleef. Geen wonder: die leer van nederigheid en vrede, was door trofse vyanden met den fabel in de vuift verkondigd, en had zich tot noch met haare natuurlyke bevalligheid nimmer mogen vertoonen. Zulke dappere voorvechters der vryheid konden niet dan met veel moeite bedwongen worden door Karel den Grooten, die Italic bemagtigde, het Westersche Keizerryk herftelde, en alles wat noch aan de grootheid van Pipyn, zynen Vader, mogt ontbroken hebben, in zyne overwinningen vervuld zag.

Hy liet zich echter niet verblinden door den glans die hem omringde, maar behield in 't midden van zo veele betoveringen een billyk gemoed. Zodra hy zich eenigzins kon betrouwen op de onderwerping der Vriezen, maatigde hy zyne gestrengheid; hy bekrachtigde zelfs de vryheid van dat moedig Volk, stelde Rechters aan, om het naar deszelfs byzondere wetten te bestieren, en verschoonde het, tegen de gewoonte van alle overwinnaars, van 't lastig juk der schattingen. By dit heusch onthaal voegde hy ter goeder uure de aanpryzing van den Christelyken Godsdienst, die geen ander hulpmiddel van nooden had. De Vriezen wierden Christenen, zodra men hen door daaden had overtuigd, dat het Euangelie den Godsdienst der zachtmoedigen behelsde.

Waarschynlyk zou deeze bekeering ook veel nadrukkelyker dan de geduchtste wapenen hunne verbindtenis met de volgende Keizers bekrachtigd hebben, waren die Vorsten slechts verlicht genoeg geweest om op de gronden van hunnen doorluchtigen voorganger te bouwen. Lodewyk de Vroome, Zoon en Opvolger van Karel den Grooten, heeft noch, by het aanvaarden van de Regeering, getoond hoe zeer hy hunne vriendschap en trouw in waarde hield, door het vernietigen van een vonnis, 't welk zyn Vader in toorn geveld, en naderhand waarschynlyk verzuimd had te herroepen. Keizer Karel had de Vriezen beroofd van de rech-

ten op hun vaderlyk erfgoed, om, gelyk men denken mag, hunne hardnekkigheid te buigen, doch zekerlyk met oogmerk om de uitvoering van dat harde vonnis by bekwaame gelegenheid af te schaffen; dewyl anders de eernaam van *vrye Luiden*, dien hy hun vervolgens toeflond, en het voorrecht van naar hunne eigene Werten geregeerd te worden, daarmede niet wel schynen te strooken. De gunst van Lodewyk, dit onaangenaam gedenkteken van hunne vernedering ten eenenmaale uit den weg ruimende, was wel zeer groot; maar zyne volgende handelingen kwamen nochtans hiermede niet overeen.

Vriesland strekte zich in die dagen uit van de *Wezer* tot de *Schelde*, en was derhalve grooter van omtrek dan de thans vereenigde Nederlanden te zamen, behalven dat het ook een groot deel lands behelsde, 't welk nu in de Zuiderzee verdronken legt. Terwyl men nu dit Land, om zyne afgebroke ne gelegenheid, in verscheidene strecken moest verdeeld houden, en elk byzonder Rechtsgebied zynen eigenen naam geeven, bleeven derzelver Inwooners evenwel allen bekend onder den naam van *Vriezen*, gelyk thans alle onze Nederlanders by vreemdelingen niet zelden den naam van *Hollanders* draagen. Nochtans schynen sommigen onder hen, gelyk de Westfriezen, de Vriezen van Oostergoo, van Westergoo, en anderen, by hunnen ouden naam gebleeven te zyn. Uit dit

verschil ontstaat dikwyls, in de benaaming van Landstreeken en ingezetenen, eenige onzekerheid die verwarring baart. Dus wordt Utrecht by zekeren schryver, in 't midden der elfde eeuwe, noch eene Stad van *Vriesland* genoemd. Ten aanzien van Holland en Zeeland wordt men een overeenkomstig voorbeeld gewaar. Een groot deel van Zeeland wordt zomtyds onder Holland betrokken, waarvan de reden is, dat Zeeland voorheen niet, gelyk naderhand, in zyn geheel en op zich zelf bestaan heeft. De Zeeuwfche eilanden worden ten westen en ten oosten door de Schelde gedeeld. Het westelyk gedeelte behoorde eertyds tot Vlaanderen, en heeft noch lang naderhand veel twist veroorzaakt tusfchen de Hollandfche en Vlaamsche Graaven: al wat ten oosten van de Schelde legt, wierd gerekend een wezenlyk gedeelte van Holland te zyn. De naam van *Zeeland* wierd aan het een of het ander deel toegeëigend, naar elks byzonder begrip, en verkreeg dus geene bepaalde betekenis.

Men weet naauwlyks te zeggen hoe veele verdeelingen 'er in den aanvang geweest zyn: maar drie of vier byzondere Staaten, waartoe de mindere deelen welhaast te zamen gesmolten zyn, komen hier vooral in aanmerking. Deeze zyn, het Hertogdom Gelder, het Graaffchap Holland, het Sticht Utrecht, en de overige magt der Vriezen, die hunnen naam by uitzondering noch droegen. Deeze laatste waren echter wat te veel onder elkanderen

ver.

verdeeld, om een bestendig vermogen, 't welk dat hunner Nabuuren evenaarde, te bezitten. De Rechters, door Karel den Grooten ingesteld, en naar allen schyn uit den aanzienlyksten Adel gekoozen, stonden elkanderen, indien men naar de waarheid gissen mag, geduurig in 't licht, tot dat de magtigste, de overigen uit hunne plaats gedrongen hebbende, hooger gezag bekwamen. Zy noemden zich *Graaven*: een naam, wiens echte betekenis onzeker is, dewyl men niet naauwkeurig weet hoe verre hunne magt zich uitgestrekt hebbe. 't Zou best met den aard der oude Duitfche Regeeringen overeenkomen, zo hunne oppermagt verbonden geweest waare aan eenen Raad, uit Edelen en vrye Landzaaten gekoozen; en dit is daarenboven niet onwaarschynlyk, om dat de Nederlanders, voor welken de gewoonte eene eeuwige wet was, by alle mogelyke gelegenheden getracht hebben hun staatsbestier op dien voet te regelen. Doch wy kunnen, zelfs drie of vier eeuwen laater, veel beter zeggen hoe onze Graaven geregeerd hebben, dan hoe zy moesten regeeren volgens hunne oorspronklyke aanstelling, welke, by gebrek van schryvers, in die ongeletterde tyden niet behoorlyk heeft kunnen geboekt worden. Wat men nu aangaande deeze Graaflyke Regeering besluite, 't is onloochenbaar dat zy noch eenen geruimen tyd, ten minsten tot op Dirk den I, ondergeschikt gebleeven is aan het opperbewind der Keizers of Fransche Koningen,

welken deeze Landen, als behoorende tot het Franfche Ryk, by erfrecht ten deel vielen. Zolang de opvolging der Graaven van de keuze dier vreemde Vorften afhing, viel het hun ook niet moeilyk zich in dat opperbewind te handhaaven: maar zy gebruikten geenszins de noodige oplettendheid om dat middel van verzekering te onderhouden. De opvolging wierd eerlang erflyk; en dit was voor onze Graaven een aanzienlyke ftap ter onafhanklykheid, waartoe vervolgens veele andere oorzaken medewerkten.

Lodewyk de Vroome had loflyke hoedaanigheden, maar niets dat naar de ongemeene bekwaamheden van zynen Vader geleek, fchoon de uitftrektheid van het nieuw-gewonnen Keizerryk zulks wel degelyk vereischt hadde. In zyn eigen huis de rust niet kunnende bewaaren, wilde hy echter het Gebied, dat voor hem reeds te groot was, door ftaatkundige ftrecken noch verder uitbreiden. Drie Deenfche vlugtelingen, door een fterker party uit hun Land verdreeven, wierden met opene armen ontfangen by den Keizer, die, onder voorwendzel van hunne belangen voor te ftaan, zodra zy gedoopt waren, het befluit nam om hen met zyne wapenen tegen 't Noorden te onderfteunen, op dat hy dus den *Deenfchen* troon aan zyne wet mogt onderwerpen. Dit gelukte niet naar wensch; maar de goedertieren Keizer, zich ten minften van zyne vriendelyke beloften aan dat vreemd en berooid geflacht

flacht willende kwyten, was milddaadig genoeg om 'er een goed deel van zyn eigen Volk aan op te offeren. Vriesland wierd onder de drie Broeders, Heriold, Roruk, en Hemming, verdeeld, en leed 'er onbeschryflike nadeelen door. Lodewyk hoopte ook naar allen schyn, dat de tyd hem gunstiger gelegenheid verschaffen zou, om zyne mislukte onderneming te hervatten; maar hy bedroog zich. De *Deenen*, integendeel, niet te vrede met het verjaagen van hunne bespringers, kwamen hen eerlang uit wraakzucht in hunne schuilplaats vervolgen, en wierden door den gelukkigen uitslag hunner eerste togten zo zeer aangemoedigd, dat men ze naderhand, telkens wanneer de armoede of roofzucht hen prikkelde, met gansche zwermen herwaard overvliegen zag. Nu ontbrak het den Keizer aan moed en bekwaamheden, om de onheilen, die 't gevolg waren van zyne onvoorzigtigheid, in hunnen voortgang te stuiten. Ook vond hy nieuwe belemmeringen in den openbaaren opstand zyner zoonen. Hy had Karel, zynen jongsten zoon, uit een laater huwelyk gebooren, ten nadeele van de drie oudsten, grootelyks begunstigd. Lotharius, die zich reeds gedroeg als deelgenoot van het Ryk, kon dit noch minder dulden dan zyne Broeders, Pipyn, en Lodewyk. Zy vereenigden zich, en namen eerst de Keizerin, hunne Stiefmoeder, en vervolgens hunnen Vader zelf, te gelyk met den jongen Karel, gevangen. De ongelukkige Vorst,

na

na deeze eerste mishandeling, zyne vryheid wederom door den byftand van getrouwe onderdaanen bekomen hebbende, en vervolgens op nieuw aangerrand, begaf zich toen van zelfs in de magt zyner wederfpannige zoonen. Men verdroeg zich onderling; de beroerten fcheenen eenigzins gefild te zyn; maar het nadeel, 't welk zy veroorzaakt hadden, was 'er niet door geboet, en na 's Keizers dood zag men nieuwe wederwaardigheden.

Lotharius, die zynen Vader opvolgde, moest, om de verdeeling zyner Staaten, zyn leven lang het harnas tegen zyne Broeders draagen. Dus wierd het erfdeel van zynen zoon, Keizer Lodewyk den II, tot op een negende gedeelte van des Grootvaders bezittingen verminderd. Onder de volgende Keizers wierden zomtyds wel eenige afgefcheurde flippen wederom aaneengehecht; maar het geval, 't welk dit ligtelyk uitwerkte, had geen vermogen om hen tevens met de vereischte gaaven van verftand en moed te begunftigen. Het geflacht van Karel den Grooten, voorheen zo beroemd door twee Pipyns, door Karel Martel, en allermeeft door hem zelf, liep vast verminderende af, in Karel den Kaalen, Lodewyk den Stamelaar, en Karel den Dikken, tot op Koning Karel den *Eenvoudigen*, wiens naam zelf hier van getuigenis geeft. Welke onwaardige nazaaten van zo doorluchtig eenen Vorst en Opperheer! Karel de Dikke, boven de anderen in den aanvang door het geluk verheerlykt, wierd binnen

negen jaaren van alle zyne Staaten beroofd, van iedereen verlaaten, en in de uiterste elende gedompeld. Men heeft hem eindelyk de hand, aan welke de teugel van vier Koningkryken was betrouwd geweest, zien uitstrekken om bekrompene aalmoezen te ontfangen. Een ongelukkig tydgewricht zou wel schynen de voornaamste oorzaak van dien omkeer geweest te zyn; maar zodaanige rampspoeden zyn inderdaad, by de geringste aanleiding, natuurlyke gevolgen van eene zorgelooze Regeering, die, door zwakheid van geest, de grootste Mogendheid allereerst in verwarring brengt.

Middeleryl wierd het Ryk aan allen kant besprongen, door de Saraceenen in Italië, door de Hunnen, of Hungaaren, in Duitschland, en allereest aan deeze zyde door de *Noormannen*, woeste roovers en plonderaars, doch afgerecht op verasfende krygstogten. Zy greepen alle gelegenheden aan, om met de tweedragt der Vorstelyke Hoven hun voordeel te doen, en dienden zomtyds den Broeder om zynen Broeder te onderdrukken. Vriesland stond gemeenlyk den eersten aanval van hunne baldaadigheden ten doel, alwaar zy, telkens met nieuwe benden uit hunne rooffchepen aan land stappende, verwelkomd en gekoesterd wierden, door Heriold, Roruk, en anderen hunner Landgenooten, die met zulk eene ondankbaarheid de weldaaden van Keizer Lodewyk vergolden. Het oogmerk, waartoe die Barbaaren zich verenigd had-

hadden, om naamelyk langs deezen weg hunne magt al verder uit te breiden, en de Vriesche grenzen slechts tot eene toevlugt en algemeenen wyk te houden, bleek welhaast uit hunne onderneemingen. Zy liepen Duitschland af, drongen door Brabant, Vlaanderen, en Artois, in *Vrankryk*, en naderden zelfs voor de poorten van Parys. Al de tegenstand, dien zy gewoon waren te ontmoeten, bestond hierin, dat men gewapend optrok om verbonden met hun te sluiten, in een van welken de Dochter van Lotharius den II. aan hunnen Overste Godefried ten huwelyk wierd gegeven, en Vriesland, als haare Bruidschat, aan hem afgestaan. De Christelyke Godsdienst, dien Godefried volgens de voorwaarden van dat verdrag moest omhelzen, scheen noch een dekmantel te strekken voor de lafhartigheit van Keizer Karel den Dikken, die ten minsten zulk eene onderwerping van hem verworven had. Rollo, een ander Noorman, heeft naderhand op dezelfde wyze de Dochter van den Franschen Koning Karel den Eenvoudigen, met gansch *Normandye*, verkreegen. Maar Godefried, Heer van Vriesland geworden, draalde niet lang met te toonen dat hem deeze schraale weiden geenszins voldeeden. Hy eischte eenige andere plaatsen van gemaatigder luchtstreck, alwaar ten minsten wyn tot zyne verkwikking mogt groeien; en vlamde heimelyk op Lotharingen, hebbende zich reeds verbonden met Hugo, eenen bastaard van Lotharius den II, om

op

op het eerste ongenoegen, 't welk de Keizer wegens zynen onbeschaamden eisch mogt opvatten, onder de gedaante van billyke wraak, dat Landschap te vermeesteren. Ondertusfchen beroofde hy eenen der Graaven, die hy ten Hove gezonden had om zyn verzoek voor te stellen, van deszelfs goederen, waaruit zyne trouwloosheid af te nemen is; en zyne dwinglandy ging zo verre, dat hy de Vriezen, om dat zy niet altoos goedvonden hem slaafsch te gehoorzaamen, zonder uitzondering eenen strop om den hals deed draagen.

Karel de Dikke, hoe log van aard, was echter gevoelig van des Noormans ondankbaarheid, maar wist zich niet anders van hem te ontslaan, dan door eenen lasten moord, die heilzaamer gevolgen had dan zulk een verachtelyk feit verdiende. Verscheidene Grooten greepen, na de dood van Godefried, nieuwen moed, vatteden hier en gins de wapenen op, en verjaagden zynen Broeder, met al het overig gespuis. De Vriezen hadden, zo 't schynt, meermaalen gelyke poogingen gedaan, en zelfs eenige tyd te vooren zynen Vader Heriold van het leven beroofd; maar 't was hun onmogelyk geweest, de versche benden, die telkens op nieuw tot hen overkwamen, te wederstaan. Nu echter, van buiten eenigzins geholpen wordende, kwamen zy alles te boven, en hunne ingeboorene Graaven wonnen 'er zo veel by, dat de uitheemsche heerschappy, waartegen men hier zo lang had moeten

ten worstelen, vervolgens haaren klem verloor. Lotharingen, waaronder deeze Landen onmiddellyk gerekend wierden, was onder Lotharius den II, Zoon van Keizer Lotharius, een Koningkryk geworden, en na zyne dood wel wederom onder den Keizer geraakt, doch als een afzonderlyk erfdeel, 't welk tusfchen de Fransche en Duitsche Vorsten een geduurige twistappel bleef, tot dat het, onder Keizer Otto, wederom tot den staat van een Hertogdom vernederd wierd. De kunstenaaryen, door welke zo veele mededingers naar dat Gebied hunnen aanhang poogden te versterken, maakten aldaar den Adel aanzienlyk en geducht; en hieruit sprooten, door tegenkating van partyen, veele inwendige beroerten. Men begrypt ligtelyk dat onze Graaven, noch kortfs van de dwinglandy der Noormannen ontslagen, en dus op de Vryheid verlekkerd, deeze gelegenheid om zich te verheffen niet verzuimden. Zy volgden, het voorbeeld van veele Fransche en Duitsche Heeren, en men mag zeggen dat zy het overtroffen, om dat deeze, veelal magtiger dan zy, echter in 't vervolg hunne verkreegene vryheid zo wel niet bewaard hebben. Dus is Lotharingen zelf ook eindelyk noch door Karel den Eenvoudigen bemagtrigd; maar toen was het reeds te laat, om 'er Vriesland, dat zo verre van de hand lag, wederom aan te hechten. De zwakke Vorst wierd daarenboven in zyn eigen Ryk eerlang zo zeer ontrust, dat hy in deeze gewesten de vriend-

fchap

ſchap der aanzienlykſte Heeren te veel van nooden had, om iets hardſ regen hen te onderneemen. Dus liet hy den teugel ſlippen, en ſtond aan Graaf Dirk de Kerk van Egmond met veele aanzienlyke goederen af, bevestigende hem te gelyk als Graaf van Holland: eene eer, die Dirk in ſtaat ſtelde om zyn Graaffchap erflyk aan het Nageſlacht over te laaten; waarom de ſchryvers ook van hem, als Dirk den I, de telling der Hollandſche Graaven aanvangen. Keizer Otto de III. heeft wat laater den Zoon van deezen Graave, Dirk den II, met verſcheidene andere giften beſchonken, en hierdoor zyn vermogen grootelyks vermeerderd. Wy mogen denken, dat deeze Vorſten, voor 't minst Karel de Eenvoudige, zich ook ligtelyk getroost hebben over het verlies deezer Landen, welke in dien tyd, by gebrek van goede dyken, zekerlyk veel meer dan hedendaags aan de woede van zee en ſtroomen wierden blootgeſteld, weshalven de voorgaande Vorſten inſgelyks geene zwaarigheid gemaakt hadden, omze aan den eerſtkomenden Noorman weg te ſchenken.

Evenwel ſchynt dit op den duur niet genoeg geweest te zyn. De latere Keizers, en zelfs de Lotharingſche Hertogen, hebben noch al eenig recht op deeze Landen voorgewend. Ook hebben de meeste Hollandſche Graaven zich welſtaanſhalven gedraagen als Leenmannen van het Keizerryk. Maar zy hebben zulks gedaan als vrye Leenman-

nen, die alleenlyk uit eerbied den Keizer hulde deden, en hem niet verder gehoorzaamden, dan met hunne belangen overeenkomstig was. Zulks blykt genoeg uit het openlyk wederstreeven der Keizerlyke bevelen, 't welk men al vroeg in de Geschiedenissen ontmoet. Keizer Konraad de II, by voorbeeld, gaf aan de Utrechtsche Kerk het Graaffchap Teisterband, op de grenzen van Utrecht, aan den kant van Gelderland, gelegen, maar tevens eenen smallen zoom van Holland raakende. De Hollandsche Graaven hadden hier eenig recht op, dewyl de Broeder van Dirk den I. het bezeten had; en dit recht hebben zy tegen den Bisschop van Utrecht, in weêrwil van des Keizers ongenade, zo ernstig aangedrongen, dat de menigvuldige oorlogen, tusfchen de Hollanders en de Stichtschen, uit deeze stribbeling hunnen oorsprong schynen genomen te hebben.

Men ziet dus dat de onafhanklykheid van Holland, en van de Hollandsche Graaven, het zelfde beginzel heeft, dat tot eenen genoegzaamen grondslag gerekend wordt voor alle eerstgevormde Maatschappyen; naamelyk het vermogen van te bestaan zonder hulp van buiten. Zy hebben hunne zwakke Beschermers uitgeslooten, en, na het bezorgen van hunne eigene veiligheid, niet meer noodig geacht zich op nieuw aan onwaardige meesters te onderwerpen. Zy maakten zich zo groot als mogelijk was, en onderzochten zekerlyk niet of het

oogmerk van hunne goedertierene Oppervorsten zich wel zo verre had uitgestrekt. Zy gebruikten hunne magt, gelyk een ieder op zyne beurt tot zyn voordeel doet: en zy deden wel, omdat hunne rechten op de wet der Natuure gegrond waren, terwijl het recht van den langsten degen het eenigste was, waarop de heerschzucht der uitheemschen zich immernmeer beroepen konde. Maar dit recht was ook zelf door de lafheid der voorgaande bezitteren alreede verouderd geworden.

Van deezen tyd, tot op de eerste verandering, die de opvolging der Graaven van *Hollandschen* Huize heeft afgebroken, dat is van het jaar 923 tot 1300, schynt het beloop van onze Geschiedenissen wat eenvoudiger te zyn. Zy komen nader aan het denkbeeld van eene byzondere huishouding, die in zich zelve zomtyds wel deerlyk overhoop legt, maar doorgaans buiten den zwaai der algemeene verwarringen geplaatst is. Wy zien Holland eens, geduurende de minderjaarigheid van Graaf Dirk den V, onder den Hertog van Lotharingen gebragt; maar hy geniet de vruchten van zyne verovering niet langer, dan noodig is om de Stad Delft te stichten. Men beklagt zyne dood met recht, om dat het zelfs niet geoorlofd is, de snoodste dwingelanden op zulk eene laage wyze te doen vermoorden. In dit tydperk deelen wy ook wel eens in de oorlogen van Vrankryk en Engeland; maar altoos van ter zyden. Met de Kruis-

togten hebben onze belangen wat naauwer gemeenschap, door derzelve invloed op den aanwas der burgerlyke Vryheid. Voor het overige is Vlaanderen het voornaamste dat ons van buiten bezighoudt, en zomtyds ernstig genoeg beknelt: maar de binnenlandsche beroerten smeulen onophoudelyk, en worden slechts by toeval van buiten gevoed. Wy zien Holland aan de eene zyde tegen Westfriesland, aan de andere tegen Utrecht gekant; Utrecht en Westfriesland, nu afzonderlyk, dan te zamen, door Holland in engte gebragt, en op hunne beurt, als Vlaanderen zich tegen hunnen vyand beweegt, door nieuw verhaal van krachten, wederom aangemoedigd. De Vriezen van Oostergoo en Westergoo, tot Groningen en Drente toe, worden als een speeltuig, heen en weêr gekaart, en zyn echter boven alle anderen op de Vryheid gespitst. Kortom, wy zien eenen geduurigen stryd, waarin wy niet om de grootheid der Landen en Legermagten, maar om de inzigten der strydende partyen, belang stellen. De evenaar is niet dan voor weinige oogenblikken in rust; maar wy letten met vermaak op zyne bewegingen, om dat wy eenigzins het gewigt kunnen berekenen, 't welk hem doet overslaan.

Holland en Utrecht vertoonen zich in 't eerst byna met gelyke magt. De Hollandsche Graaven versterken zich eenigzins door Saxische, en andere aanzienlyke Huwelyken: de gemysterde Vaders vervullen het gebrek van dat middel door fyner vonden,

den, en spannen zeer vriendelyk te zamen met den eerften, die op de Hollanders misnoegd is. De Hollandfche Regeering fehynt eenpaariger door de geregelde opvolging der Graaven, hoewel ze zomtyds door de minderjaarigheden zwak is: de opvolging der Bifchoppen, uit haaren aard niet erflyk kunnende zyn, vermenigvuldigt telkens de belangen, en de verwarringen met één. Van wederzyden ftaat men naar het opperbewind over de omgelegene Landfreetken; men fteekt elkanderen beurteling den loef af, en de overwinningen evenaaren ten naaften by de nederlaagen aan beide kanten. De Westfriezen, hoe menigmaalen overweldigd, kunnen, wegens hunnen afgebroken grond, niet be-teugeld worden. Hun ftandvafte tegenweer kost verſcheiden Hollandfche Graaven het leven; en het duurt lang eer de gelukkigfte veldtogten eenig voordeel, dat beftendig is, verſchaffen. Holland wordt eindelyk te magtig door andere oorzaaken, die te vooren niet, of naauwlyks, in aanmerking kwamen: maar als wy tot die tyden genaderd zyn, verandert het ganfche tooneel op nieuw van gedaante.

Hoe komt het dat onze braave Voorouders, die altoos de ſlaaverny verfoeiden, zulk een onbillyk gebruik gemaakt hebben van het eerſte genot hunner Vryheid? Wy zien ze naauwlyks, na dat zy de wrange vruchten der dwinglandye gefmaakt hebben, hunne kluiſters met verontwaardiging breeken,

ken, of zy schynen hunne eigene gevoelens te verzaaken, dewyl zy nieuwe werktuigen van slaaverny beginnen te smeeden tegen hunne vrienden en medehelpers. Kan het te zamen gaan, dat men de Vryheid als zyne Schutzgodin aanbidt, en op den zelfden tyd zich opwerpt om over anderen den dwingeland te speelen? Zo wonderlyk is het menschelyk geslacht, dat, gelyk het zaad van Kadmus, uit slangentanden opgeschooten, zich blindeling door onderlinge wonden verdelgt. Ons gezigt is te kort, om de reden na te spooren, waarom de Maatschappyyen in het algemeen, tot welke wy buiten tegenspraak gebooren zyn, door ongelykheid van staat en magt, door heerschzucht, en gierigheid, onvermydelyk zo veel leeds moeten na zich sleepen. Laaten wy liever, op dat geene wysgeerige bespiegeling ons te veel bedroeve, onmiddellyk de betrekkingen van ons Vaderland gade slaan.

Het komt my waarschyglyk voor, dat de beklaglykste onheilen gesprooten zyn uit de kwaelyk verzekerde gesteltenis der Staatzaaken. Men had de Vryheid al te schielyk verkroegen, om 'er een behoorlyk gebruik van te maaken. 't Was ook, om de waarheid te zeggen, noch maar de Vryheid der wapenen, die ten beste genomen, niet meer is dan de grondslag van een vryen Burgerstaat. Die grondslag had noch veel tyds tot zyne bevestiging van nooden, en, toen het tyd wierd om 'er op te bouwen, ondervond men aan hoe veel hinderpaalen dat

dat groote werk onderhevig was. Zy, die de Vryheid van een Volk tegen Alleenheerschers moedig voorstaan, hebben niet altoos de edelmoedigheid van eenen *Brutus*, en alle Brutusfen worden ook niet door eenen *Publikola* ondersteund of opgevolgd. Mogelyk zal men het dan niet ongerymd vinden, dat wy uit dien hoofde eenigen onzer eerste Graaven van dezelfde heerschezucht verdenken, welke zy in hunne meesters veroordeeld hadden. Hiervan zo veele stribbelingen en zwaarigheden in het schikken van den Regeeringsvorm, en mischien ook zo veele dappere Krygsbedryven, om aan de driften van het Volk de noodige afleiding te geeven, ter bevorderinge van de Staatzucht der Grooten. Zo wy Polybius gelooven, is de beste Regeeringsvorm uit zynen aard altyd noch wankelbaar. De Volksregeering, doorgaans in een oproer uit de eenhoofdige gebooren, verandert ligtelyk in Adelheersching; deeze wordt eerlang eenhoofdig, en het eigendunkelyk gezag overschrydt, vroeg of laat, alle paalen, tot dat het zichzelf verwoeste. De Vryheid, in deezen kring omgevoerd, vertoont zich onder veele verschillende gedaanten; niet ongelyk aan onze Maan, die, onder 't geduurig wasfen en afneemen, eenmaal in haaren vollen luister blinkt, om naderhand eene volkomene verduistering te ondergaan. Dit is, geloof ik, het natuurlyk beloop der dingen; maar het geval, of eene gelukkige gesteltenis, kan het bederf vertraagen, gelyk de ver-

mogens van een sterk lighaam de werking van schadelijk voedsel wederstaan. Eene nader overweeging mag ons leeren hoe verre dit op ons onderwerp toepaslyk zy; doch, zo wy ondertusfchen befeffen hoe bezwaarlyk de Vryheid, zelfs onder de befcherming van goede wetten, wordt gehandhaafd, zal ten minften niemand verwonderd staan, dat het maaken en bekrachtigen van zulke wetten een werk van verscheidene eeuwen voor onze Vaderen heeft moeten zyn. Groote zaaken hebben gemeenlyk die traage geboorte.

Dat hier het volstrekt Oppergezag niet zo wel als elders heeft kunnen plaats grypen, fchoon het ook by de eerfte aanftelling der Graaven mooge bedoeld geweest zyn, zulks moet afgehangen hebben van eene oorzaak, die onze nafpooring dubbel waardig is; want mogelyk heeft zy ook in andere opzigten tot ons tegenwoordig geluk niet weinig toegebracht.

Gemeenlyk wil men dat de geaardheid van een Volk ten naasten by door de lucht, en het voedsel, bepaald wordt. Dus zouden de Noordsche Volkeren, door de ftrengheid van hunne luchtftreek, gepaard met grove spyzen, die fterker lighaamsoeffening vereifchen, te ftout en te ftrydbaar worden, om zich onder eene willekeurige heerschappy te buigen. Het Zuiden, dat zyne inwooners door geduurige warmte koestert, en hun niet dan luchtig voedsel verschafft, zou hen in tegendeel

laf en weerloos maaken, terwyl hunne verbeelding, zo veel vlugger als de zenuwen door de tederheid van het gestel gevoeliger zyn, ligtelyk te betoveren waare door de bedrieglyke aanlokzelen van wellust en vermaak, en hierdoor zelfs op de laagste dienstbaarheid, zodra die slechts met vergulde boeien pronkte, zou kunnen verslingerd worden. Ik beken het: Azie en Europa, als twee uitersten met elkanderen vergeleeken, schynen dit eenigzins te bevestigen. Mogelyk veroorzaaken deeze omstandigheden ook een gedeelte van het onderscheid, dat wy tuschen onze Europische Volkeren gewaar worden. Maar zal dit genoeg zyn, om reden te geeven van den grooten zwaai der zaaken? Zegt men dat hieruit blykt, waarom wy beter dan de Franschen, Spanjaarden, en Italiaanen, geslaagd zyn in het verdedigen van onze Vryheid: ik antwoord dat voordeezen de srydbaarste voorstanders der Vryheid *Italiaanen* geweest zyn, en dat de Volksregeering nergens voltrekter geweest is dan by de *Atheners*, een Volk daar de Franschen voor al het overige zo gaarne naar willen gelyken. Maar ik weet ook daarentegen niet wat men zal inbrengen, aangaande Rusland, Noorwegen, Zweeden en Denemarken, daar het Staatsbestier altoos, met konder lucht, veel willekeuriger geweest is dan by ons. Ik twyffel of de groote Montesquieu, die het gemelde gevoelen breedvoerig voordraagt, dit staar-

kundig weêrglas wel in alles met zyne gewoone bondigheid zou kunnen verdeedigen.

De ongelijkheid van grond, waardoor deeze Landen zich byzonder onderscheiden, heeft, myns oordeels, grooter afbreuk gedaan aan het eenhoofdig gezag. Doch de Adel heeft in den aanvang, door het afzonderen van verscheide Heerlykheden, en het stichten van vaste Sloten, hieruit meer nut getrokken dan het Volk, dat, onder zo veele Heeren klein gehouden, van tyd tot tyd verdeeld bleef in *Vryen* en *slaaven*. Nergens vond men op zo kort een afstand diergelyke sterkten zo menigvuldig als in deeze Landen, en ieder Edelman was genoegzaam onafhanklyk op de zyne. Deeze Edelen trokken op de beschreevene Heirvaart ten stryde, met hunne onderhoorige Boeren, om geene andere bevelen te gehoorzaamen, dan die zy begunstigten. Wat vermogt de Graaf, die met geene andere dwingende magt voorzien was, buiten hunnen raad en goedkeuring? Na het eindigen van den veldtogt vond hy zich dikwyls omringd van nieuwe zwaarigheden, dewyl zyne vrienden hem hadden dienst gedaan, zonder dat hy de middelen had om hen op zyne beurt grootelyks te verpligten. Al het voordeel, 't welk hy zich uit den oorlog kon belooven, moest dan bestaan in de onderwerping zyner Nabuuren, die, door vermeerdering van gezag en vermogen in de overwonnen Landstreek, den afstand tusfchen hem en zyne Edel-

lie-

lieden zou vergrooten. Maar hoe zeer dit ontwerp de verbeelding van een eerzuchtigen geest mogt streelen, het bragt zyne zwaarigheden met zich. De omleggende strecken waren even als de zyne door poelen en meiren, als in kleine eilandjes, hier en gins verdeeld, en niet toeganklyk dan by drooge zomers, of 's winters over 't ys. 't Gebruik van schuiten ten dien einde, was een toefsel, dien men noch niet dan zeer gebrekkig wist te maaken, en zou op veele ondiepe plaatsen ook nutteloos geweest zyn. Dus kon men zeer zelden, wanneer men wilde, te velde trekken. Men moest de gelegenheid afwachten; en de vyand was doorgaans by tyds gewapend tegen den aanval, dien hy wel had kunnen voorzien. Versloeg men hem, geene overwinning was zo volkomen, dat 'er eene merkelyke uitbreiding van het Gebied op volgde; want de minste verandering van het saizoen maakte hem op nieuw even onafhangklyk als te vooren. Roof en plondering was dan het voornaamste voordeel dat men op de gelukkigste togten behaalde: rampzalig voordeel, 't welk doorgaans den overwinnaar bederft.

Het mogt, gelyk men ziet, der Gemeente weinig baaten, dat het gezag van den Graaf, by middel van genoegzaam vermogen, dus bepaald bleef, zolang zy door geene aanzienlyke Steden haaren invloed op het Staatsbestier wist te vergrooten. Zy moest zich uit het stof zo hoog verheffen; en hierdoor

door is het, dat men voor het midden der dertiende eeuw geene groote blyken van haare merkwaardigheid bespeurt. Dien langzaamen aanwas verklaaren wy zekerlyk niet uit geweldige oorzaaken. Hebben de dikwyls herhaalde Kruistogten hieraan niet veel toegebracht, dewyl daardoor het Land van de slaaverny gezuiverd is? Een slaaf, die moeds genoeg had om deel te neemen in deeze roemruchtige buitenspoorigheden, bekwam terstond zyne Vryheid. Men kan denken dat zeer weinigen deeze gelegenheid verzuimden: en na het vertrek van zo veele slaaven moesten veele vrye lieden noodzaakelyk gebezigd worden tot allerlei verrichtingen en diensten, welke voormaals tot den allerlaagsten staat behoord hadden. Deeze diensten, nu vry geworden zynde, vereischten een billyk loon, en, in gevalle van verschil, de uitspraak van goede wetten. Dus kreeg het werkzaamste deel des Volks schooner kans om zich te beveiligen tegen de armoede, en allengs, het zy door den landbouw, het zy door de oeffening van huislyke kunsten, het bezit van vaste goederen tot zich te trekken. Heeft dit niet zeer veel uitgewerkt om de burgerlyke vryheid te bevorderen? Men kan het niet ontkennen: maar eene diergelyke oorzaak heeft ook in andere Landen plaats gehad, zonder hetzelfde te kunnen uitwerken. In Vrankryk, by voorbeeld, hebben de Kruistogten geenszins de vryheid des Volks, maar in tegendeel het koninglyk gezag, door de afwezig-

zig-

zigheid van 's Konings Leenmannen, doen aanwasfen. De gemelde oorzaak heeft dan hier alleenlyk zulke uitwerkzelen gehad, om dat zy door gelukkiger omftandigheden wierd onderfteund; en 't is een bewys van haare zwakheid, dat zy, door zichzelfe, veel eer op een ftrydig einde uitliep. Derhalven zyn wy genoodzaakt naar eene andere uitgestrekte, duurzaame, en onwederftaanbaare oorzaak om te zien, die hier met uitsluiting van andere Landen heeft bestaan, en alleen magtig geweest is alle omftandigheden, als hulpmiddelen, aan zich te onderwerpen. Zy doet zich, zo ik my niet bedrieg, reeds op voor alle oplettende oogen. Het is de Koophandel.

Dat weldaadig gestarnte van voorspoed, van welvaart, van genoeg en geluk, verspreidt alle de gunften der vruchtbaare Natuur, uit ieder gewest, over den aardbodem, en vermenigvuldigtze door het aanmoedigen van vrye en nutte werkzaamheid. Handwerken, Kunften, en Weetenschappen, bloeien op het spoor van den Koophandel, zonder wien de Landbouw, de nuttigste kunst van allen, aan het kwynen flaat, en de Zeevaart geenem adem haalt. Geen Land kan ongelukkig zyn onder deezen invloed, die alle woestheid verbant, en het menschdom zelfs de Rechtvaardigheid doet beminnen, om dat zyne eerste beginzelen zuivere gevoelens zyn van eer en goede trouw. Want wy fpreeken hier van geene verachtelyke baatzucht, maar van eerlyken,

ken, lofwaardigen, en edelmoedigen Handel, die nimmer de belangen van het algemeen uit het oog verliest. De zeden, die onder het krygsgedruisch altoos verbasteren, zullen onder zulk een handeldryvend Volk, noch meer dan de wetten, den band der Eendragt versterken. Het geringste lid der samenleving is 'er nuttig, en deelt op zyne beurt in den gelukstaat van het Gemeenebest. Trotsheid is 'er haatelyk; maar de onbekrompene overvloed baart eene edele fierheid, die, schuw van omkoopingen en bedriegeryen, op het schoonste gepaard gaat met de bewustheid van waare verdiensten. Gezegend Land! daar elk zyne eigendommen gerust bezit, daar geen ingebeelde rang de gezelligheid verhindert, omdat een iegelyk in zyne soort onafhanklyk is; daar deeze voldoening den zuursten arbeid verzoet en beloont. Zulk eene ryke bron van zedelyk en natuurlyk heil is de Koophandel, vermogende ziel en zenuw van eenen groeienden Staat, albezielende geest der gevestigde Maatschappyen, en leifstar der Vryheid, zonder welke de Reden zelve een doodelyk geschenk zou zyn. Indien een sterveling, door de Voorzienigheid aan het hoofd van een Gemeenebest gesteld, dit alles, in zyne ontelbaare gevolgen, begreep en begunstigde, wat zou hy gelukkig zyn!

Laat de onvolmaaktheid der waereldsche zaaken ons niet toe, te hoopen dat dit geluk immermeer in zyne volle zuiverheid zal gevonden worden, 't is

ten minsten zeker dat onze Nederlanders hetzelfde onder zich geduurig hebben zien toeneemen, naar maate dat zy hunnen koophandel meer en meer uitgebreid hebben. De Nederlandsche Vryheid schynt, gelyk zy 'er uit gebooren is, ook haar bestaan, en haare veiligheid, verschuldigd te zyn aan het minnelyk verband, dat zy met den Koophandel steeds onderhouden heeft. Het zal dan, eer wy verder gaan, wel te pas komen, by deszelfs beginzelen voor een oogenblik stil te staan, dewyl zy inderdaad tot de grondvesten van het staatsgebouw behooren. Doch ten dien einde zyn wy verplicht, ons nu en dan buiten de paalen van ons tegenwoordig Gemeenebest te begeeven. Wy kunnen, by voorbeeld, het nabuurig Vlaanderen, welks belangen zo veel overeenkomst en gemeenschap hebben met de Nederlandsche zaaken, niet onaangeroerd laten: en dit valt zo veel te meer binnen ons bestek, vermits ook, in de verdere beschouwing der Nederlandsche lotgevallen, het kluwen, 't welk wy trachten te ontwinden, dikwyls op dien bodem, gelyk mede in Braband, zal moeten gezocht worden.

Twee wydvermaarde rivieren, de Maaze en de Ryn, hadden reeds ten ryde der Romeinen eenigen koophandel uit andere gewesten herwaard getrokken; maar Vlaanderen en Holland hebben 'er zich onder hunne Graaven eerst te recht van bediend, om hunne koopmanschappen en gewerkte stoffen wyd en zyd te vertieren, terwyl zy te gelyk over zee,

zee, met Engeland, en met de Noordſche Volkeren aan de Belt, of Oostzee, ſterken handel dreeven. Zy benydden elkanderen, gelyk men denken mag, hunne wederzydsche voordeelen niet weinig. De Vlaamſche Kooplieden wisten zich doorgaans ruim zo wel te handhaaven in het bezit van den Engeliſchen handel; maar de Hollanders belemmerden hunne verzending langs de rivieren, door zwaare tollē, te Dordrecht en te Geervliet; hetwelk aanleiding gaf tot veele onlusten. De Hollandſche zeevaart was daarentegen naar den kant van het Noorden gelukkiger, hoewel de haringviſchery onder de kusten van Engeland ook vry wel ſlaagde. Beide deeze Landſchappen hadden ten aanzien van Groot Brittanje een voorrecht, dat hedendaags door de verandering der tyden zeer veel beſnoeid geworden is. Dat uitgeſtrekt Eiland had, wegens zyne geduurige oorlogen met Vrankryk, hunne tuſchenkomst van nooden, om met het vaste Land eenige gemeenſchap te onderhouden, dewyl men toen, wegens de onvolmaaktheid der zeevaart, zo gereed niet was om afgelegener kusten aan te doen. Dus moest het veel meer belang in hunne vriendschap ſtellen, dan het nu noodig oordeelen zou, en was ten minſten niet bekwaam om zich door eenigen uitgeſtrekten handel, ten hunnen nadeele, zo magtig en geducht te maaken, als het naderhand geworden is. Buiten deeze bedenking, zou men miſchien verwonderd ſtaan over de voorrechten,
welke

welke dat magtig Ryk aan twee zo geringe Landschappen gewoon was te vergunnen; want toegeevendheid voor vreemdelingen is, gelyk een ieder weet, het zwak der Engelschen niet.

Vlaanderen was de kweekschool van handwerken, weeveryen, ververyen, en andere daartoe betrekelyke kunsten; zo dat zelfs de Engelschen hunne wolle derwaard zonden om geveerd te worden. Holland verzuimde deeze hanteeringen niet, maar leide zich, naar 't schynt, toen reeds voornaamlyk op de zeevaart toe. De Hollandsche zeefteden, of zulke, die, om de veiligheid wat binnenwaard lagen aan de rivieren, zagen het getal en den rykdom haarer inwooneren schier dagelyks groeien. Men had in vroeger tyden hieromtrent reeds bloeiende koopsteden gehad; maar die waren, of door de Noormannen aan koolen gelegd, of door zwaare overstroomingen te grond gegaan. Nu was Dordrecht de voornaamste handelplaats, welke zelfs door haar beroemd *Stapelrecht* andere nabuurige steden niet zelden heeft in het licht gestaan. Rotterdam wierd langen tyd, wegens de onzekerheid der Zeeuwsche bezittingen, te veel belemmerd, om eene veilige toevlugt voor kooplieden te zyn; maar Zierikzee, dat onder het Hollandsch gedeelte van Zeeland behoorde, heeft niettemin al vroeg gebloeid. Amsterdam stond noch onder eenen byzonderen Heer, en wierd ook door veele andere oorzaaken klein gehouden;

maar als eindelyk Westfriesland, of Noordholland, onder Holland betrokken was, en de zee, een groot deel lands hieromtrent verzwelgende, den weg naar het Y geopend had, nam die Koopstad uit de geringste beginzelen onophoudelyk toe. Antwerpen, aan de Schelde gelegen, wierd van den anderen kant door den handel der Vlaamingen en Brabanders verrykt; en mogelyk heeft zulks gediend om Amsterdam boven Dordrecht, of andere steden, te vergrooten, dewyl het niet wel mogelyk was dat twee zulke magtige koopsteden op korter afstand tegen elkanderen overstonden. Ondertuschen besefte men ook ligteelyk hoe zeer de voorspoed der gemelde handelplaatsen zich over het gansche Land moest verspreiden, dewyl de Burgers van andere steden, welke niet onmiddelyk tot den handel geschikt waren, evenwel hierdoor in hunne neeringen en hanteeringen ten hoogsten bevoordeeld wierden.

Het eerste uitwerkzel van dien algemeenen bloei der Burgeryen, ten aanzien van de Regeering, was de verbetering der Rechtbanken, welke, te vooren veelal aan de willekeur van 's Graaven Dienaaren, *Baljuws* en *Schepenen*, bevolen geweest zynde, nu volgens wetten, keuren, en handvesten bediend wierden. De oudste blyken hiervan vindt men omtrent den aanvang der dertiende eeuw, onder Graaf Willem den I; hoewel 'er mogelyk te vooren reeds andere geweest zyn, die men niet

meer

meer kan naspooren. Deze Graaf heeft ook de stad Dordrecht, waarschylyk uit byzondere inzigten, grootelyks bevoorrecht, en haar zelfs vry verklaard van *Beden* en *Heirvaarten*. Hy was, naar het schynt, in den eersten opslag wel gencodzaakt war vriendelyker te handelen dan zyne Voorzaaten, dewyl hy zich met een twyffelachtig recht had ingedrongen ten nadeele van zyne Nicht, de ongelukkige Ada, welker huwelyk met den Graave van Loon, schoon het, door haare Moeder buiten kennis van 's Lands Edelen geslooten zynde, gerekend wierd de Hollandsche rechten verkort te hebben, echter in Holland tegen den Oom eenen geduchten aanhang had verwekt. My is altoos waarschylyk voorgekomen, dat het verkrygen van zulke Wetten en Keuren een groote stap geweest is tot de aanstelling van Vroedschappen, Raaden, en Burgermeesteren, welker oorsprong men dan ook niet verre van dat tydpunt schynt te moeten bepaalen. Of, zo inderdaad hunne geheugenis, volgens het gevoelen der Staaten in hun geschrift van het jaar 1587, zo oud is als de Steden, ten minsten schynt de zaak zelve ons aan de hand te geeven, dat hun gezag toen eerst eenigen klem verkreegen hebbe. 't Was iets groots, dat deeze nieuwe Kollegiën niet alleen gemagtigd wierden, om van binnen de rust en welvaart hunner Steden te bezorgen, maar ook om ter algemeene Dagyaart, door hunne afgevaardig-

digden, over de belangen van den Staat te handelen; en dat de vervulling van opengevallen plaatsen aan hunne eigene verkiezing stond, ja zelfs in sommige Steden de jaarlyksche vernieuwing der regeerende Magistraaten; terwijl in andere slechts een dubbel getal, ter keuze der hooge Overheid, benoemd wierd.

In een ander opzigt, dat rechtstreeks den rykdom der ingezetenen betrof, bespeurde men noch grooter gevolgen, zynde de Steden hierdoor welhaast tot de hoogte van den Adel verheven. 't Was een overoud gebruik, dat men by gewoone en ongewoone gelegenheden, als de geregelde inkomsten van den Graaf te kort schooten, op zyne *bede* hem ondersteunde met eenige sommen, welke bepaald wierden volgens de noodzaakelykheid, vergeleeken met het vermogen der ingezetenen. Weleer was dit geen geringe last geweest: nu wierd het, door den aanwas der schatten, in zekeren zin een voorrecht; dewyl het alle voorwendzelen affneed tot het invoeren van nieuwe belastingen, die anders, wegens zo veele oorlogen als men van tyd tot tyd voerde, onvermydelijk zouden geweest zyn. Toen nu de Steden in staat gesteld wierden om den Graaf deeze Beden, zomtyds boven zyne gisfing, in te willigen, drongen zy telkens dieper in zyne gunst, terwijl de Edelen, dit vooreerst met afgunst ziende, en te meer door hunne trotsheid den meester veelal on-

aan-

aangenaam, zo veel verlooren; als de achtbaarheid der Burgerstaaten toenam. Zy wierden dan ingelyfd in het lighaam van den Staat, en ondertekenden welhaast, benevens den Graaf en zynen Adel, de verbonden welke men buiten 's Lands kwam te fluiten. 't Schynt dat de steden van Vlaanderen dit voorrecht wat vroeger dan de Hollandfche verkreegen; 't welk niet te verwonderen is, dewyl Vlaanderen buiten tegenspraak, in rykdom en vermogen, Holland noch merkelyk te boven giag.

De minderjaarigheid van Floris den V. viel, naar het schynt, op den rechten tyd om den voortgang der zaaken op deezen voet te verhaasten, zo dat men onder zyne Regeering het gewenschte evenwigt byna bereikte. In een Huwelyksverdrag van zyne Dochter met den Zoon des Konings van Engeland, komen de Steden, te gelyk met 's Lands Edelen, als ondertekenaars voor; en dewyl dit Verdrag zommige punten behelsde, die den Engelschen in vervolg van tyd te veel rechts op de Hollandfche zaaken konden geeven, wierd 'er uitdrukkelyk bygevoegd, dat dit alles, indien het naderhand bevonden wierd te sryden met de rechten van den Staat, voor nietig en krachteloos moest gehouden worden. Een trek, waarin men duidelyk het kenmerk der Vryheid gewaar wordt.

Van dien tyd af aan wierd het staatsbestier eene

kunst, welke de bekwaamheden van een middelbaar verstand te verre overtrof. Graaf Floris had ridderlyke gaaven. Hy zou bekwaam geweest zyn om eene prachtige Hofhouding luister by te zetten; hy zou in den oorlog roem behaald hebben: maar by ongeluk was dit de spil niet, daar het groote rad op draaide. Staarkunde wierd 'er vereischt, en daar was hy niet genoegzaam van voorzien. Twee vermogens, zo strydig tegen elkanderen opgewassen als de Adel en het Volk, te vereenigen, te bestieren, en als scheidsman geduurig tusfchen beide te gaan, op eene wyze die hem van wederzyden beveiligde; dat was het werk niet van een wispeltuurig, ligtgeloovig, en roekeloos gemoed, als het zyne. De middelweg, dien een groot man in zulke gevallen weet te kiezen, is een smal en gevaarlyk pad, waarop de minste valsche stap onherstelbaare gevolgen heeft. Het ongenoegen der Edelen, die waarschyntlyk, door de onvoorzigtigheid van den Graaf, al te schielyk begreepen, om welke redenen hy niet altoos in hunne belangen trad, groeide dus van dag tot dag tot eenen onverzoenbaaren haat, en kostte hem eindelyk het leven. Zyn lot is te wel bekend, om hier verhaald te worden. 't Geen men aangaande de schennis van Machteld van Velzen verhaalt, kan waar of versierd zyn; maar de zaaken zouden, zonder dat heimelyk beginzel van afgunst, nimmer tot zulk een uiterste zyn gekomen.

's Volks genegenheid, te laat opgewakkerd tot zyne verlossing, diende slechts om zyn rampzalig einde te verhaasten. Maar hoedaanig ook de uitflag waare, dat tydgewricht kon niet anders dan den invloed van het Volk boven deszelfs gewertigd peil verheffen. Hadden zy het geluk gehad van hunnen Graaf te ontzetten, zyne verplichting voor die weldaad zou oneindig geweest zyn: nu verdeelde zyne dood het lighaam van den Adel, vermits veelen onder hen aan het schelmstuk, 't welk van de overigen verfocid wierd, medepligtig waren; en deeze verdeeldheid verzwakte hen in vergelyking van het Volk, dat in dit geval door eene algemeene overeenstemming zich zo veel te naauwer vereenigde. Wy behoeven slechts te letten op het voorgevallene onder Graaf Jan den I, zoon en opvolger van Floris, om hiervan overtuigd te worden. En zeker, zo de reeks der Graaven van Hollandschen huize door de ontydige dood van deezen niet afgebroken was, de kans had schoon gestaan, om het opperbewind aan eenen vasten Regeeringsvorm voor altoos te verbinden. Dit zou op dien tyd meer indruk gemaakt hebben, dan ten tyde van Maria van Bourgondië, wanneer men den Vorsten wel naauwe bepalingen voorschreef, maar uit de Regeering van uitheemsche Landsheeren reeds geleerd had, zich niet veel te ergeren aan het krenken van Vorstelyke beloften.

Jan de I, in Engeland opgevoed, was noch jong toen zyn Vader het leven verloor. Hy wierd getrouwd met de Dochter des Konings, en kwam herwaard over, min om te regeeren, dan om geregeerd te worden door Wolfaard van Borfelen, een snooden en arglistigen indringer. Vergeefs riepen de Edelen Avenues van Henegouwen tot de Voogdy, die noch wegens de jongkheid van Graaf Jan vereischt wierd. Wolfaard wist hem den voet zo dwarsch te zetten, dat hy, zich in Holland niet veilig oordeelende, eerlang wederom naar zyn Graaffchap vertrok. Na dien tyd nam het aanzien van deezen Gunsteling zo schielyk toe, dat het hemzelf verblindde. Hy had zich overal noodzaakelyk gemaakt; nu begeerde hy dat alles van zyne wenken vloog. Het gelukte hem, verscheide Heeren uit hunne bezittingen te stooren, en zich daarmede te verryken. Hy belas den jongen Graaf, om hem Woerden, Ysfelstein, en noch eenige andere plaatsen, te schenken, waardoor hy zyn gezag ongelooftlyk versterkte. Maar zodra hy noch verder ging, en de bevestigde voorrechten der steden dacht te besnoeien, stiet hy zyn hoofd. Zyn verschil met de stad Dordrecht, welke hy tegen recht wilde noodzaaken eenigen uit haare Burgers aan eene andere vierschaar over te leveren, verwekte zulk eene gisting, dat hy geraaden vond zich heimelyk op de vlugt te begeeven, en met den jongen Graaf naar Zeeland overstak. Hy wierd

ontdekt en achterhaald door het misnoegde Volk, dat hem onder veele mishandelingen naar Delft sleepte. Hy wierd 'er eerst in verzekering genomen; maar de woede van het Gemeen was tot zulk een toppunt gesteden, dat zy niet dan door zyne dood kon gestild worden. Hy sneuvelde, zonder rechtsgeding, als een Landverraader. De woestheid, die in dit geval doorstraalt, kan van niemand goedgekeurd worden; doch zy dient ons om te toonen, van hoe veel belang de keuren en handvesten der steden toen reeds gerekend wierden te zyn; te meer, dewyl hem dit ongeluk in eene andere stad, dan die hy voornaamelyk beleedigd had, overkwam.

Had Graaf Jan meer verstands gehad, hy zou zich in die omstandigheden wel als meerderjaarig hebben doen aanmerken; maar dit zo niet zynde, is het wonder dat de voogdy niet op een inboorling gekoomen is. Brederode, by voorbeeld, in Engeland zyne opvoeding bestierd hebbende, had zich by zyne aankomst reeds met die hoop gevleid; en men had door zulk eene keuze Avennes kunnen misfen. Maar Brederode was misfchien te veel Engelschgezind, en 't Volk helde naar de zyde van Vrankryk, waarschynlyk uit liefde tot de gedachtenis van Floris, die zich met de Franschen tegen Engeland en Vlaanderen, strydig met het gevoelen zyner voornaamste Edelen, verbonden had. Avennes was listig genoeg om ten koste van den Adel deeze drift te voeden; te meer,

dewyl hy vreesde dat anders deeze aanhang de Voogdy aan den Graaf van Vlaanderen, Grootvader van onzen jongen Graaf, mogt opdraagen. Toen zyne verkiezing vastgesteld was, toonde hy zeer wel te begrypen, aan welke zyde 't grootfte vermogen van den Staat, en bygevolg zyne verpligting, geplaatst was. De Steden hadden hem voorgestaan, en hierom liet hy zich, breeder dan men te vooren gewoon was, in alle voornaame steden inhuldigen, door welk eerbewys hy, dezelve aanzien erkennende, zich tevens van haare vriendschap zocht te verzekeren. Avenes bezat buiten twyffel de vereischte bekwaamheden tot dat gewigtig ampt; maar de schielijke dood van den jongen Graaf heeft veelen aanleiding gegeven, om aan zyne eerlykheid te twyffelen. Hoe 't zy, de Voogd volgde den Voedsterling op, als zyn naaste bloedverwant aan de vrouwelyke zyde, 't geen vooreerst gansch Holland in rep en roer stelde, en door de ongemakken der uitheemsche Regeering verdere gevolgen had, welke men toen mischien reeds had kunnen en moeten voorzien. Doch wy bespeuren uit dit gansche be- loop, dat de gevoelens van het Gemeen, boven die van den Adel, de overhand behielden. Een der voornaamste inzigten, die de verheffing van Avenes begunstigten, was de hoop dat hy de dood van Graaf Floris op alle medepligtigen zou wreeken, 't geen hy beloofde, maar nimmer dacht te volbrengen.

Dus

Dus is dan het Graaflyk bewind, na omtrent vierhonderd jaaren tot een Hollandsch stamhuis behoord te hebben, in vreemde handen overgegaan. Men ziet het vervolgens binnen de helft van dien tyd noch driemaal verwisfelen, waarna het ten hoogften top flygt, om een einde te neemen in de oprichting van ons tegenwoordig Gemeenbest. Van Henegouwen is het, gelyk een ieder weet, tot Beieren gekomen; van daar tot Bourgondië, en vervolgens tot het doorluchtig Huis van Oostenryk, klimmende dus by elke verandering tot magtiger en aanzienlyker geslachten op; het welk den kring der staatsbelangen zo veel heeft uitgezet, dat derzelve beschouwing van nu af aan ook wat naauwkeuriger aandacht schynt te vereischen.

Zo wy de Regeering als drieledig aanmerken, naamelyk bestaande uit het Graaflyk gezag, de magt der Edelen, en het recht der Steden, kunnen wy zeggen, dat deeze drie vermogens noch lang hun evenwigt behielden, maar dat hun onderling steunpunt, of middelpunt van zwaarte, 't welk te voren slechts op eene ongevoelige wyze was verschooven geworden, nu dikwyls door eenen geweldigen schok verplaatst wierd. De overmagt deezer vreemde Graaven, en hunne invloed op nabuurige Ryken en omgelegene Gewesten, die dikwyls zeer schielyk rees of daalde, was oorzaak van dit ongestadig beloop. Bevorderde het geval

aan vreemde Hoven de belangen van den Graaf; gelukte 't hem, zynen Broeder, natuurlyken Zoon, of verderen Bloedverwant, op den stoel van Utrecht te plaatsen; vond hy zich in staat om van de Geldersche zaaken naar zynen wensch te schikken; straks wierd hy op zyn eigen grond ontzaglyk en geducht, en de Regeering trok onmiddellyk meer of min naar de eenhoofdigheid. Liepen de gemelde omstandigheden hem onvoorziens tegen, of was hy buiten 's Lands in noodelooze en ongelukkige oorlogen ingewikkeld, zo gebeurde ook, ten aanzien van zyn, of ten minsten van zyns Opvolgers bewind, vlak het tegendeel van 't voorgaande: de Vorst wierd genoodzaakt den Adel of het Volk, ja zomtyds beide, door toegeevendheid aan zich te verbinden.

De Edelen waren nu ook gereeder tot onlusten dan voorheen, schoon niets nadeeliger was voor hunne belangen. Eenigen deezer Graaven verlieten van tyd tot tyd het Land, om in hunne uitheemsche Staaten vermaakelyker te leeven; wanneer het bestier eenen Landvoogd, of Stedehouder, wierd aanbevolen, die nooit bekwaam was de rust onder hen te bewaaren. Sederd de dood van Graaf Floris door geduurige verdeeldheden ontrust zynde, verzuimden zy geene gelegenheid om nieuwe twistvuuren te stooken. Zy hadden nu ook geleerd zich met de steden te verbinden, waardoor dat lighaam insgelyks verdeeld wierd:

doch

doch dit had slechts voorbygaande gevolgen, terwyl zy zelve, als aanleiders, alle de nadeelen der Tweedragt ondervonden. Onder hen wierd alles op 't hevigste getrokken, om dat hunne oogmerken doorgaans op eene algemeene omwenteling uitliepen; zo verdelgden zy elkanderen, zonder dat de gelukkigsten, die overgebleeven waren, iets anders dan hunne eigene vernedering uitgewerkt hadden.

Met de Steden was het wat beter gesteld. Zy wonnen vooreerst eenig voordeel door het uitgestrekter vermogen der Graaven, 't welk buiten 's Lands den Koophandel beschermde; zy wonnen ook by het verzwakken van den Adel, hoewel de nadeelen uit de vermeerdering van het Graaflyk bewind hierdoor geenszins konden geboet worden. Maar dit lighaam droeg in zynen boezem eene andere oorzaak van verwydering, die men eene onvolmaaktheid in het staatsgestel mag noemen. De Steden waren door geenen genoegzaamen band van gemeenschap vereenigd, door geene verpligting bepaald om elkanderen te ontzien. Elke Stad was zo veel als een Staat op zichzelve, die, zo hy 't geraaden vond, oorlog voeren mogt, of vrede sluiten, zonder zich aan het oordeel van de overigen te kreunen. Zy hielden wel Dagvaarten, maar overstemming had op haare vergaderingen geene plaats, en dewyl haare belangen zeer verschillende waren, gebeurde het dikwyls dat

eene

eene enkele stad zich afzonderde, en onzijdig bleef, terwyl alles, wat haar omringde, zich tot den oorlog begaf. Dit baarde noodzaakelyk mistrouwen en onmin onder de nabuurige Burgeryen, die daarboven door de ongelykheid van Keuren en voorrechten reeds meer dan te veel tot afgunst geprikkeld wierden. 't Is zeer klaar dat de vreemde Graaven, volgens hunne grondregelen, geen belang konden stellen in de verbetering van dit gebrek; maar wonder is 't dat zy, die 'er aan kwynen, daar niet op toegelegd hebben. De liefde tot Vryheid was zo groot, dat men 'er vrywillig alles, wat anders heilzaam schynen mogt, aan offerde.

Zo stond het zaakelyk bewind dan steeds op losse schroeven; en 't was dit, daar men, myns oordeels, voor de verkiezing van Avennes in had kunnen voorzien: maar men was waarschynlyk op dien tyd te driftig om de voorzigtigste maatregelen te neemen. De inhuldiging van Avennes was niets anders dan een eerbewys aan de gedachtenis van Floris den V, wiens dood men wilde gewrooken zien. Hy, die wel wist dat zulk eene ontleende genegenheid niet langer kon duuren dan de driften, welker voldoening zy beoogde, rekte het verlangen zonder iets van belang uit te voeren, op dat men hem eindelyk uit gewoonte mogt beminnen. Maar het volgende voorbeeld bewyst wel wat het zou geweest zyn, zo de liefde des Volks tot het

oude

Oude Hollandsche geslacht zyne belangen niet van ter zyden had onderschraagd. In 't laatste van zyn leven vielen de Vlaamingen in Holland en Zeeland, en hadden, door de onverschilligheid der landzaaten, reeds zo veele voordeelen behaald, dat men naauwlyks meer aan den Graaf van Henegouwen dacht. Wat gebeurt 'er? Witté van Haamstede, natuurlyke zoon van Graaf Floris, vertoont zich slechts, en brengt zonder moeite de afgevalene steden wederom onder de gehoorzaamheid van Avennes, zynen meester. Zo veel vermag de liefde des Volks, wanneer zy diep geworteld is, gelyk daarentegen niets op losser gronden steunt, dan deeze zelfde hartstogt, wanneer hy uit schielijke bewegingen by verrassing gebooren wordt. Was Avennes zelf in plaats van Haamstede gekomen, hy zou niets verricht hebben.

Nu zal het, myns bedunkens, niet onaangenaam zyn, dat wy op de bedryven der volgende Graaven kortelyk onze aandacht vesten, om deeze flaauwe schets door eenige luchtige hoogzels en diepzels wat op te helderen, waardoor men ligtelyk zal in staat gesteld worden, om nader over haare juistheid te oordeelen.

Onder Willem den III, zoon van Avennes, worden wy noch niets gewaar, dan een stil gemor, 't welk door vrees en mistrouwen bedwongen wordt. De Hollanders weigeren, den Graaf verder dan op hun eigen bodem te dienen, waar-
door

door hem de Vlaamingen zelfs een gedeelte van Zeeland voor een poos afhandig maaken. In laaterre togten volgen zy hem evenwel, maar met koele zinnen. Men klaagt aan alle kanten over schattingen en lasten: men weigertze zomtyds op te brengen, ten zy men 'er met geweld toe gedwongen worde. Het gesmoorde ongenoegen barst nu en dan in weérwil uit, en mist zyn doel, by mangel van beleid. De steden wrokken tegen elkanderen, maar kennen de kwaal niet, waarvan zy bevangen zyn. De Graaf dempt met moeite deeze verdeeldheden; maar die droefgeestige verzoening is niets meer dan de kalmte van eenen beoerden dampkring. Men ontziet hem om zyne magt en aanzienlyke verbindtenissen, als Schoonvader van den Keizer en den Koning van Engeland, en gehuwd aan de Zuster des Konings van Vrankryk. Maar schoon zyne wapenen Vriesland bemagtigen, schoon hy ook, in 't midden van zyne Vorstelyke vermaaken, de belangen van den Koophandel niet uit het oog verliest, niemand bemint hem, om dat hy aangemerkt wordt als een vreemdeling, die Henegouwen uit den voorraad van Holland spyst.

Hy sterft eindelyk, terwyl het vuur van tweedragt noch onder de asche smeult, en Willem de IV. mengt zich, volgens de jongste oogmerken van zynen krygszuchtigen Vader, in de onlusten tuschen Engeland en Vrankryk, die weinig of

niets

niets gemeen hebben met de welvaart van het Land. Wat laater trekt deeze jonge Graaf met de Duitſche Ridders, als ter liefde van het Chriſtelyk Geloof, tegen de Lithauwers op, om door overwinningen zynen naam beroemd te maaken; maar hy keert eindelyk onverrichter zaake te rug. In plaats van toen het oog te ſlaan op zyne verwaarloosde ſtaatzaaken, ging hy Utrecht belegeren, daar vierhonderd Burgers blootshoofds en barrevoets om vergiffenis moesten ſineeken voor de zwaare misdaad van hunnen Biſchop, Jan van Arkel, die, buiten 's Lands eene reis willende doen, de Regeering geduurende zyne afwezigheid zynen Broeder had aanbevolen, zonder te kunnen begrypen dat onze Graaf zich hierdoor gevoelig zou beledigd achten. Straks daarna begeeft hy zich over zee naar de wederſpannige Vriezen, doet eene landing by Staveren, en ſnevelt in het eerſte gevecht, als een zoenoffer van de Vryheid, hun door zynen Vader met zo veel roems ontweldigd. Dus geduurig door zyne veldtogten onledig gehouden, was het hem onmogelyk geweest, de toeneemende verwarringen der burgerlyke Regeering eenigzins te hervormen. De gevolgen van dat verzuim openbaarden zich onder zyne Opvolgers meer en meer.

De Keizer maatigde zich het recht aan van zyne Gemaal Margareet in het gebied te ſtellen, vermits de Graaf, haar Broeder, geene kinderen

naliet. Zy wierd aangenomen, om dat zy inderdaad zyn naaste erfgenaam was, hoewel niet zonder zwaarigheid van de zyde der Engelschen, welker Koningin ook eene Zuster van Graaf Willem was: maar deeze, jonger zynde, moest daarom wyken, behalven dat men hier ook in 't algemeen tot Engeland geenszins overhelde. Nu wierden de langgevreemde onheilen verménigvuldigd en oopengepakt, om in een onweér uit te barsten; daar al het omgelegen Land van dreunen en daveren zou. Zy openden, door de tweespalt der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, eenen jammerpoel, die in twee eeuwen naatwylks heeft kunnen gedempt worden. Dat beklaglyk voorbeeld van beroerte en burgerkrygen ontluistert niet weinig onze Geschiedenisfen; maar het leert ons metéén de verbasteringen, waarvoor het zachtmoedigste en bezadigdste Volk des aardbodems vatbaar is, wanneer het door zwakke handen gebreideld, of liever, zonder tucht en toom, aan zyne eigene wysheid overgelaaten wordt.

Hoewel men onder de voorgaande Graaven noch nooit eene Vrouw geteld had, dan Ada, die weinig in aanmerking komt, echter was men niet altoos afkeerig geweest van de Vrouwelyke Regeering. Geertruid, en Petronella van Saxon, hadden de Voogdy gehad over haare minderjarige zoonen, Dirk den V, en Dirk den VI, tot algemeen genoegen van het Volk. Toen Holland onder

der Geertruid door den zoon des Graaven van Vlaanderen wierd overvallen, bewilligde men zelfs in haar huwelyk met deezen vyand, zonder te morren over de onmagt van het vrouwelyk bestier. Zo veel vermogt in die tyden de liefde tot het Graaflyk geslacht, dat vreemde Prinsessen, met hetzelfde door echtverbindtenis vereenigd, terstond als inboorlingen wierden aangemerkt, hetwelk genoeg was om met geduld eenige zwakheden in te schikken. Maar toen de kleindochter van Avennes uit Duitschland kwam om hier te regeeren, vond zy, in weêrwil der Keizerlyke achtbaarheid, die roegeevende neigingen niet. De liefde voor het huis van Henegouwen had haare wortelen niet diep genoeg geschooten, om tegen alle de overige driften, die elk op zyne wyze gehoor gaf, in vergelyking te staan; en de zaaden van onmin en beeroerte, zo rykelyk onder haare Voorzaaten verspreid, schooten nu weelig aan alle kanten op. Vrouw Margareet achtte zich verpligt, aan elke Stad, die haar inhuldigde, verscheide voorrechten af te staan, om door goedertierenheid de gunst der Burgeryen te winnen, 't geen echter niet naar wensch gelukte. 't Was ook in haare omstandigheden niet staatkundig behandeld, dewyl iedere weldaad, die zy eene byzondere Stad bewees, in dien ongerusten staat van het Gemeenebest, de verpligting om de overige Steden insgelyks te bevoordeelen vermenigvuldigde. Zy verviel in den haat van veelen, om dat het on-

mogelyk was die verpligting te vervullen; en de poogingen, welke zy daartoe aanwendde, bragten niets voort, dan eenen blaam van lafheid, waardoor zy de vruchten van haare hoogfte en oprechtste gunstbewyzen verloor. Maar de Ingezetenen wierden noch meer van haar vervreemd, toen zy, onmiddellyk na haare inhuldiging, naar Beieren vertrok, en haaren Zoon Willem last gaf om haare plaats te bekleeden.

Deeze jonge Hertog verzuimde niets om zich bemind te maaken; maar zulks geschiedde uit heimelyke oogmerken, ten koste van zyne Moeder. 't Was hem niet genoeg haar Stedehouder te zyn: hy wilde haar uit het gebied verstootten, en het op zyn eigen naam als Graaf aanvaarden. Veele Edeelen begaven zich op zyne zyde; doch dewyl deeze onrechtvaardigheid te groot was om van allen goedgekeurd te worden, verklaarden zich veele anderen voor hunne wettige Vorstin. Naauwlyks bleef 'er iemand onzydig, naardien men overal greetig de gelegenheid tot eene algemeene scheuring aangreep, wegens den byzonderen wrok, dien veelen, sedert langen tyd, uit verschillende inzigten tegen elkan- deren hadden opgevat. Het overlyden van den Keizer was de leus der wederspanningheid voor Hertog Willem, die het inderdaad daartoe bragt, dat zyne Moeder haar zegel hing aan zyne onbillyke voorlagen, hem in haare plaats tot het Graaflyk gezag verhief, en alleenlyk Henegouwen voor zich be-

behiel, benevens een jaargeld, overeenkomstig met haaren staat, hetwelk hy beloofde uit zyne inkomsten te betaalen. Doch die ondankbaare Zoon sloeg deeze verpligting ook in den wind, waardoor Vrouw Margareet eerlang genoodzaakt wierd op nieuw naar Holland te keeren, om zich door dwang te verzekeren van haar onbetwistbaar recht, en hem wederom tot gehoorzaamheid te brengen. Dit gelukte in den eersten opslag; maar hiermede was het vuur ontsteeken. Willem, dus finaadelyk zyne grootfche ontwerpen verydeld ziende, kon dien hoon niet verkroppen, maar nam het heilloos besluit van zyne Moeder met geweld uit Holland te verjaagen. Zyne vrienden, die hem daartoe behulpzaam waren, noemden zich uit hoogmoed, *Kabbeljaauwschen*, om by den Kabbeljaauw, die in Zee, aan onze kusten, over andere visfchen den meester speelt, vergeleeken te worden. Het zinnebeeld van den *Hoek*, die, een gering werktuig zynde, deezen geweldigen visch verschalkt, behaagde hunnen tegenstreeveren, die daarom *Hoekschen* genaamd wierden. De eersten droegen, om zich te onderscheiden, eenen graauwen; de anderen eenen rooden hoed. 't Is ongelooflyk wat zulke tekenen op een volk uitwerken. Men heeft schier altoos gezien dat zy jammerlyke voorboden waren van eene algemeene verwoesting. 't Ging hier eveneens. Beide partyen schooten straks het harnas aan, en Holland wierd het akelig tooneel van eenen Burgerkryg.

wiens gedachtenis noch het hair te berge doet ryzen.

Zeventien adelyke floten zag men in den eerften aanval flechten. Het Buskruid, voorheen in deeze Landen noch onbekend, wierd tot dat gebruik voor 't eerst gebezigd, en gaf door zyne nieuwigheid de woede fcherper prikkelen, waarop zy zich als een loopend vuur verspreidde. De brand floeg fchielyk tot Utrecht en Gelderland voort, welk laaftte Gewest door eenen broedertwist, ruim zo snood als het beginzel der Hollandfche partyfchappen, in *Hekerens* en *Bronkhorften* wierd verdeeld. De *Schieringers* en *Velkoopers* stelden Vriesland in rep en roer, en aan den anderen kant wierd Vlaanderen welhaast door eene gelyke raazerny gedreeven. De Stad Gent, altoos gereed om de brandklok te doen kleppen, stond openlyk op tegen haaren Graaf.

Vrouw Margareet, boven den byftand van haare Henegouwers en Zeeuwen, met Engelsche hulp gesterkt, triomfeerde vruchteloos by de eerfte ontmoeting. Zy wierd naderhand geflagen, en vond zich genoodzaakt alles af te ftaan, dewyl de meeste Hollandfche Steden Kabbeljaauwschgezind waren; waaruit men ziet hoe weinig zy met haare toegeevendheid, in het verleenen van voorrechten, gewonnen had. Het hartzeer van deeze nederlaag fleepte haar eerlang in 't graf, en Hertog Willem, die nu naar wensch alle zyne oogmerken fcheen bereikt te hebben, wierd met krankzinnigheid geflagen. Nieuwe stof tot onlusten. De Kabbeljaauwschen,

te vooren zo afkeerig van het vrouwelyk bewind, wilden Machteld van Lankaster, Gemaalin van Hertog Willem, in de Voogdy stellen. Maar tegen hunnen dank haalden de Hoekschen Albrecht van Beieren in, onder den naam van *Ruwaard*, dat is, *Rustbewaarder*; met meerder schyn van recht, om dat hy te vooren reeds tot opvolger van zynen Broeder, zo die zonder kinderen overleed, benoemd was. Doch de Hoekschen begrepen ook wel dat Hertog Albrecht, in weêrwil der Kabbeljaauwschen door hen tot de Voogdy bevorderd, noodzaakelyk hunne zyde moest kiezen. Hy deed het volgens hunne verwachting in den eersten opslag; maar op eene onbezonnene wyze, en vergat niettemin in 't kort zyne verpligtingen, om, ter liefde van eene looze Byzit, de party, die hy eerst gekoozen had, in alles te onderdrukken.

Her voorgevallene onder Hertog Albrecht bewyst ons zeer klaar, dat een vreemdeling, onkundig van den staat des Lands, van de wetten en gewoonten, en noch meer van den aard der inwooneren, daarenboven te vorstelyk opgevoed om eenen vryen Staat te bestieren, duizend mislagen begaat, die eindelyk hemzelf, zo wel als zyn Volk, ongelukkig maaken. Doch wy moeten ook niet ontveinzen dat deeze Vorst noch in dapperheid, noch in kloekheid van verstand, uitmuntte. Zyne eerste dooling was het veranderen van de Wethouders in de Steden, die te veel naar de Kabbeljaauwsche zyde overhel-

den; gelyk mede het afzetten van den Baljuw van Kennemerland, om eenen Hoekschgezinden in zyne plaats te stellen. Deeze nieuwigheden wierden voor wetteloos en onverdraaglyk gehouden, en 't scheelde weinig of de nieuwe Baljuw zou door eenig Volk, dat zich in eene hinderlaag had geplaatst, toen hy kwam om bezit te neemen van zyn ampt, om 't leven gebragt zyn. De Stad Delft was de moedigste van allen om den Hertog tegenstand te bieden, en in haare Overheden geene verandering te gedoogen. Hy bereikte daar zyn oogmerk niet, dan na een beleg van tien weeken, waardoor zy eindelyk gedwongen wierd hem te gehoorzaamen. Maar dit was zekerlyk geen fraai begin; en had de Hertog den landaard gekend, hy zou den tyd wat beter in acht genomen hebben. Het volgend gedrag van de Hollanders heeft hem wel overtuigd dat hy zich door die geweldige maatregelen niets minder dan geducht gemaakt hadde. Zy wilden hem geenszins vergunnen, voor het overlyden van zynen Broeder, den titel van *Graaf* te voeren, hoe ernstig hy daarop aanhield. Toen hy te Delft een Kasteel wilde stichten, wist men hem zulks, Overwinnaar als hy was, te beletten. Toen de Vlaamingen tegen hunnen Graaf de wapenen hadden opgevat, hebben de Hollanders openlyk, onaan gezien het uitdrukkelyk verbod van Hertog Albrecht, de Stad Gent ondersteund. Hy, die begonnen was met de voorrechten der Steden te snoeien,

snocien, bragt zichzelf eerlang in het geval van uitbehoefdigheid alles te moeten toestaan wat zy eischen; want hy was onbekwaam om zyne eigene rekening te maaken, en 'er kon geen gebrek zyn, dat in Holland nadeeliger waare voor zyne achtig. Mogelyk is dit ook eene gewigtige reden geweest, die hem bewoogen heeft om de Hoekschen, welke hy had groot gemaakt, te laten vaaren, vermits de Steden veelal Kabbeljaauwsch waren. Wedrom een bewys van het aanzien der Steden.

De Hertog begunstigde dan de Kabbeljaauwschen uit belang; maar op nieuw met dezelfde roekeloosheid, die hem eigen was. Otto van Arkel, een Kabbeljaauwsch Heer, aan eenen manslag schuldig, kwam met eenen drom van gewapende mannen vergiffenis van hem verzoeken, en verwierfze niet alleen, maar won ook zyne vriendschap en bescherming. Jan van Arkel, zyn Zoon, tot Stadhouder en Rentmeester aangesteld, weigerde na eenige jaaren rekenschap van zyne bediening te geeven, schoon men hem met de wapenen daartoe poogde te dwingen. Aleid van Poelgeest, eene Jongvrouw van Kabbeljaauwschen bloede, won des Hertogs liefde zo verre, dat hy zich geheelental liet verblinden. Maar de Hoekschen, daarop met zynen Zoon te zamengespannen zynde, vermoordden Aleid, om zich aan Albrecht te wreeken, die, te zwak van geest om dit misdryf door eene billyke rechtspleeging te straffen, zich geluk-

kig achte, dat vierenvyftig Edelen uit mistrouwen hun Vaderland verlieten.

't Was een groot vergryp dat hy in zyne tegenwoordige vrienden altoos een onbepaald vertrouwen ftelde, terwyl zy, zyne omftandigheid kennende, hem door kwaaden raad in menig doolhof voerden, op dat hunne hulp altoos noodzaakelyk mogt blyven. Door verregaande eenzydigheid, eerst tegen de Kabbeljaauwschen, en naderhand tegen de Hoekschen, verzwakte hy het lighaam van den Adel zo veel, dat hy zichzelf afhankelijk maakte van de Steden. Want ditzelfde, dat voor een ander misfchien zeer voordeelig zou geweest zyn, was voor hem verderfelyk, om dat hy, zonder behulp van den Adel, by de Steden zyne achtbaarheid niet kon fttaande houden. Hy liet zich wat laater, met gelyke dwaasheid, door de Kabbeljaauwschen tegen zynen Zoon in 't harnas voeren. 't Is waar dat Willem deel had aan den moord van Aleid; maar de Hertog moest begreepen hebben dat zy deeze billyke befchuldiging slechts gebruikten tot een middel, om verdeeldheid te zaaien tusfchen Vader en Zoon, en dat hy in den aanvang verzuimd had dit feit behoorlyk te straffen, toen hy uit de medepligtigen, volgens eene gebruikelyke ftaatkunde, alleenlyk de gevaarlykfte vyanden van zyn Huis had moeten uitkippen, om 'er zich van te ontfiaan, en de overigen, te gelyk met zynen Zoon, door fchrik in toom te houden. Eindelyk even-

evenwel, eenen togt tegen de Vriezen ondernomen hebbende, 't zy dat hy zich ook door zyne vleiens hiertoe had laten vervoeren, 't zy dat hem van zelfs eene ontydige eerzucht bevangen had, moest hy zich met Willem verzoenen; en 't schein als of hem 't geluk nu beter dienen zou: doch dit was ydele vertooning, en niers meer. De Vriezen moesten zich voor korten tyd onderwerpen; maar hun Overwinnaar vond zich door deeze onderneeming met zo veel schulden bezwaard, dat hy overal, daar hem 't gebieden voegde, verplicht was te gehoorzaamen. De overwonnenen herstelden zich vervolgens van hunne nederlaag, door het verjaagen der vyandyke bezetting; maar het verlies van den Overwinnaar was onherstelbaar. Na zyne dood wierd zyn boedel door zyne Weduw met den voet gestooten, waartoe zy zich dezelfde onaangename plegtigheden moest getroosten, die een gemeen Burger in zulke gevallen onderging. Men zag de Hertogin voor de lykbaar van haaren doorluchtigen Gemaal uitgaan, in geleende kleederen, met eenen halm in de hand, dien zy wegwierp, onder de vernederende betuiging van zyne gansche Nalaatschap te verzaaken. Een hoon, waarvan de vorige Hollanders hunne Graaven van Vaderlandschen Huize buiten twyffel zouden verschoond hebben.

De ongeregeldheden der voorgaande Regeering gebrekkig te hervormen, nieuwe te verwekken door de onmaatige bevordering der Hoekschen, het huis
van

van Arkel te vernederen, Vriesland te verliezen, zyne Dochter aan den Hertog van Touraine, naderhand Daufyn van Vrankryk, uit te trouwen, zich aan het Fransche Hof in gevaar te stellen voor den Hertog van Bourgondië, terwyl zyne eigene zaaken binnen 's Lands verliepen: Ziedaar de bedryven van Willem den VI, die zynen Vader in dapperheid en moed te boven ging, maar door uitgestrekter heerschzucht, indien hy langer geleefd had, naar allen schyn grooter mislagen zou hebben begaan. In Vrankryk was de Regeering, door de krankzinnigheid des Konings, tot zulk een onzekeren staat gebragt, dat het niet anders dan roekeloosheid kon genoemd worden, zich buiten noodzaakelykheid in dien maalfstroom te begeeven. Maar Hertog Willem was door 't huwelyk vermaagschapt met den Hertog van Bourgondië, die, om tot het bewind te geraaken, zelf den Hertog van Orleans had om het leven gebragt; en zyn Schoonzoon was Daufyn. Wie zou tegen zulke redenen iets inbrengen? Ondertusfchen bewyst dit voorbeeld dat een Vorst zo wel zichzelf, als zyn Land, kan bederven, door verbindtenissen, die te hoog zyn, om van zynen kant door eene evenredige magt ondersteund te worden. De Hertog begaf zich naar het Fransche Hof, met zynen Schoonzoon, die 'er het leven liet, terwyl hy zelf niet dan met groote moeite 't gevaar ontkwam.

Hy stierf niet lang daarna, hebbende dertien jaaren

ren geregeerd, en, in weêrwil van zyne tegenstreevers, noch van de meeste Edelen en Steden de belofte verworven, dat zy zyne Dochter, reeds Weduw in haare tedere jeugd, als Graavin van Holland en Zeeland zouden erkennen. Ydele voorzorgen. Deeze Vorstin is, na ontelbaare wederwaardigheden, tot de uiterste vernedering gedaald; en de binnenlandsche beroerten, die, tot op deezen tyd, noch altoos met eene voordeelige uitkomst voor de Vryheid waren afgeloopen, zyn voor dat geheiligd pand weinig minder dan doodelyk geworden.

Gevoelige zielen hebben altyd zo diep gedeeld in het lot van Vrouw Jakoba, dat haar naam op alle Vaderlandsche tongen zweeft, zo gemeenzaam als of zy kort voor onzen tyd geleefd hadde. Men voerde haar, toen Amsterdam noch roemen mogt op zynen prachtigen Schouwburg, voor ieders oog ten tooneele. Daar was 't een edel vermaak voor alle braaven, haare ongelukken te betreuren, haare zwakheden te verschoonen, haare moedige deugden, in een al te teder hart geplaatst, te pryzen en te beklagen. Thans wordt haare gedachtenis in het nieuwe Kunstgebouw, mischien met minder bevalligheid, maar zekerlyk met denzelfden yver, levendig gehouden. Dus vindt men naauwlyksiemand onder onze Nederlanders, dien de Geschiedenissen van haaren tyd onbekend zyn. 't Waar' dan noodelooze moeite, de listen van haaren Oom, den Bisshop van Luik, de lafheid van
 haa-

haaren tweeden Gemaal, den Hertog van Brabant, de heerschzucht van haaren Neef, den Hertog van Bourgondië, haare onvoorzigtige reis naar Engeland, haar huwelyk met den Hertog van Glochester, die niets anders bedoelde dan het gezag op haaren naam te bekomen, en eindelyk haare tedere liefde voor van Borselen, waaraan zy, om niet meer tegen de Fortuin te worstelen, haare Staaten opgeofferd heeft, omstandig te ontvouwen. Ik wil my liever bepaalen tot eenigen weinige aanmerkingen noopens haare betrekkingen tot den staat des Lands, en deszelfs invloed op haare wederwaardigheden; waaromrent ik meen te mogen zeggen, dat het Volk nimmer zyne gewichtigste belangen zo blindeling verwaarloosd heeft, als ten haaren opzichte. In langduurige verdeeldheden, die zich over het gansche lighaam van eenen Staat uitstrekken, ziet men dikwyls dat de party, welke eenigen tyd onderdrukt geweest is, by de eerste gunstige gelegenheid om zich op nieuw te verheffen, eene volkomene omwenteling veroorzaakt. Het schynt dat ontelbaare werktuigen, die zo lang nutteloos hebben moeten rusten, evenwel in dien tyd te zamengekoppeld zyn, om, door een enkel beweegrad, allen te gelyk gedreeven te worden. Dus waren de Hoekschen, toen Hertog Willem de V. van zyne kwaal overvallen wierd, uit hunne schuilhoeken te voorschyn gekomen, om alles te bepaalen naar hunnen wil. Nu dedden de Kabbeljaauwschen, die

die onder Willem den VI. hadden ftil gezeten, her zelfde, op het eerfte oogeblik, 't welk hun eenige ruimte gaf, om zyne Dochter het geleeden ongelyk betaald te zetten. De looze Bifchop van Luik had fchoon fpel met het beftieren van deeze dommekrachten, die zich aan zyne ftaatzucht opofferden, zonder te begrypen waar zy toe gebruikt wierden.

Het was 'er ook verre af, dat de Hoekfchen zich voor haar in de bresfe ftelden met dien vuurigen yver, dien men van nooden heeft om groote zaaken uit te voeren. De Plaatsen, daar Jan van Beieren zich voor vertoonde, verweerden zich ftaanw, en luifterden naar de vleiende belofte van voorrechten en gunstbrieven. De Stad Leiden had zich ter liefde van Jakoba laaten belegeren. Zy gaf zich, na een korten tegenftand, over, om, volgens het voorftel des belegeraars, van haaren Burggraaf ontfagen, en met de Graaflykheid vereenigd te worden. In zommige ontmoetingen hebben de Hoekfchen getriomfeerd, maar de nederlaagen bragten hun altoos dubbele fchade toe; zo dat de voor naamfte fteden zich welhaast openlyk verklaarden voor den Geweldenaar, dien zy alles moesten ontzeid hebben. Van waar deeze vervoering? 't Schynt een trek te zyn, waaruit wy de ylhoofdigheid des Volks kunnen afneemen, dat de kleinachting, welke men Jan van Braband wegens zyne lafheid billyk toedroeg, op de onbillykfte wyze tot Jakoba overging, fchoon men wift dat zy den besten Gemaal

waar-

waardig, en met deezen onwillig verbonden was. Zodra deeze kleinachting in afkeer veranderd was, moest haars Vaders Broeder, het kostte wat het wilde, regeeren. De Brabanders hadden den Broeder van Hertog Jan over hem gesteld; het zou dan onverdraaglyk geweest zyn, zyne bevelen hier te gehoorzaamen; en wat zyne Gemaal in betref, die mogt zich des getroosten. Maar 't ergste was, dat men op het voorbeeld der kikvorschen in de Fabel; den balk verachtende; zich eene water slang op den hals haalde. Zo laar het Volk zich slijngen door onbedachte gevoelens. Zyne staatkunde, indien een weefzel van harsfenschimmen dien naam verdient, is eene gansch andere zaak dan de staatkunde der Grooten. Het Volk bedoelt altoos zyne tegenwoordige belangen; het weet niets van verre te voorzien; het twyffelt niet; het werkt uit liefde of afkeer, en offert 'er zyn wezenlyk geluk aan op, zodra hetzelve, op eenige tuschenwydte geplaatst zynde, niet onmiddellyk in ieders oogenschittert. Het is wel vastklevende aan zyne vooroordeelen, maar ook ligtgeloovig tot blindheid toe, en daardoor wispeltuurig in zyne begeerten. Dus werpt het zich van zelfs in de strikken van een ieder die behendig genoeg is om een gepast lokaas uit te vinden; en dit valt zelden moeilyk, dewyl de menigte haar zwak geen oogenblik ontveinzen kan. Op geene andere wyze is het, myns oordeels, te begrypen, hoe vrye Burgers, die reeds

geleerd hadden wat het inhad eenen vreemden Heer te gehoorzaamen, zich konden overgeeven aan den heerschzuchtigen verleider, die zo klaar getoond had dat hy, als het tyd was om zyne magt uit te breiden, noch rechten, noch betrekkingen, ontzag; die, tot Bisfchop van Luik verkooren, den Geestelyken Staat had vaarwel gezegd, om hier te heerschen, en het Leenrecht deezer Landen, 't welk, zo niet by de voorgaande Graaven, ten minsten by het Volk, volgens een oud zeggen, geoordeeld wierd aan *God en de Zon* te behooren, aan den Keizer had verpand, om zyne onrechtvaardige eischen eenen glimp te geeven.

Toen Jakoba haar ongeluk beseftte, beging zy mislagen. 't Is zeer natuurlyk dat ongelukkigen, die met eene levendige verbeelding begaafd zyn, en geene ondervinding hebben, op een dwaalweg hunne behoudenis zoeken. Steelswyze naar Engeland over te fleecken, zich daar te verbinden met den Hertog van Glochester, en de ontbinding van haar wettig Huwelyk te verzoeken van een afgezette Paus; alle deeze onderneemingen van een moedig maar verbysterd hart moesten, ik beken het, een iegelyk mishagen. Maar wierd zy niet genoeg gestraft, toen Jan van Beieren hieruit aanleiding nam, om, als verdediger van haaren Gemaal, zich alle haare eigendommen aan te maati- gen; toen zy, herwaard gekomen om hem het hoofd te bieden, zo lafhartig van Glochester wierd

verlaaten; toen zy te Bergen in verzekering genomen, en van daar naar Gent vervoerd wierd, om, als eene gevangene, door den Hertog van Bourgondië bewaard te worden? Zy ontvlugtte dien kerker noch ter naauwer nood, maar vond bezwaarlyk eenige vrienden, die moeds genoeg hadden om haar eene schuilplaats te verleenen. Hertog Philips, na dat Jan van Beieren overleeden was, door hem by uitersten wille begiftigd met al het recht, dat hy waande op deeze Landen te hebben, liet Jan van Braband op nieuw tot Graaf inhuldigen, noemde zichzelf *Ruwaard*, en stelde noch, om zynen slag wis te neemen, eenen stedehouder aan, die van zyne wenken vloog. Wat al Heeren in eenen vryen Staat!

Vrouw Jakoba, tegen deeze onrechtvaardigheden noch eene uiterste pooging willende doen, wist de Hoekschen wederom aan 't snoer te krygen. Zy ondersteunden haar, en wonnen eenige veldslagen; maar het eerste verlies dat men leed, by Hoorn, maakte, gelyk te vooren, haare zaken onherstelbaar. Een ieder weet de gevolgen, en moet, indien hy ze overweegt, verbaasd staan dat de Hollanders toen noch zo weinig op hunne hoede geweest zyn tegen den dwang der Bourgondische Regcering, die zich reeds in veele schikkingen van naby vertoonde. Men wil dat Jakoba zich by veelen haatelyk gemaakt hebbe, door het doodvonnis van een Hoornschen Burger, die met

een

een onvoorzigtig woord, hoewel zonder kwaade meening gesproken, haar gehoond had. Hy, te Gouda haar ziende, en begaan met haare rampen, had gezegd: *Het waar' schande dat men zulk eene schoone Vrouw zo verachtelyk heen en weder fleurde, gelyk eene openbaare Hoer.* Dit kostte hem den hals, en zulks was, volgens het gemeene gevoelen, oorzaak dat de Stad Hoorn, benevens een groot deel van Westfriesland, van haar afviel, om zich onder het juk van Filips te begeeven. Komt dat verhaal met de waarheid overeen, zo heeft Jakoba zich buiten twyffel zeer vergrepen; maar deeze handelingen van het Volk gelyken vry wel naar het gebruik der Japonneezen, die, gelyk de Reizigers verhaalen, wanneer zy op een ander verstoord zyn, zichzelven den buik opryten.

De kwaal, die onder de Henegouwsche en Beiersche Heeren sel genoeg haare woede had getoond, scheen ongeneeslyk te zullen worden onder de Bourgondische Regeering. Men spoedde met snelle schreden naar de slaaverny, en schoon men 't zag, het was te laat om een anderen weg te kiezen. Het vermogen van Hertog Filips, en van zynen Zoon, Karel den Stouten, wies geduurig aan, terwyl hunne afwezigheid, hunne buitenlandsche belangen, en de Regeering der Stedehouders, die niemand hier vergenoegde, duizend verwarringen en misbruiken baarden, die telkens ten koste van

de Vryheid gefinoord wierden. Braband en Vlaanderen, door erfrecht mede aan Filips vervallen zynde, wierden, zo wel als Artois, Luxemburg, Namen, en Henegouwen, op geene andere wyze met Holland en Zeeland vereenigd, dan om elkanderen te belemmeren, byna gelyk men zich gevangen verbeeldt, die rug aan rug gekneveld zyn; hetwelk door de afgunst der wederzydsche Landzaaten vooreerst niet ongemaklyk viel te doen. De Stoel van Utrecht werd eerlang bezet door David van Bourgondië, des Hertogs natuuryken Zoon, die de heerschzuchtige oogmerken van zynen Vader in alles behulpzaam was, en na deszelfs overlyden ook de Groningers aan zyn gezag wist te verbinden. Deeze uitgestrekte bezittingen wierden vervolgens onder Karel den Stouten vergroot met Gelderland en Zutfen; zo dat schier alle de Nederlanden onder éenen geweldigen Heer gebragt wierden, behalven Vriesland, hetwelk, door de verdeeldheden der Schieringers en Vetkoopers niet minder dan zyne Nabuuren geteisterd, evenwel de aanslagen, welke men tegen zyne vryheid smeedde, door 's Keizers tusfchenkomst noch gelukkig wist te verydelen. 't Scheelde dan weinig, of de Nederlanden moesten aangemerkt worden als wingewesten van Bourgondië; en Hertog Karel zou niets verzuimd hebben om de zaken tot dat uiterste te brengen, indien 't hem, volgens zynen wensch, gelukt waare de Koninglyke

Iyke kroon op het hoofd te zetten. Eene spoedige dood voorkwam de rampen, welke hy niet alleen zynen Onderdaanen, maar zelfs geheel Europa, bereidde.

De heerschzucht van deeze beide Hertogen was byna gelyk; maar hunne byzondere geaardheden verschilden hemelsbreed. Filips wist te veinzen, te streelen eer hy stak; en zyne ongenade met een schyn van recht te bekleeden; Karel dreef alles met hevigheid en dwang. Beide drukten zy het volk door zwaare Beden. Maar Filips, tot gemak en wellust genegen, was noch te vergenoegen wanneer men hem de middelen tot zyne prachtige Hofhouding verschafte; en schoon hy zomtyds voorgaf zwaare Krygstogten te willen ondernemen, hy stelde, door het bevorderen der Vrede, zyn Volk in staat om iets meer op te brengen. Karel, wiens oorlogszucht geene paalen kende, had al den rykdom van Braband, Vlaanderen en Holland, van nooden, en ontzag niets om 'er zich meester van te maaken, terwyl de schrik zyner wapenen alle welvaart in haare bronnen stremde. Hy voerde belastingen en Excynzen in, waarvan men nimmer had hooren spreken, ja liet zelfs het goud en zilver der Geestelykheid, haare geliefdste heiligdommen, niet onaangeroerd. De onlusten, die noodzaaklyk hieruit volgden, stilde hy met het zwaard, en joeg zo veele koppen over de kling, als hem in 't licht stonden. Filips, by den aan-

vang zyner Regeering, de tweedragt der Hoek-
 fchen en Kabbeljaauwfchen tot zyn voordeel ge-
 bruikende, verkoos eenen middelweg, waarop
 noch niemand der Graaven voor hem was bedacht
 geweest. Hy gaf beide partyen ruimte om eenigen
 tyd te worstelen, tot dat zy, elkanderen de wie-
 ken gefnuikt hebbende, tot hem, als eenen onzy-
 digen Middelaar, hunne toevlugt moesten neemen.
 Men ziet in dat gedrag ten minsten beleid en staat-
 kunde; maar in de handelingen van Karel, hoe
 men ze beschouwe, straalt niets dan willokeur en
 wreedheid door. Het Gerechtshof, door Filips
 ingesteld, by 't verdrag dat hy als Ruwaard met
 Jakoba sloot, was ten minsten noch in den Haage
 geplaatst, waardoor de goede Hollanders gehand-
 haafd wierden by hun oud voorrecht, van niet
 buiten hunne paalen in rechten te kunnen betrok-
 ken worden. Alleenlyk was het eene kunstgreep,
 welke noch eenigzins verdraaglyk schynen mogt,
 dat de Hertog den Raad van deeze Vierschaar ge-
 deeltelyk uit vreemdelingen deed bestaan. Maar
 Karel, reeds by het leven van zynen Vader, als
 Stadhonder, het strengste recht hier geoeffend heb-
 bende, bragt vervolgens, toen hy zelf regeerde,
 dat Hof naar Mechelen over, om recht en reden
 naar zynen onbepaalden wil te krenken, en speel-
 de dus in 't openbaar den dwingeland, die in zyns
 Vaders gedrag altoos genoeg vermomd gebleeven
 was, om toe te laten dat hy met deezen heerlyken
 naam, Filips de Goede, pronkte.

Dus

Dus volbragt het geweld het geen de list begonnen had, en de Hollandfche Vryheid fcheen weinig meer te zyn dan een ydele klank. Ik ontken niet dat zulke onderdrukkingen, als men van Hertog Karel te lyden had, zelden de gevaarlykfte zyn; en hy zou dit naar allen fchyn ondervonden hebben, zo het oorlogslot, dat hem eindelyk tegenliep, zyn leven had gefpaard. Maar hy bleef, ten aanzien van deeze Regeering, zolang hy leefde, door zyn geluk op het voordeeligfte geplaatst, en behoefde slechts den weg op te ftreeven, die voor hem gebaad was. Ook bevonden de Hollanders zich in een tydgewricht, het welk hun niet vergunde zich tot ftaatgefchillen te verledigen. De Edelen hadden hun eigen vermogen geknakt; de fteden waren wel in magt en rykdom toegenomen; maar derzelve Regeering was federd lang zeer onftuimig geweest. De Koophandel moest nu, meer dan te vooren, door de wapenen onderfteund worden, inzonderheid tegen de Oosterlingen; en de nabuurige Gewesten hadden, fchoon zy door den Hertog eveneens gekweld wierden, noch den onderlingen wrok niet afgelegd. 't Waren mifchien de Gentenaars alleen, die verder zagen, en uit het leed, dat anderen trof, hun eigen lot wiften te voorspellen.

Welk eene verandering onder Maria! Naauwlyks was de maare van Karels nederlaag en dood bevestigd geworden, of eene nieuwe zucht tot

vryheid verhief zich, levendiger dan ooit voorheen, in alle gemoederen. Men dacht met schaamte en verontwaardiging aan de voorleede tyden, en men zag met schrik vooruit. Men kende nu, door eene verzekerde ondervinding, de oorzaak der misbruiken, die zonder de ernstigste voorzorg welhaast onverwinlyk zouden zyn. De Reden kreeg voor den eerstenmaal gehoor, en het gemeen belang wierd, zelfs aan de zyde der Kabbeljaauwfschen, boven byzondere inzigten gesteld. Toen zweeg de Tweedragt voor eene poos, en men stelde zich niet gerust voor dat men tot de nieuwe Regeering de heilzaamste maatregelen had beraamd, die ooit het geluk van een wys en moedig Volk kunnen beveiligen. Men wist inderdaad zulke maatregelen te ontwerpen en in te voeren; maar om ze genoegzaam te bekrachtigen, moest men, gelyk wy te vooren reeds aangemerkt hebben, zich hebben kunnen behoeden voor de Oppermagt van vreemde Heeren. Nu is ten minsten dat ontwerp eene voorbereiding geweest, om de volgende eeuw tot gewigtiger bedryven te noopen. Vlaanderen was het voornaamste Gewest dat ten dien einde de poogingen van Holland en Zeeland ondersteunde, weinig denkende, dat het ook naderhand voor anderen in 't spits zou moeten staan, en zelf van de zoetste vruchten dier onderneeming versteeken blyven.

Wy

Wy leeren uit deeze omwenteling hoedaanig het onderscheid zy tusfchen vrye volkeren, en natuurlyke slaaven. Een volk, dat nimmer de vryheid heeft gekend, is niet bekwaam om ze te genieten, en wordt door verdrukking terftond flauwmoedig en laf: een vryheidlievend Volk kan insgelyks verdrukt en overweldigd worden; maar het herstelt zich vroeg of laat, om dat het altoos edele zaaden in zynen boezem kweekt. De Deugd, die het beginzel is van vrye Maatschappyen, kan zich in een overheerden Burgerftaat wel haatelyk maaken, maar niet, gelyk onder eenen ry van Alleenheerschers, door valsche denkbeelden van eer en fchande, haare achtbaarheid verliezen. Eer en Deugd zyn by een vryheidlievend Volk onaffcheidelyke denkbeelden, en de verhevenfte bekwaamheden trekken 'er nooit eenige loffpraak tot zich, wanneer ze met geene voortreffelyke deugden gepaard gaan. Wat 'er ook gebeure, dit is genoeg om alles te herstellen, terwyl in tegendeel een Landaard, die tot de flaaverny gefchikt is, niet zelden uit den hoogften top van voorfpoed in een afgrond nederftort, waaraan, by mangel van dusdanige hulpmiddelen, in eeuwigheid geen redden is.

Een groot man zou, zo wel als Solon of Lykurgus, zynen naam onfterfelyk gemaakt hebben, alleen door zulke instellingen, als het eenvoudige en ongeletterd Volk, door enkele ondervinding beftierd, in die tyden wist op te delyen. De onder-

dervinding overtreft in dit punt de afgetrokkene bespiegeling der Wysgeeren, dat zy doorgaans de bekwaamste middelwegen aanwyst. Maar 't is voorzeker een ongemeen verschynzel, dat men dus ontelbaare hoofden, sedert veele jaaren aan twist en verdeeldheid gewoon, op één oogenblik niet slechts tot den zelfden, maar ook tot den besten zin, ziet te zamenstemmen. Het *groot Privilegie* van vrouw Maria is het Wetboek der Nederlandsche Vryheid geworden, waarop men zich in de volgende Staatgeschillen altoos beroepen heeft, gelyk de Engelschen op hunne groote *Charter*. 't Is een afbeeldzel van de Regeering, gelyk dezelve van overoude tyden af was begreepen geweest, maar nooit anders dan gedeeltelyk en gebrekkig in kracht gesteld; en het vertoont zich ten dien einde baarblykelyk, als eene hervorming van ingesloopenne misbruiken, maar geenszins als eene nieuwigheid, die naderhand herroepelyk of betwistbaarschynen kon. Daarom bezweert de Hertogin deeze voorwaarden niet alleen voor zichzelf, maar verpligt 'er ook alle haare Nazaaten aan, en erkent hierdoor deezen Regeeringsvorm, als overeenkomstig met de waare en oorsprongklyke rechten des Volks. Te weeten, men voorzag wel dat andere tyden nieuwe verwaring zouden geeven, en niemand vleide zich, zo groot eene zaak, buiten alle gevaar van inbreuk of overtreding, bevestigd te hebben. Het was juist om deeze reden, dat men

tegen

tegen alle afwykingen wilde waaken zo veel men kon, en niets voor de zorg der Nakomelingen overliet, dan 't geen onmogelyk te bepaalen was. Evenwel verbeeldde men zich deeze voorzorgen noch zo noodzaakelyk niet, als men ze kort daarna bevond; veel minder dacht iemand, dat men 'er, na 't herleeven der verdceldheden, op nieuw om in 't harnas zou moeten staan, en dat 'er noch eene ongelukkige eeuw verloopcn moest, eer de verhoopte welvaart uit eene alleryslykste verwoesting gebooren wierd, met zulk een luister, dat de heerlykste voorrechten van dien tyd niet meer dan schaduw en doodverf zouden schynen. Maar zodaanige uitkomsten hangen mischien onmiddellyk van het bestier der Voorzienigheid af. Zo verre als het menschelyk begrip met zyne bekrompene inzigten reikte, was men voornaamelyk bedacht op de volgende omstandigheden.

De wankelende staat van het Fransche Hof onder den krankzinnigen Koning Karel den VI, en de voorspoed der Engelsche wapenen tegen Karel den VII, hadden den Hertogen van Bourgondië, die nooit hun voordeel in den wind sloegen, gelegenheid verschaft om zich overal ontzaglyk te maaken. Lodewyk de XI, van Hertog Karel veel afbreuk geleeden hebbende, dacht, na deszelfs dood, op éénmaal alle schade te verhaalen, en verkoos daartoe twee middelen, die ligtelyk in een hoofd als het zyne konden vereenigd worden. Hy be-

wee-

weerde gerechtigd te zyn tot de erfenis der Bourgondifche Staaten, overrompelde het Herrogdome, bezette verfcheide plaatfen in Pikardye, en dreigde de Nederlanden met een algemeenen inval; terwyl hy, in denzelfden adem, Maria voor zynen zoon, een zevenjaarig kind, ten huwelyk verzocht. Zyn Broeder Karel, Hertog van Guienne, de Hertogen van Kalabrie en Savooie, en vooral Maximiliaan, Hertog van Oostenryk, 's Keizers zoon, hadden 'er reeds by het leven van haaren Vader op gevland, doch waren telkens van hem afgeweezen, of met ydele woorden gepaaid. Nu was 't geen tyd meer om met dit ftuk te draalen; te minder, dewyl men, om de naderende krygsmagt der Franfchen te wederftaan, wanneer men naamelyk den Koning zynen eifch ontzeide, eenen ftrydbaar Veldheer van nooden had; en 't ftond te duchten, zo de keuze van eenen Gemaal aan Maria wierd gelaaten, dat zy of uit vreeze, in weêrwil van het Volk, tot den Daufyn zou neigen, of, uit hooger gevoelens, met deezen of geenen uitheemfchen Prins eene andere niet min onaangename verbindtenis aangaan; in welk geval zulk een Vorst ook geene de minfte verpligting voor zyn geluk aan het Volk zou hebben. 't Schynt wel dat men het oog geworpen had op Adolf van Gelder, die, door Hertog Karel in hechtenis gehouden wegens de bekende tweedragt met Arnoud, zynen Vader, thans uit den kerker geflaakt wierd, en aan het
hoofd

hoofd van een leger gesteld, om Lodewyk den XI. tegenstand te bieden. De jonge Hertogin van den anderen kant, door zulk eenen vyand reeds voor een groot deel van haare bezittingen beroofd, schikte zich gemaklyk naar den tyd, schoon men anders geene reden heeft om te denken, dat deeze Trouw haar zou hebben voldaan. Adolf sneuvelde by de ontmoeting; maar de bepaaling, waaraan Maria zich by het eerste punt van het *Privilegie* onderworpen had, om naamelyk niet in het huwelyk te treden, dan met overleg en goedkeuring van haar maagschap en van de Nederlandsche Staaten, bleef, gelyk alle de overige punten, in volle kracht. Zy wierd, in gevolge daarvan, niet lang daarna gegeven aan Maximiliaan, Hertog van Oostenryk, die de gunst der Landzaaten, vooral der Gentenaaren, gewonnen had, en niettemin, na zyne inhuldiging, hunne verwachting ondankbaar genoeg te leur stelde.

Ik heb het eerste punt van het *Groot Privilegie* aangeroerd: zie hier eenige andere, die ons, te gelyk met de gevoelens van dien tyd, de gebreken van het voorgaande staatsgestel onder 't oog brengen. Men verwierf van de Hertogin dat zy beloofde, geene hooge noch laage ampten aan eenen Vreemdeling te zullen geeven, dat niemand twee bedieningen te gelyk zou mogen hebben, en dat geene bedieningen zouden verpacht of verhuurd mogen worden. Zy beloofde ook dat van den Ho-

ve

ve hier te Lande geene opene noch geflootene Brieven, anders dan in de Duitſche Taal, zouden gezonden worden. De Hooge Raad en Rekenkamer van Holland en Zeeland, door haaren Vader naar Mechelen overgebracht, zou wederom in Holland geplaatst worden. Deeze Raad, by zyne eerſte inſtelling door Filips tot negen Leden bepaald, maar van tyd tot tyd grootelyks vermeerderd, zou wederom beſtaan uit eenen Stedehouder, en acht Leden, naamelyk zes Hollanders, en twee Zeeuwen, behalven noch twee andere Heeren, die geene wedde trokken, maar ook inboorlingen moesten zyn. Geene rechtsgedingen zouden daar geoordeeld worden, ten waare by hooger beroep van mindere Gerechten. De Graavin, gelyk mede alle volgende Graaven of Graavinnen, zou in alle zaken van gewigt zich gedraagen volgens het goetvinden van den Raad, en van de Staaten des Lands; geen oorlog of vrede fluiten, geene nieuwe rollen heffen, geene verandering maaken in de Munt, dan met toeffemming van deezen. De Steden wierden gehandhaafd in alle haare Keuren en Voorrechten; zy mogten dagvaart houden, waar en wanneer zy wilden, en behoefden haare Rekeningen voor den Graaf niet eens te verantwoorden. Kortom alles wat onder de voorgaande Graaven, met naame Filips en Karel, tegen reden was beflooten of ingevoerd, wierd te niet gedaan. De afgeperſte Beden wierden kwytsgeſcholden, en men

ſtel-

stelde uitdrukkelyk vast dat voortaan geene Landen of Steden iets behoefden toe te brengen tot Beden, waarin zy niet bewilligd hadden: ja, zo de Graaf vervolgens eenige Beden wilde doen, zou hy verpligt zyn, overal zelf te verschynen, om zyn verzoek voor te stellen. Groote en gewigtige bepalingen, welke, indien zy ruim anderhalve eeuw te vooren dus hadden kunnen gemaakt worden, Holland en Zeeland voor veel onheils zouden bewaard hebben.

Wanneer de heilzaamste schikkingen, op het plechtigste ingevoerd, binnen korten tyd wederom in duigen vallen, moet 'er een onverwinlyk kwaad schuilen by het voorwerp, tot welks behoud zy ontworpen zyn. Zo was het hier gesteld. Het Huwelyk van Maximiliaan en Maria, hoewel met de goedkeuring des Volks bestempeld, gaf echter onmiddellyk aanleiding tot nieuwe verbasteringen. Het schuilend kwaad, de diepgewortelde wrok der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, kwam op nieuw te voorschyn, en verspreidde zich meer en meer, naarmaate dat het uitgelokt wierd door de stralen van het Vorstelyk vermogen. De yver der Gemeente, te schielyk gerust gesteld, waakte niet genoeg tegen de beginzelen van het bederf, welke te gering scheenen om 'er zich aan te stooren; en veele Edelen, welker belang het was de opgaande Zon te eeren, zagen niet ongaarne dat de nieuwe Regeeringsvorm te rug keerde tot den voorigen wan-
kel-

kelbaaren staat. Dus geraakten de Kabbeljaauw-
schen, altoos het Vorstelyk gezag toegedaan, schier
overal op het kussen; waardoor de vryheid aan
het kwynen sloeg. De voorgaande Graaven van
vreemden Huize, vooral de Bourgondische, had-
den door het veelvuldig krenken der handvesten en
wetten, derzelver achtbaarheid in de oogen der
Grooten, die dikwyls over de Eer by navolging
oordeelen, merkelyk verkleind. Diergezwoorene
eeden ten nadeele van 's Lands geheiligde rechten
in den wind te slaan, scheen dan niet meer schan-
delyk in eenen Vorst, wiens doorluchtige voorzaa-
ten dagelyks hetzelfde hadden gedaan; en de hoo-
ge rang der Graaven, gepaard met hunne buiten-
landsche magt, verantwoordde vervolgens door
zulke voorbeelden allerlei misbruik. My dunkt dat
de steden het voorrecht der Dagvaarten al te ruim
hebben genomen. Haddenze jaarlyks ééne Dag-
vaart vastgesteld, gelyk men naderhand in Vlaan-
deren deed, dat recht zou bestendiger gebleeven
zyn, en beter gediend hebben om den voortgang
der misbruiken te stuiten.

Zo lang Maria leefde, ging alles noch wat be-
hendiger toe dan na haare dood, toen Maximiliaan,
de Voogdy hebbende over zynen Zoon, den jon-
gen Filips, en eerst tot Roomsche Koning, nader-
hand tot Keizer, verheven, alles met een gebie-
denden toon aan zich trok. Maar dit is ook geens-
zins te verwonderen, dewyl Maria niet lang leefde:

't is

't is moeilyker te begrypen, hoe de Landzaaten het gewaagd hebben haar zulk eene aanzienlyke echtverbindtenis te vergunnen. Want zy had ook reeds van den aanvang af getoond dat haare handelingen niet oprecht waren. Een merkwaardig geval, 't welk veel geruchts verwekte, bewyst zulks buiten tegenspraak. De Heeren *Hugonet* en *Imbercourt*, onder anderen, in een Gezantschap aan Lodewyk den XI. afgevaardigd, waren heimelyk belast gewteest met eenen brief van vrouw Maria, waarby zy dien Koning verzocht had zyne waare gevoelens aan niemand, behalven de twee gemelde Heeren, benevens de Hertogin weduwe en den Heer van Ravestein, te willen openbaaren, dewyl zy alleen met deezen in het bestier der zaaken te raade ging. Die letteren gaf de Koning niet lang daarna aan eenige Gentenaars, welke met hem kwamen handelen op een Berichtschrift, waarby de Hertogin verklaarde niets te willen sluiten dan met kennis en overleg der Staaten. Lodewyk verrichtte uit een kwaad beginzel eene goede daad, doch de Gentsche Burgery trok deeze zaak noch verder dan hy verwachtte. De beide Heeren wierden veroordeeld om het vergryp van Maria met den hals te boeten, en men voerde 't vonnis uit onder de oogen der jonge Vorstin, die, in de nederigste gestalte, door traanen noch gebeden niets tot hunne behoudenis vermogt. Dit was sterk gezyverd voor de rechten der vryheid; maar niet ster-

ker dan de meeste Vorsten zouden doen om zich te beveiligen op een troon. Deze zelfde Gentenaars hebben evenwel het huwelyk van Maria met Maximiliaan allermeeft bevorderd, 't zy dat zy, door medelyden geraakt, hunne voorige strengheid aldus dachten te vergoeden; 't zy dat ze, 't geen hiermede ook wel kan te zamengaan, de party niet zwaar genoeg geoordeeld hebben, om 'er over bekommerd te zyn.

De Gentenaars hebben door eene zekere woestheid, niet ongelyk aan het gedrag der Engelschen, dikwyls hunne braaffte daaden ontluisterd; echter kan men hun den lof niet weigeren, dat zy, ten minften in die tyden, voor onze Hollanders menigmaalen het ys hebben gebroken, schoon deezen te traag of te onverschillig waren, om 'er by tyds gebruik van te maaken. Binnen drie of vier jaaren had Maximiliaan zynen Kabbeljaauwschen aanhang schier overal in de Hollandsche Regeering gedrongen; en de Stad Hoorn, die zich moediger dan anderen daartegen had gekant, vond zo weinig begunstigers, dat zy vervolgens het stichten van een Kasteel, waar door men haar bedwingen wilde, niet beletten kon.

Na de dood van Maria weigerde Vlaanderen Maximiliaan als Voogd over zynen zoon Filips te erkennen, en verzekerde zich van den jongen Graaf, om op zynen naam de wettige Regeering te handhaaven. Hadden de Hollanders gelyke maatre-

ge-

gelen genomen, deeze Vorst zou, zelfs na dat hy Keizer geworden was, hun niet te magtig geweest zyn. Maar in Holland wierd hy zonder tegenstand overal aangenomen, en zelfs tegen de nabuurige Gewesten ondersteund. Onder de Vlaamsche Steden heerschte, naar het schynt, minder afgunst, en dus grooter yver voor de gemeene belangen. De Hollandsche stonden, na dat zy deel genomen hadden in de tweedragt der Edelen, geduurig tegeneengekant. Zy hadden geleerd, zich elk op haare beurt te verheugen in de vernedering, die aan allen door dezelfde oorzaak beschooren was; en onder het koesteren van zodaanige gevoelens wierd een iegelyk in 't eind gewoon zich aan den schyn van tegenwoordig voordeel te vergaapen. Waar de Vorst zich vertoonde, wierd hy omringd van Kabbeljaauwschen, staatzuchtige voorstanders van zyn opperbewind, en dienaars van zyne oogwenken, ter bevordering van hunne eigene grootheid. Deeze hebben Utrecht, 't welk anders gezind was, door Hollandsche wapenen genoodzaakt zich te onderwerpen; en Vlaanderen zelf, te zwak om alleen in de bres te staan, moest hem voor eene poos ontfangen. Maar toen hy kort daarna, Roomsche Koning geworden zynde, zyne heerschzucht den teugel vierde, was het gevolg dat men hem binnen Brugge in verzekering nam. By die gelegenheid hebben de Vlaamingen eene ongemeene proef van hunnen moed gegeven. Zy stelden

Maximiliaan niet wederom in vryheid, voor dat hy, afstand doende van zyne eischen op de Voogdy ten hunnen opzigte, Gyzelaars had gesteld, om dat verbond te staaven. Maar wat zyn Gyzelaars? Keizer Frederik had een leger byeengebragt, om zynen zoon te ontzetten, en, zyn ontslag noch niet verstaan hebbende, kwam 'er mede afzakken naar de Nederlanden. Dit was eene genoegzaame reden voor onzen Vorst om zyn woord te breeken, en zyne Gyzelaars aan hun noodlot over te laten. Philips van Kleef, een derzelven, door deeze trouwloosheid getroffen, vereenigde zich met de Gente-naars, en hielp hen de onderneemingen van het Keizerlyk leger stuiten.

Toen waar' het noch tyd geweest voor de Hollanders, om op de bescherming van hunne rechten te denken. De Hoeksche party verhief ook inderdaad het hoofd, en Jonkheer Frans van Brederode maakte zich geducht in die togten, die naar hem den naam van *Jonker Franssen oorlog* draagen. Maar helaas! het bederf was te diep ingekankerd. Naauwlyks had hy zich meester gemaakt van Rotterdam, of de voornaamste Hollandsche steden lieten zich tegen hem in eene Heirvaart beschryven, om, indien het mogelyk was, haare eigene boeien noch vaster te klinken. Rotterdam wierd herwonnen, Brederode verloor kort daarna het leven, en de Hoekschen zagen zich op nieuw van alle hoop versteeken. Zelfs namen de Vlaamsche zaaken ver-

vol-

volgens zulk een nadeeligen keer, dat men ook genoodzaakt wierd Maximiliaan aldaar in te haalen, en eene schandelyke vergiffenis te verzoeken, voor de wraak, die men van het breeken zyner trouwe genomen had. Wel is waar, dat de staatkundige inzigten van het Fransche Hof in dat tydgewricht voor de Vlaamingen zeer voordeelig geweest waren, en dat hunne vernedering volgde, zodra zy van die zyde niet meer ondersteund wierden; maar even zeker is het, dat de bystand van dat Ryk noodeloos zou geweest zyn, zo de Hollanders door hunne verdeeldheid niet tot verkeerde maatregelen waaren vervoerd geworden. Hadden zy het rechte spoor gekoozen, de Gelderschen en Vriezen zouden ontwyffelbaar hunne poogingen ondersteund hebben; de Geldersche oorlog, dien Philips naderhand tegen Karel van Egmond gevoerd heeft, om hem uit zyn wettig bezit te stooten, had kunnen vermyd worden; en de Vriezen waaren niet genoodzaakt geworden, zich onder Hertog Albrecht van Saxen te begeeven, gelyk kort daarna geschiedde.

Duur genoeg hebben de goede Ingezetenen in Holland deeze dooling betaald. In eenen tyd van gebrek en armoede vreemd krygsvolk te moeten voeden, met zwaare Schattingen en Excynzen belast te worden, terwyl door het verlaagen van de Munt hunne behoefte noch vermeerderd wierd, en dagelyks van eenen trotsen Stedehouder af te

hangen; zie daar de vruchten van hunne trouw voor het doorluchtig Huis van Oostenryk. Het *Kaas- en broodspel* getuigt met welk een ongeduld het Gemeen dat juk poogde van den hals te schudden. Maar te laat. De dam was doorgebroken, en in den algemeenen nood schoot 'er niets meer over, dan dat een ieder door toegeevendheid zichzelf beveiligde. Toen Filips, in den ouderdom van zestien jaaren door zynen Vader, die Keizer geworden was, in de Regeering gesteld zynde, 's Lands wetten en voorrechten zou bezweeren, zonderde hy alles uit, wat men na de tyden der Bourgondische Hertogen, Filips en Karel, mogt verworven hebben; waarmede het *groot Privilegie* eensklaps de bodem ingeslagen was. En schoon hy vervolgens aan de groote steden noch eenige voorrechten affond, deeze moesten niet als wettige eigendommen, maar als gunsten van zyne hand, ontfangen worden. De vernedering der steden ging zo verre, dat zy het recht van dagvaarten te houden volgens haar welgevallen niet eens behielden.

Op het gezigt van zulke veranderingen zou de achtting, welke wy voor onze vryheidlievende Voorouders opgevat hebben, merkelyk moeten daalen, zo men niet wist dat de invloed van eenige ongeruste geesten dikwyls de neigingen van een gansch Volk verrast, vooral wanneer dat Volk handel dryft, of door het oeffenen van kunsten en hand-
wer-

werken te veel wordt afgetrokken, om het staatsgestel in zyn ingewikkeld verband te doorzien. Ook kan een nieuwe Regeeringsvorm, gelyk men onder Maria gemaakt had, met bedrieglyke omstandigheden gepaard gaan, waarvoor men zich niet weet te hoeden, vermits derzelve schadelyke gevolgen door de ondervinding noch niet bekend geworden zyn; en dit laatste schynt voornaamelyk op de Hollanders van dien tyd toegepast te kunnen worden.

Men moet zeer omzigtig zyn, wanneer men het lot van zodaanige Maatschappyen verklaaren wil uit de Geschiedenis dier aaloude Burgerstaaten, waarvan de Geleerden hunne staatkunde doorgaans ontleenen. De meeste voorbeelden, welke men gemeenlyk uit Grieksche en Roomsche schryvers bybrengt, zouden ons veel beter te stade komen, zo wy van Venetie of Genua spraken, daar wy slechts eene enkele stad hebben, niet ongelyk aan Rome, Karthago, Athene, of Sparte, welker Burgery een ondeelbaar lighaam uitmaakt, dat tegen den Adel overstaat; dan ten aanzien van Holland in den voorleedenen, of ook van gansch Neerland in den tegenwoordigen tyd. Wy vinden hier het Volk zo wyd verspreid door verscheidene steden, die strydig van belangen, en byna gelyk van vermogen zyn, dat het zeer moeilyk valt iers aangaande dit Volk te zeggen, 't welk voor eene algemeene waarheid kan doorgaan; en noch veel moeilyker, uit de

vergelijking van zaaken, welker beginzelen zo veel verschillen, eenig licht te scheppen, 't welk ons oordeel voor verbystering bewaare. 't Schynt dan dat wy de Hollandfche Geschiedenis veeleer als een oorspronglyk voorbeeld hebben aan te merken, 't welk uit geene voorleedene gebeurtenisfen te verklaren is, maar namaals dienen moet ter verklaringe van tyden, die noch niet gebooren zyn.

Om evenwel van de gedachtenis der verstreekene eeuwen zo veel gebruik te maaken als wy kunnen, zoude men deeze overeenkomst tuschen ons Holland, en de gemelde staaten der Oudheid, mogen stellen: Dat zy allen of te gronde gegaan, of ten minsten in het uiterste gevaar gebragt zyn, door dezelfde oorzaak, waaraan zy hunne grootheid verschuldigd waren. Rome, door de wapenen magtig geworden, is door zyne eigene magt verslonden. Sparte, door strenge regelen van afzondering en armoede onverwinlyk gemaakt, wilde zich ook geducht zien door veroveringen. Toen diende zelfs de armoede des Volks, nadat zy onder alle Burgers eene heilzaame gelykheid van rang had ingevoerd, den Overwinnaaren, met den roof hunner Nabuuren verrykt, tot eene onderscheiding, waaruit de dwinglandy met alle haare gebreken herbooren wierd. Hoogmoed, gierigheid, en heerschzucht, die eindelyk dien verwonderlyken Staat wederom ontbonden, waren dus de voortbrengzelen van die zelfde wetten, waardoor Lykurgus deszelfs

duur

duurzaamheid had willen verzekeren. Athene en Karthago hebben de zeevaart en den Koophandel tot hun voordeel gehad. Beide zyn zy door de rykdommen tot partyfchappen opgehitst, en dus bedorven: maar deeze hebben in Athene onder het Volk, en in Karthago onder den Adel, 't meeste kwaad gedaan. By onze Hollanders, die veel nader fchynen te komen aan de Karthagers dan aan de Atheners, hebben niettemin de rykdommen eene gelyke uitwerking gedaan als in Athene. 't Volk is 'er door tot fcheuring gebragt, en onaangezien het verfchil tusfchen die wispeltuurge Grieken, en de bezadigde Hollanders, waren deeze fcheuringen evenwel uit haaren aard by de laatften de gevaarlykste, wegens het groot getal der Steden, die overal elkanderen in 't licht ftonden. Dat de Hollanders dit noch te boven gekomen zyn, zulks moet, myns oordeels, aan twee oorzaaken toegescreeven worden: vooreerst aan de verkeerde maatregelen der volgende Landsheeren, die het Volk te weinig achting toedroegen, om het hunne fynfte Staatkunde waardig te oordeelen; en ten tweeden, aan de gereedheid der welmeenende Burgeren, om haare dwaalingen te verbeteren, zo dra het bleek aan welke gevaaren zy zich blindeling hadden blootgefteld. Dit laafte is misfchien een eigene trek, die den Landaard op geene ongunstige wyze onderscheidt.

Laaten wy het gezeide noch wat ophelderen.

Wy hebben, met den aanwas der Steden, de voortreffelyke vruchten van den Koophandel en de rykdommen gezien: 't is tyd, den penning, gelyk men zegt, om te keeren, en het tegenoverstaande nadeel te beschouwen. Toen de rykdommen onder den Burger zo algemeen verspreid wierden, genoot men in 't eerst, met een onuitspreckelyk genoeg, de Vryheid, die 'er door bevorderd wierd. Maar zy schein, gelyk te Romen, onvolmaakt te zyn, zolang de voornaamste, of in ons geval, de rykste Burgers geen deel hadden aan de Regeering. In die tyden was 'er noch geene onderscheiding van Gezindheden op het stuk van den Godsdienst, niets dat iemand kon uitsluiten of onbevoegd maaken: ryk genoeg zynde schein een iegelyk ook gerechtigd te zyn om naar den titel van *Vroedschap*, *Schepen*, of *Burgermeester*, te staan. Het Overheids-ampt, te vooren als een last aangemerkt, was door het aanzien der Steden een trap van eere, dat is een voorwerp van nyd en afgunst, geworden. Vermogende lieden hielden 'er zich dan niet langer mede vergenoegd, dat zy door hunne stemmen de keus der Wethouderen bestierden; zy arbeidden om zich zelve verkiesbaar te maaken, 't welk aanleiding gaf tot partyenschappen, kuiperen, omkoopingen, en allerlei ongeregeldheden, die het groote twistvuur van den Burgerkryg dagelijks nieuw voedsel verschaften. Dit is in zulke gevallen de natuurlyke zwakheid van het mensche-
lyk

lyk geslacht. Wy zien noch dagelyks dat ryke Burgers, of voor zichzelve, of voor hunne kinderen, naar de Regeering haaken; en allermeeft, wanneer zy door een byzonder geluk, door eene erfenis, eene Oostindifche reis, of iets diergelyks, zeer fchielyk uit de laagte ten hoogften top geklommen zyn. Wy zien niet zelden dat zy 'er de belangen van hunnen Godsdienst om ter zyde ftellen. Als de baatzucht eenigermaate voldaan is, fchynt de hoogmoed, die noch fterker hartstogt is, in haare plaats te komen. Ondertusfchen begrypen zulke nieuwelingen niet, dat zy langs deezen weg zich allereerst in gevaar ftellen van het speeltuig der Grooten te worden. De Adel, die al lang hunnen voorfpoed met afgunft befchouwd heeft, krygt dan eerst gelegenheid om 'er wraak van te neemen. Onkundig en ligtgeloovig zynde, laaten zy zich alles ligtelyk diets maaken, wat fraai in de ooren klinkt, en geeven dikwyls hunne fchatten als eenen roof aan welfpreekende wargeesten ten beste, die in de vuist hunne onnozelheid belachen. Dus eenmaal ingefcheept, vinden zy geen middel om ooit weêr tegen den ftroom op te roeien, en worden meer en meer genoodzaakt gevoelens aan te neemen, welke zy te vooren zouden verfoeid hebben. De verbastering wordt eindelyk algemeen door de befmettende kracht der voorbeelden, en de onverzoenbaare haat tusfchen de aanzienlykfte Geflachten, die elkanderen den voorrang betwiften,

ten, vermenigvuldigt zich naar evenredigheid van het vermogen, dat den Staat doet bloeien. Zo de redelykste party, gelyk men doorgaans ziet, de zwakste wordt, komen veele braave lieden, die tot noch hebben stilgezeten, in het droevig geval, waarvoor de wet van Solon schynt gemaakt te zyn, die niet toeliet dat iemand in burgerlyke krakkeelen onzydig bleef. Zy moeten zich wel by hunne verdrukte Medeburgers voegen, om zelven niet mede te vergaan in het onweêr, dat van alle kanten opsteekt. Gelukkig is een Land, daar in die akeelige omstandigheden noch een merkwaardig getal van braave zielen gevonden wordt, die moeds genoeg hebben om zulk een besluit te neemen. Echter scheen dit voor Holland op dien tyd een onvermogen hulpmiddel te zyn. De overmagt van Hertog Albrecht, die Maximiliaan uit Saxen te hulp kwam, moest vooraf verscheide Steden tot eene schandelyke vernedering dwingen; en 't was eerst onder de slappe Regeering van Filips, dat de Landzaaten door hunne rampen wys genoeg geworden waren, om al dat onstuimig gewoel te staaken.

Het schynt dan dat wy de onlusten van dit tyd-gewricht moeten aanmerken als eene voorbygaande gisting, waardoor het Volk van zyne opgepakte kwaalen gezuiverd wierd, om naderhand des te gezonder te zyn; 't welk, hoewel het niet zonder groot verlies van krachten geschiedde, echter noodig was tot de groote uitkomsten, waarvan de tyd be-

bezwangerd ging. Maximiliaan was gelukkig, dat zyn leeftyd onder de dwarreling deezer beroerten voorviel; want vroeger of laater gekomen zynde, zou hy waarfchynlyk aan naauwer toezigt onderworpen geweest zyn. Zommige Vorften zyn, om zo te fpreken, door den invloed hunner Geboortefterre tot hooger toppunt van geluk en glorie gevoerd, dan andere door de hoogfte wysheid of Heldendeugd immer konden bereiken; en onder deezen fchynt Maximiliaan geteld te moeten worden. Zo men hem vergelykt met Albrecht van Beieren, fchynt het onderscheid in den eerften opflag zeer groot, hoewel het inderdaad niet zo zeer in hunne perfoonen, als wel in de uiterlyke betrekkingen van hunnen staat te vinden is. Hy was even fchraapzuchtig als de Beiervorst, en niet voorzigtiger, noch bekwaamer om de liefde der Landzaaten door gepaste middelen te winnen. Zyne onvoorzigtigheid blykt daaruit, dat hy niet alleen de Privilegien te kort deed, maar zelfs niet den minften dekmantel voor dat onwettig bedryf wist te vinden. Zie hier eenige trekken, die te gelyk mogen bevestigen, het geene te vooren aangaande zyne Regeering met algemeene bewoordingen gezeid is. Hy maakte eene inftelling, dat voortaan de Leenen op geene Vrouwen meer zouden verfterven, maar verklaardeze allen, by gebreke van manlyk oir, aan 's Vorften Tafel vervallen. Hy bragt door het verlaagen der Munte het gansche Land in

ver-

verwarring, en gaf dus zynen amptenaaren, van den Stedehouder tot de geringste Rentmeesters toe, gelegenheid tot de snoodste knevelaaryen. Hy maatigde zich onbewimpeld het bewind der zeezaaken aan, waartoe hy geen recht altoos had. Hy liet veele Hoekschen, welke by het overrompelen der Hollandfche Steden in zyne handen vielen, ter dood brengen, en in hun vonnis beschuldigingen invloeiën, welke rechtstreeks het Groot Privilegie te leur stelden. Dus wierd een Burgermeester van Dordrecht onthalsd, om dat hy, onder andere diergelyke poogingen, de rechten der Stad had voorgestaan tegen de *Mandementen* van het Hof, en gestemd tot het beschryven van eene algemeene Dagvaart der Hollandfche Steden. Een andere trek bewyst ons noch klaarder de gevoelens van deezen Vorst, en verdiend daarom hier verhaald te worden, schoon niet onmiddellyk de belangen van het Vaderland raakende. Omtrent deezen tyd was 'er een zekere *Peerken Waarbeek*, die zich uitgaf voor een afstammeling uit den Huize van *Jork*, en hierom voorwendde gerechtigd te zyn tot de Kroon van Engeland, die kort te vooren, by de verheffing van Hendrik den VII, tot het Huis van Lan-kaster was overgegaan. Hy was de Zoon van een bekeerden Jood, en door Margareet van Jork, Weduw van Karel den Stouten, tot deeze onderneeming opgemaakt, welke hy naderhand aan de Galg heeft moeten bezuuren. Maar Maximiliaan, toen
reeds

reeds Keizer zynde, oordeelde 't niet ftrydig met zyne waardigheid, aan te spannen met zulk eenen Bedrieger, en van hem eene verklaring te verwerpen, waarby deszelfs rechten op de Engelfche Kroon, zo hy zonder manlyke erfgenaamen ftierf, op den Keizer en zynen Zoon vervielen. 't Is de Heer Wagenaar, by wien men dit oorsprongklyk vindt.

Geen wonder dat zulk een Vorst de achting der Gentenaaren, hoe zeer zy hem in den aanvang begunftigd hadden, niet behouden kon; maar hoe is 't mogelyk dat de Hollanders, die noch kort te vooren zich zo manlyk voor de vryheid hadden gekweeten, hem nu zo blindeling aan de hand gingen? Zy waren tot noch van geen uitheemfchen Opperheer met minder heuschheid behandeld, en zy kleefden hem nochtans getrouwer aan dan iemand der voorgaande Vorften. Zyne Krygstogten blonken immers niet genoeg uit, om hem geducht en beroemd te maaken. Zyne Roomschkoninglyke of Keizerlyke waardigheid deed 'er ook zeer weinig toe. Het aanzien, 't welk zy hem verleende, wierd wel dubbel opgewoogen, door de behoefte van penningen waarin zy hem stortte; en deeze penningen moesten, eveneens als onder de Bourgondifche Hertogen, meerendeels door de onzen opgebracht worden. Hoe de Keizerlyke fchatkist gemeenlyk voorzien was, kunnen wy hieruit afneemen, dat de reiskosten van Maximiliaan, toen hy

hy zich naar deeze Landen begaf, om met Maria te trouwen, niet door zynen Vader Frederik den IV, maar door de Nederlanders, betaald wierden. Wat was dan de oorzaak van zulk eene vervoering onder de Hollanders, in weêrwil van het voorbeeld hunner Nabuuren? Zekerlyk moeten wy ze zoeken in de vriendschap der Kabbeljaauwschen. Maar hoe kwam het, dat deezen hem ook niet, gelyk Albrecht van Beieren, op hunne beurt overheerschten, en geheel van hunnen wille afhankelijk maakten? De reden is, myns oordeels, deeze, dat onder de Kabbeljaauwschen van zynen tyd meer Burgers en minder Edelen gevonden wierden. Het lighaam van den Adel was door langduurige Burgerkrygen geknakt, en de Burgers waren te veel van heerschezucht ingenomen, om eenpaarig het Vorstelyk gezag, waarvan elk voor zich zyne bevordering verwachtte, te wedersfreeven. Mogelyk zyn deeze menschen ook, volgens de laagheid hunner beginzelen, gemaklyker in toom gehouden door de vrees voor het zwaard des scherprechters, welke den Adel integendeel tot wederspannigheid zou vervoerd hebben. Het ongelukkig lot van den Dortschen Burgermeester heeft buiten twyffel veelel afgeschrikt. Doch hieruit zien wy te gelyk, hoe veel een vrye Staat te lyden heeft, wanneer het evenwigt der Leden, uit welke hy is te zamengesteld, weggenomen word. De Edelen, te zwak geworden om afzonderlyk het hunne toe te brengen

gen tot eenen vasten Regeeringsvorm; hadden noch juist zo veel aanzien behouden als noodig was om de Burgeryen door een kwaad voorbeeld te verblinden.

De Nederlandsche Vryheid heeft dus in haaren traagen oorsprong allerlei wisselvalligheden ten doel gestaan, even of 'er enige eeuwen moesten zaneengeschakeld worden, om haar te bereiden tot den zwaaren schok, die, door het beslissen van haar lot, haaren stand bevestigen zou. Zy is door eene inwendige en eenpaarige oorzaak onophoudelyk in 't hart versterkt; maar in de ledemaaten door alle mogelyke wederwaardigheden bekommerd, beurteling verdrukt en voorgestaan, roekeloos aangevochten en kwaelyk verdedigd; maar door haare eigene zwaarte geduurig wederom opgerecht; en daarenboven nooit geheel verlaaten van yverige beschermers; die hunnen tyd wisten waar te nemen. Wy kunnen haar vergelyken by die hooge Ceders; die, op het gebergte aan veele stormen en onweêrvlaagen blootgesteld, en hunnen wasdom trekkende uit den grond waarin zy geworteld zyn, niet dan na eene reeks van jaaren het voorwerp van elks verwondering worden: maar zy is dikwyls met veel zwaarder snak ter neêr geslagen; en verwonderlyker door haare ingeboorene krachten hersteld. 't Was voorzeeker in de tyden; welke wy 't laatst beschouwd hebben, met geene menschelyke wysheid te voorzien, dat 'er toen weinig meêr

dan eene halve eeuw vereischt wierd, om haar in staat te stellen dat zy de uiterste poogingen van het Oostenryksch geweld verduurde; en noch veel minder, zo iemand in die dagen de verbaazende magt van dat Vorstelyk Huis, voor gansch Europa zo geducht, had weeten te voorispellen. Wy, die van achteren dat verschynzel beschouwen, vinden ons genoodzaakt te bekennen, dat het naauwlyks door eenige voldoende redenen op te losfen is. Doch ten deezen opzigte schynt het hier niet ondienstig, uit de voorgaande aanmerkingen een gevolg af te leiden, 't welk zich van zelfs opdoet, en geschikt is om eenige verkeerde begrippen uit den weg te ruimen.

Wy hebben naamelyk de oude Geschiedenissen van ons Vaderland reeds omstandig genoeg beschouwd, om te begrypen dat de voornaamste Nederlandsche Provinciën, voor de oprichting van ons Gemeenebest, zo gering en behoefstig niet waren, als men zich gemeenlyk verbeeldt. Schoon dit eene aangenaame dwaaling is, om dat de tegenwoordige luister van onzen Staat op die onderfelde nietigheid zo veel sterker afsteekt, moet men ze echter, als eene dwaaling, onbewimpeld tegenspreken. Het getal der Hollandsche steden, het belang 't welk vreemde Mogendheden altoos in de vriendschap van Holland en Zeeland stelden, hunne verbonden van Koophandel, het aanzien der Hollandsche Graaven, zelfs voor dat zy noch buiten

ten hun Vaderland eenigen eigendom hadden, hunne huwelyken, hunne bestendige onafhanklykheid van het Keizerlyk gezag, de onderstand dien de Graaven van vreemden Huize, tot hunne uitheemsche oorlogen, uit deeze Landen trokken, de zwaare Beden welke men hun onophoudelyk inwilligde; alles bewyst dat Holland en Zeeland op verre na geene mocrasfen of vischerspoelen, maar veel eer bloeiende en handelryke gewesten waren, welken, naar de omstandigheid van die tyden, niets ontbrak om by de grootste Vorsten in ernstige aanmerking genomen te worden. Vlaanderen en Brabant waren zekerlyk noch ruim zo magtig; en wanneer wy nu vervolgens zien, dat de welvaart van deeze Provinciën in den schoot van Holland te zamen vloeit, terwyl zy zelve als voormuuren strekken, waarop de woede der Vyanden affluit, zullen wy de mogelykheid van het gebeurde noch wat nader kunnen beseffen. Men erinnere zich met een, dat onze Voorouders uit hunne bittere verdeeldheden evenwel dit voordeel trokken, dat hunne srydbaarheid nooit verslaauwde; hoewel zy, zelden anders dan op hunnen eigen bodem de wapenen draagende, in ondervinding te kort schootten by de Duitschers, Spanjaarden, en Italiaanen. Gebrek van ondervinding maakte hen ook in den eersten opslag onbekwaam tot aanvallende, maar geënszins tot verweerende oorlogen. Dus zien wy dan, dat verscheide middelen waarvan de Voor-

zienigheid zich tot onze verheffing bediend heeft, hoe wonderlyk zy ook zyn, noch kunnen met het natuurlyk beloop der dingen vereenigd worden; en dit moet ons veel meer voldoening geeven, dan de erkentenis van een wonderwerk, dat ons verstand in alles te boven ging, zou kunnen doen. Doch terwyl wy tot deeze beschouwingen overgaan, wordt het onderwerp in onze oogen geduurig vergroot, alles vertoont zich op wyder afstand, de naauwste betrekkingen breiden zich veel verder uit, en alle werkende oorzaaken worden meer en meer te zamengefeld. De felste tweedragt der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, de grootste hevigheid der Vlaamsche, Geldersche, Utrechtsche, en Friesche oorlogen, het haatelykste juk der Bourgondische dwingelanden, alle de rampen en elenden, waarvan wy gewaagd hebben, zyn niet meer dan eene ydele schaduw, in vergelyking van de onheilen, waarvan het lieve Vaderland onder de Oostenryksche of Spaansche Regeering slag op slag overvallen wierd. Maar het zal niet zonder vrucht zyn, dat deeze tydperken ons wat hebben opgehouden, dewyl zy ons oordeel kunnen bestieren, om, gedeeltelyk uit reeds vastgestelde beginzelen, gedeeltelyk, daar het noodig is, uit nieuwe, welke de verdere beschouwing ons aan de hand geeve, op vaster grond te redekavelen. Ik verbeeld my dat wy, als op eene reis, tot dus verre eene rivier bevaaren hebben, die, in haaren oorsprong smal,
en

en allengs breeder wordende, ons eer wy 't wisten gebragt heeft tot eenen ruimen zeeboezem, welke niet zonder ontroering te aanschouwen is. Laaten wy beproeven, of het mogelyk zy, langs de Kusten van dien gevaarlyken Golf, dewyl zy hier en daar duidelyk genoeg door anderen afgebakend zyn, onze reis gelukkig te volbrengen.

Karel van Oostenryk, zynen Vader, na deszelfs dood, niet alleen in het gebied der Nederlandfche Provinciën opvolgende, maar ook in zyne plaats op den Spaanfchen troon gefield, vervolgens tot Keizer verheven, en daarenboven verrykt met de fchatten der nieuwe Waereld, fleeg van tyd tot tyd zo hoog, dat alles hier onder den dwang van zynen wil moest bukken. Vergeefs poogde de Koning van Vrankryk, voorheen zyn mededinger naar de Keizerlyke kroon, en naderhand zyn aanzienlykfte tegenftreever, dat gezag te ondermynen door het onderfteunen der moedigfte misnoegden: alle tegenftand diende slechts om 'er de verdere uitbreiding van te billyken met fchooner fchyn van recht. De Stad Gent, die openlyk tegen den Keizer opftond, wierd nu veel gemaklyker dan te vooren door Maximiliaan, tot gehoorzaamheid gebragt. De Provinciën, welke tot op deezen tyd of haare vryheid bewaard, of eenen anderen Heer gehoorzaamd hadden, als Vriesland, Groningen, en Overyffel, wierden met het groote lighaam der Nederlanden vereenigd. Utrecht wierd in een naauwer verband met Holland

getrokken, en de Hollanders zelven hadden gaarne gezien, dat deeze Provincie toen, met verlies van alle haare rechten, tot een aanhangzel van hunnen Staat gemaakt waare, zonder zich te bekommeren over de gevolgen, die zulk een gewaande triomf te wege brengen moest. De Keizer, die niets liever wenschte, dan de onderscheiding in het staatsbestier van zoo veele nabuurige Gewesten weg te neemen, vermits hy ze aanmerkte als den grootsten hinderpaal voor zyn willokeurig gezag, oordeelde niettemin dat de tyd voor hem noch niet gebooren was, om dien sprong te waagen. Gelderland verschaftte hem, zolang Hertog Karel van Egmond leefde, de grootste moeite; maar het wierd na zyne dood door de Keizerlyke wapenen welhaast overheerd, en de strydbaar Maarten van Rossem zelf, by de Hollanders zo gevreesd door ontelbaare brandschattingen en stroopryen, begaf zich in dienst van den Overwinnaar. Zeventien Nederlandsche Provincien, dus onder éénen Heer gesteld en ten naasten by als leden van hetzelfde lighaam verbonden, zagen zich nu weinig minder dan het Keizerryk, of de Heerschappy van Spanje, aan zynen scepter onderworpen; en de Nederlandsche Vryheid, op den oever van haaren ondergang gebragt, was onherstelbaar verlooren gegaan, had men haar vervolgens niet door buitenspoorige geweldenaaryen uit den doodslaap gewekt.

Karel de V. was inderdaad een groot man: hy

zou

zou het ook zonder zynen verhevenen rang geweest zyn, om dat zyne bekwaamheden natuurlyk waren. Zyne staatkunde evenaarde zynen oorlogsmoed, zyne wakkerheid is onbeschryfelyk; en, hoe de Fransche schryvers dit ook trachten te bewimpelen, hun Koning Francois de I. was in Vorstelyke deugden geenszins met hem te vergelyken. Hy was een Nederlander, en zyn levensloop kan ons overtuigen dat het Nederlandsch karakter door zyne aangeboorene bezadigdheid niets behoeft te verliezen van dat vuur, 't welk tot de uitvoering der gewigtigste zaken vereischt wordt. Het schittert by vlugger geesten bevalliger aan alle zyden uit, maar het blyft ook zwakker, om dat het in geen brandpunt verzameld wordt. Onze Keizer, die alle zyne bekwaamheden tot een nuttig einde wist te vereenigen, was dus alleen tegen Francois den I, Hendrik den VIII, den Kardinaal Wolfey, en den Paus te zamen, opgewassen. De heerschezucht, die altoos de zwakheid van groote Vorsten is, was ook de zyne, en 't is zeker dat de Nederlandsche Privilegien daartegen eene zwakke borstweer verstrekten; maar zyne heerschappy viel, naar het schynt, den onderzaken draaglyker, omdat hy bekwaam was dezelve met wysheid en achtbaarheid te onderschraagen. Hadden zyne wyduitgestrekte oogmerken hem niet in zo veele oorlogen ingewikkeld, nu tegen Vrankryk en Engeland, dan tegen den Kerkelyken staat in Italie, ja dikwyls tegen de Turken; mogelyk

zouden de Nederlanders, die hy als zyne Landslieden beminde, onder zyn bestier gelukkiger geweest zyn. Veele zyner instellingen bewyzen dat hy de deugden en gebreken van onzen landaard grondig kende, en 'er gepaste maatregelen ten algemeenen nutte naar wist te neemen. Maar hy wierd te veel afgetrokken om op alles behoorlyk acht te geeven, en, niertegenstaande zyne onmeetelyke rykdommen, was het steeds uit gebrek van geld, dat hy zich genoodzaakt vond de Hollandsche en Brabandsche steden door zwaare Beden uit te putten; ja, 't geen noch erger was, den Koophandel aldaar door schadelyke belastingen te stremmen. Men leest met verontwaardiging dat de Staaten, om dat juk eenigzins verligt te zien tot zyne Amptenaars door vleieryen en geschenken hunne toevlugt moesten neemen. Had hy noch, toen hem de wisselvalligheid van het oorlogslot begon te verveelen, zich kunnen vergenoegen met het gerust bestier van zyn eigendommen, had hy moeds genoeg gehad om zyn verkreegen geluk te genieten; zyne natuurlyke bezadigheid, zyne wysheid, zyn gesleepen oordeel, zouden hem te stade gekomen zyn, om zich by de laate Nakomelingschap zo wel onder de beste Vorsten, als onder de roemruchtigste Overwinnaars, den eersten rang waardig te maaken. De Vryheidlicvende Nederlanders, hem boven anderen aangenaam, zouden hem overtuigd hebben, dat de belangen van zulk een

een Vorst, als hy wenschte te zyn, nooit kunnen onderscheiden zyn van de belangen des Volks, dewyl zy van beide zyden op de algemeene welvaart uitloopen.

Is het niet een verbaazend voorbeeld van de nietigheid der menschelyke bedryven, dat wy dezen Keizer, zodra het tyd wordt om zich daartoe te verledigen, eensklaps in de duifternis van een klooster zien verdwynen; dat hy, na ontelbaare belegeringen, veldslagen, en triomfen, den luster van zynen troon niet meer kunnende verdraagen, in zulk een zwaarmoedig verblyf liever langzaam wenscht te sterven, dan ten nutte van het menschelyk geslacht een nieuw en gelukkig leven aan te vangen? 't Is de zwakheid der grootste zielen dat hunne onbepaalde begeerten beter kunnen uitgebluscht dan gemaatigd worden, en dat de goederen, welke zy 't vuurigst nagejaagd hebben, door het eerste genot zo verachtelyk worden, als zy te vooren bekoorlyk scheenen. Hoe 't zy, Keizer Karel moest niet alleen als Vorst, maar ook als Vader, zyne zorgvuldigheid verder uitgestrekt hebben. Viel het bestier van zo veele Ryken en Staaten hem lastig, 't waar' vooreerst genoeg geweest, het Keizerryk aan zynen Broeder Ferdinand af te staan; zo kon hy Spanje met de Nederlanden voor zich behouden hebben, om zynen zoon door dagelyksche voorbeelden van billykheid en deugd tot derzelver regeering bekwaam te

maaken. Hy was deezen Zoon, dien hy beter moest gekend hebben, zulke staatlessen verschuldigd, eer hy 't waagde hem tot dat gevaarlyk top-punt van Opperheerschappy te verheffen, 't welk nu, dewyl het onrydig geschied is, zo wel voor Philips als voor zyne Onderdaanen, eene reeks van plaa-gen na zich heeft gesleept.

Het ontbreekt niet aan byzondere trekken, die ons aanleiding geven om zo gunstig van des Keizers Regeering te denken, indien hy ze tot het einde zyns levens had willen behartigen. Schoon zyne Beden zwaar en menigvuldig waren, nochtans kan men aanmerken dat niemand onder alle Graaven de traage toestemming der Staaten, hunne weigeringen, en 't gestadig krakkeelen over den omslag der penningen, met zo veel geduld verdraagen heeft. Zelden wierden zy ingewilligd, zonder dat men eenige gunst of voorwaarde, tot vergelding, daartegen wist te bedingen. De steden waren veel magtiger, dan ooit te vooren; zy wilden zulks voor den Vorst ontveinzen, die, zonder hierover gestoord te zyn, op maatregelen bedacht was, om met behendigheid den dekmantel op te ligten; en hoewel hy in eene zaak van dat belang zyn oogmerk nooit bereikte, heeft zulks echter zyne liefde voor het Volk geenszins verkoeld, veel min hem aangezet om door geweldige middelen zich te verzekeren, van 't geen hy door zachtheid niet verwerven kon. Zyn ontwerp bestond voornaa-
melyk

melyk in het heffen des honderdften pennings van alle uitgaande Koopmanschappen, en des tienden van de inkomsten der vaste goederen, als mede van den jaarlykschen winst der Kooplieden. Dit was zeer wel uitgedacht om het voorgestelde oogmerk te bereiken, maar het ontmoette zo veel zwaarigheden, dat de Keizer zelf den honderdften penning terstond wederom afschafte, en de nalaatigheid op het invorderen des tienden, welke in de meeste Steden zeer groot was, door de vingeren zag. Dus kan men van hem zeggen, dat hy tusschen Alleenheersching en Dwinglandy onderscheid wist te maaken. Hy was, naar het schynt zo streng niet in het gebiedten, als zyne Zuster, de Landvoogdes, in het opvolgen van zyne geboden. Dit blykt mede uit de handelingen over het verlofgeld, dat men van het uitgaand kooren moest betaalen, welke van 's Keizers zyde onophoudelyk wierden aangedrongen, en even ernstig door de Staaten afgeweerd, als ten uitersten nadeelig voor den Koophandel. De Landvoogdes, verre van naar reden of bescheid te luisteren, zou 'er alles aan gewaagd hebben, om dit stuk door te dryven; maar toen hieruit een algemeen ongenoegen sproot, zo dat men zelfs te Amsterdam voor een oproer begon te vreezen, veranderde de Keizer van gevoelen, en vergunde den Ingezetenen deeze belasting voor eene maatige som af te koopen. Zulke voorbeelden bewyzen ons dat hy, zonder trotsheid, als een bewaam

kwaam stuurman, het roer naar den eisch wist te dwingen en te draaien; 't geen bovenal vereischt wierd by een vrymoedig Volk, daar men gewoon was de nederigste verzoekschriften met deeze en diergelyke uitdrukkingen te besluiten: *Zo doende, zat wwe Keizerlyke Majesteit wel doen.* Noch bezat hy, boven deeze hoedaanigheden, ook de wysheid van verstandige raadslieden te kiezen; 't welk, om 'er niets anders van te zeggen, duidelyk genoeg te zien is uit de verheffing van den grooten Viglius, die, had hy namaals maar half zo veel invloed op Filips gehad, alleen bekwaam geweest waare om de Nederlanders te leiden waar hy wilde.

Viglius, een der eerlykste en schranderste Staatsmannen van zynen tyd, en volmaakt kundig van alles wat het Vaderland betrof, diende den Keizer geduurig met zynen raad, en redde hem dikwyls uit de neteligste omstandigheden. Wy zien 'er een uitmuntend voorbeeld van, in het beslechten van 't verschil met de Duitsche Stenden, over de Leenroerigheid deezer Gewesten met betrekking tot het Ryk, welke men niet openlyk kon verwerpen, dewyl zy te dikwyls erkend was door voorgaande Graaven, die 'er uit hoofde van hunne byzondere betrekking tot de Keizers geene zwaarigheid van maakten; en waardoor men evenwel oordeelde dat de natuurlyke Rechten van een onafhanklyk Volk te veel zouden besnoeid worden.

De

De tegenwoordige Keizer, en tevens Graaf, was niet genegen om deeze zaak door zyn gezag af te doen, op dat hy niet schynen mogt aan de eene of de andere zyde zyne onderdaanen te verongelyken. Hy liet het stuk door Viglius bepleiten, die de zaak ten einde bragt door eenen bekwaamen middelweg, waarby de Nederlanders, voor een gering aandeel in de Rykslasten, in het volle bezit hunner vryheden en voorrechten beveiligd wierden, gelyk breeder te zien is by den Heer Wagenaar. Wat had men dan niet te wachten gehad van zulk eenen Vorst, indien hy, cenmaal den oorlog vaarwel gezegd hebbende, zich onbepaald op het vreedzaam bestier zyner Staaten had willen uitleggen? Maar hy had ook buiten twyffel gebreken: hy was heerschzuchtig, listig, gestreng tot wreedheid toe, en onverzettelyk in zyne beginzelen. Wy moeten niet ontveinzen, dat zyne bedryven ten aanzien van den Godsdienst onverantwoordelyk zyn. Jammer is het dat zyn krygszuchtig leven hem meer gelegenheid gegeven heeft, om de gedachtenis deezer gebreken, te vereeuwigen, dan om zyne Kroon met den luister der deugden, welke hy waarlyk bezat, te versieren.

Onder de veertigjarige Regeering van deezen Monarch is het stelzel der Staatkunde met een gansch nieuw en allermerkwaardigst beweegrad vermeerderd. De Hervorming van den Godsdienst, in Duitschland door Luther ondernomen;

van

van een anderen kant , en eenigzins op andere gronden , door Kalvyn en Zwinglius voortgeplant , verspreidde haare leer met eene ongelooflyke schielykheid door de aanzienlykste deelen van Europa. Zy vond welhaast geduchte Voorstanders , en wierd aldus een ernstig voorwerp van bekommering voor Prinzen en gekroonde Hoofden. Niet dat het veelelen onder hen onaangenaam kon zyn , het oppergezag van den Paus te zien snuiken ; maar een iegelyk had reden om op het zyne toe te zien , onder 't opborrelen van zo veel ongehoorde nieuwigheden , daar uit eene enkele omwenteling ligtelyk veele andere stonden te volgen. Want gelyk de beste zaaken gemeenlyk allermeeft aan misbruik onderhevig zyn , zo konde ook deeze vrymoedigheid der hervormde gevoelens , schoon van de meesten met eene goede meening betracht , zommigen tot een voorwendzel dienen , om tot muiteryen en gevaarlyke aanslagen over te gaan. In Duitschland meende men terstond hiervan de klaarste voortekenen te zien. 't Was vergeefs dat de Keizer door strenge Plakaaten den aanhang van Luther zocht te verstrooien. Deeze nieuwe gezindheid wies hem boven 't hoofd , en hy kon niet beletten , dat Saxen , Brandenburg , Lunenburg , Hesen , en Anhalt , na openlyk tegen zyne bevelen *geprotesteed* te hebben , zich door het Smalkaldisch Verbond tot onderlinge bescherming vereenigden. Van toen af baatte zelfs geene toegeevend-

vendheid meer, om dat zy verdacht gehouden werd; en schoon zyne wapenen eindelyk by Mulberg eene zeeghaftige overwinning behaalden, de uitkomst leerde dat die ook vruchteloos geweest was. De Overwinnaar vond zich naderhand genoodzaakt, by de Vrede van Pasfau eene volkomene vryheid van Geloof voor Duitschland in te willigen, en zelfs de voornaamste Hoofden van Luthers aanhang, den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hesen, die hy, na den slag by Mulberg, vyf of zes jaaren, als gevangenen met zich had omgevoerd, op vrye voeten te stellen. Hendrik de II, Koning van Vrankryk, zag met vermaak dat zulke verdeeldheden hem gelegenheid gaven om den Keizer met voordeel te beoorloogen, en moedigde daarom de hervorming in het Duitsche Ryk verder aan, 't welk niet geschieden kon zonder dat zy ook tot in het zyne doordrong, om 'er niet lang daarna gelyke bekommelingen te baaren. Maar de wonderlyke grilligheid van den Engelschen Koning, Hendrik den VIII, die tegen Luther schreef, en den Roomschen Stoel in Engeland alle mogelyke afbreuk deed, na dat hy zich, door zyne Echtscheiding met 's Keizers Moei, den Pauselyken ban had op den hals gehaald, bevorderde zyns ondanks dit werk, op eenen voet, die hem, tot aan het einde zyns levens, niet dan spyt en kwelling veroorzaakte. Onze Nederlanden, vooral de volkrykste Provincien, als Bra-

band

band, Vlaanderen, en Holland, dagelyks, meer dan eenig ander Land, van Vreemdelingen uit alle oorden bezocht wordende, konden zich niet lang buiten den kring van die groote bewegingen houden. In tegendeel wierd de hervormde Leer door ontelbaare Lutherfchen uit Duitschland, en Calvinisten uit Zwitserland, herwaard om ftryd toe-vloeiende, hier ook meer dan elders voortgeplant. 't Was te meer om veele redenen natuurlyk dat zulk eene verandering hier fmaaken moest. Het begunftigen van dezelve was een nieuw punt van Vryheid, en wel het gewigtigfte van allen. Dit punt éénmaal in verzekering gefeld zynde, was men gerust dat men den Koophandel, te gelyk met de burgerlyke vryheid, door de toeneemende menigte van inwooners, geduurig verder zou kunnen uitbreiden. Daarentegen konden de Monniken zich, door hun lui en wellustig leven, nergens haatlyker maaken, dan by een naarftig en werkzaam Volk, dat, hunne domheid beginnende te begrypen, na dat het lang te vooren hunne dardelheden had verfoeid, hen niet dan met afkeer voeden kon. De befchaafde Letteren, ter goeder uure door François den I. uit Italie naar Vrankryk overgebracht, aldaar gekoesterd, en verder om haare nuttigheid door de Voorftanders der hervorminge aangemoedigd, bragten overal niet weinig toe tot de billyke verachting van dat redcloos gefpuis. En hoe hoog deeze hier te Lande begon-

nen

nen gewaardeerd te worden, blykt genoeg uit den ongemeenen roem van onzen Erasmus, die in deeze dagen bloeide.

Even natuurlyk was het aan den anderen kant, dat de Keizer deeze zaaken met groot ongenoegen aanschouwde. Alles, wat den Roomschen Stoel benadeelen kon, moest hem noodzaakelyk mishaa-gen, dewyl deeze, door den voorspoed zyner wapenen in Italie, genoegzaam aan hem alleen verpand geworden was. Brantôme denkt dat zyn oogmerk geweest is, zichzelf eindelyk tot Paus te doen verkiezen. Hoe 't zy; hy had al vroeg zynen Leermeester, Adriaan den VI, met de driedubbele Kroon weeten te beschenken, en naderhand Paus Klemens, die zo veel niet naar hem luisterde, gevangen genomen. Deeze wierd gedwongen de Keizerlyke Kroon op het hoofd van Karel met eigen handen te bevestigen, 't welk zo veel indruk gaf, dat zyne Opvolgers zich aan dit voorbeeld spiegelde. Om kort te gaan, de Paus was voor een tyd des Keizers Leenman geworden. Geen wonder dan, dat hy voortaan niets verzuimde om het gezag van den Pauslyken zetel te handhaaven, vermits dat gezag, als met het Keizerlyke vereenigd, ten aanzien van andere Mogendheden niets kon verliezen, zonder dat ook de Keizer het nadeel voelde. Men had het in Duitschland zo verre gebragt, dat Keizer Karel zich genoodzaakt vond den teugel te vieren; maar het was 'er verre af, dat zyne geliefde Nederlanders

uit deeze toegeevendheid eenig voordeel trokken: veeleer scheen hy, door de strengste Plakaaten, deeze schade op hen te willen verhaalen; ja hy had zelfs gaarne, zo 't hem mogelyk geweest waare, willen beletten dat men hier gewaar wierd hoe veel ruimte hy den Onroomschen aldaar verleende. Met afgryzen leezen wy dat onder de Regeering van deezen anderszins zo roemwaardigen Vorst, byna vyftigduizend menschen, meest Nederlanders, om het geloof zyn ter dood gebragt. Onder deezen zyn ook buiten twyffel veele oproerigen geweest, die de Godvrucht, ja mischien de Dweepery, slechts tot een dekmantel gebruikten om heimelyk hunne gevaarlyke aanslagen te sineeden. De mislukte onderneemingen der *Herdooperen*, zo wel te Amsterdam als te Munster, vertoonen een yslyk mengzel van bygeloof, schynheiligheid, en ontucht.

Kan de Dweepery inderdaad, ook met eene goede meening, tot zo veel euvels uitspatten, zo moet men toestemmen dat de belangen der gemeene rust zomtyds de zachtmoedigste Overheden tot de uiterste ongenade verpligten. Maar deeze aanmerking ontschuldigt de wreedheid van Keizer Karel, zyne Inquisitie, en zyne bloedplakaaten, slechts voor een gering gedeelte. 't Gaat vast dat hy de Staatzucht, met haare verkeerde maatregelen, te veel gehoor gegeven heeft, om het mistrouwen, na dat het éénmaal plaats gegreepen had, behoorlyk te kunnen bepaalen. Dat niemand ondertuschen een ligtvaardig

dig oordeel velle. De ruwheid en onkunde dier tyden, wanneer de Weetenſchappen zich naauwlyks in haare geboorte vertoonden, had niets om het geweeten van zulk een Alleenheerſcher, ten voordeele van de menſchlykheid, te ontrusten. In deeze verlichte eeuw behoeft men niet zeer doordringende te zyn, om te begrypen dat geen geweld bekwaam is Godsdienſtige geſchillen te beſliſen, veel min den godsdienſtigen yver, die in den Marteldood de heerlykſte zegekroon te gemoet ziet, te ſmooren. Maar in die ongelukkige dagen, toen men noch kort te vooren gewoon geweest was over de neteligſte pleitzaaken naar den uitſlag van een tweegevecht te vonniſen, waren de vooroordeelen te ſterk, om door de zwakke ſtem der Reden bedwongen te worden. Op zulke omſtandigheden is in 't byzonder toepaslyk, hetgeen men gewoon is in 't algemeen te zeggen, dat de roem der grootſte zielen veelal door de grootſte gebreken ontluiſterd wordt.

't Schynt ook dat Karel de V. door het menigvuldig herhaalen van zyne vruchteloze poogingen tegen den voortgang der Hervorminge eindelyk geleerd heeft, dat hy zich van zyn volſtrekt gezag te veel had laaten voorſtaan. Men verhaalt dat hy, na zynen aſtand van de Heerſchappy, in eenzaamheid zich bezig houdende met het maaken van uurwerken, het verdriet had dat hy geene twee wist te vervaardigen, welke in alles eenpaarig van beweeging

ging waren, en volkomen overeenstemden; waarop hy aanmerkte dat het eveneens gesteld was met de kunst van regeeren, dewyl men geene mindere zwaarigheden ontmoette, om de strydige zinnen en gevoelens der menschen te vereenigen, dan om zo veele raderen evenredig te doen omloopen. Meer andere blyken van gemaatigdheid bragten te wege, dat hy na zyne dood verdacht gehouden wierd, van de zaaden der Ketterye zelf in zynen boezem te hebben gedraagen. Zelfs vindt men by Brantôme, schoon hy dit uit een anderen Schryver, en twyffelachtig, bybrengt; dat by den Raad der Spaansche Inquisitie, in tegenwoordigheid, en met goedkeuring van Koning Filips, op zekeren tyd het besluit genomen wierd, om zyns Vaders begraaven lighaam, uit de aarde wederom op te delven, en, ter straffe van zyne Kettersche gevoelens, te verbranden. Welk een gemoed had deeze Zoon? Was dit bygeloof, dweepery, of helsche arglistigheid, om de gansche Christenwaereld een diepen doodschrik aan te jaagen? 't Is verschoonbaar dat men het zachtste niet vermoedt van eenen mensch, die zo veel andere blyken van onmenschlykheid gegeeven heeft.

Filips de II. was de Spaansche *Tiberius*. Uit alle zyne handelingen zou men geoordeeld hebben, dat zy geen ander einde bedoelden, dan te beproeven wat 'er van nooden waare, om een allerzachtmoedigst Volk tot ongeduld en wanhoop te tergen. Maar hy, in de verwachting der magtigste Monarchie by

trotse

trofse Spanjaarden opgevoed, laatsdunkende en arglistig van aard, verblind door het zwaarmoedigste bygeloof, en uit alle deeze oorzaaken tot de uiterste wreedheden bekwaam, had niets dat op de Nederlandsche rondheid paste. Hy was volstrekt onkundig van de geaardheid der Nederlanderen, en noch door de Natuur, noch door de opvoeding, gevormd, om 'er zich ooit een denkbeeld van te maaken. Dus verbeeldde hy zich ook die kennis als geheel onnoodig, zonder te overwèegen wat zyn Vader, hierdoor alleen, had uitgewerkt. Deeze had het onmogelyk geoordeeld de Nederlandsche Provinciën, door de Natuur zelve zo verdeeld, door het verschil van taale, van wetten, en zeden, zelfs van maaten en gewigten, zo zeer onderscheiden, tot de gelykvormigheid van een Vorstendom te brengen. De Zoon, op verre na zo magtig niet, beeldde zich in dat men tot dit groot oogmerk slechts alle wetten, keuren, handvesten, en instellingen den bodem had in te slaan, en dat alles gemaklyk moest volgen, zo men geene dwangmiddelen spaarde, 't geen by hem lafhartigheid zou geweest zyn. 't Scheen onbegryplyk dat eenige handeldryvende Gewesten een jak zouden afschudden, 't welk Napels, Milaan, en Arragon, zonder moeite was opgelegd. Hy was inderdaad een grootmagtig Koning, en had de bestgeoeffende Krygsbenden in dienst, die men toenmaals in Europa kende; maar behalven dat hy te veel op deeze voordeelen steunde, was 't

ook door zyne eigene schuld, dat zy hem by veele gelegenheden zeer kwaelyk dienden. Aan schrandereheid tot ingewikkelde ontwerpen ontbrak het hem niet, veel min aan loosheid om ze tot een bekwaamen tyd in den boezem te smooren; in nyd en achterdocht, om op zyne Staatsdienaars een waakend oog te houden, en zelfs tegen hunne deugden op zyne hoede te zyn, was hy Tiberius gelyk: maar alle de kunstenaaryen, waarin hy zich dagelyks afloofde, schooten te kort om zyn oordeel die juistheid by te zetten, zonder welke de verborgene kracht van zo veel te zamengestelde werktuigen nimmer tot een gelukkig einde te bestieren is. 't Viel bovenal in zynen smaak, de gewigtigste zaaken in afgezonderde eenzaamheid te ontwerpen, te overleggen, en met zyne verbeelding uit te voeren; waarna hy zich in de verdere betrachting op zyne Dienaars verliet, niet uit vertrouwen, maar uit werkeloosheid, of mischien uit hoogmoed, welke hem belette te twyffelen aan het goed gevolg van zyne opgevatte begrippen. Een iegelyk ziet dat op deeze wyze, door de geringste vergissing van den slichter, het gansche gebouw in een luchtkasteel verkeeren moest. Hy verschilde hierin hemelsbreed van zynen Vader, die zich altoos bevytigde om op de uitvoering der hachlykste aanslagen met eigene oogen toe te zien, en, door overal tegenwoordig te zyn, zich niet alleen geduchter maakte, maar ook eene ervaarenis verkreeg, die hem nooit verlegen

gen liet. Onze Schryvers oordeelen dat Filips, indien hy met de krygsmagt van Alva zelf in de Nederlanden waar' gekomen, zeer veel zou uitgewerkt hebben, om de beroerten te stillen; en dat aan den anderen kant zyne geduurige afwezigheid de onnoemelyke schatten, welke hy tot den Nederlandfchen oorlog vervolgens befteedde, nutteloos heeft gemaakt. Een enkel voorbeeld zy op deeze plaats genoeg om dit laafte te bevestigen. Reyd verhaalt dat ten tyde van Parma, van tien dukaten welke de Koning uit Spanje overmaakte, gemeenlyk zeven onder de handen van zyne Dienaars verfmolten, en omtrent drie tot betaaling van het Krygsvolk kwamen; terwyl ondertusfchen, wegens de flappe monftering welke men gewoon was te houden, voor éenen man, die de wapenen droeg, vier moesten betaald worden. Hy oordeelt, dat men, zonder deeze misbruiken, ligtelyk twee legers in 't Veld had kunnen brengen, om Vrankryk en de Nederlanden te gelyk in vreeze te houden. Zie daar hoe weinig gebruik Filips de H, met al zyn spitsvindig vernuft, van zyne vermogens wist te maaken. Mogelyk zou men hem ten aanzien van zyn verftand, zo hy geen Koning geweest ware, voor een groot man gehouden hebben. Wy hebben lang genoeg op zyne afbeelding ftilgeftaan; thans is het tyd dat wy ons tot een nader onderzoek van zyne maatregelen, als zo veele mislagen in het Nederlandfche Staatsbestier, begeeven.

Het eerste dat na zyne inhuldiging, gedurende zyn verblyf in de Nederlanden, de gemoederen van hem vervreemde, was het vernieuwen van zyns Vaders strenge Plakaaten tegen de Hervorming, welker uitvoering langs hoe haatlyker moest zyn, dewyl de strafocffeningen, naar evenredigheid van het aangroeiend getal der Hervormden, noodzaakelyk vermenigvuldigd wierden. Dit was in alle opzigten eene valsche Staatkunde: want niets is ook bekwaamer om de zeden van een Volk te verhardden, dan het dagelyksch gezigt van wreede rechtspleegingen. En had de oorlog met Vrankryk op dien tyd aan veelen geene andere bezigheden verschaft, het is te vermoeden, dat het ongenoege over zulke mishandelingen, noch onder de oogen van den Koning zou uitgeborsten zyn. Maar zodra hy, de Vrede met Hendrik den II. geslooten hebbende, naar Spanje vertrok, was 'er niets meer, 't welk de ontruste zinnen door eenige afleiding stilde: en, als of het niet genoeg geweest ware 't Gemeen zo zigbaar te onderdrukken, de schikkingen van het Spaansche Hof spaarden vervolgens noch den Adel, noch de Geestelykheid; opdat 'er niets mogt overblyven, 't welk men niet langs deezeweg tot de hardste slaaverny bereidde. Vierduizend Spanjaarden in 't Land te laaten om den afgedankten Landzaat te breidelen, verscheidene Bisschoppen, in drie nieuwe Aartsbisdommen, aan te stellen, en derzelve onderhoud uit de goederen der

ove-

overige Kerkelyken te trekken; zo wel in het wæ-
 reldlyk als in het geestelyk bestier, Perenot, Bis-
 schop van Atrecht, eenen Bourgondiër, in wien
 de Spaansche hoogmoed met de Italiaansche loos-
 heid vereenigd was, elk boven 't hoofd te stellen,
 en de voornaamste Heeren van den Lande te hande-
 len als enkele aanschouwers, ja de gewigtigste raads-
 besluiten in eenen achterraad buiten den Raad van
 Staate te doen bepaalen: ziedaar de maatregelen
 des Konings, welke hem, zo hy meende, onfeilbaar
 den weg ter Opperheerschappye zouden baanen.

Onze Nederlanders, altoos genegen om uit lief-
 de te gehoorzaamen, maar tevens naaryverig op de
 wederkeerige liefde en achting van hunnen Vorst,
 toonden al vroeg dat men hun dit juk zeer bezwaar-
 lyk op den hals zou kunnen laaden. Zy hoorden
 zodra niet dat de Koning, op zyn vertrek naar
 Spanje staande, beslooten had de Spaansche soldaa-
 ten in het Land te laaten, of zy beklagden zich in
 zyne tegenwoordigheid daarvan; en niet minder
 wegens het stellen van vreemdelingen in 's Lands
 Regeering. Om deeze klagten eenigzins te stillen,
 beloofde hy dit Krygsvolk binnen vier maanden te
 doen vertrekken; maar het vervullen van die belof-
 te wierd een rond jaar langer uitgesteld, en men
 geloofte niet dat zyne toegeevendheid toen noch zo
 groot zou geweest zyn, zonder de noodzaaklyk-
 heid, waarin hy zich bevond, om zyne vloot in de
 Middellandsche Zee met dit Volk te versterken.

Ook was dat langduurig uitsfel oorzaak, dat de verpligting voor zulk eene afgedwongene gunst hier niet hoog gerekend wierd; zo dat het vertrek der Spanjaarden, in plaats van genoeg te geeven, nu veeleer eene aanmoediging was tot verdere klagten over alles, wat men afkeuren kon of mogt. De nieuwe Bisschoppen ontmoetten op veele plaatsen geen geringen tegenstand. Het aanslaan der Kerkelyke goederen, waardoor zy ten nadeele van veele Abdyen en Kloosters stonden verrykt te worden, baarde zo veel verwarring, dat eenige Steden de eer van met een Bisschopsstoel voorzien te zyn, kloekmoedig afweezen, en haaren Bisschop weigerden te ontfangen. Maar de Bisschop van Atrecht, tot Aartsbisschop van Mechelen verheven, en byna op denzelfden tyd met den rooden hoed begiftigd, trok bovenal de afgunst van groot en klein tot zich, door de opgeblaazene trotsheid, welke hy in dien hoogen rang vertoonde. De Kardinaal van Granvelle, gelyk hy zich vervolgens noemde, was van nu af aan onverdraaglyk voor een ieder behalven de Landvoogdes, die zich van hem bestieren liet. Eenigen der grootste Heeren, de verachting, welke men hun openlyk bewees, niet langer kunnende dulden, verklaarden zich ronduit voor zyne vyanden, en verlieten den Raad van Staate, waarin zy nevens hem zitting hadden. Zy weigerden hem alle cerbewys, en moedigden de Gemeente door hun voorbeeld aan, tot schimpfchriften, spotprenten, en alles wat den haat ver-

vergrooten kon; waaronder de Tooneelen, of Kamers der *Rederykeren*, niet vergeeten wierden. Zy kleedden hunne dienaars in zwarte lieverei, met eenen Zotskap op de mouw geborduurd, welke eerlang, om van spotterny tot ernsthaftigheid over te gaan, in een bondel pylen veranderd wierd. Eindelyk schreeven zy aan den Koning, met verzoek dat hy hen van deezen lastigen vreemdeling wilde ontslaan, 't welk hy met schoone woorden van de hand wees. Doch 't was 'er verre af, dat de Kardinaal zich hierdoor eenigzins verzetten liet; in tegendeel schein hem de moed noch hooger te ryzen; door een vast vertrouwen op de Koningklyke gunst, die zyne tegenstreevers wel zou weeten te beteugelen. Vervolgens evenwel gewaarschuwd zynde, dat zyn leven niet meer veilig was, beving hem de vreeze eensklaps, en, heimelyk zyn ontslag van den Koning verworven hebbende, maakte hy zich onder een gezocht voorwendzel als een bloodaard te zoek. De Ridder Hooft, van deezen Staatsdienaar sprekende, betuigt by die gelegenheid zyne verwondering over de gewoone zwakheid van oordeel, welke men in die scherpzinnige vernuften bespeurt, die, door 't winnen van Vorstelyke gunst tot de regeering bevorderd, zich in de mogendheid niet weeten te maatigen. Hooft was niet onkundig van het menschelyk hart en deszelfs gebreken; maar hy oordeelde in dit geval naar de deugdelyke gevoelens van het zyne. Evenwel kan men met recht

hier-

hierover verwonderd staan, dat een Geestelyke, zo doordringend van verstand, en zekerlyk niet zonder vleery tot zulk een toppunt geseegen, niet van zichzelf heeft kunnen verkrygen, door de geveinsde plooiën van een vriendelyk gelaat zynen hoogmoed te bewimpelen, en ten minste tot zyne veiligheid den schyn te vertoonen der deugden, welke hy niet bezat.

Het gedwongen vertrek van Granvelle stelde de Grooten niet gerust. Zy merkten het slechts aan als een kortstondig uitstel, hetwelk zy echter op het voordeeligst wilden gebruiken. De Prins van Oranje, en de Graaven van Egmond en Hoorne, die geweigerd hadden, met den Kardinaal den Raad van Staate by te woonen, verscheenen 'er nu, om de noodige veranderingen op het stuk van Regeering voor te staan. 't Weeren der Inquisitie, en de verzachting der Plakaaten, was hun groot oogmerk: maar dit scheen bezwaarlyk te zullen gelukken, zo lang het gezag der twee overige Raaden, den Geheimen, en den Raad der Geldmiddelen, onverminderd bleef. Van den Geheimen Raad, die over de Rechtspleegingen gesteld was, hadden zy 't meest te vreezen. Men moest deeze Raaden, op welker afschaffing men niet aandringen durfde, trachten nutteloos te maaken; en dit zou doenlyk zyn, zo men den Raad van Staate meer aanzien wist by te zetten, ten welken einde men dienstig vond dat het getal van deszelfs leden met tien of twaalf der
aan-

aanzienlykſte Grooten vermeerderd wierd. Dusdaanige voorſtellen wierden zelfs der Landvoogdesſe zo ſmaakelyk gemaakt, dat zy 'er haar zegel aan hing; en Viglius, met de zogenaamde *Kardinaalsgezinden*, kon niet beletten dat Egmond eene reis naar Spanje deed, om 'er den Koning toe te bereiden. Maar hy verwierf daar geene andere voldoening dan beleeftheden. Filips; als of hy voorgenomen had te boerten, onderſteunde den Raad van Staate met eenige Biſchoppen, welker laſt onder anderen behelſde de regelen der Trentſche Kerkvergadering in te voeren, en nieuwe ſtraffen tegen de Kettters uit te denken. Naauwlyks was Egmond uit Spanje terug gekeerd, of de vervolging begon, op 's Konings byzonderen laſt, weér ſterker dan voorheen te woeden; 't welk deezen Graave geweeten wierd, als of hy te ſlaauw geweest waare in het uitvoeren van zynen laſt. Maar hy beklagde zich openlyk van de Spaanſche dubbelheid, en het algemeen ongeuoegen tegen de Koningklyke Regeering begon dus allengs tot een perſoonlyken haat op den Koning zelf over te gaan.

Edel en Onedel, Roomsch en Onroomsch, yverde nu om 't zeerſt, om deeze verontwaardiging uit te drukken. Alle gemaatigdheid hield op, terwyl een iegelyk zich in gevaar bevond, van, zo wel op valsche als op waare beſchuldigingen, huis en have, ja 't leven te verbeuren. Daar alles onveilig is, wordt niemand meer door vreeze bedwongen.

Den

Den Onroomschen wakkerde ook de moed niet weinig door den voorspoed hunner buitenlandsche Geloofsgenooten. In Engeland, geduurende 't huwelyk van Filips met Koningin Maria, ten naasten by zo fel als hier vervolgd geweest zynde, vonden zy na haare dood eene Beschermster in Elizabeth. Katharina de Medicis, die na de dood van Hendrik den II, als Koningin Moeder, Vrankryk regeerde, begunstigde de Fransche *Hugenooten*, niet uit Godsdienst, maar uit Staatkunde, om de magt der Guizes eenigzins te kunnen breidelen. Men weet hoe deerlyk zy, toen haare inzigten veranderd waren, die ongelukkigen op de slagbank heeft gebragt; maar dat geschiedde eenige jaaren laater: nu bragt zy inderdaad veel tot den voortgang der Hervorming toc. Keizer Ferdinand, kort te vooren overleeden, was in zyn eigen hart niet afkeerig van Luther geweest, en had daarom de Vryheid van Geloof, welke zyn Broeder Karel tegen dank in Duitschland had moeten toestaan, altoos vrywillig gehandhaafd. Door zo veele te zamen werkende oorzaaken was ook het getal der Hervormden hier te Lande schier dagelyks vermeerderd. Men kan hunnen rykdom eenigzins hieruit afleiden, dat de Calvinisten omtrent deezen tyd den Koning dertig tonnen gouds aanboden, indien hy vryheid van Godsdienst verleenen wilde. Eene verbaazende som in die dagen: en hadden zy met de Lutherschen ééne lyn willen trekken, wie weet hoe verre hun vermogen zich

zou

zou uitgestrekt hebben? Maar de vinnige verdeeldheid, welke zich toen reeds tusfchen deeze verdrukke Gezindheden openbaarde, dwingt ons te befluiten, dat Godsdienstige yver en Christelyke liefde zelden behoorlyk gepaard gaan.

's Lands Edelen wisten beter dan de Gemeente den weg van orde en achtbaarheid te kiezen. Zy vereenigden zich door dat vermaarde Verbond, herwelk, indien het gelukkiger in zyne gevolgen geweest waare, als een proefftuk van wysheid in de Geschiedenisfen zou te boek ftaan. Het wierd van Roomfchen en Hervormden zonder onderscheid omhelsd, dewyl het, buiten alle betrekking van Geloofszaaken, alleenlyk de gemeene rust bedoelde. 't Verzachten der Plakaaten, en 't affchaffen der Inquisitie, wierd van beide zyden even vuurig gewenscht; allen hadden zy ook hetzelfde belang in 't voorftaan der Privilegien, en in de Vergadering der algemeene Staaten, welke men als het eenigfte middel befchouwde, om de gedreigde beroerten af te wenden. Hunne bezwaarnisfen, met de midde- len ter verbeteringe, wierden in een beleefd verzoekschrift der Landvoogdesfe voorgedraagen door een gezelschap van driehonderd, uit de hunnen daartoe gelastigd, en te Brusfel verscheenen. Hendrik van Brederode, aan 't hoofd van dat achtbaar lighaam gesteld, fcheen zo veel te luisterryker deezen eerften flap der ontwaakende Vryheid te geleiden, om dat hy, uit het doorluchtig bloed der Hol-
land-

landsche Graaven voorgebragt, als Patriot boven allen in aanmerking kwam. Oranje, Egmond, en Hoorne, scheenen 't meeste nut te kunnen doen, wanneer zy, zonder deel te hebben in het Verbond, hetzelfde heimelyk begunstigten. Lodewyk van Nassau, 's Prinsfen Broeder, was niettemin een van de aanleiders; en hieronder wierd mede geteld de Heer van Bakkerzeel, Edelman des Graaven van Egmond; hetwelk niet weinig nadenkens baarde.

Deeze onderneeming zou evenwel ten Hove noch geen diepen indruk gemaakt hebben, zonder de bewegingen welke zich te gelyk onder het Volk verhieven. Het prediken, te vooren slechts in heimelyke byeenkomsten geoeffend, wierd nu in 't openbaar aangevangen. In de steden niet veilig zynde, begaf men zich in groote menigte naar buiten, om in het open veld, of onder het geboomte, deeze Godsdienstoeffening by te wonen; en uit vreeze van daar ook besprongen te worden, verscheen het grootste getal gewapend op de bestemde plaatsen. In Vlaanderen, daar dit eerst ondernomen wierd, zegt men dat meer dan vyftigduizend mannen gevonden wierden, die aldus door zestig byzondere Vergaderingen zich verspreidden. Welk een leger had dit kunnen zyn, indien zy allen insgelyks kundig van den wapenhandel geweest waaren. Hun voorbeeld ontfak zeer schiclyk denzelfden yver in de nabuurige Gewesten, als Braband, Henegouwen, Holland, Utrecht; en voorts door alle Nederlanden

den heen. 't Hof zag uit zulke beweegingen, dat het Verbond der Edelen niet roekeloos beraamd was; maar de voorzigtigste begunstigers der Gemeente keurden deeze gewapende Vergaderingen af, uit vreeze voor gevaarlyker aanslagen.

Zy, die den sterken arm des Volks tot groote zaaken van nooden hebben, kunnen nooit te zorgvuldig zyn, in het bestieren van de magt, welke zich tot hunnen dienst aanbiedt. Men bespeurde terstond dat men al te gelukkig geweest was in het aanmoedigen der ontruste Landzaaten. 't Was hoognoodig geweest dat men toonde, waar de getergde menigte eindelyk toe bekwaam zou zyn; 't was even noodig dat men dit betrachtte zonder den Roomschgezinden, die zeer magtig waren, ongelijk te doen. Maar de dryfveeren, die tot het eerste gebezigd wierden, hadden, eer men 't wist, ook het laatste te wege gebragt. Al wat op den *Bedelzak*, en den opgeraapten spotnaam van *Geuzen*, zinspeelde, de penningen die men aan den hals droeg, de napjes, de aschverwige kleederen, en wat dies meer is, was met oordeel uitgedacht, om dat het tot beide Gezindheden dezelfde betrekking had; maar het gewapend prediken, dat 'er op volgde, was een voorbaarig misbruik, zo wel in zichzelf, als door zyne overmydelyke uitwerkzelen. Het ergerde de Roomschen, en spoorde de Onroomschen tot oproerigheid aan. Een iegelyk die zich te binnen brengt, met welk een yver Godgeleerde geschil-

schillen noch dikwyls in onze geruste en verlichte dagen op den predikstoel verhandeld worden, en die beseffen kan wat hierop stond te volgen, zo de hoo-ge Overheid slechts eenige oogenblikken op de wacht sluimerde, begrypt zonder moeite hoe zulks in die onbeschaafde tyden moet verricht zyn, en tot welke vervoeringen eene breidelooze Vergadering door dat middel kon bereid worden. Straks groeide 'er eene jammerlyke verdeeldheid uit, tus-schen Burgers en Burgers, die zich anders eendrag-tig tegen de uitheemsche dwinglandy konden ver-sterkt hebben. Uit de verwydering wierd afkeer gebooren, en de afkeer baarde haat, verbittering, en woede. Want het gepeupel kende die regelen van welstaen en betaamen niet, die de Edelen, hoe-daanig hunne heimelyke inzigten ook mogten zyn, behoudens hunne eer, niet konden in den wind slaan. 't Is wel waarschylyk, dat onder de verbon-den Edelen ook gelukzoekers waren, die, om den reddeloozen staat van hunne zaaken te herstellen, de grootste verwarring 't liefst zouden gezocht heb-ben; maar de zulken waren genoodzaakt, zich aan het eenstemmig beleid der bezadigdsten te onder-werpen; terwyl in tegendeel by het opgeruide Volk de moedwilligsten doorgaans het meeste gehoor verwierven. De Antwerpsche beroerte, welke hier-uit rees, en niet dan door het beleid des Prinzen van Oranje kon gestild worden, was een slaauw voorspel der naderende onheilen. Alle waare lief-
heb-

hebbers van het Vaderland wenschten toen benevens den Prins, dat het hem verder gelukken mogt, deeze driften te maatigen. Zy begreepen dat anders de gevolgen welhaast doodelyk zouden zyn; maar zy begreepen het te laat.

't Hof had, om onder zo veel beweegingen niet onverzettelyk te schynen, een ontwerp van zogenaamde *Moderatie* gemaakt, 't welk echter noch zo streng was, dat men het in de wandeling *Moderatie* noemde. De Markgraaf van Bergen, en de Heer van Montigni, Broeder des Graaven van Hoorne, waren 'er mede naar Spanje gezonden, om met den Koning te raadpleegen, alwaar zy binnen korten tyd van kant geholpen wierden. Hier neigden de gevoelens eenpaarig tot eene Vergadering der algemeene Staaten, als het laatste middel, 't welk in den nood noch kon beproefd worden: Vrouw Margareet scheen 'er zelve niet afkeerig van te zyn, en sommigen vleiden zich, dat de Koning 'er eindelyk in zou bewilligen. Vergeefs. De brieven, waarin hy 't meest zyne gramfchap ontveinsde, en zich geliet naar voorflagen van maatiging te luisteren, slooten echter dit punt, daar alles aanging, met ronde woorden uit. Men hoorde dat de Koning herwaard stond te komen, met weinig Krygsvolk zo de onlusten bedaarden, of anders met een leger; men vernam, dat hier ook toebereidzelen gemaakt wierden, om door den Hertog van Brunswyk Volk te werven. Toen begreep een ieder,

der, dat het Spaansche Hof met zyne besluiteeloosheid niets anders gezocht had dan schoone voorwendzelen, om de ongelukkige Nederlanders met ééne slag voor altoos van hunne eigendommen en voorrechten te berooven. Hoe braaf was het gedrag der Edelen in die verslagenheid; hoe beklaglyk verydde de roekeloosheid van het Volk hunne maatregelen. Zy vergaderden, ten getale van ruim vyftienhonderd, te S. Truien, om te raadpleegen; van waar hunne Gemagtigden zich naar Duffel, niet verre van Antwerpen, begaven, om met Oranje en Egmond, hun door de Landvoogdes te gemoet gezonden, een verdrag te sluiten, 't geen ten minsten by voorraad het nuttigste zou geweest zyn. Ten blyk dat zy niets minder dan verwarring zochten, weezen zy den bystand van vierduizend Fransche Edelen, hun uit naam des Prinsen van Condé, en des Admirals van Châtillon aangeboden, grootmoedig af. Elk beloofde zich reeds door wederzydsche gemaatigdheid de gestoorde rust hersteld te zullen zien, wanneer de buitenspoorigheid van het Gemeen onvoorziens allen handel afbrak, door de verbystering eener opstuivende woede, waarvan in deeze Landen nimmer eenig voorbeeld was bekend geweest.

De Beeldenstorm stak uit Vlaanderen en Brabant eensklaps aan alle zyden op, met een geweld, dat noch waereldlyke noch geestelyke achtbaarheid spaarde. De voortgang deezer plaage was zo schielyk,

lyk, dat binnen drie dagen meer dan vierhonderd Kerken geplonderd wierden. De uitgelaaten moedwil verschoonde geene bouwpracht, geene onwaardeerbaate kunst van beeldwerk en schilderyen, geenen rykdom van gewyde kerkfieraaden; zelfs het Koningklyk Gestoelte niet, dat in de groote Kerk van Antwerpen met de wapens der Vliesridderen pronkte. Al wat van waarde was wierd geschonden, vernield, of met diefsachtige handen verduisterd. De boosheid, met altaarschennis en kerkrovery niet vergenoegd, sloeg aan 't woeden tegen grafsteden, en doode lighaamen, waarop eerlang het mishandelen van leevende maar weerlooze Monniken volgde. 't Graauw holde 's nachts met brandende waschkaarsen in de hand langs de straaten, om onder een uitzinnig geschreeuw, niet alleen Kapellen, Kloosters, en Kerken, maar zelfs de Gevangenisfen open te slaan, en alles 't onderst boven te keeren. Dit scheen in de groote steden niet anders dan met een bloedbad te kunnen geëindigd worden, byaldien de Roomschegezinden, door billyke gramschap vervoerd, zich eens onderwonden hier tegen op te komen, en de Onroomschen, die, zo men dacht, het spel heimelyk begunstigten, hun het hoofd booden; hoewel men wist dat onder beide gezindheden veele braave lieden gevonden wierden, die niets dan rust en vrede zochten. Maar dewyl het geweld boven alle magt van wet en reden gesteigerd was, daar de Overheid verlegen stond,

en de beste burgers wanhoopig wierden, kon niemand zich veilig achten. Binnen Antwerpen, alwaar de meeste baldaadigheden gepleegd waren, was de verslagenheid zo groot, dat eene menigte van kooplieden zich op de vlugt begaf, terwijl veele anderen ten minsten hunne koopwaaren en middelen inscheepren, om elders in veiligheid vervoerd te worden. Een krak, dien deeze koopstad nooit weêr te boven gekomen is. En schoon men te Brusfel, misschien wegens een overblyfzel van ontzag voor het Hof, en een sterker getal van Roomsgezinden, daaraan verknocht, noch geen onraad vernomen had, echter wierd de Landvoogdes, op 't hooren deezer maaren, van zulk een schrik bevangen, dat zy besloot naar Bergen in Henegouwen te vlugten; 't welk, indien men 't haar niet belet hadde, het middel zou geweest zyn, om die Hoofdstad, benevens het gansche Land, in de uiterste onheilen der wetteloosheid te dompelen. De Raad van Staate stak haar een hart onder den riem, en deszelfs voornaamste leden, bovenal Oranje, Egmond, en Hoorn, spanden alle hunne vermogens in, om door eene gepaste mengeling van strengheid en genade de verdere gevolgen te stuiten; 't welk hun boven alle verwachting gelukte, en niettemin oorzaak was, dat zy aan het Spaansche Hof aangemerkt wierden als medestanders of aanleiders deezer eerlooze bedryven. Zo gevaarlyk is het eenen dwingeland te dienen.

De blyde hoop, die veele Onroomschen op de vertooning van zulk eene stoutheid streelde, was een vermaakelyke, maar tevens ongelukkige droom. Zy ondervonden straks dat hun eigen gestel door deeze sluipen magteloos geworden was, dat het gebroken verband met hunne Roomsche medeburgers naauwer en noodzaakelyker geweest was, dan zy gemeend hadden, en dat de Spaansche party te wel gesleept was op staatslisten, om geen nuttig gebruik te maaken van een voordeel, 't welk haar als uit gunst aangeboden wierd. Wel is waar, dat de Landvoogdes in de eerste vertwyffeldheid haare toestemming gaf tot een Verdrag met de Ridder-schap, waarby het prediken overal, waar het begonnen was, toegelaaten wierd; maar naauwlyks had zy tyd gehad om den grond te peilen, of zy wist, verre van zich aan zulk een verdrag te kreunen, zelfs den band los te maaken, die alleen dat aanzienlyk lighaam beveiligde. Het verbond der Ede-len ging te niet, door het afscheiden der Roomsche, en het wankelen der overige partye, waarmede 't Volk terstond zynen ruggesteun kwyt raakte. Men zag daarna de grootste Heeren meer en meer in de maatregelen der Landvoogdesse treden, vooral Egmond, die thans door strenge vervolging der Kerk-schenderen zich aangenaam poogde te maaken. Bre-derode zelf zou het hoofd in den schoot gelegd hebben, zo men hem geene al te harde voorwaarden had afgevergd. Oranje, uit het afschrift van eenen

brief, dien de Spaansche Gezant te Parys aan Vrouw Margareet geschreeven had, de heimelyke inzigten van Filips ontdekt hebbende, was meer dan iemand op zyne hoede tegen alles wat hem verder kon verdacht maaken, en verdubbelde nochtans zynen yver, om als middelaar de breuk te heelen. By deeze gelegenheid ligtte de Landvoogdes wat te vroeg het masker af, door het intrekken der verleende vryheden op de oeffening van den Godsdienst, en het schikken van bezetting naar de volkrykste Steden; 't welk te Antwerpen en te Amsterdam wederom gevaarlyke oproeren baarde, en te Valenchien, in Henegouwen, op het braaveeren van eene belegering uitliep. Het wonderlyk beleid van Oranje herstelde nochtans de rust in de eerstgemelde Steden; doch Valenchien bezweek voor de overmagt der Spaansche wapenen. Dit verlies, met den algemeenen schrik die 'er op volgde, toen aan den anderen kant verscheide wanhoopige aanslagen van Brederode en zynen aanhang mislukten, terwyl men reeds hoorde dat de Hertog van Alva met eene aanzienlyke krygsmagt uit Spanje verwacht wierd, scheen den ondergang der Nederlandsche vryheid onvermydelyk te voorspellen: maar het stond 'er eerst jammerlyk geschapen, wanneer Oranje, voor 't laatst noch eene vruchteloze pooging gedaan hebbende, om Egmond tot zyne verdere inzigten over te haalen, alles opgaf, en naar Duitschland vertrok. Toen weêrgalnde de lucht

van

van weeklagten en gekerm, daar elk voor zich de straf begon te vreezen, van misdaden, welke hy, of uitgevoerd, of aangemoedigd had, of ten minsten niet naar zyn vermogen verhinderd. Veele duizenden koozen de vlugt, om met vrouw en kinderen buiten 's Lands liever in armoede te zwerven, dan hier hun yslyk lot te verwachten. Antwerpen, tot de uiterste naarheid gebragt, opende de poorten voor de langgeweigerde bezetting. Brederode, zich sederd eenigen tyd noch te Amsterdam onthouden hebbende, verliet nu ook deeze Stad, en te gelyk het lieve Vaderland, voor altoos; waarop Zy het voorbeeld van Antwerpen volgde, en bezetting innam. Vriesland en Groningen onderwierpen zich insgelyks aan de Landvoogdes, die 't nu aan geene middelen ontbrak om zich geducht te maaken. Overal vervolging, wraak, en wreedheid. De nieuwgebouwde kerken der Onroomschen wierden afgebroken, en derzelver binten tot galgen, ter straffe van de stichters, gebezigd.

Had men van de Spaansche zyde wat zachter willen handelen, zo waar' dit inderdaad de rechte tyd geweest, om, volgens de oogmerken van den Koning, zyne onbepaalde heerschappy hier in te voeren. Natuurlyk daalen de menschelyke driften, eer zy tot de rust gebragt worden, zo veel laager, als zy in haar woede te hoog gereezen waren; en dit is over een gansch Volk vry zeker te voorzien, dewyl deszelfs bedryven nooit zo veel van den alge-

meenen regel afwyken, als de grillige uitzonderingen, welke men zomtyds in byzondere perfoonen gewaar wordr. Hoe veel de volkeren der Aarde van elkanderen ook verschillen, hunne geschiedenissen vertoonen toch altoos eenige overeenkomst, waarvan dikwyls tusfchen enkele menschen, die by geval van een srydigen inborst zyn, geene schaduw gevonden wordr. De noodzaakelyke band der maatschappyyen sluit zo veelerleie ongerymdheden uit, en doet meteen niet zelden zo veele vooroordeelen in zwang gaan, dat hierdoor gemeenlyk het beloop der menschelyke zaaken veel juister in 't groot, dan in 't klein, kan berekend worden: want zo dra men in 't groot begint te werken, verdooft de stem der Natuure al wat toevallig is, en doet het menschdom tot zyne aangeboorene gefteltenis wederkeeren. Doch in onzen landaard heerscht daarenboven een zekere geest van netheid en orde, een smaak van afmeeting, waarvan men zelfs in de geringste schikkingen van het dagelyksch leven duidelyke blyken ziet. Zulk een Volk, dit was klaar te voorspellen, kon niet dan met affchrik en berouw aan de gemelde verbysteringen herdenken, en zou uit dien hoofde 's Konings geregelde regeering, indien ze slechts draaglyk had kunnen schynen, omhelsd, ja de roede gekust hebben, schoon zy ook meer dan vaderlyke straf geoeffend hadde. Wy kunnen hier deeze byzondere aanmerking niet voorbygaan, dat alle die beroerten, tot op deezen

tyd,

ryd, hoe fel en hevig in haaren aard, echter zonder eenige bloedstorting waren afgeloopen; 't welk ons moet overtuigen, dat deeze geweldige vlaagen noch altoos door eene heimelyke leiding van wysheid en aangeboorene zachtmoedigheid zyn beftierd geworden. Had Filips hierop gelet, hy zou met eene enkele vergadering der Algemeene Staaten in dat tydgewricht meer uitgewerkt hebben, dan met alle zyne wreedheden. Maar hy was te trots om zyne onderdaanen met de vereischte zachtheid te beftieren. De Nederlanders waren ook al te geringe voorwerpen voor de staatkunde van zulk een magtig Koning; zy moesten niet door beleid, maar door geweld, vernederd worden; en hy oordeelde dat hiertoe niets anders van nooden was, dan hun vonnis in het bosch van Segovia te wyzen. De Hertog van Alva sterkte hem in die verderflyke beginzelen. Deeze wreeddaard beroemde zich, dat hy voormaals wel Volk van *yzer* had kunnen temmen, en noemde de onzen een Volk van *boter*, 't welk niet dan de uiterste verachting verdiende. *Dan*, zegt de Ridder Hooft, in zyne zinryke taal, *hy dacht niet, dat aan dat barsch metaal, jaa, maar aan dit smydigh zuyvel geen knellen is, 't welk die 't houden wil, zachtelyk handelen moet.*

Alva kwam dan met een magtig leger uit Spanje. Zyne aannadering verspreidde reeds den schrik aan alle zyden, maar hy ging in wreedheid de verwachting noch verre te boven; zyn trots gedrag wierd ook

ook welhaast ondraaglyk voor de Landvoogdes, die daarop met weinig moeite haar ontslag van den Koning verwierf, en deeze Landen verliet. Straks daarna vertoonde hy zich aan de sidderende ingezetenen, met de uitgezochteste trekken van ongenade en dwinglandy. Te vooren had hy reeds de Graaven van Egmond en Hoorne, benevens veele andere voornaame Heeren, gevangen genomen, om ze vervolgens op het schavot te brengen: nu stelde hy op zyn eigen gezag eenen *Raad van Beroerten* aan, die, uit twaalf willekeurige Rechters bestaande, geene schaduw van wetten of voorrechten meer overliet. Dit was de *Bloedraad*, dien naderhand elk Nederlander in zyne wieg reeds onder dien haatelyken naam heeft leeren kennen. Vargas, aan het hoofd van deezen Raad gesteld, kweet zich met vangen en spannen als een waardig dienaar van zulk eenen Heer. Men spaarde niets, rang nog staar, kunne noch ouderdom; zelfs de zulken niet, die nooit eenen stap van den Roomschen Godsdienst waren afgeweeken. Een iegelyk, die maar eenigzins verdacht kon schynen, wierd voor deeze Vierschaar gedaagd, en zonder rechtsgeding ter galge, of ten vuure, verweezen, met verbeurte zyner goederen. Dus waande men door den roof der uitgemergelde Landzaaten des Konings schatkist te verryken, die men inderdaad, door 's Lands welvaart slag op slag te krenken, eerlang tot armoede bragt. Want veele duizenden waren reeds uit het Vader-

land

land geweeken, en het getal der vlugtelingen wierd dagelyks grooter; veele anderen, door de vonnissen des Bloedraads van hunne erfgoederen beroofd, vonden zich buiten staat van eenig nut aan de maatschappy toe te brengen; en zo 't geval noch vermogende lieden verschoonde, die hadden in zulk eene angstvalligheid geenen lust, om hunnen overvloed ten algemeenen nutte gangbaar te maaken; dewyl zulks niet geschieden kon, zonder zich te ontdekken, en de grectigheid der Spaansche dwingelanden verder uit te lokken. Zo verviel de koophandel tot eenen staat van kwynning, waarvan niets anders dan eene doodelyke uitkomst te verwachten was. Niettemin ging alles wel, naar Alvaas gedachten, en om veilig op dien voet het werk te vervolgen, moest men de voornaamste steden, door opgeworpene burgten en kasteelen, ter volkomene onderwerping dwingen. Maar, als waar' de koophandel niet genoeg geknakt, hy dacht noch schadelijker vonden uit, waarin geene mindere dwaasheid dan heerschzucht doorstraalde. Zeker, zyn voorbeeld bewyst middagklaar dat de treffelyke hoedanigheden van een groot krygsman, gelyk hy was, niets gemeen hebben met de deugden, die tot het gelukkig landbestier, waarin alleen de vrucht der overwinningen bestaat, vereischt worden. Doch zo wy de gewoone bedaardheid van zyn krygsbeleid tegen zyne roekelooze staatkunde in vergelyking stellen, verschilt hy zo veel van zichzelf, dat men
zich

zich bedroeft over de bekrompenheid van het menschelyk verstand, 't welk met zyne beste vermogens, niet tot een algemeen gebruik, maar slechts om in eenen bepaalden kring te zweeven, schynt begiftigd te zyn. Onverzaadelyk in zyne gierigheid, begreep hy, dat het weinig was, de ingezetenen van hunnen rykdom te berooven, zolang deszelfs afgelegenste bronnen onaangeroerd bleeven; maar hy begreep niet dat het stremmen deezer bronnen een onvermydelyk en allerschadelykst gevolg van zyne onregtvaardigheid weezen zou. Hy eischte dan vooreerst, in plaats van op de gewoone manier eene Bede te doen, in ééns den honderdsten penning van alle goederen en schatten, 't welk op eene som van meer dan vier millioenen gerekend wierd. Daarenboven drong hy met kracht op eene altoosduurende belasting, te leggen op de verkooping van alle zo wel roerende als vaste goederen, waarby men van de eerste een tienden, van de laatste een twintigsten penning zou moeten betaalen, zo dikwyls als zy verkocht wierden. Dit was den koophandel onmiddellyk naar de hartader gesteecken, dewyl alle koopfommen hierdoor zo veel moesten verhoogd worden, dat het niet meer mogelyk zou zyn met vreemdelingen te handelen, of de gemaakte stoffen tegen den prys van vreemde koopmanschappen buiten 's Lands te vertieren.

Toen was het geen tyd meer om te zwygen: men verzette zich van alle kanten tegen zulk eene

on-

ongerymdheid, en de Hertog wierd voor den eersten maal gewaar, dat zyn gezag ten minsten eenige paalen had. Echter was hy verre van te zwichten, gedoogende niet dan na lang en lastig aanhouden, dat deeze schatting in zommige Provincien door zwaare sommen wierd afgekocht, terwyl hy ondertusfchen openlyk beweerde, dat onderzaaten niet eens behoorden te weeten wat zy aan hunnen Vorst opbragten. Zyn geest, onuitputtelyk in trekken van dwinglandy, gaf daarvan ook by deeze gelegenheid een blyk door het bepaalen der Drukpersse, 't welk voornaamelyk diende om de vrymoedigheid der Utrechtsche Geestelyken te straffen. Deeze goede Vaders, van meening zynde dat het hun volgens zekere Bulle van den Paus niet vrystond, in de gemelde schattingen buiten deszelfs toestemming te bewilligen, hadden deeze Bulle door openbaaren druk in het licht gegeven. Dit was niet zonder voorkennis van den geheimen Raad uitgevoerd; maar de Hertog achtte zich hierdoor zo veel te meer beleedigd. Hy behoefde straks door een streng Plakaat deeze zo natuurlyke vryheid, en stelde eenen scherpen Onderzoeker aan, zonder wiens verlof geen Geschrift, hoe genaamd, het licht mogt zien. Welke middelen gebruikt de heerschzucht niet, onder voorwendzel van de gemeene rust te bevorderen? Zachter geesten dan Alva hebben naderhand wel eens gelyke dwangmiddelen voorgeslagen; maar deezen moeten wy het recht doen

doen van te gelooven, dat zy, onbedreeven in de grondbeginzelen der dwinglandye, zyn voetspoor blindeling hebben aangepreezen, zonder te beseffen waar het op uitloopen zoude. De tieran, al verder voortgaande van de eene tot de andere geweldenaar, en verwonderd van den rustigen tegenstand dien hy overal ontmoette, dacht noch dat het werk niet haperde dan door zyne zachtmoedigheid. Hy nam dan het besluit om te Brusfel den tienden penning met geweld te vorderen, en 'er een voorbeeld van strengheid te geeven, 't welk de Nederlanders eens voor al verleeren mogt aan zyne oppermagt te twyffelen. Wat Viglius, Barlaimont, en anderen, zyn eigen zoon zelfs, hiertegen inbragten; 't was ydel. Het bevel wierd afgekondigd. Straks stond alle neering en handel stil, zo dat zelfs de winkeliers hunne winkels slooten; 't welk geschapen stond om een yslyk oproer onder 't gemeen te baaren. Alva, die dit wel voorzien had, en niets liever wenschte, bragt het krygsvolk in 't geweer, en gebied den beul een genoegzaam getal stroppen gereed te maaken, om elk, die weigerig bleef, in zyne deur op te hangen. Maar op het oogenblik dat dit akelig tooneel stond geopend te worden, kwam 'er eene onverwachte tyding, die hem als een donderslag in de ooren klonk, en de arme burgerij verlostte. De Watergeuzen waren in den Briel gevallen.

Te weeten, de Prins van Oranje was niet naar
Duitsch-

Duitschland gewecken om 'er stil te zitten. Zyn huwelyk met eene Dochter van Saxen gaf hem invloed en gelegenheid tot voordeelige verbintenissen. Verscheiden aanzienlyke Nederlandsche vlugtelingen, tot hem overgekomen, strekten tot aanmoediging, zo niet tot steun, zyner poogingen; maar de hoofzaak was zyne uitgebreide en nochtans heimelyke verstandhouding in de Nederlanden. Hy was, hoewel in Duitschland gebooren, echter altoos van het Volk als een Inboorling aangemerkt en bemind geweest. Het ongelukkig lot van Egmond en Hoorne, en het indaagen van deezen Prins, 't welk ook genoegzaam te kennen gaf, wat Alva met hem voorhad; vestigde de genegenheid der Landzaaten, welke te vooren onder deeze drie Heeren als verdeeld geweest was, nu alleen op den naam van Oranje. Zyne verantwoording, welke hy ter gelegenheid van deeze indaaging in het licht gaf, trof alle zielen die gevoel hadden. 't Hielp ook niet weinig dat men zyn ongeluk beklagde, wegens het vervoeren van zynen oudsten zoon, die, van de Hooge school te Leuven geligt, en naar Spanje gebragt, verlooren gerekend wierd. Het medelyden gaf gunst, en de overweeging van het ongelyk, dat hem rechtstreeks geschiedde, vermeerderde 't vertrouwen op zynen bystand. Maar zyne bekende wysheid in 't bestieren der moeilykste zaaken billykte vooral de hoop, van eens door hem verlost te worden, van het ondraaglyk juk,

dat Roomfchen en Onroomfchen nu op nieuw zonder onderfcheid wierd opgelegd.

Een tamelyk leger, inmiddels door den Prins met behulp zyner broederen, Lodewyk en Jan van Nasfau, byeen gebragt, had een ongelukkigen togt naar de Nederlanden gedaan, zynde ten deele door de meerdere bekwaamheid van het Spaansch krygsvolk by Daalem, en Jemmingen, verflagen, ten deele door Alvaas liften zo lang te leur gefield, dat men het moest afdanken, by gebrek van geld. Want hoewel deeze drie getrouwe Broeders een groot deel van hunne eigendommen aan die onderneeming opgecofferd hadden, 't was echter op verré na niet genoeg, en men moest onderftandgelden uit Nederland verwachten. Maar deeze zaten by den koopman, fchoon de genegenheid goed was, noch zo los niet als men zich verbeeld had. In zulk eene verlegenheid oordeelde de Prins dat men 't geluk ter zee moest beproeven, 't welk met geene mindere bekommering, maar met voorspoediger gevolg, wierd betracht. Het bleek terftond dat de Nederlanders daar in hun eigen element waren, en men had 'er zo veel vreemdelingen niet van nooden om hen te onderfteunen. De *Watergeuzen*, zo wierden zy genoemd, maakten zich met eene kleine Vloot aan alle kanten geducht, veroverden veele koopvaardyschepen, en bezorgden zonder iemands hulp hun eigen bestaan, door den ryken buit, die in hunne handen viel.

Zo dobberde de Nederlandsche Republiek, gelyk een vlottend Eiland, op de Noordzee, terwyl de Vader des Vaderlands nit het hart van Duitschland haare beweegingen bestierde. Doch naardien dit geenszins zonder groote verwarringen en gevaaren toeging, dacht men zich hier of daar van eene veilige haven te moeten verzekeren; 't welk langen tyd vruchteloos beproefd wierd. Nu wierp men 't oog op Walcheren, dan op Texel en de Friesche Vooreilanden, ja zomtyds besloot men tot eene landing op de Kusten van Vriesland en Noordholland zelve. De Noordhollandsche Steden schenen de bekwaamste, om uit dien hoek de Amsterdamsche Zeevaart te benaauwen, en Oranje hoopteze door heimelyk verstand tot een afval te beweegen; maar het geval was voor hem gereed, en zo onvoorzien, dat hy, om grooter stap te doen, het gaarne wat langzaamer gewenscht hadde. Onze Watergeuzen waren gewoon in Duins de wyk te neemen, met toelaating van Koningin Elizabeth, wegens eenig ongenoegen tegen de Spaansche parry. Doch deeze Vorstin, eensklaps uit Staatkunde de zaaken anders inziende, gebood den Heer van Lumei, Admiraal van de Vloot, het anker te ligten. De noodzaaklykheid prikkelde den moed. Vierentwintig Schepen gaan onder zeil, om naar Texel koers te zetten, maar door een gelukkigen wind op de Maaze gebragt, bestevenen zy den Briel, en neemen 't in. Deeze Stad was, gelyk de meeste Zeeplaatsen,

zonder bezetting gelaaten, om dat Alva het Krygsvolk nuttiger binnen 's Lands op de Burgten der grootste Steden meende te kunnen gebruiken; 't welk een groote, doch, volgens zyne beginzelen, zeer natuurlyke misflag was. Zyn voorbeeld bewyst hier, dat een Dwingeland zich gemeenlyk bedriegt, wanneer hy magtig genoeg meent te zyn, om een gansch volk door geweld in toom te houden. Het oogenblik, dat hem van deeze waarheid overtuigde, was, gelyk wy gezien hebben, zo welgepast, dat dit voor elk, behalven hem, eene wyze staatles zou geweest zyn.

Het bleef niet by den Briel: Vlisfingen en Veere koozen straks de zyde van den Prins; Enkhuizen, Medenblik, en andere Noordhollandfche Steden, daar 't werk al eenigen tyd was voorbereid geweest, volgden nu mede dat voorbeeld. Ondertusfchen ver-raste Graaf Lodewyk Bergen in Henegouwen, waar-op eenige Zuidhollandfche Steden ook den langgedreigden sprong waagden. Toen vielen Gelderland en Vriesland byna te gelyk den Hertog af, die, dus van alle kanten benard, naauwlyks wist waar zich te wenden, of wat te besluiten. Bovenal smartte hem 't verlies van Bergen, 't welk hy vermoedde niet zonder toedoen van Katharina de Medicis uit-gewerkt te zyn, en welke plaats hy niet herwinnen kon, zonder de voornaamste Provinciën in dien hachlyken staat van krygsvolk te ontledigen.

Zodaanig waren de beginzelen van den tachtigjaa-

rigen Oorlog, dien Oranje allereerst, als Stadhouder des Konings, tegen Alva ondernam, die niet lang daarna onder zyn bestier door zeven vereenigde Provinciën tegen den Koning zelf gevoerd wierd, en die noch lang na beider dood het lot der Nederlandsche Vryheid onbeslist gelaaten heeft. En nu ontdekken wy de reden klaar genoeg, waardoor deeze Nederlanden voor hunne vereeniging gemeenlyk beschouwd worden als geringe en arme moerasfen, niet dan van vischERS of boeren bewoond, en in de Geschiedenissen zo verachtelyk, als klein van omtrek op de kaart van Europa. 't Is om dat hierdoor onze tegenwoordige staat by vergelyking zo veel hooger schynt verheven te worden. Wy worden, geloof ik, allen meer of min, door eene natuurlyke zucht gedreeven, om wonderlyke zaaken noch wonderlyker te schilderen, vooral wanneer de eigenliefde slechts van verre hier onder speelt. Vreemden, die ons de gaaven van 't geluk benyden, verwyten ons tot hunne vertroosting dien laagten oorsprong; en wy schikken zulks ligtelyk in, om dat dit verwyt, indien het welgegrond waare, eene wezenlyke lofspraak zou behelzen. Eene magtige Republiek heeft inderdaad ruim zo goede redenen om eer te stellen in de geringheid van haare Grondleggers, als de magtigste Monarchie in die lange reeks van wydvermaarde Koningen. Doch wat de verwondering aangaat, waarmede wy de onverhoopte opkomst van onzen Staat beschouwen; verre van dezelve onrechtmatig te wil-

len verkleinen, moet ik echter aanmerken, dat wy ze doorgaans by gebrek van oplettendheid wat te hoog stellen. Men spreekt alleenlyk van de vrygevochten Landen, zonder de overige, die onder het juk gebleeven zyn, en welker welvaart Holland byna geheel tot zich getrokken heeft, in aanmerking te neemen. 't Zyn deeze nochthans, die tot ons geluk weinig minder dan wy zelven hebben toegebracht. Men vergist zich insgelyks, wanneer men de Nederlanders van dien tyd aanmerkt als weerlooze burgers, ongeoeffend, en natuurlyk onbekwaam tot den oorlog. Wy hebben het tegendeel reeds duidelyk genoeg kunnen zien, en hunne zeetogten hebben altoos beweezen, dat het hun ten minsten aan geen en moed ontbrak. 't Is onloochenbaar, dat zy, zelden tot uitheemsche oorlogen geprest wordende, in ondervinding tegen de krygskundige Spanjaarden en Italiaanen niet opmogten. Doch dit gebrek maakte hen niet onbekwaam tot eene weerende wyze van oorloogen; en de tegenstand, dien de vyand by zyne eerste belegeringen reeds ontmoette, als te Haarlem, te Alkmaar, en te Leiden, bewyst wel, dat zy in dit opzigt geenszins verachtelyk waren. Zyne overwinningen konden gemeenlyk by die van Pyrrhus op de Romeinen vergeleeken worden. De gelegenheid des Lands was daaromtrent ook zeer gunstig, vermits het doorsteecken der dyken altoos in den uitersten nood eene toevlugt verschafte, waarvan men zich echter, mis-

schien

schien uit verkeerde zuinigheid, zelden by tyds heeft willen bedienen. Voorts hebben onze Nederlanders in korten tyd al 't geen hun ontbrak, om ook een aanvallenden kryg te voeren, van de Spanjaarden geleerd; doch hunne meerdere bekwaamheid ter zee verduistert deezen roem, die ook, wegens de vermenging met veele vreemde troepen, te lande nooit zo zuiver kan beschouwd worden. Ik zal my hier met geen dieper onderzoek van de deugden en gebreken des Landaards ophouden. Tot meerdere klaarheid voor het volgende dient men aan te merken, dat wy tot noch niet dan stukswyze veele onderscheidene Provincien beschouwd hebben, maar voortaan byzonderlyk van de zeven Provincien, als van één Land, moeten spreekken. De mengeling van derzelver eigenaardige kenmerken zal dan tot een enkel geheel te zamen smelten, byna gelyk de Natuurkundigen ons leeren, dat uit de vereeniging van veele hoofdkleuren eene enkele, die de helderste van allen is, gebooren wordt.

Willen wy in die en diergelyke bespiegelingen de vereischte juistheid betrachten, zo moet het ons niet verveelen, door den draad van onze Geschiedenissen noch al verder voortgeleid te worden. Hoewel wy met het naspooren der beginzelen van ons Gemeenebest den moeilyksten arbeid schynen volbragt te hebben, echter zyn wy noch verre van ons voorgesteld einde; dewyl het noodig is de verdere oorzaaken van onze opkomst insgelyks te kennen,

eer wy iets aangaande de waare gesteltenis, den bloei, en de belangen van het Vaderland, 't zy door redenkaveling, 't zy door verdere ervaarenis, kunnen vaststellen. Het eerste en voornaamste tydperk van den Spaanschen oorlog loopt ten einde met het twaalf-jaurig Bestand, en ons onderzoek moet zich ten minsten tot zo verre volgens de orde der gebeurde zaaken uitstrekken. By dit Bestand zyn de Staaten der vereenigde Nederlanden, overal buiten Spanje, voor eene vrye en onafhangklyke Mogendheid erkend geworden. De Spanjaarden hebben eerst by het sluiten van den Munsterschen Vrede hunne stem daar toe gegeven; doch de handelingen van het Bestand bewyzen klaar, dat zy toen reeds in hun gemoed van eene waarheid overtuigd waren, welke zy slechts door dubbelzinnigheid van woorden poogden te bewimpelen. Wy kunnen dan met reden beweeren, dat alles wat tot de opkomst van ons Gemenebest betrekkelijk is, binnen dat tydperk beslooten wordt. Verscheide gewigtige gebeurtenissen deelen het af, en leiden ons als by trappen tot de kennis van het geheel. De eerste, die ons by uitneemendheid moet bezig houden, is de Unie van Utrecht, om dat zy het gansche staatsgebouw, in platten grond, met ruwe maar meesterlyke trekken ontworpen heeft. Doch om van dit stuk eenigzins te oordeelen, zyn wy ook verpligt het oog te slaan op veele voorafgaande handelingen en schikkingen, waardoor het is voorbereid. Eene
dier-

diergelyke noodzaaklykheid stelt ons meermaalen in 't gevaar van eene uitvoerigheid, welke ligtelyk de paalen van dit bestek zou kunnen overschryden. 't Valt zwaar, zich in zulk een uirgestrekt onderwerp behoorlyk te bepaalen, aan het groot oogmerk te voldoen, en nergens misbruik te maaken van het geduld des Leezers.

Alva had Bergen in Henegouwen herwonnen, en Oranje, die vergeefs met een leger in 't veld gekomen was, om die stad te ontzetten, moest zyn volk afdanken, dewyl hy 't niet betaalen kon. Deeze gesteltenis van zaaken bragt hem in groote verlegenheid: zonder geld was het onmogelyk eenen zeeghaftigen vyand te stuiten; en schoon het hem niet ontbrak aan Vrienden, die 'er genoegzaam van voorzien waren, om hem te ondersteunen, ja die zich ook daartoe verplicht hadden; hy vondze doorgaans zo traag in 't volbrengen, als zy vuurig in 't belooven geweest waren. Men zou zich schier verbeelden, dat veele menschen ligter bewoogen worden om hun leven, dan om hunne schatten in gevaar te stellen; 't welk ook, hoe ongerymd het zy, eenigzins natuurlyk schynt, als men overweegt, dat het eerste zeer schieelyk door een hartstogtelyk besluit kan veroorzaakt worden, terwyl men tot het laatste niet dan na ryp beraad overgaat. Doch van onze Hollanders, niet gewoon geld te beleggen, dan op hoop van aanzienlyke voordeelen, is het noch veel minder te verwonderen, dat zy niet ge-

negen waren hunne middelen op zulk eene onzekere kans in de waagschaal te stellen. Het vertrouwen op 's Prinsen beleid was niet diep genoeg geworteld: men wist reeds dat hy een groot man was; men wist noch niet dat hy grooter was dan alle zyne vyanden te zamen. Deeze zwaarigheid wierd kort daarna, toen hy zich in persoon naar Holland begaf, eenigzins, doch op eene gevaarlyke wyze, verminderd, door het invoeren van zwaare lasten, van Verlof- en Geleigelden, en meer diergelyke schikkingen, die geenszins dienden om de gunst van het Volk te winnen. Maar het grootste kwaad, dat uit dit onvermogen van den Prins volgde, was, dat zyne achtbaarheid, dewyl hy zich dagelyks tot de uiterste gemeenzaamheid vernederen moest, iets van haaren invloed verloor. Zyne getrouwste medestanders hielden de gehoorzaamheid, welke zy aan hem verschuldigd waren, niet meer in het oog. Zy wilden als vrywilligen aangemerkt worden, en aan wetten of krygstucht op het naauwste niet verbonden zyn. Hieruit sprooten veele ongeregeldheden, waarvan de verfoeilykste was het schendig mishandelen van zo veel Monniken en Priesters, als in hunne handen vielen. Lumei en Sonoï maakten zich door zulke wreedheden al den roem hunner heldendaaden onwaardig. Men wist zich eindelyk van den eersten te ontslaan; maar de laatste heeft vervolgens, door de uitgezochteste trekken van onmenschlykheid tegen de Roomschegezinden, zich even haate-

relyk gemaakt, als Alva, met Vargas gesterkt, door de Inquisitie geworden was. Deeze ongelukkigen, door beide partyen even fel gefolterd, en te zwak om op zichzelven eene party te maaken, bevonden zich in den elendigsten staat dien wy ons verbeelden kunnen. Oranje, van alle vervolging uit den aard afkeerig, wraakte het spoorloos gedrag der zynen zo veel te meer, om dat het ook in alles tegen zyne inzigten aanliep. Had men de Roomschen door zachtheid op de Staatsche zyde getrokken, terwyl de Spanjaarden in 't woeden niets verschoonden, men had vooreerst een sterken steun gewonnen, en daarenboven de belangen der goede zaak by vreemden en gebuuren veel aanneemelyker gemaakt. Hy moest evenwel het tegendeel gehengen. De haat tegen het Roomsche Geloof was eene drijfveer, zonder welke zyn eigen Volk niet kon in beweging gebragt worden. Dit had men eerst uit den beeldenstorm, en naderhand uit alle volgende beroerten, klaar genoeg bespeurd. *Liever Turksch dan Pausch*, was omtrent dien tyd het opschrift, dat de Zeeuwsche matroozen, die tot het ontzet van Leiden te sloop gingen, op hunne hoeden voerden. Zou men zulk een volk belet hebben, by gelegenheid van eene verovering, Kerken en Kloosters te plonderen, en de Monniken voor tydverdrijf op te hangen?

By deeze en diergelyke zwaarigheden kwam noch eene andere, die allergewigtigst was, om dat zy onmiddellyk de zo noodzaakelyke Eendragt
aan

aan de hartader schein te raaken. Te weeten, de betrekking tusfchen den Prins en de Staaten kon niet juist bepaald worden, 't geen echter voor alles noodzaakelyk schein. Als Stadhouder des Konings was hy te vooren met Graaflyk gezag bekleed geweest. Hy streed nog op 's Konings naam tegen Alva om de vryheid, en voerde dus voor zo verre hetzelfde bewind. Maar dit was slechts een glimp van Staatkunde, geen wezenlyk gevoelen. Elk was dan naaryverig op gezag, en de Hollandsche Steden, die zo veel om de Vryheid hadden doorgestaan, wilden 'er ook de gewigtigste voordeelen van genieten. Deeze begeerte was misfchien niet zo zeer onbillyk, als ontydig wegens de zwakheid van den nieuwen Staat, die door zulke stribbelingen in het uiterfte gevaar gebragt wierd. De oude tweespalt tusfchen de Edelen en Steden begon te herleeven, en de Prins, die door veele omftandigheden genoodzaakt wierd, zyn gezag verder dan zyne rechten liepen uit te ftrekken, schein zomtyds den Adel wat sterk op zyne zyde te trekken, 't welk achterdocht en ongenoegen baarde. Men had by de eerste Vergadering te Dordrecht in het jaar 1572 gehouden, zo naauw niet gezien; maar vervolgens wierd 'er geene gelegenheid verzuimd, om 's Lands Regeering tot een nieuwen en vasten vorm te brengen, 't welk niet zonder veele onaangenaame redenwifelingen betracht wierd. 't Was alleen de hooge
nood,

nood, die hen voor verdere verwyderingen bewaarde; tot dat eindelyk by de Vereeniging tusſchen Holland en Zeeland, in het jaar 1576 geflooten, het bedoelde wit ſcheen getroffen te zyn. Men overweege deeze zwaarigheden, die, elk voor zich, een gemeen verſtand zouden afgelypnygd hebben: welk eene wysheid wierd 'er niet vereiſcht, om ze alle te overwinnen, in 't midden van zo veel andere bekommelingen, aan den hachlykſten oorlog, die immer gevoerd is, onafſcheidelyk verknocht.

De Hertog van Alva, die ondertuſſchen tot den hals toe in gelyke zorgen ſtak, en, tot overmaat van verdriet, wel voorzag dat hy zelf, zodra men zyne verlegenheid ontdekte, de ſchuld daarvan zou moeten draagen, begreep dat het tyd was, naar een veilig open om te zien. Hy geliet zich ten dien einde, als of nu in tegendeel al zyn werk verricht geweest waare; en verſcheidene omſtandigheden begunſtigden dit voorwendzel. Bergen in Henegouwen herwonnen, en eenige andere Steden, ja geheele Provincien, hierdoor op nieuw onder 't juk gebragt, zelfs Haarlem na een hardnekkige verdediging ingenomen, ſcheenen duidelyk te toonen, dat al het overige te gemaklyk zwichten zou, om zyne aandacht waardig te zyn. Zyne triomfeerende benden verſpreidden overal den ſchrik, en zyne onmagt om ze te betaalen was maar by weinigen bekend. 't Heffen van den tienden penning, dat hem miſlukt was, ſcheen een
werk

werk te zyn, dat men nu voor zynen Opvolger, tot een goed begin, mogt overlaten. Vooraf had hy reeds, door het oprichten van een metaalen standbeeld te Antwerpen, die verwaande gevoelens uitgedrukt; en zyne laatste daaden, die noch de roemruchtigste waren, billykten immers dat gedrag. Hy verzocht derhalven zyn ontslag van den Koning, die, aan den anderen kant, de verkeerdheid van geweldige maatregelen ondervonden hebbende, wel genegen was voortaan wat listiger op zyne luimen te leggen, en hem daarom dit verzoek niet ongaarne toestond. Alva vertrok dan, en Don Louis de Requezens, die veel bezadigder van zinnen was, volgde hem op in de Landvoogdy.

Overeenkomstig met 's Konings inzigten, maakte Requezens terstond een begin met voorstellen van verzoening, en looze vredehandelingen, waardoor hy den yver der Staatsche partye dacht te doen verflaauwen, en ten minsten alle weifelaars aan zyn snoer te krygen. Hy oeffende deeze kunstenaaryen schrander genoeg, om den tyd te reken, zonder dat men iets besloot; waardoor de wankelende staat der nieuwe Regeering van Holland geduurig in dezelfde onzekerheid bleef. Men begreep het klaar: maar op welk een grond zou men zich immer van 's Konings wreedheid beklagen, indien men weigerde aan zyne gunstryke beloften het oor te leenen? Te Breda, daar wederzydsche Gemagtigden, naar den uiterlyken schyn

met

met grooten ernst, byeen kwamen, liep de Vredehandeling vruchteloos af, om dat Holland en Zeeland op het stuk van den Godsdienst, eene vryheid begeerden, welke Filips hun, volgens zyn *gewisfe*, niet vergunnen kon. Dit was met oordeel uitgedacht, om de overige Provincien, die minder belang stelden in den hervormden Godsdienst, van deeze beide te vervreemden, en eerlang door nieuwe handelingen volkomen Spaanschgezind te maaken.

Inmiddels wierden de krygsbedryven niet verzuimd, en de meeste vielen aan de Spaansche zyde gelukkig uit. Alleenlyk verlooren zy Middelburg, dat Mondragon met alle zyne dapperheid niet behouden kon. Maar de Nasfauschen wierden door ramp op ramp byna tot wanhoop gebragt. Graaf Lodewyk sneuvelde op de Mookerheide, met eene aanzienlyke krygsmagt; Leiden, door Baldez belegerd en uitgehongerd, wierd wel op eene wonderdaadige wyze verlost, maar de schade, door 't verdrinken van al het omgelegen land veroorzaakt, was onnoemelyk; de Spanjaarden ondernamen door het water, dat men onwaadbaar geoordeeld had, eenen togt naar Duiveland en Schouwen, die boven hunne eigene verwagting slaagde. Hierop volgde straks het beleg van Zierikzee: en aan deeze Stad hing nu alle gemeenschap tuschen Holland en 't eiland Walcheren. Wat raad, wat uitkomst in dien prangenden nood? Hulp van vreemde Mo-
gend-

gindheden schein de eenige troost, die noch overig was: doch hieromtrent viel geene andere keuze te doen, dan tusschen Vrankryk en Engeland. De verfoeilijke Moord van Parys was noch diep in 't versch geheugen gedrukt, en de belangzieke Staatkunde van Elizabeth stond in andere opzigten niet minder te vreezen. Evenwel wierd 'er een spoedig besluit vereischt. Men vaardigde dan eerst een Gezantschap naar Engeland af, met de voordeligste aanbiedingen, die de Koningin verwachten kon. Maar vergeefs: zy vreesde Filips te veel, en gaf den Gezanten alleenlyk troostelyke woorden, om te beletten dat men zich in de armen van Vrankryk wierp. Dit wierd niettemin ook beproefd, maar even vruchteloos.

Oranje, zegt men, heeft omtrent deezen tyd het schriklyk voorstel gedaan, van alle dyken en dammen te doorsteeken, alle Molens te verbranden, en 't gansche Land onbewoonbaar te maaken; waarna men met Vrouwen, Kinderen, en alle tilbaare have, zich te sloop begeeven mogt, om ergens onder de zon een gelukkiger gewest te zoeken. De wanhoop van een groot Man heeft iets, dat gemeene zielen op de enkele verbeelding duizelig maakt. Maar is het inderdaad waarschynlyk, dat die moedige Held geene andere gevoelens in het diepste van den boezem gekoesterd heeft? Hy, die alles doorgrondde wat van menschelyken handel afhing, heeft misschien om byzondere redenen

nen dien indruk op de harten zyner vrienden willen maaken. Zyn geheim lag altoos zo diep begraven, dat men hem daarom met recht *den Zwyster* genoemd heeft. De kunst, welke hy bezat, om zich meester te maaken van het menschelyk hart, werkt door een doolhof van duistere paden, en is niet na te spooren, dan alleenlyk van die weinige stervelingen, welke gebooren zyn om ze te oeffenen. Indien 't echter geene al te groote vermetelheid is, by gissing zulks te beproeven, zou men mogen denken, dat de Prins in die gevaarlyke omstandigheden meest beducht geweest is, voor den invloed der glimpige handelingen van Requezens. Nooit kon hy zynen afkeer van de Spaansche Regeering, en het mistrouwen op hunne valsche toegeevendheid, krachtiger uitdrukken; en nooit was dit noodzaakelyker, naardien de Spanjaarden zich thans op den weg begeeven hadden, die, zo zy wys genoeg waren om slechts eenige stappen verder te gaan, hen regelrecht geleiden zou daar zy wilden zyn. Hiertegen moesten de zwakke gemoederen, als door een donderslag, gewaarschuwd worden, om niet in de strikken van een bedrieglyk verdrag te vallen; maar tevens moest men ze noopen, om, in weérwil van de oermagt der vyanden, alles op te zetten ter behoudenisfe van het lieve Vaderland. Wat reden of vermaaning kon daartoe bekwaamer zyn, dan het yslyk denkbeeld van zulk een bloeiend Gewest, wanneer men deszelfs

verdediging te laat zou behartigd hebben, in dien jammerlyken schyn voor eeuwig vaarwel te zeggen, onbewust waar men eene schuilplaats vinden zou, om Vrouw en kinderen voor jammerlyker lot te behoeden? Door welke middelen die wyze Vorst zich verder dacht in staat te stellen, is duister voor ons, hoewel daaruit niet volgt dat 'er geene meer overig waren. Maar de Hemel gaf eene onverwachte uitkomst. Requezens stierf ter goeder uure: eene heete koorts sleepte hem zo schielyk weg, dat hy, volgens zyn voorneemen, geenen Opvolger kon benoemen. Van dat oogenblik liepen de Spaansche zaaken te rugge, en vervielen eerlang tot zulk eene verwarring en wanorde, dat niet alleen de Hollanders, maar ook Braband, Vlaanderen, en de Walsche Provinciën, nieuwen moed greepen, om hunne rechten rustig voor te staan.

De Raad van Staate stelde zich straks, in plaats van den Landvoogd, aan 't roer van Regeering; maar viel te zwak om het te dwingen. Zierikzee, dat noch belegerd wierd, was naauwlyks overgegaan, of de naderende omwenteling kondigde zich aan, door haare echtste voortekenen. De Spaansche soldaaten, die het eiland Schouwen bemagtigd hadden, sederd langen tyd niet betaald, eischten geld, en wierpen, dewyl men 't hun niet geeven kon, den breidel in den nek. Toen zag men eerst klaar de kwaade gevolgen van Alvaas bestier, wiens knevelaaryen 's Lands kas, in plaats van ze te ver-

ryken, tot armoede gebragt, en dus de Regeering ontzenuwd hadden. Het muitend krygsvolk zocht zyne betaaling in 't plonderen en brandfchatten van al wat weerloos was. Brabant, Vlaanderen, en Henegouwen, wierden omgewroet door hunnen toomellozen moedwil; en bragt men hier of daar eenige benden tegen hen op de been, 't strekte niet dan om de overige Spanjaarden insgelijks gaande te maaken, uit vreeze dat dit wanbedryf aan den ganschen Landaard mogt gewroken worden. Oubeschryfelyk is de verwarring, welke hieruit rees, tuschen den Raad van Staate, de byzondere en algemeene Staaten, en de Krygs-oversten, aan deeze of geene streng verbonden. De Raad van Staate wierd binnen Brusfel, als Spaanschgezind, in hechtenis genomen; maar Hieronymus Roda, een van deszelfs leden, op dien tyd te Antwerpen zynde, nam deeze gelegenheid waar, om zich het opperbewind aan te maatigen. De muiters hadden Maastricht deerlyk geplonderd. Roda lokte ze ook naar Antwerpen, daar zy, met de bezetting van het slot vereenigd, een bloedbad aarechttten, 't welk meer dan vyfduizend menschen het leven kostte, terwyl de opgaande vlam van vyfhonderd huizen hun in 't naaste van den nacht den weg wees, om dat pronkjuweel der steden 't onderst boven te keeren. 't Geheugen van dien gruwel, met recht *de Spaansche Furie* genoemd, kan nimmer uitgewischt worden; en

nochthans verhaalt men, dat Roda dit, als een treffelyk meesterstuk van zyne hand, den Koning overbrieftede.

Op 't gerucht van zulk eene verwoesting, span- den alle de aangrenzende Gewesten te zamen, om zich door geweld van die gedochten te ontslaan. Holland en Zeeland hadden, zodra hun door deeze veranderingen eenige ruimte te beurt gevallen was, hunne onderlinge verbindtenis, waaraan men lang gewerkt had, voltrokken, en aan Oranje de hoo- ge Overheid geduurende den kryg opgedraagen. Nu slooten zy met de Roomschegezinde Staaten de Gentsche Bevrediging, welke 't verdryven der Spaansche soldaaten, het dempen van alle vervol- ging om Geloofszaaken, en 't herstellen der wet- ten en voorrechten van ieder Landschap, kortom de algemeene rust, bedoelde. Oranje had door zyne uitgestrekte verstandhoudingen de zaaken dus verre gebragt; en 't stond geschapen, dat hy wel- haast, door zyn gemaatigd bestier, in de overige Provincien, vooral in Braband, weinig minder ge- zag dan in Holland en Zeeland voeren zou. Maar terwyl dat gebeurde, was Don Jan van Oostenryk, 's Konings natuurlyke Broeder, tot Landvoogd be- noemd, en reeds met dien last in Luxemburg ge- koomen, van waar hy door brieven de algemeene Staaten van zyne aanstelling verwittigde. Holland en Zeeland weezen hem af, maar konden niet be- letten, dat de overige Provincien met hem handel- den.

den. Zy verpligten zich, hem in de Landvoogdy te erkennen, indien hy de voorwaarden der Gentsche Bevrediging bezwoer. 't Vertrek der Spanjaarden was het punt, daar zy 't meest op drongen, en daar hy de grootste zwaarigheid van maakte; doch men was het ook niet eens hoe de reis, indien zy vertrokken, geschieden moest; naamelyk te water of te lande? Don Jan was voor de zee-reize; en hoewel de Staaten alle zyne inzigten op dit stuk niet begreepen, zy noodzaakten hem echter een voorstel, dat zo ongerymd gevonden wierd, te laten vaaren. Men trof dan het Verdrag, 't welk men *het eeuwige Gebod* noemde, als of met het vertrek der Spanjaarden, dat 'er onmiddelyk op volgde, alle grond tot mistrouwen weggenomen ware. Maar Oranje zag het stuk veel dieper in, en bragt hierom te wege, dat men in Holland en Zeeland, alle uitnoodigingen om insgelyks in dat verbond te treden, rustig affloeg. 't Is waar, dat de redenen welke zy bybragten, om hiervan verschoond te zyn, niet van het uiterste gewigt waren; maar hunne heimelyke zwaarigheden, waarvan het toen noch niet mogelyk was rekenschap te geeven, wierden eerlang door het gedrag des nieuwen Landvoogds gebillykt.

Deeze Vorstelyke Persoonadje was gebooren om zich het hoofd te breeken met vcele groote aanslagen, die allen in rook verdweenen zyn. Eenige jaaren vroeger, op de Turken, in een zeeslag

by Lepanto, eene heerlyke overwinning behaald hebbende, had hy zyne begeerte tot het Koningkryk Tunis uitgestrekt. Herwaard gezonden, om dat men zich mischien in Spanje van hem begon te mistrouwen, verbeeldde hy zich dat niets gemaklyker zou zyn, dan deeze Landen onder 't juk te brengen, en met derzelyer magt gansch Engeland te overheeren. En toen hy echter gedwongen wierd, zyne Spanjaarden van hier te doen verrekken, wilde hy, dat zulks ter zee geschieden zou, op dat men Engeland in 't voorbygaan mogt inslokken. Oranje, die dit voorneemen uit onderschepte brieven ontdekt had, gaf 'er Elizabeth kennis van, en behaalde geen kleinen dank by haar met deeze waarschuwing. Maar Don Jan, geduurig door denzelfden tuimelgeest gedreeven, hield zich verzekerd, dat hem ten minsten in de Nederlanden niets meer stond te vreezen noch te ontzien. Hy maakte zich door bedrog meester van het Kasteel te Namen, en van Charlemour; en ontbood een nieuw leger uit Spanje, om 'er de Staaten mede te beoorloogen. Te Namen zynen aanslag uitgevoerd hebbende, verklaarde hy, dat dit de eerste dag zyner Landvoogdye was: maar alle zyne begunstigers mispreezen 't stuk; en Brabant nam kort daarna het kloek besluit, om den Prins van Oranje tot Ruwaard te verheffen.

Eene zo aanzienlyke vordering bleef niet onbenyd. Veele Grooten, waaronder de Hertog van Aar-

Aarschot, Stadhouder van Vlaanderen, de Markgraaf van Havrech, en zelfs de jonge Graaf van *Egmond* geteld wierden, verbeeldden zich, dat het toeneemend aanzien van Oranje welhaast tot hunne vernedering strekken zou. Zy vreesden dat hem dan de algemeene Landvoogdy ligtelyk kon opgedraagen worden, en vereenigden zich, om hem by tyds den weg daartoe af te snyden. Mer dat inzicht dreeven zy onvoorziens eene andere verkiezing door, ten voordeele van den Aartshertog Matthias, des Keizers Broeder, maar jong en onervaren, daarenboven volgzaam van aard, en hierdoor zeer wel geschikt om zich afhankelijk te maaken van heerschzuchtige hovelingen, gelyk zy waren. Zy bereikten echter in de gevolgen hun oogmerk niet. Integendeel bleek het, dat zy den schranderer Prins geen grooter dienst hadden kunnen doen, dewyl hy terstond tot 's Aartshertogs Stedehouder werd aangesteld, en sederd, op den naam van Matthias, alles zo meesterlyk wist te beffieren, dat het Volk deezen Vorst in de wandeling *den Griffier des Prinszen* noemde.

Maar Don Jan, door de algemeene Staaten openlyk voor vyand verklaard, zwol van spyt en wraakzucht: ook ontbraken hem de middelen om zich te wreeken niet. Uit Spanje werd eene aanzienlyke legermagt herwaard geleid door den dapperen Alexander Farneze, wiens aannadering den schrik aan alle zyden verspreidde. De Staaten had-

den ook een leger; maar 't was noch in ervaarenis, noch in krygstucht, noch in bekwaamheid van bevelhebberen, by 't Spaansche te vergelyken. Men raakte handgemeen by Gemblours, daar Don Jan eene volkomene overwinning behaalde. Wie zou gelooven, zo een Schryver van minder gezag, dan Reyd, het verhaalde, dat de voornaamste legerhoofden voor het aangaan van deezen slag naar Brusfel gereeden waren, om eene Bruiloft by te wonen? Zulk een blyk van onachtzaamheid geeft ons geene reden, om voor het overige zeer gunstig van hunne bekwaamheden te denken. Trouwens het was, zegt men, onder de Nederlandsche Grooten van dien tyd eene gemeene zwakheid, zich in diergelyke vermaak den ruimen teugel te vieren.

Inmiddels volgde na deeze nederlaag het verlies van zo veele plaatsen, dat het Hofgezin, zich te Brusfel niet meer veilig achtende, naar Antwerpen week. 't Gaf groote bekommering, dat de verbindtenis der aangevochtene Gewesten met Holland en Zeeland, wegens het verschil van Godsdienst, op geenen vasten grond steunde. In Holland wierden de Roomschegezinden geduurig door de woestheid van het gemeen beleedigd, waarvan men op dienzelfden tyd aan Amsterdam en Haarlem doorslaande blyken zag. Deeze twee Steden waren noch lang, benevens eenige andere van minder aanzien, Spaanschgezind gebleeven; en by de Gentsche Bevrediging had men vastgesteld, dat

zy,

zy, in dat Verbond willende treden, op het stuk van den Godsdienst voldoening van den Prins zouden mogen bedingen. Schoon nu de voorwaarden der Gentsche Bevrediging, sedert het eeuwig Gebod van Don Jan, haaren klem verlooren hadden, echter gingen deeze Steden niet zonder zulk eene voldoening over in de belangen van den Prins. Haarlem had de *wrye*, en Amsterdam zelfs de *eenige* oeffening van den Roomschen Godsdienst bedongen. Haarlem was een jaar vroeger, maar Amsterdam byna op denzelfden tyd, dat de slag by Gembloers voorviel, tot dien stap gekomen. Maar het onderhouden der voorwaarden duurde daar slechts vier of vyf maanden. De Onroomschen wapenden zich heimelyk, en dreeven zo wel de Regeering als de Geestelykheid smaadelyk uit; welk voorbeeld straks te Haarlem met het vermeesteren der groote Kerk, en 't vermoorden van eenen Priester, gevolgd wierd. Men voorzag dat deeze bitterheid der Onroomschen, wanneer zy het zelfde ondernamen in de Vlaamsche en Brabandsche steden, alwaar reeds een groot getal aan 't woelen geraakt was, het gansche Land in 't uiterste gevaar zou brengen. Om dan, zo veel mogelyk was, de reeds gemaakte breuk te heelen, en verdere beroerten te voorkomen, sloeg men op den naam van Aartshertog Matthias eene Geloofs-vrede voor, waarby men, door alle de Nederlandsche Staaten, vryheid van Godsdienst dacht te ver-

leenen, onder geene andere bepaalingen, dan de gemeene rust onmiddellyk schein te vereischen. Eenige afgelegene Provinciën keurden deeze Ge-loofsvrede goed; doch het Sticht, hoewel het ook reeds voldoening van den Prins had genomen, was door den invloed der Roomsche Geestelykheid anders gezind, en Gelderland moest 'er toe gedwon-gen worden. Maar 't geen hieruit in Vlaanderen gebooren wierd, verdient bovenal gemeld te wor-den.

Te Gent had men al federd eenigen tyd ontfui-mige beweegingen gezien. Oranje had daar Vrien-den, die door een al te driftig gedrag hunne trouwste diensten onaangenaam maakten. Ryhove en Imbize hadden in een oproer, ten dien einde door hen verwekt, den Hertog van Aarschot, Stadhouder van Vlaanderen, benevens verscheidene andere Heeren, allen tegenpartyders van den Prins, gevangen gezet. Maar toen hy zulks openlyk af-keurde, en zelfs het ontslag des Hertogs te wege bragt, stonden zy verlegen en benard. De overige Heeren bleeven nochthans in hechtenis, en twee van dezelve naderhand, in de verdere verbys-tering der beroerten, noch opgehangen. Te wec-ten, deeze Gentsche yveraars, zich van den Prins verlaaten ziende, en beducht voor de billyke wraak der beleedigde partye, zochten hunne veiligheid op den weg van verwarring, en maakten zich sterk om eene streng op zichzelf te houden. Zodra dan
het

het ontwerp der Geloofsvrede te voorschyn kwam, 't welk niet zonder reden aan 's Prinzen beleid toegeschreeven wierd, maalden zy zyne verdraagzaamheid met de haatelykste verwen af, gebruikten den Predikant Dathenus, om hem op den Predikstoel voor een ongodist te schelden, en bragten de stad in rep en roer, om den Roomschen Godsdienst alle mogelyke afbreuk te doen. Zy bepaalden zich niet tot Gent, maar bezochten ook de nabuurige steden, als Ypere, Brugge, Oudenaarden, Dendermonde, met plondering van Kerken en Kloosters, en allerlei moedwil. Hieruit sproot een nieuwe oorlog tusfchen de Gentenaars, en eenige Walsche regementen, die, om den voortgang van dat woest gedruisch te stuiten, zich tegen hen te weer stelden, onder den naam van *Malkontenten*.

Omtrent deezen tyd stierf Don Jan: en dit was een groot ongeluk voor de Staatschen, om dat de Prins van Parma, in krygsbeleid hem ten minsten wel gelyk, in staatkunde verre zyn meester, hem opvolgde. Doch geduurende het beloop van deeze zaaken had Oranje den tyd ook waargenomen. Zomtyds lachende gezeid hebbende, *dat het der Bruid, welke hy in zyne magt had, aan geene vryers ontbrak*, wist hy zich thans behendig van hunne jaloersheid te bedienen. Duitschland, Vrankryk, en Engeland, moesten om stryd in de Nederlandsche belangen overgehaald worden; de twee
laat-

laatste Ryken, bovenal, moesten om hulp aangezocht worden, zonder dat de verpligting zich tot afhankelijkheid uitstreckte. Men vleide dan den Keizer, op den Ryksdag te Worms, door den welspreekenden mond van Aldegonde; men riep den Hertog van Anjou, die zich kwanfuis uit mededoogen daartoe aangeboden had, uit Vrankryk, om *Beschermer der Nederlandsche Vryheid* te zyn; en men verwierf van Koningin Elizabeth, die dit ongaarne zag, dat zy de Duitsche troepen, waarmede Hertog Jan Kazimir herwaard kwam, betaalde; niet uit groote gunst, maar op dat 'er iets mogt overblyven, waardoor de Franschen en de Nederlanders verhinderd wierden eene al te naauwe verbindtenis aan te gaan.

Nooit slaagde eenige handeling beter. Anjou en Kazimir beschermden het Land tegen Don Jan; en vertrokken na zyne dood, om dat zy elkanderen, wegens onderling mistrouwen, niet verdroegen: waarna onze Nederlanders, ondertusfchen tyd gewonnen hebbende om het groote werk hunner Vereeniging te bereiden, zich tot de voltooiing van hetzelfde begaven. Zy lieten de Gentenaars en de Waalen aan hunne onderlinge verdeeldheden over, en leiden te Utrecht de grondslagen van het gelukkigste Gemeenebest, dat immer buiten de Wysgeerige bespiegelingen van Plato, of Morus, bestaan heeft. Het behelsde allereerst vyf Provinciën, waarby Vriesland noch in hetzelfde jaar gevoegd

voegd wierd, en Overysfel in het volgende. Doch by deeze algemeene opgaaf moet men aanmerken, dat zy ten aanzien van Groningen niet juist is uitgedrukt. Deeze Provincie was sederd eenigen tyd door hevige geschillen, tusfchen de Stad en de Ommelanden, ontrust geweest. Dewyl dan de Ommelanders terftond gereed waren om te tekenen, strekte dit eene reden van weigering voor de Stad. Veellicht is zy ook door den Graaf van Rennenberg, haaren Stadhouder, die toen reeds heimelyke oogmerken had, daarvan afgemaand. Zyn openbaare afval, in het volgend jaar, is oorzaak geweest dat de Stad Groningen eerst vyftien jaaren laater in dit Verbond heeft kunnen treden. Middelburg had insgelyks eenige zwaarigheden geopperd, wegens byzondere geschillen met Vlisfingen en Veere, doch deeze wierden uit den weg geruimd. Op dusdanige uitzonderingen na, kunnen wy den aanvang van onze Nederlandsche Republiek tot het jaar 1579 brengen: waaromtrent in den eerften opslag niets merkwaardiger fchynt, dan dat Oranje, die 't gantsche werk zynen vorm gegeven had, zich evenwel geliet, als of het in alles buiten hem beschikt waare. Hy had zich alleenlyk van zynen Broeder, Graaf Jan van Nasfau, bediend, gelyk wy te vooren gezien hebben dat hy door Graaf Lodewyk het Verbond der Edelen uitwerkte. Zo groot was de omzigtigheid van deezen Vorst, om niemands eer of achting te kwetsen.

fen. Want kort te vooren tot Stadhouder van Brabant verheven zynde, vond hy zich verpligt de Brabanders, die meest Roomschegezind waren, te ontzien: doch 't gewigtigst was, dat hy den Aartshertog Matthias, als deszelfs algemeene Stedehouder, niet openlyk wilde voor het hoofd stooten. Men had het om veele redenen ondienstig geoordeeld, den Aartshertog tot de geheimen der raadpleeging op de Unie toe te laaten; en dit was te wel bekend om verbloemd te worden. Inzonderheid was men hiervan afkeerig geweest, naardien men, zelfs van de Onroomsche zyde, zich niet overal aan de gemaatigdheid van zyne Geloofs-vrede dacht te houden. Nu zou het den jongen Landvoogd, reeds min of meer verongelykt door het sluiten van zulk een verbond buiten zynen raad en overleg, zeer hard gevallen hebben, zynen voornaamsten Dienaar in den eersten opslag onder de tekenaars van hetzelfde geteld te zien. Veel minder schein 't hem te zullen kosten, dat hy, als de zaaken afgedaan waaren, den Prins, na een naauwkeurig onderzoek, zyne toestemming vergunde, om 'er deel in te mogen neemen. Dit gebeurde kort daarna tot beider voldoening, wanneer de een den ander in dat onderzoek, als met een onzydig oordeel, ondersteund en bestierd had. De Prins verwierf toen ligtelyk de begeerde vryheid, en gebruikte ze, zonder de eer zyns Meesters in 't minste deel verkort te hebben.

Indien men op het groot belang deezer zaaken let, schynt het natuurlyk genoeg, dat zy niet dan stap voor stap, en door veele omwegen, zo verrekonden voortgezet worden. De voorafgaande verbindtenis tuschen Holland en Zeeland had reeds groote moeite gekost, en was evenwel op verre na zo vast niet geklonken geweest. Een teder punt was 'er, waarvan men door dagelyksche ondervinding de noodzaaklykheid meer en meer begreep. Alle hoop op verzoening met Spanje moest glad afgesneeden worden, en hiertoe wierd een beslissend middel vereischt, dat echter by onzydigen niet haatelyk moest kunnen schynen. De onmogelykheid van dit te doen by de Gentsche Bevrediging, wegens den invloed der Roomschegezinde Staaten, die 'er in deelden, had die verbindtenis, door het *eeuwig Gebod* van Don Jan, terstond krachteloos gemaakt. Thans scheen het mogelyk te zyn door 't stremmen der Roomsche Godsdienstoeffening, 't welk, in Holland en Zeeland vastgesteld zynde, in de overige Provincien, waarmede men handelde, juist geene groote zwaarigheden zou onderhevig geweest zyn. Maar dit was te raauw, om den Prins van Oranje te smaaken, behalven dat het ook met zyne verdere inzigren streed. Dus vond men zich verpligt eenen middelweg in te slaan, die niettemin zodaanig waare, dat hy by den Koning alleen voor eene uiterste afwyking zou gehouden worden. Nu had de Geloofsvrede van Aarts-her-

hertog Matthias het pad gebaad, dat op zulk eenen weg uitliep, dewyl verdraagzaamheid by den Koning, en by niemand anders, voor een hoogen trap van kettery te boek stond. Men bevestigde deeze Ge-loofsvrede dan voor de Provinciën daar zy aange-nomen was, en men hieldze voor het onderpand van derzelve trouw; zo veel te geruster, om dat uit het beloop der voorgaande gebeurtenissen ligtelyk af te neemen was, welk eene afbreuk de Roomsche Godsdienst daardoor lyden zou. Doch Holland en Zeeland, hiermede noch niet verge-noegd, en op dit stuk eensgezind, ontweeken de noodzaakelykheid van hunne gevoelens te verklaa-ren, blootelyk de vryheid behoudende om ten dee-zen opzigte naar hun welgevallen te handelen. Dit was staatkunde zonder bedrog: en men hoopte dus met reden dat deeze Unie, veel beter dan de Gent-sche Bevrediging, het wit zou getroffen hebben. Zelfs wierden zommigen noch gestreeld door het aanmoedigend inzicht van vroeg of laat eenige Roomschegezinde Provinciën tot dit Verbond over-te haalen, zonder te vreezen dat hieruit, gelyk te vooren, nieuwe verwyderingen mogten ontstaan. Want de Unie was ook ten deezen opzigte nadruk-kelyker dan het Gentsch Verdrag, dat zy haare byzondere leden niet tot een deelbaar bondgenoot-schap, maar tot de gelykvormigheid van een enkel lighaam deed te zamengroeien. 't Is waar, zo men anderszins punt voor punt deeze beide stukken met

elkanderen vergelykt, ſchynt het Gentsche wat netter beredeneerd te zyn: doch dit bewyſt niets meer, dan dat gebrek aan innerlyke volmaaktheden door geen uitwendig ſieraad te vergoeden is, ja dat aan den anderen kant het naauwkeurig bepaalen van byzonderheden dikwyls nadeelig is, omdat het de gelegenheden tot inbreuk noodeloos vermenigvuldigt.

Om niets te ontveinzen; bekwaame mannen hebben in het Utrechtsch Verbond verſcheide zwakke plaatſen opgemerkt. Zulks vermindert evenwel den lof van deſzelfs inſtellers niet. Veeleer moet het ons overtuigen van hunne bekwaamheid, om de ruimte, welke een groot lighaam tot zyne bewegingen noodig heeft, by gisſing af te meeten. De ondervinding, die boven alle redenen gehoor verdient, beveſtigt dit door de duurzaame eendragt der Bondgenooten; en noch veel meer door de vruchtlooze poogingen, welke in het jaar 1651, en naderhand noch in onze eeuw, aangewend zyn, om te verbeteren 't geen voor gebrekkig gehouden wierd. Één duidelyk voorbeeld zy hier genoeg, op dat wy tot geene wydloopigheid vervallen. De naauwe betrekking der vereenigde Provinciën, waardoor zy zich, als tot een enkel Landſchap, verbinden, ſluit geene wetten, keuren, noch voorrechten, van elke Provincie, zelfs niet van eenige Stad in het byzonder, uit. Derzelve onafhanklykheid was eertyds, gelyk wy op het klaarſte on-

der Vrouw Maria gezien hebben, zeer groot geweest; en thans, daar men op het punt stond van de Graaflyke Regeering te verzaaken, konze zekerlyk niet geringer geacht worden. Had elke Stad voorheen het recht gehad om zaaken van oorlog en vrede volgens haare eigene verkiezing af te doen, hoe kon men het nu de Provinciën betwisten; en hoe zouden zy evenwel verstaan worden, zo vast aanéén verknocht te zyn, met zulk een recht van afzonderlyke handelingen? Hieromtrent wierd wel eene onderscheiding gemaakt, en in het negende Lid vastgesteld, dat geen besluit tot Oorlog of Vrede, *de Generaaliteit des Verbands aangaande*, zonder de eenpaarige toestemming van alle Bondgenooten zou mogen genomen worden. Maar wie ziet niet dat deeze *Generaaliteit des Verbands* eene ruime uitdrukking is, waarover men lang zou kunnen twisten zonder elkanderen te verstaan? Immers heeft men naderhand wel zeer verschillende gedachten gehad over het tiende Lid, alwaar men vindt dat geene Provincie met eene vreemde Mogendheid, zonder verlof van de overigen, op zichzelve een Verbond zal mogen sluiten. Het woord *Confoederatie*, daartoe gebezigd, is by allen niet onder dezelfde betekenis aangenomen geweest, en deeze onzekerheid heeft zwaare geschillen veroorzaakt, gelyk uit de schriften van den Heer Bynkershoek te zien is. Hoe veel te meer moest men dan in het eerstgemelde geval niet vree-

vreezen voor verdeeldheid van gevoelens, zodra deeze of geene der aanzienlykste Provinciën eens geraaden mogt vinden, in zaaken van zulk een gewigt, haare byzondere belangen alleen in 't oog te houden? 't Kon haar aan geen voorwendzel ontbreken, om den oorlog, of de vrede, welke zy op zichzelve wilde aangaan, of by meerderheid van stemmen doordryven, van de *Generaaliteit des Verbands* uit te zondereh; terwyl men zich aan den anderen kant nauwlyks een Oorlog of Vrede zou weeten te verbeelden, die de *Generaaliteit* van een *Verband*, waardoor alle de leden des Bondgenootschaps maar één lighaam uitmaaken, niet onmiddellyk aanging.

Gelyk nu deeze en diergelyke onlusten zich natuurlyk vertoonden, zo scheenen ook de gevaaren, welke men 'er uit te wachten had, onvermydelyk. Men kon geene zo welgegronde zorgen in den wind slaan. Te willen verbergen 't geen voor allen zichtbaar was, zou een blyk van zwakheid geweest zyn; en 't moest in tegendeel naar rockeloosheid zweemen, dat men zo veele affchrikkende zwaarigheden in een helder licht plaatste. Men wistze dan als door een kleed van gaas te verduisteren; en dit was juist zo veel gedaan als op de noodzaakelykheid paste. Het menschelyk geslacht bekommert zich heel anders over afgelegene, heel anders over tegenwoordige tegenspoeden. Dikwyls mistrouwt het zich in den tegenwoordigen nood van de zekerste borgen, terwyl voor den aanstaanden tyd ge-

meenlyk eene aanmoedigende harsfenschim voldoet. 't Wil ondertuschen dat men, altoos en overal, ook ten koste van het gezond verstand, de verbeelding streele. Heeft iemand dit ooit klaar begreepen; zy, die by het opstellen deezer Unie, de maatregelen ter beslissinge van allerleie geschillen beraamden, hebben 't in zyne volle kracht verstaan. Wy moeten 'er tot hunnen lof by voegen, dat zy, vlak strydig met het gedrag van gemeene Staatkundigen, geen baatzuchtig misbruik, maar veeleer het allernuttigste gebruik, van dit zwak der menschelyke Natuure hebben gemaakt.

Zie hier met hoe weinig moeite de weifelden-
de gemoederen gestyfd wierden. Tot het byleggen der gevreesde geschillen wierden drie byzondere wegen aangewezen, die, om de waarheid te zeggen, niet meer waren dan drie blinde afleidingen. Te weeten, men zou zich, naar den eisch des tyds, bedienen, of van de *gewoone Rechters*, zonder dat iemand weet te zeggen wie deeze *Rechters* kunnen geweest zyn; of van *goede mannen*, waarvoor ligtelyk *kwaade mannen* konden genomen worden; of van *minnelyk verdrag*, dat is, van woorden zonder zin. Veelerlei kon de gedaante deezer geschillen zyn: of van eene enkele Provincie tegen alle haare Bondgenooten, of van twee verschillende Provincien in het byzonder, of van de eene helft des Bondgenootschaps met de andere. En wederom: of over de byzondere gerechtigheden van Steden en Provincien, of over de grondslagen
der

der Vereeniging, of ook over de veranderingen, welke men daaromtrent wegens onvoorziene omstandigheden des tyds noodig oordeelen mogt. Dit alles uit te pluizen zou niets anders geweest zyn, dan zo veel spaaken in 't wiel te steeken. Men oordeelde dan met reden, dat dit Verbond door zyne onvolmaaktheden best op de onzekerheid der toekomende tyden pasfen zou. De uitkomst heeft dit oordeel gewettigd, en deeze Unie verschaft ons hierdoor een doorluchtig voorbeeld van het onderscheid, dat men stellen moet tusfchen bespiegelen- de en werkdaadige Staatkunde.

Misfchien zal een oplettend Leezer hiertegen inbrengen, dat deeze duisterheid noopens het beflissen der geschillen, schoon zy waarlyk in het eerste Lid te vinden is, in het negende, en zestiende nochtans genoegzaam opgehelderd wordt. Het beflissen van de zwaarste geschillen wordt daar uitdrukkelyk aan de Stadhouders der onderscheidene Provinciën gesteld, ook met het recht van bekwaame Byzitters ten dien einde te kiezen. Maar dewyl dit gantsche Stadhouderschap slechts het afschynzel was van eene *hooge Overheid*, welker wezenlyk bestaan, hoewel men den Koning noch niet afzwoer, by de oprechting van zulk een Gemeenbest zeer twyffelachtig wierd, zou deeze aanmerking, verre van eenig licht te geeven, de onzekerheid inderdaad vergrooten. Immers kunnen wy naauwlyks onderstellen, dat het oogmerk geweest

zy, deeze Stadhouders, na dat men zich volgens de algemeene verwachting aan 's Konings gehoorzaamheid openlyk zoude onttrokken hebben, in *zyne* plaats, en bekleed met *zyn* gezag, te erkennen. Elke Provincie moest in dat geval gerechtigd zyn, om met haaren Stadhouder zulk eene overeenkomst te treffen, als best met haare begrippen of belangen strookte; hieromtrent zou tusfchen de Vereenigde Nabuuren groot onderscheid plaats hebben; zommige, misfchien de meeste, konden, dewyl het ampt niet erflyk was, na de dood van hunnen Stadhouder wel besluiten zyne plaats voor altoos open te laten, en, volgens hunne afzonderlyke beginzelen, het veelhoofdige Staatsbestier tot eene Volksregeering, tot eene Adelheersching, of tot een mengzel van beide, te fchikken: andere konden in tegendeel de Stadhouderlyke Regeering, door weinige voorwaarden bepaald, voor de beste houden, en 'er zich voor altoos aan verbinden. Uit deeze ongelykheid moesten natuurlyk, gelyk het verdere beloop van onze Gefchiedenissen ook geleerd heeft, de zwaarste geschillen ontstaan, om welke by te leggen de Unie geen middel, hoe genaamd, aan de hand geeft. Ter bevestiginge der voorgestelde gedachten hebben wy noch aan te merken, dat by het negende Lid de gemelde voorrechten van het Stadhouderlyk bewind alleenlyk tot de Stadhouders *van dien tyd* bepaald worden, zonder eenig gewag van hunne Opvolgers te maaken. In het vierentwint-

twintigste vindt men wel dat de tegenwoordige en *toekomende* Stadhouders, dit Verbond zullen moeten bezweeren: maar zulks ondersteunt niets meer, dan dat zy 'er namaals zouden *kunnen* zyn; geenszins dat men dit voor eene onveranderlyke verpligting hield.

Dus liet men ook al het overige, 't geen 's Lands hooge Regeering rechtstreeks betrof, in het midden. Zelfs wierden 'er geene vaste tyden be- raamd tot eene algemeene Vergadering der Bondgenooten: alleenlyk wierd zulks, op het voorbeeld der aaloude Dagvaarten, gesteld aan de uitschry- ving van *Gemagtigden*; zonder dat men begrypt hoedaanige perfoonen hierdoor verstaan wierden, veel min door welk eene oppergezag zy daartoe zouden mochten benoemd zyn. Dit schynbaar ver- zuim was niettemin een fraaie vond van behendig- heid. Meer willende doen, had men des Konings belangen niet stilzwygende kunnen voorbygaan, naardien van de hooge Overheid niet kon gerept worden, zonder zyne rechten te erkennen, 't geen eene ongerymdheid zou geweest zyn; of die af te zweeren, 't geen noch niet raadzaam geoordeeld wierd. Wat dit laatste betreft; men vreesde niet re- den dat zulk een hoon in uitgedrukte woorden veel ergerlyker schynen zou, dan in de wezenlykste daa- den. Het belang, 't welk men in de vriendschap van onzydige Mogendheden stelde, die, zelfs om hunne eigene veiligheid, het krenken van Vorste-

lyke achtbaarheid nimmer konden goedkeuren, schein al te gewigtig, om met zulk een besluit, hoewel het onvermydelyk was, niet te draalen zo lang men kon. Uit deeze zorgvuldigheid zond men zelfs gezanten op de Keulsche vredehandeling, die noch dat zelfde jaar gehouden wierd; zekerlyk niet op hoop van zich met den Koning te verzoenen, maar om den Keizer te behaagen, en niet, by vrienden en vreemden, als een gespan van muiters aangemerkt te worden. De grootste zwaarigheid was, dat men niet wist of het nieuw Gemeenebest in staat zou zyn om zonder uitheemsche hulp den Koning het hoofd te bieden; 't welk byna onmogelyk schein, vooral zo de Waalen en Malkontenten, gelyk kort daarna gebeurde, de Spaansche zyde koozen. Viel 't zo, dat men buiten 's Lands om bystand moest aanhouden; dan was de groote vraag, onder welke voorwaarden; en of men ergens gehoor zou vinden, zonder den Vorst, dien men in den arm neemen wilde, 't voornaamste deel der hooge Regeering op te draagen? 't Was dan nutter hieromtrent by voorraad niets vast te stellen, op dat men niet genoodzaakt wierd met beschaa- ming te herdoen, 't geen ontydig aangevangen waare. De goede Aartshertog Matthias kwam 'er voor deeze reize gelukkig af, dewyl hy, tot zulk een post niet verkiesbaar, indien men 't anders begreepen had, eene groote vernedering had moeten ondergaan; 't welk aan de zyde der Staaten, om des
Kei-

Keizers wille, ook onaangenaam zou geweest zyn. De Prins van Oranje, die naderhand den handel met den Hertog van Anjou doordreef, zonder iets by deszelfs verheffing te verliezen, bestierde dit gansche werk met zo veel wysheid, dat wy, die de uitkomst wcten, evenwel niet dan zeer bezwaarlyk het beleid zyner maatregelen by redkaveling kunnen naspooren.

Nu zien wy het groot lighaam der Nederlanden in drie deelen gesplitst. Deeze zyn, de Republiek, het overschot der algemeene Staaten, en de Walsche Provinciën. De eerste en de laatste staan tegen elkanderen over; en de algemeene Staaten dobberen tusschen beide met de grootste onzekerheid. De Aartshertog Matthias, en de Prins van Oranje, bevlytigen zich om deezen met de Republiek te vereenigen: Parma trekt van den anderen kant de Waalen tot zich, en verydelt de poogingen van zyne tegenstreevers, door den schrik van eene vermeerderde oorlogsmagt. De Geloofshaat verheft zich op nieuw onder dit gewoel; en de Roomschen wreken zich, overal waar zy de handen ruim hebben, van menigen beeldenstorm. De Spanjaard bemagtigt Maastricht gewapenderhand, en Mechelen door oproer, 't welk mede 's Hertogenbosch aan 't wankelen brengt. Inmiddels was de Vredehandeling te Keulen aangevangen, en wierd door veel twistens, mischien van beide zyden opzetterlyk, het gansche jaar sleepende gehouden. De Keizerschen,

schen, die voor middelaars dienden, hadden 'er het alleen het ongenoegen van, datze vruchteloos afliep.

Hier zou de Koning, had hy zyn wrevelig gemoed maar eenigzins kunnen bedwingen, door de diensten van Parma groote voordeelen behaald hebben. De afval des Graaven van Rennenberg, die het verlies van Groningen na zich sleepte, met geen gering gevaar van Vriesland en de omgelegen strecken, een meesterstuk van Parmaas hand, zo wel als de verzoening der Waalen, overtuigt ons dat deeze de eerste der Spaansche Landvoogden was, die begreep hoe men met de Nederlanders leeven moest. Maar Filips, te moedig op zulke voordeelen, sliet met de uiterste blindheid dit welbegonnen werk om verre, door eenen allerhaatelyksten ban tegen Oranje te doen uitgaan, waarby alles wat eerloos en verfoeielyk was, tot echt- en heiligschennis toe, deezen Prins werd verweeten; hy by Käin en Judas vergeleeken, en zyn hoofd op den bloedprys van vyfentwintigduizend gouden kroonen gesteld. De verbysterde Dwingland besefte niet, dat 'er geen gereeder middel kon zyn, om zyne eigene eer en achtbaarheid met voeten te treden, en zynen verongelykten Dienaar voor de gansche Waereld te rechtvaardigen. Oranje zuiverde zich openlyk door eene gedrukte Verdediging van alle schuld, en verzuimde die gunstige gelegenheid niet, om tevens de billykheid van het gedrag der Nederlandsche Staaten in een helder licht te stellen, en
de

de Spaanfche gruwelen in het licht dat zy verdienen: hoewel hy zich ook in dit Vertoog, door geene drift altoos, maar alleenlyk door eenen betaamelyken ernst, beffieren liet.

Maar deeze misflag des Konings had noch wezenlyker gevolgen. Oranje, tot dus verre, gelyk wy gezien hebben, de schikkingen op de hooge Regeering in eenen twyffelachtigen staat gehouden hebbende, zag nu dat het tyd was om den knoop los te maaken, bewoog de Vereenigde Staaten om den Koning af te zweeren, en bereidde den langgedreigden handel met den Hertog van Anjou tot een volkomen besluit. Toen kreeg de Aartshertog Matthias eerst een klaar gezigt: hy vertrok, en wierd vergeeten.

Vleide de Fortuin immermeer eenen jongen Vorst met bedriegelyke hoop op de mildheid van haare gunsten, zy deed het den Hertog van Anjou. Opperheer van zo veele ryke gewesten, Broeder des Konings van Vrankryk, vermoedelyk erfgenaam der Fransche kroon, en by verbeelding reeds Bruidgom van Koningin Elizabeth: wat mogt hy zich niet laten dunken in den bloei des levens, daar elk zynen moed en minlyke hoedaanigheden roemde? Maar welk een onderscheid, toen de Waarheid alle deeze betoveringen, de eene na de andere, verdreef. Hy mogt met reden zyn wifelvallyg lot beschuldigen; maar een gedeelte van de schuld was by hem zelve, indien de blindheid van een opgeblaazen gemoed straffchuldig schynen kan.

Hy

Hy kende noch zynen Broeder, noch zyne Minnares, noch de Landzaaten, die hy zou bestieren; maar 't minst van allen zyn eigen hart. Onstuimige voorbaarigheid, by de Franschen wel meermaalen voor heldendeugd genomen, bragt hem ten val, toen hy alles meende te zullen vermeesteren. Uit Engeland onverrichter zaake te rug gekeerd, dacht hy ten minsten dat hier aan zyne wenschen niets ontbreeken zou. Men haalde hem in met alle tekenen van eere, die eenen hoogmoedigen geest kunnen streelen, vlugtige schimmen van gelukzaligheid, daar de schranderste Vorsten noch door vermaakt worden, en die zy beter behoorden te kennen. Uit de voorwaarden van het Verdrag, waarop hy aangesteld was, te veel om hier gemeld te worden, moest hy wel begreepen hebben dat in eerzuilen en zegeboogen geene zaakelyke uitdrukking steekt; te meer naardien men noch voor zyne komst, om deeze voorwaarden te doen klemmen, eenen Landraad, uit eenendertig inboorlingen bestaande, had benoemd; waarvan een deel ter rechter, een deel ter linker zyde van de Maaze, geduurig werkzaam blyven zou, om op alle krygsverrichtingen toe te zien, en zelfs de krygsampten te begeeven. Doch de vuurigheid van zyne verbeelding bedroog hem. Hy ontving terstond de hulde van Brabant en Vlaanderen, welker voorbeeld door eenige andere Provincien gevolgd wierd: maar Holland, Zeeland, en Utrecht, aarfelden in 't eerst, en weigerden

den 't eerlang ronduit. Dit trof hem zo veel te gevoeliger, om dat hy zich te vooren reeds, onder zyne andere titels, *Graaf van Holland en Zeeland* had laten noemen. Echter steunde die weigering op goede redenen, waarvan deeze jonge Vorst geenszins onkundig was, maar welke hy gehoopt had door den luister van zynen hoogen staat te zullen verdonkeren. Zie hier den grond der zaake.

Voor 't sluiten van het Verdrag met den Hertog, te Bourdeaux, hadden de Staaten der gemelde Provinciën, noopens de hooge Overheid ten hunnen opzigte, heimelyke schikkingen ten voordeele des Prinzen van Oranje gemaakt; en deeze wierden zelfs in het Verdrag begreepen, onder de algemeene uitdrukking, dat Holland en Zeeland, zo in het stuk van Godsdienst als *anderszins*, in hunnen tegenwoordigen staat zouden blyven. Volgens dat besluit zouden zy, alleen ten aanzien van het beleid des oorlogs, den Hertog onderworpen zyn, staande 't oppergezag der Regeeringe inmiddels aan den Prins, onder zulke bepalingen als men nader beraamen en wederzyds goedkeuren zou. 't Was hun naamelyk niet genoeg, dat men des Hertogs bewind aan de naauwste banden kluisterde, noch dat men het recht behield van hem te verstooten, zodra hy zich buiten de voorgeschreevene paa-len begaf; noch ook, dat men de beste maatregelen nam om niet verder dan men wenschte van uitheemsche Vorsten af te hangen, door het affnyden
der

der opvolging aan de Vrouwelyke zyde, en zelfs van het recht der eerstgeboorte, byaldien de Hertog meer dan eenen Zoon kwam na te laten. Zy wilden, zo het Staatsgestel een Opperhoofd vereischte, 't welk toen het algemeene gevoelen scheen te zyn, niemand dan den Prins van Oranje, hunnen Vader en Verlosfer, tot dat toppunt verheffen. Die vuurige liefde kon den edelmoedigen Vorst geenszins mishagen. Wy mogen niet onderstellen dat hy 'er zich van zou bediend hebben, tot zyn byzonder voordeel, indien hy zulks voor het waar belang van die Provinciën, of immers van het Gemeenebest waartoe zy behoorden, inderdaad nadeelig geoordeeld had. Maar welken Regeeringsvorm hy ook in zyn gemoed voor den besten gehouden hebbe, hy kon zich in dat tydgewricht van zynen pligt niet kwyten, zonder den teugel te aanvaarden, die anders onvermydelyk in vreemde en onbedreevene handen vallen moest. Hy luisterde dan naar den gemelden voorflag zynor vrienden; maar bragt te gelyk den Hertog van Anjou, dien hy niet misleiden wilde, in het geheim. Deeze ontveinsde zyn ongenoegen, keurde den ganschen handel goed, en beloofde zelfs, voor zyne inhuldiging, hiervan eene schriftelyke verklaring aan den Prins ter hand te stellen. Hy gaf ook waarlyk iets diergelyks, maar zo oppervlakkig, dat het geenszins aan de verwachting, veel min aan zyne verpligtingen, voldeed: en dit was voor de belanghebbende Staaten

genoeg, om zich insgelyks ontlagen te achten van alle verplichtingen, waartoe zy ten zynen voordeele hunne stem hadden gegeven.

Terwyl men hierover te Antwerpen met de Hollandfche Gemagtigden handelde, wierd Oranje door Jan Jauregui verraaderlyk gefchooten; welk toeval, van groot levensgevaar gevolgd, den Hertog hoop gaf, om de bedrukte gemoederen naar zynen wil te buigen. Hy verdubbelde dan zyne aanmaaning: maar zy bleeven doof. Holland en Zeeland hebben den eed aan Anjou eerst gedaan, na dat de Prins van zyne wonde geneezen was; en wel op zynen raad, vermits de Hertog hem nu door eene volledige verklaring had gerust gefeld, dat hy deeze Provincien niet verder aan zyn gezag verplichten wilde, dan tot eendragt in Krygszaaken, in 't stuk der Munte, en in 't onderling handhaaven der rechten en vryheden. Niettemin bleef Utrecht volftandig in 't weigeren.

De Hollanders zouden hiertoe noch niet te bewegen geweest zyn, hadden zy 't niet noodig geoordeeld, om de vriendschap der nabuurige Gewesten; en de Hertog zou waarschynlyk zo veel niet hebben afgestaan, had hy geloofd dat op het vervullen deezer beloften niet de minste oogluiking vallen zou. Hy wist zeer wel wat de Prins vermogt om 'er hem toe te noodzaaken; maar zyne dwaaling bestond hierin, dat hy waande daartegen opgewassen te zyn. Een al te groot vertrouwen
op

op de hulp des Konings van Vrankryk misleidde hem. 't Scheen wel natuurlyk, dat de Koning zynen Broeder ondersteunen zou: ook had hy hem zulks beloofd, en hierdoor den handel van het Verdrag met de Nederlanders bevorderd. Maar dit was in eenen ruimen zin geschied, zonder iets vast te stellen, en alleenlyk op de losse verwachting van gunstiger omstandigheden in zyn eigen Ryk. Hoe vaardig is een ydel hoofd om kasteelen in de lucht te timmeren! Anjou verbeeldde zich terstond, dat het hem dus aan geene magt ontbreeken zou, om niet alleen den Spaanschen Landvoogd het hoofd te bieden, maar zelfs de Nederlanders onder 't juk te brengen. Ondertusfchen had Hendrik de III, verre van zich met den Nederlandfchen Oorlog te willen moeien, niets anders bedoeld, dan zynen Broeder gemaklyk uit het Ryk te doen vertrekken, op dat hy daar geene onrust brouwde.

Met zulk eene uitgestrekte hoop, en zonder oordeel of ervaarenis, aanvaardde de Hertog het roer van onze Regeering, dat zo menig stuurman reeds tot wanhoop had gebragt. Eerlang omringden hem duizend zorgen. Zodra hy zyne oogen opende, zag hy ze allen te gelyk, en nooit op uitkomsten bedacht geweest zynde, wierd hy 'er van overflood. Onbekwaam tot staatkundige streeken, en te zwak tot groote krygsverrichtingen, vreesde hy aan den eenen kant 's Lands Grooten, die zynen Franschen Adel op eenen afstand hielden,

den, aan den anderen Parma en Verdugo, die hem 't spits booden; terwyl de Koning, zyn Broeder, niet scheen te beseffen, dat men zo schielyk zynen bystand van nooden had. De Franschen zyn hartsogtelyk; vooral, wanneer 't hunne glorie geldt. Een Nederlander, dus te leur gesteld, zou zich in honderd bogten gekromd hebben, om de dwaaling te verbeteren, door list of taai geduld, door nieuwe verbindtenissen, door klagten en vertoogen, of hoe 't mogt zyn. Een Franschman is daar te vuurig toe. Hy trotsert zonder uitstel het gevaar, om het af te wenden, of 'er in te vergaan; welk laatste daarom niet zelden zyn lot is. Dus kweet zich de Hertog insgelyks, tot zyn uiterste verderf. Buiten staat gesteld, om zo veel roems te behaalen als hy zocht, verbeeldde hy zich de schande zyner aanstaande vernedering in den haatelyksten schyn. Dat denkbeeld ontstelde zynen geest, en vervoerde hem tot het buitenspoorig besluit, van eenige voornaame Steden met den degen in de vuist te overrompelen, en daarna zich meester te maaken van het gansche Land.

Hendrik de III. had zich nu duidelyker verklaard, en den Staaten zynen bystand aangeboden, mits dat zy beloofden, indien zyn Broeder zonder wettige erfgenaamen stierf, zich onder de Fransche Kroon te zullen begeeven. Niemand luisterde naar dien voorflag; maar de Hertog dacht 'er de Staaten, zo hem de aanslag gelukte, toe te dwingen, en te gelyk zich te wreken van den ingebeelden hoon, hem in drie

Provincien door de gemelde voorkeur van Oranje gedaan. Hy draalde dan niet lang met de uitvoering van zyn voorneemen, 't welk daarenboven wonder wel in den smaak zyner eerzuchtige Landgenooten viel. Zy beschikten de onderneeming heimelyk genoeg; en 't gelukte hun inderdaad zommige Steden, als Duinkerken, Dixmuiden, en Dendermonde, te vermeesteren: maar de meeste weezen hen af, zo wel als Antwerpen, daar 't voornaamelyk op gemunt was, en daar Oranje zich op dien tyd bevond. Antwerpen, 't welk meermaalen het rampzalig slagtoffer van de Spaansche woede was geweest, had nu ten minsten de voldoening van de Fransche dwinglandy te verpletten. De ongelukkige Hertog wierd daar zelf, met al zynen Franschen Adel, door de Stedelingen uitgedreeven, en keerde welhaast met schande naar zyn Vaderland, versteeken van alle verdere aanspraak op het bewind, dewyl hy de voorwaarden van zyne aanstelling openlyk geschonden had. Zyn ongeval was hierin beklagenswaardig, dat 'er, om aan zyne verplichtingen te voldoen, meer burgerlyke deugden vereischt wierden, dan jonge Vorsten gemeenlyk bezitten. Men kan het niet ontkennen: de Regeering der Nederlanden was van tyd tot tyd een wonderlyk stelzel geworden. Zy bestond uit zo veele deelen, en was in ieder deel aan zo veele uitzonderingen onderhevig, dat de grootste Staatsman dikwyls moest verlegen staan. Hoe zou een jong en onervaaren Prins, en die naauwlyks de reden be-

greep,

greep, waarom hy ingeroepen was, zich uit zulk een doolhof redden? Anjou was te edelmoedig, om, als de Aartshertog Matthias, geduurig aan de hand te gaan. Zyn rampspoedig voorbeeld kan ons leeren, dat kwaelyk bestierde deugden zomtyds even gevaarlyk zyn als de ondeugd zelve.

Zo veele verwarringen gingen niet ongemerkt door by Parma, die, steeds op zyne luimen liggende, reeds eenige voornaame plaatsen, onder anderen Doornik en Oudenaarden, gewonnen had. Anjou had, noch voor zyne reis naar Engeland, Kameeryk ontzet; maar de Franschen wisten nooit hun voordeel te vervolgen. Parma, op alles bedacht en afgerecht, had integendeel, zodra hy wist dat zy hier verwacht wierden, den Waalen zulk eene vrees voor hunne mishandelingen ingeboezemd, dat dit Volk zich blindeling op hem dacht te moeten betrouwen. 't Ging zo verre, dat zy, die by hunne verzoening bedongen hadden, dat hy de Spaansche soldaaten zou te rugge zenden, hem nu smeekten om tot hunne bescherming nieuwe benden uit Spanje te ontbieden. Onnozele menschen, dien 't niet langer heugde, hoe die landaard gewoon was met weerlooze vrienden te leeven. Terstond was Parma gereed, om aan dat verzoek te voldoen; en 't viel den Koning, die omtrent deezen tyd meester van Portugal geworden was, niet zwaar, hem op zyne begeerte met geld en Volk te ondersteunen. Hy zond dan eenige duizenden zynen geoeffendste

soldaaten herwaard over, die Parma beter dan de Waalen tegen het Staatsch leger dienden. Toen Anjou vertrokken was, vervolgde hy met dat volk zyne overwinningen, maar verzuimde ook zyne listige handelingen niet, waar toe hem deeze voorspoed schooner kans dan ooit verschafte. Hy trok Graaf van den Berg op zyne zyde; de Prins van Chimai, Stadhoudcr van Vlaanderen, viel hem toe; en 't scheelde weinig of Imbize zou hem Gent geleverd hebben. Waarschynlyk heeft de afgunst tegen Oranje, wegens het naderend tydpunt van zyne verheffing, mede niet weinig geholpen, om deeze zwakke zielen daar toe te verleiden.

Inmiddels waren onze Hollanders uit een strydig beginzel mogelyk al te gerust. Zy lieten Parma zyn voordeel vervolgen, schoon hy zich reeds tot het beleg van Antwerpen bereidde. Zy namen niets meer ter harten, dan de overweegingen, hoe men best de hooge Overheid aan Oranje zou opdraagen, waarin alleen de rust en zekerheid des Vaderlands scheen te zullen bestaan. De eensgezindheid op dit stuk was evenwel niet algemeen. Te Amsterdam dacht men, dat zulk een onderscheid van Regeeringsvorm, waardoor twee of drie Provinciën zeer ongelyk zouden zyn aan de overige Staaten, met welke zy vereenigd waren, onbestaanbaar was met het eerste Lid van de Unie, volgens 't welk zy allen als tot eenen enkelen Staat moesten verbonden blyven. In Zeeland was men noch veel traager; en

en zommige Hollanders, die anders de Opdragt begunstigten, dachten evenwel, dat men niet zonder Zeeland daartoe besluiten moest. Deeze verdeeldheid in Staatzaaken trok de gedachten noch verder van de belangen des oorlogs af; hoewel de Prins, door de bezigheden, welke zy hem verschafte, geenszins verhinderd wierd, ter beveiliging van Antwerpen alles aan te wenden, wat in zyn vermogen was. Doch de algemeene gunst voor deezen Weldoener des Volks ruimde ook welhaast alle zwaarigheden uit den weg: men kwam tot het gewenschte besluit, men beraamde de voorwaarden, waarop hy met den titel en het gezag der Graaflykheid stond bekleed te worden; en de inhuldiging was naby. Maar ach! hoe nietig zyn de menschelyke verwachtingen. Een oogenblik herschiep dien dageraad des geluks in de naarste duisternis, beroofde 't lieve Vaderland eensklaps van zyne waardste hoop, en nam de vrucht van zo veele jaaren arbeids weg. Eene enkele euveldaad woeg tegen ontelbaare deugden in de schaal der Voorzienigheid, als of de Hemel dus ook de besten der menschen hunne geringheid wilde doen gevoelen. Deeze onvergelykelyke Held, zo menigmaalen vergeefs besprongen en belaagd, wierd eindelyk het slagtoffer van 's Vyands woede. Balthazar Geeraards, een Bourgondiër, doorschoot hem binnen Delft. Dweepery en gierigheid waren de roerzelen van dat heilloos bestaan: want de moorder, op de daad gegreepen, bekende, dat hy door

de Geestelyken met vaste hoop op de hemelsche Martelkroon, zo hy 'er 't leven by verloor; en door Parma, met sehoone beloften van 's Konings gunst, zo hy 't gevaar ontkwam, daartoe was aangespoord.

Hoe klonk de droeve maar van dat ongeval door alle onze gewesten. Hoe trof het Holland bovenal, zo naauw aan den Prins verknocht, zo dier aan hem verplicht, en altoos zo naaryverig om zyne Vaderlyke zorgen met de teérste liefde te beloonen? 't Valt ligter den diepen rouw, de algemeene ontsteltenis, te beseffen, dan uit te drukken. Daar lag de hoofdzuil van den zwakken Staat, de hoop en toeverlaat van het Krygswezen, en het Orakel van alle Raadsvergaderingen! Wie zou voortaan de Vryheid verdeedigen, 's Lands welvaart in haare bronnen vermenigvuldigen, de belangen van den Godsdienst grootmoedig voorstaan, en tegen alle schennis handhaaven? Wie in Staatsgeschillen de strydende gevoelens vereenigen? Wie Parma 't hoofd bieden? 't Was nu gedaan met alle hoop op het weeren der Spaansche Tieranny. Het gansche Land was slechts een troosteloos huisgezin, 't welk zynen Vader beweende; de trotse Vyand aanschouwde 't van buiten, met eenen dreigenden grimlach, en bereidde zich tot eene wisse en onverbiddelyke wraak . . . ! Evenwel waren de voornaamste Heeren noch bedacht op hunnen pligt. De wanhoop verhinderde hen niet, naar hun vermogen in den
hoog-

hoogsten nood te waaken, tot dat de opperste Goedheid op nieuw de vuurige gebeden der Gemeente verhooren, en eene wenschelyke uitkomst verleenen zou.

Met den schok deezer omwenteling zien wy ons als tot de tweede afdeeling van dit tydperk gebragt; en zulk eene onderscheiding kan niet overtollig schynen, om dat zy dienstig is, om ons de Nederlandsche Geschiedenissen met juister oordeel te leeren beschouwen. Wy trachten de gesteltenis van het Volk, de oorzaken van deszelfs opkomst, voor- en tegenspoed, en de beginzelen van deszelfs geluk, af te leiden uit gebeurde zaaken. Dat bestek is groot, en de keus dier zaaken niet gemaklyk. Maar schoon wy ook in dat opzigt niet ongelukkig mogten geweest zyn, echter zal onze redeneering noch zeer onzeker blyven, zo lang wy ons onderwerp niet van alle zyden beschouwd hebben. In het doorloopen van zes of zeven eeuwen hebben wy alreede gelegenheid gehad tot gewigtige aanmerkingen; maar zelden tot zodaanige, die onmiddellyk de Republiek betroffen. Wy hebben de Nederlanders onder veele ongelyke Heeren gezien, onder ingeboorenen en uitheemschen, onder zwakke en magtige Vorsten: maar tot noch toe altoos onder Vorsten, of uitsteekende Hoofden. Hun gedrag is doorgaans lofwaardig geweest; hoewel zommige trekken ons ook geleerd hebben, dat zy vatbaar waren voor de verleidingen van een luisterryk Hof,

en voor de laage indrukzelen van hooffsche staatzucht. Zy hebben in den laatsten tyd onze hoogste achting verdiend: maar dat was onder eenen bestierder, die overal, waar hem zyn lot ook geplaatst hadde, zo gemaklyk goede Burgers, als Alexander soldaaten, zou gevormd hebben. 't Strekt hun ontwyffelbaar tot eere, de deugden van dien grooten Man op haare waarde te hebben geschat: doch de hooge nood, die hun dit ook asperste, verkleint voor een zeker gedeelte deeze eer; en wie zal dat gedeelte berekenen? Om dan over 't geheel zo weinig als mogelyk is te dwaalen, is het noodig, dat wy de Natie, na de dood van den Prins, met dezelfde oplettendheid beschouwen, als by zyn leven; te meer, om dat zy zich nu voor 't eerst in haar natuurlyk licht, en aan zichzelve overgelaaten, zonder Heer of Opperhoofd, vertoont.

Ik beken, dat hier het eerste voorkomen niet gunstig schynen zal. Geduurende de voorbereidingen tot het beleg van Antwerpen, riep Mondragon, eenen mislag der Staatschen merkende: *Nu ziet men, dat de Prins van Oranje dood is.* Dit betrof den kryg: in staatzaaken zullen wy terstond het onderscheid noch grooter vinden. Maar laaten wy zorgvuldig zyn, om uit deeze eerste slaauwmoedigheid, door een onherstelbaar verlies veroorzaakt, geen allernadeeligst besluit te trekken. De volgende tyden, inzonderheid de maatregelen, door welke men de dwinglandy van Leicester verydelde, en niet min-

minder de staat der Nederlandsche zaaken na zyn vertrek, zouden naderhand tegen ons getuigen, indien ons oordeel hieromtrent voorbaarig geweest waare. Ik zal korthedshalven, met betrekking tot dit stuk, slechts een enkel punt, doch het gewigtigste van allen, ter beschouwinge voordraagen.

't Was van den aanvang af eene groote vraag geweest, of, en hoe verre, men de hulp van vreemde Mogendheden moest noodig achten, om zich staande te houden tegen de magt van Spanje? Wierd de volstrekte noodzaaklykheid hier van erkend, zo wierd daaruit eene andere vraag geboren: of men naamelyk zich met genoegzaame hoop op zodaanig eene hulp zou kunnen vleien, zonder den Vorst, wiens ondersteuning men verzocht, het Opperbewind aan te bieden, op de beste voorwaarden, welke men zou weeten te bedingen? Dit gewigtig stuk had altyd 's Prinsen staatkunde de meeste bezigheid verschaft. Men meende, na zyne dood, zyne grondbeginzelen te kennen, en men achtte zich verpligt, uit eerbied voor zyne gedachtenis, op geene andere te bouwen. Maar 't schynt wel, dat men zich noopens het eerste bedroog; en dat daarenboven het laatste, byaldien men ook 's Prinsen waare meening getroffen had, boven de verwachting mocilyk zou gevallen zyn. Tot het volgen van zyne maatregelen wierden immers de bekwaamheden, welke hy alleen bezat, en geene mindere voorrechten van achtbaarheid en algemeenen

invloed, dan de zyne, vereischt; al het welk met hem, zonder eenige kenbaare voetstappen na te laten, verdweenen was. Wat de bescherming van Vreemden betreft; uit veele handelingen van den Prins zou men besluiten, dat hy geoordeeld had, dezelve niet te kunnen ontbeeren; hoewel zommige verroogen, door hem in de hachelykste omstandigheden ter vergaderinge der Staaten gedaan, te kennen geeven dat hy alleenlyk wegens hunne traagheid, in het opbrengen der vereischte geldsommen, van dit gevoelen was. Maar schoon hy uit dien hoofde den weg tot handelingen altoos open heeft gehouden, zyne wyze van zulks te doen toont duidelyk, dat hy de onderwerping aan eene vreemde Mogendheid aanmerkte, als eene klip, welke men tot in den uitersten nood behoorde te schuwen. Hy handelde onophoudelyk; maar hoe voorzigtig, hoe schoorvoetende, en met welk eene fyne kunst! Duitschland, Vrankryk, en Engeland, inzonderheid de twee laatste Ryken, wierden in geduurige onzekerheid gehouden, wie hem eindelyk door de gewigtigste diensten tot afhankelijkheid verpligten zou; terwyl hy alleen door dat middel onafhanklyk bleef. Tot Vrankryk schein hy 't meest te neigen: maar by deeze voorkeure had hy geen ander inzicht, dan de verwyderingen tuschen het Spaansche en Fransche Hof te vergrooten; welke betrachtting aan de Engelsche zyde overtollig zou geweest zyn, vermits tuschen Engeland en Span-

je,

je, zo wegens het verschil van Godsdienst als anderszins, niet de minste gemeenschap van Staatsbelangen meer overig was. Ook belette dat onderscheid hem geenszins, met Engeland en Vrankryk tevens te handelen, gelyk hy doorgaans deed, om aan de beide Hoven den naaryver voedzel te geven. Al het geen te vooren verhandeld is, aangaande 't inhaalen van eenen uitheemschen Landvoogd, of Opperheer, bewyst wel, dat Oranje zomtyds, geperst door eenen zamenloop van omstandigheden, waaronder de afgunst der Grooten in de eerste plaats geteld wordt, iets aan den tyd heeft moeten toegeeven; maar tevens, dat hy zyn groot oogmerk, om zichzelf, en de gewesten, welke zich op hem verlieten, tegen de willekeurige heerschappy van eenen vreemdeling te behoeden, nooit vergeeten heeft. Het geval van Anjou doet alles af; en 't is verwonderlyk dat de Hollanders, de Zeeuwen, en de Utrechtschen, wien dit noch zo versch in 't geheugen leggen moest, zich niet erinnerd hebben, met hoe veel voorzorg de schrandere Prins hunne Staaten voor de Fransche overheersching, wat 'er ook voor het overige buiten zyne gissing gebeuren mogt, had weeten te beveiligen. Wilde men zyn voetspoor volgen, men moest dan ook, gelyk hy, op de gevaaren, welke men te gemoet ging, gelet hebben. Doch dit was onmogelyk voor een mistroostig aantal van Burgers, en onervaarene Edellieden.

Het

Het beste, dat men onmiddellyk na de dood van den Prins beraamde, was de aanstelling van eenen Raad van Staate, die met den jongen Maurits aan 't hoofd, by voorraad, regeeren zou, maar in zaaken van het uiterste gewigt aan de Staaten onderworpen zyn, welke ten minsten tweemaal 's jaars op de beschryving van dien Raad zouden vergaderen. Dit was de zaak van den rechten kant begonnen; maar zy wierd zo wel niet vervolgd. Bekwaam genoeg tot huishoudelyke schikkingen, maar niet gesleepen op den flinkschen handel der Hoven, meende men, op het gezag van 's Prinsfen gevoelens, een ontwerp te hebben gevonden, 't welk inderdaad hemelsbreed daarvan verschilde. Dit was, de opdracht der Nederlandsche Provinciën aan den Koning van Vrankryk, onder geringe voorwaarden, smee-kender wyze ingesteld, en met beevende handen overgeleverd. Ik geloof niet dat in het gansche beloop der Nederlandsche Geschiedenissen iets te vinden is, 't welk meer tot onze vernedering strekt. Wel is waar, dat eene zo grove dwaaling by allen geenen ingang vond. Amsterdam en Monnikendam hebben 't stuk eenigen tyd sleepende gehouden, en Gouda kantte zich tegen alle raadslagen van dien aard, met een bondig en nadrukkelyk verhoog. Maar in zodaanige vervoeringen ziet men zelden, dat het gezond verstand den maalstroom der driften wederstaat. De zaak wierd doorgedreeven, en een gezantschap ten dien einde naar Hendrik den III. af-

ge-

gevaardigd. Het dringend gevaar van Braband en Vlaanderen, daar Parma dagelyks nieuwe voordeelen behaalde, had mede iets toegebracht, om dit besluit te verhaasten, en verschoonbaar te doen schynen. Maar, wie zou het geloofd hebben? Dat manhaftig Volk, die moedige grondleggers van het Gemeenebest, vallen den Franschen Monarch ootmoedig te voet, en smeeken hem, dat hy, als uit ontferming, hunne Landen voor altoos aan zyne Kroon hechte. Zy vyzelen noch, om niet afgeslagen te worden, hunne voordeelige gesteltenis ten hoogsten top; en, daar eene enkele Stad noch onlangs bekwaam geweest was om de vryheid tegen 's Konings Broeder te handhaaven, bieden zy hemzelve thans negentig goede Steden aan, als onderpanden der slaavernye. Zy vergeeten de saerpemde roeden der Fransche heerschzucht, zelf den St. Bartels nacht, zo volkomen, dat zy zich ook uit Parys de handhaaving van den hervormden Godsdienst kunnen belooven. Onbegrypelyke blindheid! Welk eene voldoening zou het voor Anjou niet geweest zyn, hen wegens die omwenteling met eene tergende beleefdheid te beklagen? Maar deeze was reeds, onder 't sleepen der vruchteloze handelingen over zyne verzoening, ten grave gedaald. Niet min zeldzaam was ondertusfchen het gedrag van Koning Hendrik, die deeze zo breed uitgemeetene voordeelen van de hand wees, en de wanhoopende Nederlanders aan hun noodlot overliet. Dit schein

zō veel te vreemder, om dat de Fransche gezant Pruneaux, toen men in Holland over deeze opdracht raadpleegde, aldaar, met geduurig reizen van Stad tot Stad, niets onbeproefd gelaaten had omze te verwerven. 't Kan nuttig zyn, dat dit voorbeeld ons erinnere, hoe een Koning, zo wel als de geringste burger, zomtyds met zichzelveen strydig is. Van zommigen wordt deeze wispeltuigheid aan vreeze voor het gewoel der Guizes toegeschreeven; van anderen aan zyn vadzig en zorgeloos gestel.

Wy moeten, volgens de waarschuwing, welke ik heb laten voorafgaan, van deeze dwaaling onzer Voorouderen niet op het ongunstigst oordeelen. Zy is gesprooten uit liefde voor den Prins, uit droefheid over zyne dood, en uit vuuriger yver, om begrippen, welke men te onrecht voor de zyne hield, voor de beste te doen doorgaan. Zy moet geplaatst worden op de groote lyst van die zwakheden, waaraan het menschelyk geslacht overal, en zonder onderscheid, onderhevig is, en die in zichzelve noch iets lofwaardigs behelzen. Noch ééne vernedering; en wy zullen de oude wakkerheid herbooren zien.

In Vrankryk te leur gesteld, wendde men zich met hetzelfde oogmerk naar Engeland, en 't gevolg was zo ongelukkig als het behoorde te zyn. Een scherp middel wierd 'er tegen deeze kwaal vereischt; en dat gaf Elizabeth, hoewel zy daarmede niets minder dan de geneezing bedoelde. Het wonderlyk gedrag dier Koninginne moet in zyn geheel

beschouwd worden, indien men haare voorneemens doorgronden wil. Het doet ons beeven, wanneer wy dus gewaar geworden, in welke gevaaren onze Republiek, door een enkelen luim van flauwmoedigheid, of veeleer door de eenvoudigheid des Landaards, geworpen is: maar de uitflag bewyst met één deeze troostelyke waarheid, dat de scherpzinnigste Vreemdelingen bezwaarlyk tot die naauwkeurige kennis komen, welke noodzaakelyk vereischt wordt, om een gansch Volk in het gareel te slaan. Had zy Engelschen voorgehad, haare maatregelen zouden ontwyffelbaar aan haare verwachting voldaan hebben. Maar noch zy, noch haare Staatsdienaars, wisten ooit dien juisten toon te treffen, waarvan in Nederland alles afhangt, en wiens gebrek de diepste staatkunde niet vergoeden kan. Ook was 't een groot geluk voor ons, dat Oldenbarneveld, een der grootste Mannen van zynen tyd, het roer in handen kreeg. Onder zyn bestier zullen wy de Nederlanders voor 't eerst in een onbeneveld licht beschouwen. Hunne natuurlyke deugden en gebreken zullen meer en meer ontzwachteld worden. 't Zal blyken, dat zy, al wat hun in Staatzaaken ontbroken had, onder dien meester ligterlyk verkroegen hebben: en wat de krygskunde betreft, zy zullen onder de standaarden van den zeeghaftigen Maurits ook geen verachtelyk gelaat toonen. Laaten wy met de Engelsche zaaken aanvangen.

Elizabeth begeerde de heerschappy over de Ne-
der-

derlanden, of geheel niet, of volstrektelyk, zonder voorwaarden, zonder bepaalingen. 't Schynt dat haare Majesteit, allang gewoon de voorrechten der Engelschen niet hoog te schatten, haar zegel aan geene Nederlandsche handvesten dacht te moeten steeken; op dat haare eigene onderdaanen, uit de stribbelingen, welke anders van tyd tot tyd over het onderhouden vandezelve konden ontstaan, geen voorbeeld van wederspannigheid mogten neemen. Dit was noch iets meer, dan de Hertog van Anjou, of de Koning van Vrankryk, zich immer hadden ingebeeld. Tegen de zwaarigheden, welke met de grootheid van haar ontwerp evenredig vermenigvuldigd wierden, smeedde zy eene lange aaneenschakeling van listen; zich vleierende, zo het groot oogmerk niet bereikt wierd, uit den mislukten aanslag ten minsten altoos aanzienlyke voordeelen te zullen trekken. Vooreerst nam zy de magt van Filips den II. in aanmerking. De oorlog met Spanje was onvermydelyk, zodra zy zich in het bezit der Nederlanden zou gesteld hebben: zy wist niet hoe verre de vermeerdering van vermogen, welke zy uit dezen nieuwen eigendom te gemoet zag, haar tot dien oorlog zou in staat stellen; waaromtrent zy van haare Engelsche Natie, die uit den aard oproerig is, zo weinig als mogelyk was wilde afhangen. Zy moest van dit stuk verzekerd zyn, en achtte 't hierom noodig, dat een getrouw Dienaar van haare Kroon zich vooraf de grondige kennis der

der

der Nederlandsche zaaken eigen maakte. Voldeeden zyne ontdekkingen aan de verwachting, dan was het tyd om den taerling te werpen. Voldeedenze niet, dan bleeven 'er noch genoeg bekwaame wegen over, om zich met Spanje te verzoenen. Zy kon in dat geval mischien als middelaares de Vrede bewerken, en gelegenheid vinden om de Nederlanden te deelen met Filips, die haar dan noch het gerust bezit van zyn overgebleeven aandeel zou hebben dank te weeten. Zulk een omweg gaf daarenboven, zo men de zaaken wel bestierde, de beste middelen aan de hand, om van de Nederlanders te verkrygen het geen zy zocht. 't Was, zeker, geene geringe onderneeming, een Volk, dat zo veel reeds om zyne vryheid had doorgegaan, dus voor altoos aan band te willen leggen. Had men die hoop opgevat uit hunne deêmoedige vernedering voor den Koning van Vrankryk, men overwoog metéén, dat deeze vernedering byna het uiterste stip bereikte, waartoe zy immermeer zouden kunnen gebragt worden; en dat men dit uiterste, volgens het gemelde ontwerp, noch wel eenige stappen zou moeten overschryden. Immers voerden hunne Gezanten in Engeland ook reeds eene andere taal, dan zy in Vrankryk hadden gevoerd, het welk te kennen gaf, dat zy hunnen staat niet meer zo hoopeloos oordeelden, als by de opdracht aan Hendrik den III. Ook zou het eene Koningin van Engeland, die ten minsten voorwendde, in

haar eigen Ryk, volgens bepaalde wetten en instellingen te regeeren, geenszins betaamd hebben, dat zy over haare ongelukkige Nabuuren openlyk eene onbepaalde heerschappy gezocht had. De zaaken moesten dan, als van zelfs, tot zulk een verval komen, dat onze Nederlanders, onder elkanderen verdeeld, en in de uiterste verwarring gedompeld, geen ander middel tot hunne redding overig vonden, dan eene volkomene onderwerping aan de Koningin, die eindelyk zulk een volstrekt gezag, als onwillig, en niet dan op het lang en vuurig smeeken der wanhoopige Gemeente, zou aanvaarden. Alle deeze inzigten hingen wonder wel aan een: maar bovenal kwam het op de verkiezing aan van een bekwaam werktuig, van eenen gunsteling, haar vertrouwen waardig, die, als haar stedehouder herwaard gezonden, en in schyn niets bedoelende dan de bescherming deezer Landen, heimelyk volgens de begeerte van zyne Meesteres zich toeleide op de vereischte kundigheden, om 'er naderhand al het misbruik van te maaken, dat in de oogmerken van zyne zending opgeslooten was.

De Koningin toonde zich dan terstond afkeerig van de voorlagen der Nederlandsche Gezanten. Zy verwaardigde zich naauwlyks naar de aanbieding der Opperheerschappye te luisteren: zy weigerde ook de altoosduurende bescherming deezer Landen, welke men toen van haar hoopte te verwerven. Maar eindelyk bewilligde zy in eenen bepaalden onderstand,

stand, zolang de oorlog duuren zou. Zy verpligtte zich dus tot het onderhouden van zesduizend Man, onder eenen Engelschen Overste, haaren stedehouder. De kosten, hiertoe verschooten, zouden haar, na 't sluiten van den Vrede, binnen vyf jaaren moeten vergoed worden, en ondertusfchen moest men eenige Steden, te bezetten met Engelsch krygsvolk boven de gemelde hulpbenden, aan haar verpanden. Zy bedong daarenboven verscheidene andere punten, die ook het Staatsbestier aangingen, als onder anderen het recht van twee haarer Onderdaanen in den Raad van Staate te stellen. Zy gaf het bewind van deeze zaaken aan den Graaf van Leicester, en voorzag hem in 't openbaar van geene andere bevelen, dan die uit waare en belangeloose genegenheid scheenen te vloeien; maar zyn heimelyk berichtschrift, waarvan de Gezanten welhaast den zaakelyken inhoud magtig wierden, was van een geheel anderen aard. Het behelsde reeds onder de voornaamste punten den last, om naauwkeurig onderzoek te doen, of het vermogen der Staaten zo groot waare, dat zy met hunne eigene middelen konden beschermd worden. Zyn gedrag doelde van den aanvang af op dat wit; maar zo onbewimpeld, en met zo weinig voorzigtigheid, dat dit alleen, al had men niets meer geweeten, genoeg zou geweest zyn, om de oogen der verstandigen te openen. Al het nut, 't welk by de Republiek toebragt, bestond in eenige weinige krygsbe-

bedryven, die echter niet lang daarna, toen zyne Engelschen in Gelderland en Overÿssel met den vyand te zamen spanden, van grooter schade gevolgd wierden. Daartegen bragt hy alle staatzaken in de uiterste verwarring, zaide geduurig verdeeldheid onder de Provinciën, omze tegen elkanderen aan te hitfen, gaf een iegelyk, die mistoegd of kwaelykgezind was, greepig gheoor, en versterkte zynen ahang, tot spyt van den Hollandschen Adel, met Brabanders en Vlaamingen. De Godsdienst, het allerteerste punt, wierd mede in 't spel gebragt. Veele geestelyke yveraars, tegen de Overheden gekant, wegens de noodige bepaalingen op hun Kerkelyk gezag, en mischien voorgenomen hebbende zich hier zo noodzaakelyk in het staatsbestier te maaken, als de Bischoppen in 't Engelsche waren, stonden hem ten dienst, om, zo wel van den Predikstoel, als in byzondere zamenkomsten, tweedragt en oproer te kraaien. Wie zou gedacht hebben dat de hervormde Godsdienst, noch kort te vooren de sterkste steun der Vryheid, zoo schielyk kon misbruikt worden, om het werktuig der buitenspoorigste heerschezucht te zyn?

Leicester was geveinsd, listig, wraakgierig, en ruim genoeg van geweeten, om een gevaarlyk Staatsdienaar te zyn; 't welk hy echter niet was. Het ontbrak hem aan geduld, aan voorzigtigheid, en aan veele andere daartoe vereischte hoedaanigheden. Hy bezat niets van die inneemende beschaaftheid,

heid, waarachter de ondeugden veilig schuilen, en die dikwyls de Deugd zelve doet verlegen staan. Hy was trots, maar zonder achtbaarheid; en zomtyds gemeenzaam willende zyn, gelyk dat onder de Nederlanders noodzaakelyk is, verviel hy tot laagheden. Hy had moeds genoeg om gevaarlyke aanslagen te sineeden, maar hy wist ze nooit vooraf te bereiden: mislukten ze, zo had hy niets in grescedheid, geene uitvlugten, geene bewimpelingen, noch kleuren, waaraan het schrandere verleiders zelden ontbreekt, om zich te dekken tegen het verwyf der beleedigde partye. Dikwyls zag men hem in zulk een geval zyne toevlugt tot armhartige logentaal neemen, en bevelen, die men hem, met zyne eigene hand ondertekend, vertoonen kon, met dieren eede verloochenen. Plegtig zyn woord te geeven, en het 's anderen daags openlyk te breeken, was een spel daar hy zich nooit aan kreunde. En schoon het zeker is, dat een Dwingeland de deugden, welke hy onderdrukken wil, niet alleen moet kennen, maar ook by nabootsing weeten te vertoonen, verre van daar schynt Leicester niet eens te hebben begreepen, van hoe veel belang het is voor een Opperhoofd, dat hy ten minsten gehouden worde voor eenen Man van eere. Hy was in de Regeering juist het zelfde, dat in den oorlog een partyganger of vrybujter is, altoos vaardig tot verrassende aanslagen, maar onbekwaam tot zaaken van omslag, en nasleep. Dit was het dat hem, na dat hy veel

verwarring in deeze Landen veroorzaakt had, tot de buitenspoorige gedachten vervoerde, om zich met geweld meester te maaken van eenige voornaame Hollandsche steden. Het ongelukkig voorbeeld van Anjou schrikte hem geenszins af: trouwens, hy was de man niet, om zelfs uit zyne eigene mislagen wyzer te worden; 't welk buiten tegenspraak een blyk van gering verstand is. De Natuur brengt enkele menschen voort, die bekwaamer zyn, en tevens meer lust hebben, om af te breeken, dan om te bouwen. Eene ergere soort is 'er, van zulken, die zelfs hun eigen werk, eer 't half voltrokken is, door ontydige drift in duigen slaan. Leicester had met beiden eenige overeenkomst; met de laafften de meeste. 't Schynt vreemd dat de Koningin, die met zo veel schranderheid haar ontwerp had gesmeed, geen bekwaamer man tot deszelfs uitvoering heeft weeten te kiezen. Maar hy was haar gunsteling, en verborg, naar 't schynt, ten Hove zyne aanstootelykste gebreken. Of heeft Elizabeth ook gedacht, dat die ruwe fierheid, welke hem eigen was, best geschikt waare, om de zachtheid en eenvoudigheid van onzen landaard te kreuken? Mogelyk ja.

't Zal ons nu lusten, de handelingen deezer beide Persoonadjen, met betrekking tot ons Vaderland, in klaarder licht te zien. Deeze bespiegeling zal byna de merkwaardigste van myne geringe verhandeling zyn, om dat 'er naatwlyks eenig punt binnen myn be-

bestek valt, waaruit zo veele algemeene waarheden, tot het oogmerk dienftig, af te leiden zyn. Wy hebben onze Nederlanders, onder 't geleide van eenen Beschermengel, tegen de Spanjaarden en Franschen in 't harnas gezien: nu zullen wy hen, zonder iemands hulp of raad, tegen de Engelschen, die men gemeenlyk voor de beste Denkers houdt, zien worstelen. De beroerten en onheilen van dien tyd kunnen ons leeren, wat 'er te vreezen staé, wanneer zodaanige Burgers kwâelyk bestierd worden. De tegenstand der besten onderrechte ons daarentegen van de noodige hulpmiddelen in het gedreigde gevaar. De verdere omftandigheden verleenen ons byna het gewenschte licht, om den hoogften trap te bepaalen, waartoe dat gevaar kan steigeren, zonder het uiterste landverderf te baaren. Eene Natie is doorgaans sterk genoeg, wanneer zy braave Mannen heeft, die haar zwak, hoedaanig dat ook zy, grondig verstaan.

Zodra Leicester in Holland kwam, wierd hem de algemeene Landvoogdy door de vereenigde Staaten van zelfs aangeboden. Een schoon begin om zynen heerschzuchtigen geest te streelen: maar 't geen 'er was voorafgegaan, toen hy noch in Engeland vertoefde, maatigde niet weinig dat genoegens. Het Stadhouderschap van Holland en Zeeland was den jongen Graaf Maurits opgedraagen, en men had hem verzocht, den titel van *Prins van Oranje* te willen voeren, waartoe hy, onaangezien zyn

oudste Broeder noch leefde, gerechtigd scheen. Oldenbarneveld, die deeze opdracht had aangeraaden, bereidde zich dus, om ten aanzien van Leicester dezelfde voorzorgen in 't oog te houden, waarby Willem de I. zich tegen Anjou zo wel had bevonden. Dit wierd in Engeland zo klaar gemerkt, dat Leicester zelf niet naliet zich daarover mistoegd te toonen. Inzonderheid stiet hem de titel van *Prins*, waardoor Maurits in rang en aanzien zelfs boven hem scheen verheven te worden. Maar noopens het bewind der Regeeringe toonde hy straks, by het aanvaarden der Opperlandvoogdye, dat hy, in weêrwil van alle hinderpaalen, om geene middelen ter uitbreidinge van zyn gezag bekommerd was. Met veel moeite verwierf men zyne toestemming, om eenen Raad van Staate nevens hem te stellen; en zulks geschiedde niet dan onder belofte, dat het Berichtschrift van deezen Raad, schoon in alles naar zyne zinlykheid ingericht, alleenlyk gelden zou tegen deszelfs leden, zonder hem, aan 't hoofd van allen, tot de geringste bepaaling te verpligten. Inmiddels stond hy toe, dat men een zeker getal van Persoonen benoemde, waaruit hy deeze Leden kiezen zou, maar noemde evenwel vooraf eenigen, welke men niet mogt uitsluiten.

De Staaten maakten zich dus mischien schuldig aan eene toegeevendheid, die zyne heerschzucht te veel moeds gaf; maar zo veel te beter leerden zy hem kennen: zy bespiedden zyn gedrag,

om tegen de gevolgen op hunne hoede te zyn. Dit blykt terstond uit de omzigtigheid, waarmede de voorwaarden van zyne aanstelling uitgedrukt wierden; en noch meer uit de zorg, die men droeg om van tyd tot tyd aan te wyzen, hoe dezelve konden verstaan worden, wanneer men in zyn bestier geen genoeg nam. Hy wierd, by voorbeeld, tot Opperlandvoogd verkooren, om te regeeren volgens de wettige gewoonten der tyden van Keizer Karel den V; 't geen heerlyk in zyne ooren klonk, wegens zyne hooge verbeelding, van het gezag, 't welk deeze Vorst, en deszelfs Landvoogden onder hem, gevoerd hadden, insgelyks te zullen voeren. Volgens dit begrip dacht hy dan, aan geenerleie bepalingen, behalven die van zyne Koningin, onderhevig te zyn: maar toen het tyd was, deed men hem klaar genoeg zien, dat door de gemelde uitdrukking onmiddellyk eene Oppermagt boven hem ondersteld wierd, welke, te vooren by den Keizer, als Graaf, geweest zynde, nu alleen by de Staaten moest gezocht worden. Doch 't geen men reeds in den eersten opslag aan Elizabeth schreef, noopens de volstreckte magt, zo wel over zaaken van Regeering, als over krygsverrichtingen, aan Leicester opgedraagen, is noch merkwaardiger, om dat het in meer dan één opzigt haare loosheid verkloekte. De Koningin, die buiten twyffel verheugd was over zyne bevordering, geliet zich echter,

als of 't haar mishagde, dat men buiten haare bewilliging dat besluit genomen had: ja zy gaf voor, op Leicester zeer misnoegd te zyn, wegens het aanvaarden der Landvoogdye; als of zy vreesde, dat zulks tot een middel kon strekken om haar aan de Nederlandsche belangen naauwer te verbinden, dan zy wenschte. De Staaten ontschuldigden zich op haare klagten met dit antwoord, dat zyne volstreckte magt niet verder moest verstaan worden, dan noodig waare, om den algemeenen Landvoogd te onderscheiden van de byzondere Stadhouders der Provinciën. Zy liepen 't stuk der burgerlyke Regeering ongerept voorby, en verklaarden, vlak tegen de letter van het Verdrag, dat deeze magt zich ook niet verder uitsprekte dan tot het bewind des oorlogs; willende naar allen schyn te kennen geeven, dat 's Lands wettige gewoonten, in het verdrag gemeld, van zelfs eene genoegzaame uitzondering op zyn gezag, in de burgerlyke Regeering, aan de hand gaven. Vry zwak, ik beken het; maar geestig genoeg, vermits het ongenoegen der Koninginne niet natuurlyk scheen, en hierdoor sterk vermoeden gaf, dat zy zich, zonder deeze beleefde waarschuwing, te veel van haaren invloed op de Nederlandsche zaaken zou be loofd hebben. De Landvoogd, op verre na zo doorsleepen niet als zyne Koningin, begreep niets van deeze geheimenissen; maar zodra hy begon te toonen, dat hem 't naspooren van 's Lands midde-

len

len ernst was, leerde de ondervinding hem, dat men, voornaamelyk in Holland, zynen geweldigen geest werks genoeg verschaffen zou. Die ontdekking vertraagde zynen yver niet, maar was veeleer een prikkel om de roekelooze uitvoering van zyn voorneemen te verhaasten. Aan de maatregelen, welke hy nam, mogen verscheide trekken van het voorgesteld afbeeldzel getoetst worden. Hy begreep de noodzaaklykheid van listige handelingen wel; hy wist dat men *verdeelen* moest om te *heerschen*; maar zyne listen wierden kwâelyk aangelegd, en de verdeeldheden, welke hy brouwde, bragten hem ten val. 't Ging hem als onervaaren krygslieden, die dikwyls door hun eigen geweer jammerlyk beschadigd worden.

In plaats van de Hollanders door eenen minzaam omgang in te neemen, en door het voorstaan hunner byzondere belangen op zyne zyde te lokken, 't welk een iegelyk, behalven Leicester, zou beproefd hebben, zocht hy integendeel zynen voornaamsten aanhang ter zyden af, in de andere Provincien; met oogmerk om vervolgens, door dat middel, den invloed der Hollandsche Steden op de Regeering in 't algemeen te stremmen. Tusschen Holland en Utrecht broeide op dien tyd eenig ongenogen, wegens den uitvoer van Mondbehoefsten, dien de Amsterdammers onverhinderd wenschten te houden, tegen het gevoelen der Utrechtschen, welke, zonder zich over de algeme-

mee.

meene belangen van den Koophandel te bekomme-
 ren, door het verbieden van den uitvoer, het
 vyandlyk leger tot hongersnood wilden gebragt
 zien. Niets gereeder voor den Graaf, dan in dit
 smeulend vuur te blaazen. Hy begeeft zich naar
 Utrecht, wint 'er grooten aanhang onder de woe-
 ligste burgers, mengt kerkelyke en waereldlyke ge-
 schillen onderéén, en wroet zolang, tot dat het
 hem gelukt de Regeering te onderkruipen; waarna
 de gansche Provincie hem toevalt, om blindeling
 op de genade van cenige vreemdelingen, door hem
 aan 't roer gesteld, te dryven. Ondertuschen had
 hy reeds een Plakaat op de Zeevaart uitgegeeven,
 waarby de Hollandsche Koophandel ten hoogsten
 belemmerd wierd, maar 't welk groote voldoening
 gaf aan de Utrechtschen, die zich eerlang door
 zyne gunstelingen in alles lieten bestieren. Wat
 men hem tegenwierp, 't was ydel: hy hoorde nie-
 mand dan zyne vleiers, en onder deezen maakten
 ook de Predikanten geene geringe vertooning. Bin-
 nen korte dagen wierd men in Holland de besmet-
 ting gewaar van het vergif, 't welk zy verspreid-
 den. Overal daverden de Predikstoelen van klagt
 op klagt, niet alleen over zorgeloosheid op het
 handhaaven van den zuiveren hervormden Gods-
 dienst, maar ook wel degelyk over het slecht be-
 stier der Staatzaaken. 't Land zou verlooren gaan,
 zo men op dien voet volhardde: maar Leicester
 was de Godsheld, de Gideon, die alle misbruiken
 moest

moest herstellen, die veel beter, dan voorheen Prins Willem, de belangen der Kerke ter harten nam, en op wien alleen de hoop van het kwynend Vaderland gevest was. Hierdoor aangemoedigd, en om deeze zo getrouwe vrienden op zyne beurt noch verder aan te moedigen, beriep hy, op zyn eigen gezag, eene Kerkvergadering, of *Synode*, welke alle drie jaaren stond hervat te worden. Onze jaarlyksche Synoden, waarschynlyk uit deeze instelling gesprooten, strekken tot bewys, dat een ongezonde wortel zomtyds goede looten schiet. Op de gemelde Vergadering wierd onder anderen eene Kerkenorde beraamd, naar welke men zich in de vereenigde Gewesten alom zou hebben te schikken. Zy moest voornaamelyk dienen om alle verschil over geestelyk en waereldlyk recht, met betrekking tot Kerkelyke zaaken, te beslechten; en was, gelyk men denken kan, zeer geschikt om de onafhanklykheid der Geestelyken te bevorderen. Al dit werk hadden de Staaten, zo 't scheen, met lydzaame oogen aangezien: maar toen deeze kerkenorde zou bekrachtigd worden door de toestemming der voornaamste Steden, wist men 'er overal zo veele uitzonderingen op te vinden, dat haare uitwerking byna geheel verydeld wierd. Dordrecht, namaals door zyne Nationaale Synode zo vermaard geworden, was de eenige Hollandsche Stad, die zich aan de besluiten van deeze Kerkvergadering met volle gehoorzaamheid onderwierp.

Dat

Dat de Graaf van Leicester het gevaar van nieu-
 wigheden in te voeren geenszins begreep, blykt
 zeer klaar uit de menigte der nieuwigheden, welke
 hy zo kort op elkanderen liet volgen. Zyne eerste
 was geweest het oprichten van eene Munt te Am-
 sterdam, tegen den zin der Staaten, en vooral der
 Stad Dordrecht, die zich onder de Hollandsche Ste-
 den een uitsluitend recht van munten toeëigende.
 Dit kon hem nochtans gediend hebben om de Am-
 sterdammers aan zyn snoer te krygen; maar hy zocht
 iets anders. 't Geld, dat hy 'er liet slaan, moest
 het wapen van Engeland voeren, om den Staaten
 hunne afhankelijkheid onder 't oog te brengen, en
 wierd verre boven de waarde uitgegeeven; niet,
 gelyk men verwachtte, ten nutte van de gemeene
 kas, maar alleenlyk om met dit afgekneveld voor-
 deel zommige perfoonen, welker gunst hy koopen
 wilde, te verryken. Onmiddellyk hierop was het
 reeds gemelde Plakaat op de Zeevaart gevolgd,
 waaromtrent noch deeze byzonderheid in aanmerking
 komt, dat hy niet alleen den Ingezetenen, maar
 zelfs allen Vreemdelingen, hoe genaamd, op eene
 belachelyke wyze verbood, den Vyand met eenigen
 toeyoer van waaren te ondersteunen; als of hy niet
 alleen gansch Nederland, maar ook Denemarken,
 Zweeden, ja de gansche Oostzee, aan zyn eigen-
 dunkelyk gezag wilde onderwerpen. De Kerken-
 orde, waar van ook reeds gesproken is, was de
 derde nieuwigheid: maar de vierde, welke het in-
 stel-

stellen van eene nieuwe Rekenkamer betrof, was noch de vreemdste en gevaarlykste. De bezigheid van deeze Kamer zou voornaamelyk bestaan in het naspooeren van allerlei misbruiken, noopens den uitvoer van Koopwaaren, in het Plakaat op de Zeevaart verboden; en in het voorkomen van verderen sluikhandel, of zogenaamde *Lorrendraaiery*. Ten dien einde zou men van alle Ontfangers der Geleigelden en tollens strenge rekening vorderen, en alle Kooplieden noodzaaken hunne boeken daar tegenover open te leggen, om het allerminste, dat ter kwaader trouwe gehandeld waare, te ontdekken, en den overtreeder door eene zwaare geldboete te straffen.

't Was klaar dat deeze laatste instelling onnoemelyke belemmeringen in den Koophandel moest baa- ren: maar de Landvoogd, door kwaaden raad verblind, vlamde te zeer op de groote voordeelen, welke men hem hieruit beloofde, om naar eenige tegenwerpingen te luisteren. Jakob Reingoud, een doorsleepen huichelaar, doch wiens oneerlyk vermoed uit voorgaande stukken bekend was, en die, na dat hy den Roomschen Godsdienst verlaaten had, om Leicester te behaagen, zich door hem tot het voornaamste werktuig der Utrechtsche beroerten gebruiken liet, had hem dit ontwerp smaakelyk gemaakt. Die zelfde stookebrand had te vooren in Braband een diergelyk voorstel aan Requezens gedaan, die 'er te veel zwaarigheden in vond. Maar
Lei-

Leicester vond 'er thans noch schande noch zwaarigheid in, dat hy den Spanjaard in dwinglandy schein voorby te sfreeven. Hy dreef de zaak in den Raad van Staate door, in weêrwil van alle tegenspraak; en stelde Reingoud tot scharmeester aan. Doch toen men deezen amptenaar Kommiezen zou toevoegen, om in de Hollandfche Steden de uitvoering zyner bevelen te handhaaven, haperde 't werk, door den tegenstand van het Volk, en de schynbaare onverschilligheid der Overheden. Op dezelfde wyze vond hy zich bedroogen in het affchaffen der Vrywaaringen ten platten lande. Zyne strengste geboden wierden eerlang openlyk in den wind geslagen; en hy gedoogde 't, zonder te beseffen hoe veel zyne achtbaarheid daarby verloor. Zeker, zulk een stapel van nieuwe Wetten, tegen dank en buiten overleg der Staaten ingevoerd, had ten minsten eenigzins aanneemelyk moeten gemaakt worden, door de bekooringen van een heusch gedrag in den dagelykschen wandel, zo wel als door voorzigtigheid, om in zaaken van minder belang niemand te kwetsen. Noch het een, noch het ander, schein Leicesters aandacht waardig. De mislagen, welke hy ook in deeze opzigten dag op dag beging, zouden ons, indien wy 'er op wilden stilstaan, eene onaangename bezigheid verschaffen. Men wil, zelfs in de beschouwing der Geschiedenissen, welker hoogste doel de waarheid is, de tafereelen van deftigheid en Deugd liever uitvoerig, en de tegenoverstaande

wat luchtiger geschilderd zien : hoewel deeze laatste, 't geen beklaglyk is, gemeenlyk tot de menschelyke Natuur de naaste betrekking hebben.

Eerlang twyffelde niemand meer, of de Landvoogd zou in Holland dezelfde middelen werkstellig maaken, waardoor hy de magt bekomen had, om de Utrechtsche Regeering op zynen duim te draaien. Eenige voornaame Heeren op zynen wenk uit het Sticht gebannen, Paulus Buis, gewezen Advokaat van Holland, binnen Utrecht in hechtenis genomen, zelfs Oldenbarneveld, die op deezen tyd dat Ampt bekleedde, naar allen schyn ten zelfden einde derwaard gelokt, hoewel vruchteloos, verrieden zyne onbepaalde heerschezucht naakt en klaar. Noch grooter ongenoegen gaf het, dat hy telkens, wanneer men iets tegen de belangen van Holland ontwierp, de Hollandsche Gemagtigden onder 't een of 't ander voorwendzel uit den Raad van Staate wist te verzenden; tot dat zy van de Staaten hunner Provincie uitdrukkelyken last ontvingen, om zulke bevelen niet meer te gehoorzaamen.

Men oordeelde dan eindelyk dat de maat vervuld, en de tyd gebooren was, om zich met ernst daartegen te kanten. Naauwlyks had hy zich, op het naderen van den winter, naar den Haage begeeven, of men nam die gelegenheid waar, om alle bezwaarnissen te gelyk tegen hem in te brengen. De bezadigdheid; ik mag wel zeggen, de kieschheid, welke men hierby in 't oog hield, is merkwaardig.

Beleefdheden, eerbewyzen, pligtpleegingen : niets ontbrak 'er, wat men aan zynen rang verschuldigd seynen mogt. Men ging noch verder. Men deedt hem een aanzienlyk geschenk, zynde een zilveren vergulden kop, ter waarde van negenduizend guldens, ten bewyze dat men ook tegen zyne persoon niets haatelyks in den zin had. Dit onthaal moest ontwyffelbaar den ruwen Engelschman, gewoon met vloeken en zweeren alles af te doen, op het diepste vernederen, zo hy maar eenige edelmoedigheid bezat. Het maakte hem ook inderdaad gedwee; en zulks had men zodra niet gemerkt, of men kwam tot het inleveren van een Vertoog, waarin drie Provinciën, Holland, Zeeland, en Vriesland, haare klagten eenpaarig verhieven. De Advokaat Oldenbarneveld, en eenige andere Heeren nevens hem, wierden benoemd, om nader met den Graaf in gesprek te treden. Door deeze onderhandeling leerde hy voor 't eerst rechtschape ne Nederlanders kennen. Zy spraken dingtaal met een zachtzinnig gemoed. Zy poogden meer te onderrechten dan te bestraffen. Hunne lesfen dienden niet alleen om zyn verstand te verlichten, maar ook ter verbeteringe van zyn gemoed, indien dit laatste mogelyk geweest ware. Waarschynlyk zou Leicester, schoon hy met toegeevendheid schein te luisteren, ook hierdoor niet veel wyzer geworden zyn, zo men zich van der Staaten zyde minder hartig in daaden dan in woorden getoond had.

had. Hunne wakkerheid ontrukte hem den steun van twee voornaame helpers, Reingoud en Prounink. De oproerige aanslagen van den eersten wierden ontdekt en beweezen, door het gevangen nemen van eenen huurling, by wien men veele zynere papieren vond: hy zelf wierd ook in hechtenis genomen, en de Graaf kon naauwlyks verhinderen dat men zyn geding opmaakte. Niet lang daarna by oogluiking zyne vryheid bekomen hebbende, vertrok hy naar Brusfel, en nam daar op nieuw den Roomschen Godsdienst aan. Prounink, door Leicester in de Utrechtsche Regeering gedrongen, en tot Burgermeester aangesteld, hoewel hy een Brabander was, en uit dien hoofde niet verkiesbaar, wierd uit die Provincie ter Vergaderinge der algemeene Staaten afgevaardigd: maar toen hy 'er verscheen, weigerde men hem te erkennen, als zynde met geen wettig gezag bekleed; en hoe de Graaf voor hem yverde, hy moest gedoogen dat deeze gunsteling onverrichter zaake vertrok. Tersfond riep de Utrechtsche Vroedschap haare overige Gemagtigden ter zelfde Vergaderinge, uit belg-zucht, insgelyks te rugge: maar die gehoorzaamden niet. Het geval van Prounink, zo smaadelyle voor de gansche Vroedschap, waarvan hy 't hoofd was, als voor hemzelven, wekte de twee overige Leden der Regeeringe op, om het verlooren evenwigt in weêrwil van den Graaf te herstellen. Deeze waren de Edelen, en de Gekoorenen, welke

laatsten men wegens de hervorming, in plaats van de Geestelykheid, aldaar had aangesteld, en op welker afschaffing de vrienden van den Graaf reeds sterk hadden aangedrongen. Deze twee Leden vereenigden zich dan tegen de Vroedschap, die het derde uitmaakte, en geboden de Gemagtigden hunner Provincie niet alleen ter Vergaderinge hunne zitting te vervolgen, maar ook de herstelling der geschondene wetten en voorrechten naar hun vermogen aldaar te bevorderen.

De Graaf, tot in 't hart gevoelig van zulke neepen, zag dus dat hy op eenen staf van riet vertrouwde, die hem de hand doorbooren zou. Hy besloot daarop zich voor eene poos naar Engeland te begeeven, van waar hy voortaan, door den invloed zynner brieven, met minder gevaar juist hetzelfde, of noch meer, dacht te kunnen uitwerken. Ook scheen het gewigt der zaake wel te vereisken, dat hy over de verdere uitvoering van zynen last mondeling met de Koningin raadpleegde. 't Voorwendzel van deeze reize was, dat zyne tegenwoordigheid in het Parlement de Nederlandsche belangen aldaar ondersteunen moest: het wierd, na wat tegenstreevens, met eene heusche goedkeuring van de zyde der Staaten vereerd, en men repte, na dat zyn vertrek was vastgesteld, van geen ongenoegen meer. Zelfs toonden de Staaten van Holland en Zeeland zich niet afkeerig van eenen voorslag, hun door den Graaf gedaan, om, benevens Utrecht en andere

Pro-

Provincien, nochmaal de Opperheerschappy aan de Koningin op te draagen; hoewel zy verklaarden, dat zulks niet dan onder billyke voorwaarden behoorde te geschieden, en dat eene onbepaalde opdragt zonder voorwaarden, door Gelderland, Utrecht, Overysfel, en Vriesland, reeds voorgenomen, niet hooger dan voor een oproerig bestaan te houden was. Zy hadden inderdaad dit stuk reeds buiten zyne kennis overwoogen, en eene Bezending naar Engeland ten dien einde vastgesteld. Doch vermits veele Hollandsche Steden dit echter afkeurden, is het waarschynlyk dat de schranderste dienaars van den Staat alleenlyk hunne toestemming gaven, uit vaste verzekering dat men nimmer met de Koningin, aangaande de billyke voorwaarden der Opdragt, zou kunnen overeenkomen. Men beeraamde dan ook de nadere schikkingen tot dat Gezantschap met den Graaf, die hier de Hollanders door een listig voorstel dacht te verkloeken, begeerende dat zy Prins Maurits aan 't hoofd van hetzelfde stelden. De voorzigtigheid van Oldenbarneveld bewaarde toen den jongen Stadhouder voor een lot, dat mischien weinig beter zou geweest zyn, dan 't geen zynen Broeder in Spanje te beurt gevallen was. Kort op het vertrek van Leicester naar Engeland volgde de Bezending, zonder den Prins; en indien dezelve inderdaad, volgens het straks voorgestelde gevoelen, slechts eene greep van staatkunde ten doel had, kan men zeggen dat zy aan

de volle verwachting van haare Meesters voldeed. Geen bekwaamer middel kon 'er zyn, om binnen 's Lands de ongeruste gemoederen te paaien, de heimelyke gevoelens der Koninginne voorts uit te lokken, inmiddels een omftandig verflag van Leicesters verrichtingen aan haar te doen, en ten minften te beletten dat hy haar door fchynredenen tot zyne verſchooning misleidde.

Maar naauwlyks was Leicester in zee geſteeken, of men leerde hem uit een nieuw blyk van geveinsdheid noch al nader kennen. Hy had by zyn afſcheid het bewind der burgerlyke Regeering, en des oorlogs te Lande, aan den Raad van Staate geſteld; maar op denzelfden dag heimelyk een geſchrift ondertekend, het welk zoo veele bepaalingen inſloot, dat 'er slechts eenige ſchaduw van gezag voor deezen Raad overbleef. Dit kwam onmiddellyk na zyn vertrek te voorschyn, en baarde eene algemeene verwondering. Het ſtelde geenerleie ſchikkingen vry, dan die wegens de onzekerheden van het geval onmogelyk konden bepaald worden: zelfs de begeevening van hooge krygsamp-ten niet verder dan by voorraad. Het behelsde ook onder anderen eene nette lyst van alle plaatſen, die de Graaf met Engelsch krygsvolk wilde bezet houden, onderscheidende tevens wel zorgvuldig de Engelschen, welke de Koningin betaalde, van de geenen die de Staat op eigene kosten onderhield. Meer en meer wierden een iegelyk hierdoor de

oogen

oogen geopend. Men erinnerte zich dat hy noch korts de werving van zes duizend Hoogduitschen, waartoe de penningen reeds verzameld waren, listig had te leur gesteld. Men vergeleek zulke trekken met elkanderen, men trok 'er de onaangenaamste voorspellingen uit, en echter dacht men noch te gunstig. Dat bleek toen Stanlei sfraks daarna Deventer aan den Spanjaard leverde; Stanlei, die by Leicester zo hoog in achting stond, dat hy hem eens tot algemeenen Veldheer had voorgesteld. York, een ander Engelschman, volgde zyn voorbeeld te Zutphen; en 't Engelsch krygsvolk kwam overal met zo veel moedwil op de been, dat zelfs een gedeelte zich onderwond uit Gelderland, tot in het hart van Holland, te gaan rooven en plonderen.

Ondertuschen ontving de Koningin onze Gezanten op eenen toon, die klaar bewees, dat zy de algemeene Staaten door vreeze ter volkomene onderwerping dacht te brengen. Zy bevestigde hierdoor opzettelyk een verregaand vermoeden, 't welk men uit de gemelde ongeregeldheden had opgevat; maar de uitwerking, welke zy 'er van verwacht had, slaagde zo gelukkig niet. Te weeten, tuschen het Engelsche en het Spaansche Hof waren eenige looze Vredehandelingen aangevangen, welke van de Nederlanders, ten deele door schrandtheid, ten deele by geval, ontdekt zynde, voor ernstig wierden opgenomen, en op hen eenen diepen indruk maakten, als of 'er reeds eene verdeling hunner

Landen tusfchen Filips en Elizabeth op het tapyt waare. Haar inzicht was, dien' argwaan heimelyk te voeden, en 'er zich openlyk van te beklagen, terwyl zy met hooge woorden betuigde niets diergelyks in den zin te hebben. De verdeeling der Nederlanden met Filips kon inderdaad noch niet in haar ontwerp vallen, dewyl die voor haar altoos nadeelig moest zyn in vergelyking van de aangeboden opdragt der volle Heerschappye onder billyke voorwaarden; maar zy verbeeldde zich dat men in Nederland, uit losse vreeze voor zulk een lot, welhaast zou besluiten, haar de onbepaalde Heerschappye, welke zy van den aanvang af alleen gezocht had, op te draagen. Het wangedrag van Leicester en de overige Engelschen, hier te Lande, was zeer geschikt om die vrees te voeden, en wierd ook daarom van de Koningin niet behoorlyk afgekeurd, maar veel eer verschoond, met zwaare klagten over de Nederlanders, die haars oordeels geen zachter bestier verdiend hadden. Fyn genoeg, zeker; of liever al te fyn, dewyl zo veele kunstenaaryen nergens toe dienden, dan om alles in rook te doen verdwynen. De Myn sprong achter uit. Het denkbeeld van opgeofferd te worden aan Spanje, baarde hier verontwaardiging in plaats van vreeze. Dat men eene Vrouw, om niet van haar verraden te worden, aanbidden zoude, zulks wierd aangemerkt als eene laagheid, waaroe men nooit vervallen moest; en de billyke afkeer van haare arglistigheden was oorzaak dat voortaan

aan de Engelsche hulp by veelen gehouden wierd voor een geneesmiddel, 't welk de kwaal in scherpeheid verre te boven ging. De algemeene Staaten hadden Leicester, straks na het verlies van Deventer, in eenen manlyken brief alle zyne mislagen reeds onder 't oog gebragt, en zelfs een afschrift van denzelven aan de Koningin gezonden; tot groot ongenoegen van beide, dewyl deeze vrye taal zo wel haare Majesteit, als den Gunsteling dien zy alleen gehoor gaf, scheen te hoonen. De Raad van Staate had het Plakaat op de Zeevaart by openbaare afkondiging herroepen, en zelfs den naam van Leicester, als hoofd des Raads, daartoe gebezigd. De Staaten van Holland en Zeeland hadden Prins Maurits in zyn gezag, als Stadhouder en Kapitein Generaal, bevestigd, en hem, benevens den Graaf van Hohenlo, het voornaamste bewind van krygszaaken aanbevolen. Thans ging men noch verder. In het Staatsbestier wierd geen oppergezag van Vreemdelingen meer erkend: naauwlyks wierd hunne goedkeuring gevraagd. De Leden des Raads van Staate wierden op den gezetten tyd door de algemeene Staaten vernieuwd, en Leicesters vrienden uitgeslooten. Tachtig vaandels wierden in dienst genomen, onder den eed van Prins Maurits, de algemeene Staaten, en de Staaten van Holland en Zeeland in 't byzonder. Verscheide Hollandsche Steden stelden zich in verzekering door het aanneemen van Waardgelders, en men veranderde overal,

waar het noodig scheen, de bezettingen. 't Slot te Muiden, geschikt om Amsterdam door Engelsche wacht in toom te houden, wierd daarvan ontruimd. Sonoi alleen, die in Noordholland de zyde van Leicester aankleefde, bleef 'er zyn eigen meester, dewyl men goedvond hem tot bekwaamer gelegenheid te spaaren.

De Engelschgezinden, door de onzekerheid van den Spaanschen Vredehandel: eenigzins verzet geweest zynde, hernamen nu evenwel den ouden moed; de Predikanten roeiden hieronder met nieuwen yver; Leicester stookte de tweedragt uit Engeland door brieven; en zyne Medestanders lieten hier geene middelen onbeproefd. Wilkes, een Engelsch Raadsheer, in den Raad van Staate zitting hebbende, en mischien niet ongelyk aan den alombekenden *Wilkes* van onzen tyd, beweerde openlyk dat de Staaten geen recht hadden tot zulke veranderingen als zy invoerden; dewyl, volgens zyne stelling, de Oppermagt van het Gemeenebest niet tot hen, maar tot het Volk, behoorde. Een gevoelen, 't welk, uit den boezem der Waarheid voortgevloed, om zyne welluidendheid gevaarlyk wordt, wanneer men in deszelfs toepassing zich vergist. Niemand zal ontkennen dat de oorsprongklyke Oppermagt in een Gemeenebest moet ontleend worden van het Volk. Maar zal deeze Oppermagt de Vryheid beveiligen, die alleen door de bestendige oeffening van billyke Wetten bestaat, zo moet haare aanstelling

wettig, en haar gezag zo veel heiliger zyn, als het aan nauwer banden gelegd is. Overal waar deeze bepaaling ontbroken heeft, vertoonen ons de Geschiedenissen nauwlyks eene enkele schreede tuschen de uiterste woestheid, en volstrekte slaaverny. Geen wonder dat de Engelschen, welker Historie bovenal ryk was van zodaanige voorbeelden, de zaak in dat licht beschouwden, en, door het aanmoedigen van toemelooze wederspanningheid, zich den kortsten weg ter Opperheerschappye meenden te baanen: geen wonder, dat zy dus grooter voortgang maakten in die Provinciën, daar de byzondere belangen des Volks niet eenpaarig strookten met de rust en algemeene welvaart van het Gemeenebest. Maar ook geen wonder, moeten wy tevens zeggen, dat zy eenen onverwinnelyken tegenstand vonden in de overigen, welker hooge Regeering niet kon in verwarring gebragt worden, zonder dat de hartader van den Staat het uiterste gevaar onderging. Utrecht, van den beginne door Leicester verleid, liet zich op nieuw door Prounink bekooren; Gelderland en Overysfel volgden dat voorbeeld; de Vriezen, van ouds her noch eenige overeenkomst hebbende met den Engelschen landaard, yverden nu ook allersterkst voor deszelfs belangen. Op eene Byeenkomst te Utrecht wierd beslooten, uit naam der gemelde Provinciën, de Opperheerschappy *zonder voorwaarden* aan de Koningin op te draagen: maar Vriesland bekrachtigde dit noch nader, door
 een

een Gezantschap afzonderlyk ten dien einde naar Engeland te zenden. Holland en Zeeland alleen kunnen zich beroemen, dat zy niet alleen in deeze stormen onverwikt gebleeven zyn, maar ook hunne verbysterde Bondgenooten op den boord des afgronds behoed hebben.

Had Leicester dan, in het doorgronden der Nederlandsche zaaken, zo weinig gelet op de magt en den invloed van Holland; daar deeze Provincie alleen zo veel opbragt tot de gemeene lasten, als de Koningin tot onderstand verschoot, en noch dagelijks in vermogen toenam? Neen zeker. Maar zyn vertrouwen op de behendigheid, welke hy daartegen meende te bezitten, misleidde hem. Het misleidde Elizabeth insgelyks, die anders uit zulke ontmoetingen wel moest gezien hebben dat zy niet op den rechten weg was. Echter is het vreemd dat men niet eens de minste vertwyfeldheid in haar gedrag bespeurde. Al wat zy tot de Nederlandsche Gezanten sprak, of aan de Staaten schreef, smaakte naar hoogmoed, heerschzucht, en onverbiddelyke gramschap. Haar manlyk gemoed kon, naar het schynt, den hoon niet dulden, van te leur gesteld te zyn in een zo grootsch ontwerp, door eene Natie, welke zy had veracht, en die nu het voorwerp van haare afgunst was geworden. Zy besloot dan voor het laatst eene uiterste proef te neemen, en zond Leicester met dat oogmerk wederom op de Hollanders af. By zyne aankomst in Zeeland maak-

te

te hy de vertooning van Sluis, 't welk door Parma belegerd wierd, te willen ontzetten. Hy kwam met eene aanzienlyke Vloot voor de Stad, maar ondernam niets, en bleef 'er ook niet lang. Kort na zyn vertrek ging Sluis aan den Vyand over. 't Waar' verftandiger geweest, dien nutteloozen toefstel niet te maaken, dewyl hy nu, met zulk eene magt niets uitgevoerd hebbende, de verdenking van moedwillig verzuim niet ontging. In Holland wierd hy verwelkomd met klagten, welke hy door eene geveinsde verzoening dacht te stillen: doch was het hem te vooren onmogelyk geweest de waakzaamste ooggen te verblinden, zulks nu te willen doen, na dat hy 'er zo naauwkeurig gemeeten en gewoogen was, moest aangemerkt worden als eene belachelyke harsfenschim.

Binnen vyf of zes maanden wierd dit ftuk volkomen en voor altoos afgedaan. 't Is noodeloos hiervan in 't breede te fpreken, dewyl zulks alleenlyk tot eene koude herhaaling van voorgaande aanmerkingen ftrekken zou. Men werkte wederzyds uit de reeds aangewezene beginzelen; maar met zo veel grooter ernst aan de zyde der Staaten, als de ontrouw en roekeloosheid van Leicester verder gingen. Dus zag hy zich reis op reis, indien hy 't werk niet ftaken wilde, tot gevaarlyker aanslagen genoodzaakt. Van de eene in de andere dwaaling voortgesleept, begreep hy zodra niet dat zyne Predikanten hem weinig hielpen, schoon zy, met
eene

eene stoutheid waarvan mischien geen voorbeeld is, den Staaten van Holland schriftelyk hun gevoelen over het beleid der Regeeringe voorstelden; of hy wendde 't ruim zo ergerlyk over een anderen boeg. Hy deed, door twee zyner Gelastigden, den Vredehandel met Spanje ter Vergaderinge van Holland onbewimpeld voorstellen. Wat bedoelde hy toch, daar zulks onvermydelyk zynen ganschen aanhang, die uit de driftigste voorvechters der Hervormde Leere bestond, van hem moest vervreemden? Maar Leicester was niet gewoon de klaarste gevolgen te voorzien. Om het ongenoegen, 't welk hier uit rees, te stillen, ontkende hy dat de gemelde voorslag met zyne waare meening overeenkwam, hoewel het geschrift, waarin dezelve uitdrukkelyk gevonden wierd, eer men het op zynen naam inleverde, hem, uit vreeze voor dien trek, ter goedkeuringe was voorgelezen. Openlyk van deeze laagheid overtuigd, maar noch even schaamteloos, en nu zwellende van spyt, keerde hy zich straks tot geweldiger voorneemens. Zyn eerste overleg was, hoe hy best Oldenbarneveld, den Graaf van Hohenlo, en zelfs Prins Maurits, zou ligten en naar Engeland voeren. Zy wierden gewaarschuwd, en wisten zich te wachten. Toen eerst zyn eigen gevaar beseffende, zocht hy 't af te wenden door het vermeesteren van eenige steden; en wierp terstond het oog op Amsterdam, om met den eersten slag het ruimste veld te winnen.

nen. Doch van Utrecht, daar het gewoone twistvuur wederom op 't hevigst blaakte, zich derwaard onder schyn van vriendschap begeeven hebbende, vond hy 'er alles zo wel verzorgd, en zyne begunstigers zo kort gebreideld, dat hy 'sdaags na zyne aankomst zich te zoek maakte. Op dien verlooren togt volgde welhaast een tweede, naar Noordholland, daar Sonoï ten minsten een sterken arm had, om hem by te staan. De Vrienden van Leicester waren gewoon, in hunne bedekte taal, Amsterdam *de Kerk*, Enkhuizen *de Kapel*, te noemen. 't Was op deeze Stad, als de voornaamste van Noordholland, gemunt: maar zy, door het voorbeeld van Amsterdam gewaarschuwd, weigerde hem te ontfangen, en toonde dus dat zy met groot recht den naam van *Kapel*, in vergelyking van zulk eene *Kerk*, mogt draagen.

Middeleryl wierd op de naaste Dagvaart van Haarlem beslooten drie vertoogen, raakende den staat des Lands, en de onlusten der tegenwoordige Regeering, in 't licht te geeven; een van welken ten hoogsten merkwaardig is, om dat het eene uitvoerige verklaring behelst van de gevoelens der Staaten, aangaande den oorsprong en den grondslag der vrye Hollandsche Regeering. Waarschynlyk deden zy dit, op dat het gemeen de billykheid hunner zaake zou kunnen toetsen, wanneer men eens noodig achtte tegen Leicester, op wiens verbetering geene hoop meer was, de strengste midde-

len

len in 't werk te stellen. Maar zyn wangedrag maakte die voorzorgen overtollig. Drie wanhoopige aanslagen op Leiden, Gouda, en Dordrecht, allen ontdekt en mislukt, brouwden zynen ondergang, en bragten hem in het geval van *voor zyn hoofd*, gelyk hy zelf uitriep, *te moeten zorgen*. Dus met schande bedekt, en van elk verlaaten, kwam hy te Vlisfingen, om over te steeken naar Engeland, alwaar hy vervolgens van de Koningin wel ontfangen wierd, maar terstond bevel kreeg om afstand te doen van de Nederlandsche Regeering. En zo wierd dit zorglyk spel met eene gelukkige ontkenning ten einde gebragt. De verpande Steden bleeven alleen noch in de magt der Engelschen, tot dat Oldenbarneveld middel vond om ze van Koning Jakob den I. met merkelyken afflag der verschuldigde penningen, wederom in te losfen. In hoe veele opzigten is het Vaderland niet aan de wysheid van dien grooten Man verpligt!

Uit het beloop der zaaken, onder Anjou en Leicester beide, bespeuren wy de ydelheid der hoope, welke men gewoon was op den bystand van vreemde Mogendheden te bouwen. Het bewyst dat men zich veel veiliger op zyne eigene vermogens zou hebben verlaaten, zo de hooge Overheid slechts op eenige andere wyze 't vertrouwen der Gemeente had kunnen winnen. Want tot dat geval is men eindelyk evenwel gebragt; en in weêrwil van alle de onheilen, door deeze twee Dryvers veroorzaakt,

zyn de middelen tot redding niet te zwak bevonden. Prins Willem, en Oldenbarneveld na hem, ondervonden dat eene ingebeelde noodzaakelykheid straks wezenlyk worden kan, zodra het opgevatte vooroordeel eenen algemeenen indruk maakt. Zy hebben daarom juist zo veel toegegeeven als de nood vereischte; maar zy zyn ook tegen de gevolgen op hunne hoede geweest. Door Anjou en Leicester, vooral door den laatsten, moest het gemeen met gevoelige redenen overtuigd worden, dat het eene gevaarlyke dwaaling was, by anderen te zoeken 't geen men zelf genoegzaam bezat, indien men slechts tot een geregeld gebruik daarvan konde verstaan. De Regeering van Anjou had noch wat minder betrekking tot de burgerlyke belangen, zyn gezag was niet genoeg gevestigd, en zyne kwaade voorneemens wierden te schielyk gestuit, om de Vryheid langer dan voor eenige oogenblikken in groot gevaar te stellen. Dus wierd hy vergeeten, zodra men ophield hem te vreezen. Maar 't was Leicester, die, door het omwroeten van den burgerstaat, het Gemeenebest tot in zyn binnenste wist te beroeren, en een langduurig geheugen naliet van den wrevel der uitheemsche Vrienden. Zyne mislukte onderneemingen zyn heilzaam geweest, om den Nederlanderen 't gezigt te verklaaren, dewyl 'er toch eenige droevige ondervinding moest voorafgaan, eer zulks immer kon geschieden. Door zyne gedachtenis wierd niet alleen die ongerymde

zucht, om zich van vreemden afhankelijk te maaken, voor altoos gesmoord, maar zelfs by veelen een volkomen omkeer veroorzaakt in de begrippen op 't stuk der hooge Overheid in 't algemeen.

Te weeten, tot op dien tyd schynt men ondersfeld te hebben, dat 's Lands Regeering zonder een uitsteekend Hoofd niet kon bestaan; 't welk vry natuurlyk was, wanneer men op de voorgaande eeuwen te rugge zag. Daar vond men altoos Hertogen, Graaven, Bischoppen, of Heeren, naar de gesteltenis van elke Provincie in het byzonder. By de Unie waren, gelyk ons gebleeken is, geene schikkingen gemaakt, die eenige afwyking van dat denkbeeld aan de hand gaven, en de blaakende yver om de onwaardeerbare diensten van Prins Willem met de Opdragt van het Graaflyk bewind te beloonen, had noch onlangs niet weinig gediend om Grooten en Gemeenen in zulke gevoelens te versterken. Men had wel zeer gezonde denkbeelden van de noodzaakelyke voorwaarden, zonder welke de invloed van zodaanig een gezag de aaloude Vryheid kon ontzenuwen: maar niemand verbeeldde zich ten klaarsten de mogelykheid van de algemeene welvaart te bevorderen onder eene bloote Staatsregeering; 't welk eene dooling was, gelyk de volgende tyden geleerd hebben, en eene schadelyke dooling om deeze reden, dat de omstandigheden dikwyls, ten minsten voor eenen geruimen tyd, zulk eene Regeering volstrekt noodzaakelyk konden

maa-

maaken. Terstond na de dood van Willem den I. was dit reeds het geval geweest, dewyl de jonge Maurits toen noch op verre na niet geschikt was om in zyns Vaders plaats te treden; en wy mogen denken dat de moedigste liefhebbers van het Vaderland, hadden zy toen begreepen, 't geen zy vervolgens uit de buitenspoorigheden der Engelsche heerschzucht geleerd hebben, bekwaam zouden geweest zyn, om het inhaalen van eene uitheemsche Oppermagt, ondanks de voorgemelde beginzelen waaruit die drift gebooren wierd, te verhinderen. Doch van Leicester nu geleerd hebbende hoe veel een Vreemdeling vermogt, bevroedden zy te gelyk langs welke wegen een ingebooren Heer, indien hy zyn Oppergezag eens misbruiken wilde, de Regeering kon ontrusten, de Provinciën verdeelen, ten dien einde den Godsdienst in 't spel voeren, en, zo hy beroemd waare door dappere daaden, zich eindelyk meester maaken van het krygsbestier, om alle hinderpaalen voor zyne heerschzucht uit den weg te ruimen. De overtuiging dat zulk een Vorst, den landaard beter kennende, zynen slag veel wiser zou kunnen neemen, baarde zulk eenen schrik, dat veele afkeerig wierden van het minste dat naar de Eenhoofdigheid zweemen kon, en voorts de zinnen scherpten op eene soort van Staatsstegeering, waarvan men te vooren, geene, of ten minsten eene zeer flauwe verbeelding kon gehad hebben. Zegt iemand dat die afkeer veel te verre getrokken wierd?

wierd? Ik heb 'er niets tegen. Ik heb noch lust, noch bekwaamheid, om te onderzoeken, welke Regeeringsvorm de beste zy, dewyl mogelyk alle bekende Regeeringsvormen zeer goed of zeer kwaad kunnen zyn, behalven de toomellooze volksregeering, die niets heeft dat deugt. Alleenlyk dunkt my dat men eene nuttige ontdekking deed, toen men leerde dat het Gemeenebest, behoudens zyne wezenlykste belangen, naar den eisch der omstandigheden, voor meer dan éénen vorm van Regeering vatbaar was.

Wy trekken, myns oordeels, de zekerste vrucht uit de beschouwing der Geschiedenissen, wanneer wy onze aandacht vesten op die gevaarlyke schuddingen, waarvan een nieuwgevormde Staat bevangen wordt, terwyl deszelfs beginzelen noch onvermengd, en slechts door eene ruwe zamenvoeging verbonden zyn. Iedere oorzaak deelt daar aan het uitwerkzel, 't welk zy voortbrengt, haar eigenaardig kenmerk mede, naardien men 'er die bekleedzelen noch niet heeft uitgedacht, welke in eenen bevestigden Staat dikwyls het scherpste gezigt misleiden. Ervaarenis en Gewoonte geeven aan de algemeene dryfveeren gemeenlyk eene meer of min te zamengestelde werking, die aan veele uitzonderingen onderworpen is: maar by een nieuw Volk worden alle werktuigen eenvoudiger, en zodaanig als zy op zichzelve zyn, gebezigd. De rust van zulk een Volk is geene werkelooze kwyning, maar veeleer een gedwongen stillstand, gebooren uit den

ge-

geduurigen ftryd van groote , maar evenmaatige vermogens. Zy wordt ligtelyk in een oogeblik door geringe doch kenlyke toevallen gestoord, en wegens de verwarring, die zulks na zich sleept, niet zonder groote moeite hersteld. De Regeering, die het Gemeen bestiert, is evenwel in veele opzigten afhankelijk van hetzelve, wegens de bekrompenheid van haare uitvoerende Magt. 't Is gelyk het moet zyn: maar de beste schikkingen zyn noch altoos verre van de volmaaktheid. Hoe grooter getal van vaste Steden, hoe minder eenstemmigheid over het geheel, hoe lastiger Staatsbestier, maar hoe minder gevaar van eene algemeene omwenteling. Het Gemeen bestaat, zo wel als de Regeering, uit twee soorten van menschen, waarvan deezen voor den tegenwoordigen Regeeringsvorm waaken, geen alleenlyk verandering zoeken, om dat het tegenwoordige niet met hunne byzondere belangen of begeerten overeenkomt. 't Is bykans een wonderwerk, zo men het getal der laatsten niet verre 't grootste vindt; naardien het onder alle menschen eene ongemeene wysheid vereischt, met zynen gelukstaat vergenoegd te zyn, en tevens eene ongemeene Deugd, byzondere inzigten, ter liefde van de algemeene rust en welvaart, te verzaaken. Wordt 'er dan iemand gevonden, die uit hoofde van geboorte, of aanzien en verinogen, boven anderen verre uitmunt, hy zal welhaast, indien hy 't zoekt, eenen talryken aanhang winnen: maar hy

begeeft zich ook in een groot gevaar, dewyl een enkele misflag, onder zo veele verrichtingen als 'er vereischt worden, genoeg is om hem glad te bederven. Wil zyn geluk, dat het gemeen de oogen sluit voor de wezenlyke belangen van het Vaderland, hy moet schielyk gereed zyn om van deeze dooling gebruik te maaken, dewylze nooit langduurig is. Heeft dat geval geene plaats, zo wordt 'er groote kunst, en menigte van werktuigen, vereischt, om de zaaken daartoe te brengen. Wy kunnen deeze werktuigen in onderscheidene rangen verdeelen. Tot den eersten behooren de Gunstelingen, welke hem omringen; tot den tweeden, die 't moeielykst te winnen is, de Staatsperfoonen, die niet alleen de bestendigheid der Wetten, maar ook de zaaken van Oorlog en Vrede, behartigen: tot den derden, die altyd vaardig is, de Geestelyken, die den grootsten invloed hebben op het Volk, en altyd haaken naar vermeerdering van gezag. Doch met alle deeze hulpmiddelen ontmoet een heerschzuchtig Meester, onder zo veele trappen als hy moet opstygen, om aan het toppunt zyn oogmerk te bereiken, altoos den eenen of den anderen, die hem, zo hy niet ten uitersten voorzigtig is, bedriegen zal. Gebeurt het dat deeze trap op eenen na de hoogste zy, zo kan zyn val niet anders dan verschriklyk schynen: maar is dezelve, gelyk hy voor Leicester was, naby het midden geplaatst, dan wordt het schouwspel veeleer vermaakelyk in onze oogen.

Een

Een iegelyk, die nu deeze algemeene aanmerkingen op het verhandelde, noopens Leicester, toepast, kan 'er met gemak veele gevolgen uit afleiden, welke hem toegang geeven tot de innerlyke gesteltenis, en de noodzaakelykste grondregelen, van ons Gemeenebest. Hy vindt 'er ten naasten by eene afmeeting, hoe verre de onderlinge band der vereenigde Gewesten zich rekken laate, zonder geseheurd te worden; hy ziet 'er het nut en het nadeel, 't welk uit hunne ongelyke magt, en uit de srydigheid hunner belangen, gebooren wordt; hy bespeurt 'er de wysheid van zommige schikkingen, die hy met eene oppervlakkige kennis ligtelyk zou veroordeeld hebben. 't Geen te vooren aangaande de onvolmaaktheden der Unie gezeid is, zal hierdoor, als met eene proeve op de som, bevestigd worden. Want byaldien op het stuk der hooge Overheid vaster bepaalingen geweest waaren, het is klaar dat zy aan Leicester en Elizabeth veelerleie voorwendzelen en gelegenheden tot misbruik zouden verschaft hebben. Hetzelfde is ook, indien men noch een voorbeeld begeert, blykbaar ten opzigte van dit punt, dat zaaken van het uiterste gewigt, als oorlog en vrede, en verbonden met vreemde Mogendheden, niet by meerderheid van stemmen, maar by de eenpaarige toestemming van alle Provincien, moesten doorgaan. Deeze instelling scheen wel aan veele ongemakken onderhevig; maar wat zou 'er van ons geworden zyn, toen de meeste Provincien overeenstemden, om de Op-

perheerschappy zonder voorwaarden aan de Koningin op te draagen, indien haare Majesteit zulk eene meerderheid van stemmen als een wettig Staatsbesluit had kunnen aanmerken, om hieruit een onbetwistbaar recht op het gansche Gemeenebest af te leiden? Heeft iemand lust, deeze zaaken noch dieper in te zien, hy zal gemaklyk ieder stuk tot zyne soort weeten te brengen. Hy zal de waare beginzelen der Vryheid van de valsche, met betrekking tot ons vry Gemeenebest, onderscheiden; de natuurlyke deugden en zwakheden van het Volk, deszelfs gereedheid om zyne weldoeners te beminnen, de weinige achterdocht der welmeenenden, met al het misbruik dat 'er van te maaken is, leeren kennen; en eindelyk de gevaarlykste verdeeldheden, zo wel in haaren oorsprong als in de gevolgen, naauwkeurig kunnen gade slaan. Hy zal den invloed der Predikanten op het Gemeen, hunnen yver, en echter hunne afhankelijkheid zodra het roer van Staat in goede handen is, tot op den bodem doorzien. Hy zal de mislagen, welke Leicester beging, om dat hy een Vreemdeling was, en gebrek aan oordeel had, geenszins verwarren met die, welke uit zyn groot ontwerp onvermydelyk voortkwamen; vermits dat ontwerp in zichzelve onmiddellyk tegen de hoofdbelangen der Natie gekant was. Dit laatste zal hem vooral in staat stellen om een oordeelkundig oog te slaan op andere tydperkén van onze Historie, die buiten dit Vertoog vallen; en dus een tamelyk

juist

juist denkbeeld te vormen, zo wel van de duurzaamheid, als van den oorsprong onzer benydenwaardige gesteltenisse. Wat my betreft, ik heb dit alles liever in 't verschiet willen aanwyzen, om dat ik anders veel te breedvoerig had moeten zyn; om dat ik my zorgvuldig voor alle verdenking van eenzydigheid wilde wachten; en eindelyk, om dat het eene zo onbetaamelyke als dwaaze onderneeming schynen zoude, zulk een onderwerp te willen uittippen. Echter kan ik niet nalaten hier nevens noch eene bedenking voor te draagen, zonder welke, schoon zy ook maar als een gevolg uit het voorgaande vloeit, de Geschiedkundige beschouwing, waartoe wy ons dus verre verledigd hebben, al te gebrekkig zou kunnen schynen.

Dikwyls heb ik my verbeeld dat eene der voornaamste oorzaken, waaraan ons Gemeenebest zyne duurzaamheid verschuldigd is, in deszelfs juiste grootheid moest gezocht worden, dewyl het niet kleiner had moeten zyn, om by zyne Nabuuren niet verachtelyk te schynen; en niet grooter, om door zyne eigene vermogens niet overheerd te worden. In 't algemeen zal het geene tegenspraak ontmoeten, dat de kring van Staatsbelangen, om welgeregeld te blyven, niet al te ruim moet zyn, en dat alles in verwarring raakt, zodra de omtrek op eenen al te grooten afstand van het middelpunt is geplaatst. Ten opzigte van Republieken beweert men om dezelfde reden dat aanwinnigen verderfelyk zyn. Maar 't zou

ten hoogften moeilyk vallen, door redeneering de uiterfte mogelykheid van dien afstand te willen bepaalen. Ons oordeel gaat veel vaster, wanneer wy hieromtrent de ondervinding raadpleegen; en op deeze wyze zal het, myns bedunkens, waarschylyk zyn dat de Grondleggers van onzen Staat het geluk gehad hebben, van de juiste uitgestrektheid, welke zy moesten beslaan, naauwkeurig te kunnen afneeten. 't Is inderdaad vry klaar, dat Holland, indien ons Gemeenebest of kleiner, of grooter, geworden waare, in het eerste geval te weinig tegenstand zou hebben kunnen bieden aan de heerschezucht van magtige Nabuuren; en, in het laatste, door één of meer gevaarlyke mededingers te veel belemmerd zou geworden zyn, om eenen vryen en veiligen Koophandel te dryven, ten nutte van den ganschen Staat. Doch men kan, zo wel aan de eene als aan de andere zyde, dit gevoelen tegensprecken: men doet het niet zelden. Zommigen hebben zich verbeeld dat de Provincie van Holland zulk een Bondgenootschap, als de Unie is, geenszins van nooden had, maar op zich zelve, en door haare eigene magt bekwaam zou zyn om zich onafhanklyk en geducht te maaken; het welk op deeze al te losse onderstelling steunt, dat de omgelegene Provinciën dan ook aan een magtiger Vyand geenen toegang konden verleen, om Holland geduurig te beknellen, en dikwyls af te loopen. Wat reden is 'er om te denken, dat zulks in de zeventiende eeuw minder zou gebeurd

zyn

zyn dan in die aaloude tyden, welke wy beschouwd hebben, toen Holland op zichzelven stond? En wie kan ten deezen opzigte de aangelegenheid van Zee-land te water, van Gelderland en de overige Provincien te lande, in twyffel trekken, na dat hy gezien heeft hoe veel deeze Gewesten toegebracht hebben, om Holland van het Spaansche juk te bevryden? Natuurlyker wyze moeten dezelfde beginzelen, waar door wy magtig geworden zyn, onze welvaart staande houden.

Maar anderen, in tegendeel, achten het veeleer voor een groot ongeluk, dat alle de overige Nederlanden zich met de onzen niet vereenigd hebben tot eene Republiek van zeventien Provincien; 't welk mischien zou gebeurd zyn, indien men zich beter aan de Gentsche Bevrediging had gehouden. Eene ryke verbeelding kan de magt en het aanzien van zulk eene Republiek, den schrik van haare wapenen, en haar ontzag by de hoogste troonen van Europa, hecrlyk schilderen. Maar dat geene verbeelding ons oordeel verblinde! Al het geen wy boven aange- roerd hebben ten opzigte van Braband, Vlaanderen, en Holland, in hunne onderlinge betrekkingen, leert ons dat deeze drie Gewesten by het aangaan van de Unie, of kort na dien tyd, niet meer geschikt waren, om op eenen gelyken voet Leden van denzelfden Staat te zyn; vermits de eerste twee, hunner oude grootheid gedachtig, onvermoeid zouden gewerkt hebben, om die te herwinnen, ten koste van
de

de laatste. Ook zou de verdediging van zo veel lands eene Krygsmagt vereischt hebben, welke onder eenen Overste, die slechts middelmaatige bekwaamheden had, gevaarlyk voor de burgerlyke Vryheid moest zyn. Leicester, dit mogenwe vaststellen, zulk een ruim veld gevonden hebbende om verdeeldheden te zaaien, zou met die Krygsmagt de eene helft der nieuwe Republiek op zyne zyde gelokt hebben, om de andere te dwingen, en omze beide te bederven. En schoon hem dit mislukt ware; voor welke verzoeken zou deeze of geene doorluchtige Overwinnaar, na hem, niet bloot gestaan hebben, om, met verbetering van Leicesters mislagen, langs denzelfden weg ter Opperheerschappye te streeven?

Maar hoe! 't was dan eene bystere dooling van den Vader des Vaderlands, dat hy noch vlyt noch moeite spaarde, om de zaaken tot dien staat van uitgestrektheid te brengen? Geenszins: 't zy verre van ons, dat wy dus zyne gedachtenis bezoedelen. Het ontwerp van dien Prins moet in een ander licht beschouwd worden, dewyl hy in dit, gelyk in veele andere opzigten, zonder keuze genoodzaakt was, niet de beste, maar de gereedste maatregelen te nemen. Den Vyand alle mogelyke afbreuk te doen, en zich van sterke borstweeren tegen deszelfs woede te voorzien, was het hoogste wit waarop hy doelen kon. De Unie zelve was maar een voorspel op den zegepraal der Vryheid: wy hebben gezien hoe ruw en onvolmaakt. In dien tyd waar' het

het dwaasheid geweest, zich te bekommeren hoe men het gelukkigste Gemeenebest zou vormen, daar men naauwlyks wist of 'er met al dat slyden wel de schaduw van het geringste Gemeenebest zou gewonnen worden. De voorgestelde grondregel moet dan niet op den slichter toegepast worden, maar op de bouwmeesters die zyn werk voltooid hebben. Alle menschelyke voortbrengzelen, 't zy menze instellingen of ontdekkingen noeme, hebben dit gemeen, dat de eerste vinders veel overlaaten voor de werkzaamheid van groote Mannen, die hen zullen volgen.

't Is nu tyd dat wy overgaan tot de beschouwing, hoe de opvolgers van Prins Willem, in het beschaaven van zyne ruwe ontwerpen, bovenal gezorgd hebben voor de veiligheid van deeze Republiek, zonder op het vergrooten van dezelve te denken. De Leicesterfche Regeering had hun tot eene waarschuwing daartoe gediend; het verflaauwen der Spaansche woede verleende hun thans eenigen ademtocht, om naar het nuttigste gebruik der verkreegene goederen om te zien; en verscheidene andere zaken, verder te melden, kondigden de noodzaaklykheid van zulke schikkingen noch nadrukkelyker aan. Maar wy moeten ons verledigen om den samenhang der zaakelykste byzonderheden hier toe betrekke-lyk, als in eene derde afdeeling, te beschouwen, 't welk ons welhaast overtuigen zal, dat dit stuk, zo eenvoudig van gedaante, niettemin by de uitvoering het neteligst van allen was.

So wel de algemeene Staaten, als die van elke Provincie in het byzonder, den last der Regeeringe wederom op zich genomen hebbende, vonden weinig minder moeite aan de herstelling der zaaken, dan het verwarren van dezelve den Graaf van Leicester had gekost. Men had vooreerst het meest te doen met een gedeelte van het krygsvolk, 't welk, onder voorwendzel van noch in Leicesters eed te staan, de gevaarlykste muiteryen aanrechtte. Te Geertruidenberg liep dit zo hoog, dat de Stad, terwyl Prins Maurits gereed stond om de bezetting door geweld te dwingen, by verraad aan Parma werd geleverd. Doch Sonoï, die in Noordholland het hoofd der wederspanningen was, werd door het beleg van Medenblik tot reden gebragt. Inmiddels lieten de Predikanten noch niet af, maar vervolgden hun onbescheiden gewoel, waartoe zy door Leicesters brieven uit Engeland steeds aangemoedigd wierden. Zyne dood, kort hierna voorvallende, was alleen bekwaam om van die zyde het gemor te doen ophouden. In de byzondere huishouding van zommige Provincien had het onkruid diepe wortelen geschooten, gelyk wel af te neemcn is uit het bovenstaande verslag van de handelingen over de opdragt der onbepaalde heerschappye, aan de Koningin. Graaf Willem van Nassau, Stadhouder van Vriesland, had nochthans aldaar, zelfs gedurende de laatste dagen van Leicesters verblyf in deeze Landen, door zyn geduld en kloek beleid, eenigzins de

rust hersteld. Maar in Utrecht kon men niets uitvoeren, voor dat 'er de gansche Regeering op nieuw veranderd wierd. Hadden de Engelschgezinden, met hunnen Prounink aan 't hoofd, den Graaf van Nieuwenaar, Stadhouder van die Provincie, gelyk mede van Gelderland en Overysfel, wat meer achtting beweezen, zy waaren mischien noch niet van het kusfen geraakt; dewyl de Burgerhoplieden, zo wel als de bezetting, zich hardnekkig aan den eed van Leicester hielden. Maar Nieuwenaar, hoewel te vooren den Engelschen niet gansch ongunstig, kon echter de vermeetelheid van Prouninks aanhang niet langer dulden. Zyne zucht voor die party, van tyd tot tyd verflaauwd zynde, veranderde eindelijk in een volkomenen afkeer, toen hy zien moest dat men op nieuw een Gezantschap naar Engeland afvaardigde, om de opdracht der heerschappye te herhaalen, en zelf kort daarna eenen brief van de Koningin ontling, waar in zy hem verzocht den Burgermeester Prounink niet buiten de Regeering te zetten. Hierover ten uitersten misnoegd, nam hy een vast besluit om een einde van dat gewoel te maaken, en koos zyne maatregelen zo wel, dat het hem gelukte deezen Prounink gevangen te neemen, en in ballingschap te verzenden. Vervolgens trok hy, benevens de nieuwe Regeering, ten dien einde door hem aangesteld, met de Hollanders ééne lyn; en wanneer in het naaste jaar een onvoorzien toeval hem van het leeven beroofd had, wierd hy in het

Stad-

Stadhouderfchap opgevolgd door Prins Maurits, onder wien de zaaken zich meer en meer tot eendragt fchikten. Gelderland en Overysfel, dus ook hunnen Stadhouder misfende, koozen insgelyks den Prins, wiens aanzien daardoor zo veel te meer toenam, om dat zyne bekwaamheden telkens evenredig met den last, die zyne fchouderen drukte, fcheenen aan te wasfen.

De Hollanders, die deezen jongen Vorst vuurig beminden, hem nu Stadhouder van vyf Provinciën ziende, verzuimden niets, 't welk den invloed van zyn gezag, zo binnen als buiten hun rechtsgebied, bevorderen kon; en fchoon het geenszins hun oogmerk was de Regeering langs dien weg eenhoofdig te maaken, echter zagen zy niet ongaarne dat dezelve, om minder aan afgunst onderhevig te zyn, zich als zodaanig by vreemde Mogendheden vertoonde. De Vergadering der algemeene Staaten, te vooren steeds afgebrooken geweest zynde, maar wegens de onlusten onder Leicester altoosduurende geworden, fcheen thans ook de Republiek een nieuw aanzien by te zetten, dewyl zy ten minften wat meer gemeenfchap had met het denkbeeld van eene hooge Overheid voor het gansche lighaam van den Staat, dan hunne voorige vergaderingen. Doch dit gaf tevens aanleiding tot een wezenlyk verschilpunt; of naamelyk de oppermagt der vereenigde Landen inderdaad aan de algemeene Staaten behoorde, dan of elke Provincie voor zichzelve als vol-

strekt

strekt oppermagtig moest aangemerkt worden? Geen wonder dat de Hollanders yverigst van allen dit laatste beweerden, naardien zy uit de verydelde poogingen van Leicester geleerd hadden, hoe zeer de Vryheid van den ganschen Staat aan dit enkele punt kon hangen: want dit weggenomen zynde, zo had de meerderheid van stemmen, op alles wat men begeerde, ligtelyk kunnen ingevoerd worden ter vergaderinge der algemeene Staaten; en het bleek uit versche voorbeelden dat een Onderdrukker met gemak vier of vyf Provincien op zyne zyde zou trekken, indien dat genoeg was om zyn oppergezag te slaaven. Het gevoelen der Staaten van Holland behield voor dien tyd de overhand, niet zo zeer om dat het best overeenkwam met het oogmerk der Unie, als om dat zy den meesten invloed hadden op het Staatsgestel, uit hoofde der veranderingen, in de Regeering van alle Provincien, na het vertrek van Leicester, door hun toedoen ingevoerd. Doch het schynt dat dit geschil, 't welk naderhand, gelyk een ieder weet, gediend heeft om drie groote Mannen te gelyk ten val te brengen, nooit onbetwistbaar heeft kunnen beslecht worden.

Kan iemand noopens de voorkeuze van het eene of het andere gevoelen noch verlegen staan, hy kan ten minsten Holland in dat tydgewricht geen lof van ongemeene wysheid weigeren. Zorgvuldigheid was het eigen kenmerk van de Staaten dier

Provincie, zo wel in hunne gunstbewyzen, als in de beweegingen van hunne gramschap. Zy hadden Leicester den voet geligt, zonder zyne eer in 't minste deel te kwetsen; zy vyzelden Maurits ten top van eere, zonder 't minste deel van hunne rechten in de waagschaal te stellen. In dit laatste bespeurt men noch de grootste omzigtigheid, dewyl de Prins op dien tyd buiten alle verdenking van Staatzucht was. Zy bewierookten hunnen Heilig, maar wachtten zich van hem op het altaar te plaatsen. Hun gedrag, 't welk in den eersten opslag met zichzelf schynt te stryden, was echter geschikt om de grootste diensten van hem te verwerven, tot eenen prys, waarvan de bepaaling altoos aan de billykheid van hun eigen oordeel zou staan. Met gelyke schrandtheid wisten zy ook Elizabeth, ondanks den kwaaden uitflag der Engelsche Regeering, in hunne vriendschap vast te strengelen, zonder eenig blyk te geeven van onderwerping of afhankelijkheid. Zy onderhielden het verdrag, met haar gemaakt, eerbiedigden haare gevoelens, hoorden alles met lydzaamheid, en deden wat hun goeddacht.

't Hielp niet weinig, om deezen band van vriendschap nauwer toe te haalen, dat de Koningin en de vereenigde Staaten straks daarna van een gemeen gevaar gedreigd wierden. Philips had, onder 't sleepen der valsche Vredehandelingen, eene Vloot van honderd-en-veertig schepen uitgerust, waar-

me-

mede hy zo wel de Engelschen als de Nederlanders zonder moeite dacht te dwingen. Zy wierd, om by voorraad een algemeenen schrik te baaren, *de Onverwinlyke Vloot* genoemd; en schoon deeze onvoorzigtige onderneeming mischien een der grootste mislagen was, die de Koning immer heeft begaan, zy liet niet na ten uitersten geducht te zyn; te meer dewyl onder Parma eene magt van dertig-duizend man gereed stond, om van Duinkerken met agt-en-twintig Oorlogschepen in zee te steeken, zodra de Spaansche Vloot tot de Engelsche kusten zou genaderd zyn. De Engelsche Zee-magt, door twintig Nederlandsche schepen ondersteund, belette Parma het uitloopen, bragt de onverwinlyke Vloot in verwarring, en nam verscheidene Spaansche schepen, welker verovering, wegens derzelve onmaatige grootte, niet moeielyk, maar veeleer gemaklyk viel. Een zwaare storm versprooide het overschot, en de onkunde der Spaansche Stuurlieden vervulde voorts al wat 'er noch ontbrak, om de hooge gevoelens van deezen togt in rook te doen verdwynen. Hier ondervonden de Spanjaarden, en 't ergste was voor hun dat zy 't ook hunnen Vyand leerden, hoe weinig zy ter zee vermogten by gebrek van die ervaarenis, welke hunne wapenen te lande steeds met zo veel voorspoed had bestierd.

Maar de oogmerken van Filips den II. waren daarenboven te wyd uitgestrekt, om allen onder

zyn bereik te vallen. Hy meende in Vrankryk ook te moeten heerschen. Daar wierd de troon, na het vermoorden van Hendrik den III, ledig gehouden, door den tegenstand, dien de Koning van Navarre by den aanhang der Guizes vond, zolang hy den Roomschen Godsdienst niet omhelsde. 't Was den Koning van Spanje niet genoeg, dien aanhang, door zyne goedkeuring, tegen Hendrik den IV. verder aan te moedigen; hy spaarde zelfs zyne magt niet, om den Kardinaal van Bourbon, hunnen opgeworpen Koning, onder den naam van Karel den X, ten troon te verheffen. Ten dien einde deed hy eerst een gedeelte van het Spaansch Krygsvolk, en naderhand Parma zelyven, uit de Nederlanden naar Vrankryk vertrekken. 't Is ook waar dat hierdoor de vorderingen van Hendrik den IV. merkelyk gestuit wierden: maar zo veel als Filips van die zyde scheen te winnen, verloor hy wederom van den anderen kant, door de wakkerheid van Prins Maurits, die inmiddels een wyd veld voor zynen oorlogsmoed geopend zag. Maurits verraste Breda door eene krygslust, herwon, behalven veele andere plaatsen, Zutphen, Deventer, Hulst, Nieuw-megen en Geertruidenberg; en raakte vervolgens, met Graaf Willem van Nassau vereenigd, voor Groningen, welke Stad, mede in hunne handen gevallen zynde, voor de Provincie van dien naam alle verhinderingen, om in het Verbond der Unie te treden, uit den weg ruimde. De Staaten, door

zul-

zulke voordeelen van tyd tot tyd aangemoedigd, wisten ook in Vrankryk Filips te dwarschboomen, door het ondersteunen van Hendrik den IV, zo met geld als met andere gewigtige diensten; waarvoor deeze Vorst, na dat hy in zyne Heerschappy bevestigd was, eene altoosduurende verpligting aan dit Gemenebest gewoon was te erkennen.

De Hertog van Parma was uit Vrankryk te rug gekeerd, na dat hy Hendrik den IV. had genoodzaakt het beleg van Parys op te breeken; maar toen hy zich op eenen tweeden togt derwaard begaf, overviel hem eene slaauwte, welke zeer schieklyk een einde van zyn leven maakte. Zyne plaats wierd by voorraad vervuld door den Graaf van Mansfeld; doch in 't volgend jaar door Ernst, Aarts-herzog van Oostenryk, wiens verwyfd gedrag de hooge verwachting, welke men van hem had opgevat, onbeantwoord liet. 't Was niet vreemd dat de Koning toen wederom last gaf tot bedrieglyke voorflagen van Vrede, gelyk hy gewoon was, zodra 't geluk hem begaf; 't waar' vreemder geweest, zo de vereenigde Staaten zich hierdoor hadden laten in slaap wiegen: maar terwyl zy 'er welstaanshalven naar scheenen te luisteren, ontdekte men ook eenen toeleg op het leven van Prins Maurits, die gesmeed was met voorkennis van den Aarts-herzog. Dit was genoeg om den handel af te breeken, dien men sederd openlyk, wegens de bekende trouwloosheid der Spaanschen, weigerde te her-

vatten, hoe ernstig ook de Keizer, en de Koningen van Poolen en Denemarken, benevens veele Duitfche Vorften, daarop aandrongen.

Men keerde zich dan wederzyds tot de wapenen, en Maurits vervolgde den loop zyner overwinningen, waarin hy echter door Mondragon en Verdugo merkelyk vertraagd wierd. Doch deeze Krygshoofden ftierven beide omtrent deezen tyd, kort na elkanderen. Noch voor hunne dood overleed de Aartshertog, en tot Landvoogd wierd by voorraad aangesteld de Graaf van Fuentes, een man van groote bekwaamheid, maar zo vol van de Spaansche trotsheid, als men immer eenen Landvoogd in de Nederlanden had gezien. Deeze was reeds by het leven van Parma herwaard gezonden, om een waakend oog op hem te houden. Want gelyk de Koning zich op niemand betrouwde, zo kon het eindelyk niet anders zyn, of de glorie van zulk eenen dienaar, als Parma, moest hem ontrusten, door een duidelyk begrip van het misbruik, waartoe dezelve zou kunnen gebezigd worden, zodra de Hertog eens lust kreeg om zyne Landvoogdy in een onafhanklyk gebied veranderd te zien. Fuentes kon door zyn kloek beleid den Koning evenwel niet nuttig zyn, dewyl hy wegens zynen hoogmoed voor alle Nederlanders ondraaglyk was. Altoos van Spanjaarden omringd, en afkeerig van den Nederlandschen Adel, maakte hy zelfs te Brusfel 's Konings Regeering byna zo haatelyk als ooit

te vooren, en deed dus het half gesmoord geheugen der geleedene mishandelingen overal herleeven. Dat juk wierd van de meeste Grooten met een dreigend stilzwygen getorscht: maar de Hertog van Aarschot, moedig op zyne voorgaande diensten, verklaarde openlyk dat 'er voor den Koning niets goeds te hoopen was, zolang men de hooge Regeering, benevens de aanzienlyke Ampten, aan geene Inboorlingen vertrouwde. Doch eindelyk alle geduld verlooren hebbende, verliet hy deeze Landen, en begaf zich naar Venetie, *om daar ten minsten, gelyk hy zich uitdrukte, vry te mogen sterven.* Kort daarna wierdt de Graaf van Fuentes in de Landvoogdy afgelost door den Kardinaal-Aartshertog Albertus, Broeder van den overleeden Aartshertog Ernst; van wien men zich, alleen om dat hy een Oostenryker was, noch iets beters be- loofde: maar hy toonde zich met de uiterste angst- valligheid ondergeschikt aan de oude maatregelen van het Spaansche Hof.

Schoon nu de wapenen van Filips den II. in Vrankryk wat gelukkiger waren dan in de Neder- landen, evenwel begreep hy meer en meer dat het tyd wierd om zyne heerschzucht te bepaalen; 't zy dat de voortekenen der naderende dood hem rie- den nog eenige rust te genieten, 't zy dat hy, zich vleiende zyne grootfche ontwerpen tot noch met roem werkftellig te hebben gemaakt, nu voor eenen schandelyken omkeer begon te vreezen: welk

laatste geenszins het onwaarschynlykst is. Twee vlooten, welke hy na elkanderen had uitgerust, om den mislukten togt der *onverwinlyke Vloot* te hervatten, waren door hetzelfde noodlot, of liever door dezelfde onbekwaamheid der Spanjaarden ter zee, ten deele vergaan; ten deele door vyandlyk vuur in den grond geboord. Daartegen waren de Engelschen en de Nederlanders, onder den Graaf van Esfex vereenigd, voor Kadix gekomen, alwaar zy, een groot getal ryke Koopvaarders vernield hebbende, de Stad aan de vlam hadden opgeofferd, tot onnoemelyke schaade voor de Koninglyke schatkist. Hy floot dan met Hendrik den IV. de Vrede van Vervins, en gaf zyne Dochter ten Huwelyk aan den Aartshertog, na dat hy deszelfs ontslag, als Kardinaal, van den Paus verworven had. Toen stond hy, ten bruidschat der Infante, de Nederlanden af, om zich dus van dien lastigen oorlog te ontslaan; niet zonder kunst zyne mildheid toonende, met een heerlyk geschenk, welks bezit den eigenaar noch duur zou kunnen staan. Op dien tyd wierd ook Filips Willem, de oudste zoon van Willem den I, in vryheid gesteld, en uit Spanje herwaard gezonden; 't welk, indien men 'er, gelyk zommigen meenen, mede bedoelde, dat hy onder de vereenigde Staaten tweedragt verwekken zou, straks na de dood van zynen Vader met meer voordeel had kunnen geschieden. Waarom zouden wy juist in alles, wat Vorsten doen,

een

een diep geheim zoeken? 't Is, myns oordeels, waarschynlyk genoeg dat de Koning, na dat hy beslooten had de Nederlandsche zaaken te laten vaaren, ligtelyk besluiten kon de banden van deezen Prins te slaaken; te meer, dewyl eene gevangenis van achtentwintig jaaren, gepaard met eene slechte opvoeding, hem genoegzaam had buiten staat gesteld om in de waereld iets groots te verrichten.

Middeleryl was de tyd gebooren, dat onze Nederlanders, met naame de Hollanders en Zeeuwen, een nieuw veld voor hunne dapperheid moesten openen, 't welk, boven alle verwachting voor hunne bekwaamheden geschikt zynde, hen welhaast met aanzienlyke Mogendheden in een gelyken rang zou stellen. De Oocaaan, waarvan zy te vooren slechts een klein gedeelte met hunne Koopvaardyschepen hadden bezocht, wierd van nu af aan, in zyne volle uitgestrektheid, het tooneel van hunne gewigtigste krygsbedryven. Een onwraakbaar bewys van de meerderheid hunner vermogens in zeezaaken is, dat uit de zwaarigheden, welke zy in dat opzigt ontmoetten, hunne grootste en gelukkigste ontwerpen gebooren zyn. Wat geluk voor hun, dat de Koning van Spanje zelf, te moedig op zyne Zcemagt, hen daartoe had uitgelokt! Zyne *onverwinlyke* Vloot overtuigde hen allereerst, dat zyne wapenen ter Zee op verre na zo ontzaglyk niet waren als te Lande; en zy ontdekten by die gelegenheid dat in tegendeel hunne er-

vaarenis in de Zeevaart wezenlyke Krygskunde geworden was, eer zy 't wisten. Deeze waarheid wierd van een iegelyk zo klaar begreepen, dat men zich met geene maatige hoop vergenoegen kon; en dat voorzigtig Volk, 't welk in zo veele benaauwdheden den oorlog te lande niet dan verweerder wyze had durven voeren, was terstond gereed om ter zee, naar de afgelegenste oorden, tot hachlyke onderneemingen over te steeken. Zy begreepen zeer wel dat men zich niet op zee, gelyk te lande, zulk een bestendig onderscheid tusfchen eenen verweerenden en aanvallenden oorlog kon voorstellen; dewyl op zee alles moet afhangen van toevallige omftandigheden, waarvan men zich met een oogenbliklyk beraad, het zy ten aanval, 't zy ter verweeringe, bedient. Maar de zeetogten, dus uit hunnen eigen aard wifselvalliger dan veldslagen en belegeringen, fcheenen juist daarom meer gemeenschap te hebben met den geest van menschen, die van kindsbeen af geleerd hadden op dat onftuimig element allerlei gevaar in den wind te slaan. Een zeevaarend Volk, 't welk zich dagelyks oefent op het gisfen en waarneemen der onzekerfte kansfen van wind en stroomen, heeft, met veel minder magt, ontelbaare voorrechten boven een ander Volk, dat, by mangel van die bekwaamheid, genoodzaakt is een vast bestek te volgen. In dit opzigt is het onderscheid tusfchen de Nederlanders en de Spanjaarden van dien tyd reeds zo groot, dat

het

het naauwlyks eenige vergelyking toelaat. De Spanjaarden, met eene Vloot van omtrent honderden vyftig fchepen op de Engelsche en Nederlandfche kusten afkomende, zien met den eerften tegenfpoed hun gansch ontwerp in duigen vallen: de Nederlanders fteeken dikwyls met twintig of dertig fchepen in zee, zonder bepaalden last, maar gereed tot alles, en, gelyk Heemskerk, gerust *dat het Vaderland hen, leevende of dood, bedanken zal.* Op 's Vyands kusten eene landing te doen, fteden of eilanden te bemagtigen, de vyandyke Gallioenen aan boord te klampen, te overzeilen, zyne Koopvaarders by menigten, ja zyne gansche Zilvervloot, te neemen; alle deeze aanslagen hebben zy tevens op het oog, en zelden mist hun de gelukkige uitvoering van het een of het ander.

't Is waar dat ook zommige togten van deezen aard ongelukkig uitgevallen zyn, gelyk zelfs de eerfte, naar de Kanarifche Eilanden, onder van der Does, in 't jaar 1599; maar deeze nadeelen zyn rykelyk geboet onder Hautain, Heemskerk, en anderen. De Vloot van Heemskerk heeft voor Gibraltar, in het jaar 1607, eene heerlyke overwinning behaald, fchoon de Admiraal in het gevecht sneuvelde. Na den uitgang van het rwaalfjaarig Bestand is Piet Hein een waardig opvolger van die groote Mannen geweest; en van deezen Zeeheld, tot op de Trompen en Ruiters, leveren ons de Gefchiedenissen eene aanzienlyke lyst van beroemde

naamen, die de Nederlandsche Vlag, zo binnen als buiten Europa, by de grootste Mogendheden ten top van eere en achtbaarheid hebben gevoerd.

Buiten tegenspraak deelt ook het Gemeen in de glorie van zo veele voortreflyke daaden: ja wy mogen wel aanmerken dat het ten deezen opzigte noch heel anders ter zee, dan te lande, gesteld is. In 't veld kan de bekwaamheid van gemeene Soldaaten, die meer dan hunnen dagelykschen wapenhandel verstaan, niet altoos nuttig zyn; maar op eene oorlogsvloot komt alles byna op ieder oogenblik te pas, gelyk 'er ook alles vereischt wordt, wegens de groote verscheidenheid van kunsten en bedryven, welke, niet minder in het dagelyksch bestier der zaaken, dan in het heetste van den slag, vereenigd moeten zyn. Een Zeeoverste heeft dus, ook boven eenen Veldheer, het uiterste belang in de hoedaanigheden van zyn Volk; en indien zyne togten gelukkig uitvallen, zyn wy verpligt een grooter gedeelte van den roem aan deeze deelgenooten van zynen arbeid toe te schryven; hoewel zyne achting daardoor geenszins verminderd wordt, dewyl zy altoos evenredig ryzen zal met den roem der gemeente, die onder zyne bevelen staat. 't Was de oeffening, gelyk wy reeds gezien hebben, waardoor onze landaard, boven anderen, in dit stuk den voorrang had verkreegen: maar was het de onmiddelyke oeffening alleen? Zyn in het natuurlyk gestel, in de onachtzaamste opvoeding van de onzen, ook gee-

geene oorzaaken te vinden, waardoor zy gemeenlyk voor deeze oeffening vatbaarder zyn, dan eenig ander Volk? Waarschynlyk ja. De Zeevaart is onderhevig aan ontelbaare wisselvalligheden, aan duizend kwellingen van hitte, koude, vochtigheid, kommer en kruis, die een byzonder lichaamsgestel vereischen, 't welk naar allen schyn nergens beter kan gevonden worden, dan onder eene luchtstreek, die byna op ieder oogenblik aan de schielykste veranderingen ten doel staat. Hierdoor zien wy dagelijks onze Matroozen, na het doorstaan der moeilykste reizen, met klein vaartuig veelcer onder de baaren doorgesleept, dan 'er over heen gevoerd, gezond en frisch aan land stappen. In dit opzigt staat naauwlyks eenige Natie ter waereld met de onze gelyk; en 'er is geene die met zo weinig manschap Zee kan bouwen. Maar de Nederlanders ontleenen ook terstond van de voorwerpen, die hen van jongs af aan omringen, veele denkbeelden en plooiën, waardoor zy beter geschikt zyn, om, zodra het hun lusten zal, tot Zeelieden gevormd te worden. Ons Land, alom doorsneeden met wateren, rivieren, poelen en meiren, krielt, waar men zich wende, van kleine vaartuigen, waarop de boeren Schippers zyn. Zy onderhouden door dat middel de gemeenschap van alle Steden en Dorpen, en, hoe onmatig deeze vergelyking ook moge schynen, daartoe wordt in verscheidene opzigten dezelfde waardigheid, zo niet her-

hetzelfde beleid, vereischt, dat men van nooden heeft om op eenen Zeetogt geen nutteloos gezelschap te zyn. Geen Nederlandsche boer, die ten minsten niet van loeven en laveeren weet; weinigen, die niet geleerd hebben een vaartuig te bestieren, te gissen hoe veel winds het voeren kan, tegen wind en stroom te roeien, dwarrelwinden te voorzien, of zich te redden uit een onverwacht gevaar van zinken of vergaan. Veelen onder hen, in hunne geboorteplaats deeze zaaken lang genoeg voor tydverdrijf en spel bygewoond hebbende, kunnen de verzoeking niet wederstaan, van ook eens op den ruimen Oceaan te zwerven, alwaar zy dan gemeenlyk voor al het overige geene traage leerlingen zyn. Ik kan niet nalaten hierby te voegen dat onze taal ook de kentekenen draagt van onze gemeenzaamheid met de zeevaart: vooral onder 't gemeen, en in den dagelykschen wandel, is zy voor het grootste deel eene taal van zeelieden. *Wy wenden 's over deezem of geenen boeg, zoeken eene reë, werpen ons anker, klampen elkander aan boord, haaken naar het voorwerp onzer begeerte, enz. Wy komen met léne zee aan land, of dryven op Gods genade: Kortom, geen uur op den dag, dat wy niet vaaren, of bezig zyn met ons gety te kavelen.* — Ontstaat 'er dan een Oorlog ter zee, zo levert zulk eene Natie gemaklyk een groot getal menschen uit, die, anders tot geenen Krygsdienst geschikt zynde, nochtans door

door den prikkel der eerezucht daartoe opgewekt worden, dewyl zy weeten dat alles wat hun ontbreekt, om wel te dienen, ligtelyk door eene gemeene opmerkzaamheid zal vervuld worden. Onze Nederlanders, in hun element, kunnen dus ten naasten by gelyk gesteld worden met de Zwitsers, van jongs af aan op den wapenhandel afgerecht, te velde. Het presfen, in Engeland zo gemeen, is daarom onder ons nimmer noodzaakelyk geweest; en om onze Vlooten van manschap te voorzien, heeft men hier nooit tot harde middelen zyne toevlucht genomen. Daarenboven verschaft het groot getal van menschen, die zich vrywillig tot de zeevaart begeeven, noch dit voorrecht, dat men veel meer kansfen heeft om mannen van een ongemeenen geest en moed aan te kweeken, die ook gemeenlyk beter dan te lande naar hunne verdiensten beloond worden. Een ieder weet dat onze doorluchtigste Zeehelden doorgaans gering, of zeer middelmaatig van geboorte geweest zyn.

Men zal, hoop ik, deeze algemeene aanmerkingen, indien men ze anders goedkeurt, hier niet kwaelyk geplaatst vinden, dewyl zy ons tot eene voorbereiding strekken, om minder verzet te staan over den schielyken aanwas van het vermogen der vereenigde Nederlanden, omtrent den aanvang der zeventiende eeuwe; waaraan wy misfchien in de allereerste plaats de bevestiging van het Gemeenebest hebben toe te schryven. Te weeten, onder
het

het geduurig uitbreiden van onze Zeevaart, wierd haare naauwe betrekking met den Koophandel geenszins ter zyde gesteld. In tegendeel scheenen de Krygsbedryven ter zee niet meer voldoende te zyn, zo men zich, gelyk te Kadix, slechts verge-noegde met den Vyand afbreuk te doen, zonder eenig voordeel aan de algemeene belangen van den Koophandel toe te brengen. Sedert dat Filips de II, Koning van Portugal geworden zynde, den Hollanderen niet dan by oogluiking toegelaaten had hunnen handel te Lisbon te dryven, hadden zy dagelyks hunne zinnen gescherpt op de vaart naar Oostindië, waarvan de Portugeezen schier eene eeuw ongestoorde bezitters waren geweest. Ontelbaare zwaarigheden scheenen deeze onderneem-ning af te raaden, tot dat Kornelis Houtman, die zich in Portugal opgehouden had, om de geheimen van den Indiaanschen handel magtig te worden, zich daartoe aanbod. Hy was de eerste, die uit het Vaderland vertrok, om voorby de Kaap van goede Hoop te zeilen, en verder in de Indiaansche Gewesten het geluk te beproeven, met vier sche-
pen, hem ten dien einde door eene Maatschappy van Kooplieden toegevoegd, in het jaar 1595. Dat voorbeeld wierd welhaast van veele anderen ge-
volgd; en schoon hy, na eene reis van ruim twee jaaren, zonder eenig voordeel behaald te hebben, te rugge was gekomen, evenwel wierd niemand hierdoor afschrikt. De Maatschappy, welke hem
had

had uitgerust, vereenigde zich in het jaar 1598 met eene andere van geen minder aanzien, en zond Jakob van Nek, met acht schepen, op eenen anderen togt, dien hy met veel gelukkiger uitslag volbragt. Verscheidene andere Maatschappyyen wierden 'er omtrent deezen tyd, zo in Holland als in Zeeland, opgerecht, met ongelyke lotgevallen van winst of verlies, volgens de natuurlyke onzekerheid der menschelyke zaaken. De wakkerheid der Natie vertoont zich op het voordeeligst in die verrichtingen; maar nergens zien wy grootfcher blyk van haare uitgestrekte denkbeelden op het stuk der Zeevaart, dan in haare poogingen om door het Noorden eenen nieuwen weg naar China te zoeken, welke, indien hy gevonden waare, mogelyk van geen minder belang voor deeze Gewesten zou geweest zyn, dan Amerika voor Spanje. 't Was in het jaar 1594 dat Linschooten ten dien einde op kondschap uitging, en door de Straat van Nassau zeilde; maar Heemskerk, die twee jaaren laater derwaard vertrok, en op Nova Zembla overwinterde, heeft ten naasten by de waereld overtuigd, dat zulk een weg, indien hy 'er waare, voor hem niet zou verholen gebleeven zyn.

In het jaar 1598 stierf de Koning van Spanje. Philips de III, zyn Zoon en opvolger, besessende dat het Huwelyk van zyne Zuster, de Aartshertogin, indien zy kinderloos bleef, zyn erfrecht op de Nederlanden onverminderd liet, en niet min

heerschzuchtig zynde, maar stomper van oordeel, dan zyn Vader was geweest, beeldde zich in, geen onverschillig aanschouwer van het beloop der Nederlandsche zaaken te moeten zyn. Hy zocht dan door een streng verbod allen handel van de vereenigde Nederlanders op Spanje en Portugal te weeren; waaromtrent de Aartshertogin, zelfs in de Spaansche Nederlanden, zyn voorbeeld volgde. Nieuwe aanmoediging voor de onzen, om hun begonnen werk te volvoeren, en alle Oostindische Koopmanschappen, welke zy voormaals gewoon waren uit Portugal te haalen, en overal te vertieren, thans op den oorsprongklyken bodem te zoeken. Zy vonden, wel is waar, in de Indiaansche Zeeën geen geringen tegenstand van Spaansche en Portugeesche schepen: zy vonden geene mindere moeite, om aan zo veele wydverspreide kusten en eilanden de gunst der Volkeren te winnen. De Portugeezen, die hen aanmerkten als onrechtvaardige indringers, maalden hen alom by de Indiaansche Koningen op 't haatelykst af, niet gunstiger dan of zy woeste Zeeschuimers geweest waaren, zonder eer of trouw. Doch dit alles kon niet beletten dat zy overal hunnen handel voortzatteden, en zich welhaast, of geducht, of aangenaam maakten op de Moluksche Eilanden, op Malakka, Sumatra, Ceilon, en de wyduitgestrekte kust van Cochinchina. De Koning van Achem, op het eiland Sumatra, vereerde de Sraaten met een Gezantschap,

't welk

't welk voornaamelyk geschikt was om vaste kennis te bekomen, of hy de Nederlanders inderdaad voor een magtig en geregeld Volk moest houden. 't Is ligtelyk te begrypen dat deeze Gezanten hier duizend wonderen zagen, en vervolgens in hun Vaderland, gelyk alle Reizigers doen, duizendmaal meer verhaalden; waardoor de Nederlandsche naam eerlang in alle de omleggende Gewesten en Koningkryken ten hoogften top fleeg, terwyl men in deeze Landen ook geenszins verzuimde, den luister van dit Gezantschap, en de voortreflyke deugden des Konings van Achem, benevens zyne uitgestrekte magt, met alle verschuldigde hoogachting, ten breedsten uit te meeten.

Onder die streelende aanmoedigingen was het getal der Oostindische Reederyen zo zeer toegenomen, dat men de noodzaakelykheid van nieuwe schikkingen op dat stuk begon te zien. Men vreesde dat zo veele Koopvaarders in hunnen verstrooiden handel elkanderen hinderlyk zouden zyn, en, 't geen nog erger was, tegen de Portugeesche en Spaansche vlooten niet wel kunnen beschermd worden. By de algemeene Staaten wierd dan beslooten dat men trachten zou, alle de Maatschappyyen tot eene enkele te brengen, dat men dezelve door een Oktrooi zou bekrachtigen, en, door het beraamen van gepaste maatregelen tot haaren bloei, alle begoedigde Burgers van het Gemeenebest uirnoodigen, om 'er deel in

te neemen. Dit gelukte naar wensch, in het jaar 1602; en na dien tyd, tot op heden, is de Oostindische Maatschappy de hoofdzenuw van den Nederlandfchen Koophandel geweest. Zes Kamers, aldus vereenigd, bragten terftond eene hoofdfom van vier- of zesenzestig Tonnen gouds byeen, waarin de Amsterdamsche voor meer dan de helft haar deel had. Men splitste dit Kapitaal in maatige fommen, van drieduizend guldens, en verkreeg dus wat meer dan tweeduizend zogenaamde *Aktiën*, waarin vervolgens handel gedreeven wierd, en welker wezenlyke waarde telkens met de vorderingen der Maatschappye toegenomen is. Gemeenlyk worden zy hedendaags wel gerekend zesmaal zo veel waardig te zyn, als in den aanvang: doch 't is klaar dat de toevallige invloed van veelerleie zaaken hieromtrent geene nauwe bepaling toelaat. Derzelver ingebeelde waarde, die nooit een anderen grond heeft, dan in de buitenspoorige winzucht der dwaazen, komt hier geenszins in aanmerking. De beklaglyke gevolgen van zulk eene verbyftering hebben noch onlangs in ons Gemeenebest eene algemeene verslagenheid veroorzaakt: wenschelyk waar' het dat men ze nooit vergat, om zich voor altoos tegen dien tuimelgeest te beveiligen.

Maar de Maatschappy heeft ook door geduurige winsten den ingelegden fchat boven alle verbeelding vergroot. Naauwlyks was zy zeventig jaaren in stand geweest, of men rekende haare jaarlyksche

inkomsten op tien of elf millioenen. Deeze som is naderhand, zegt men, veel grooter geworden; maar zo wy slechts tien millioenen voor een doorgaand getal van honderdenzeventig jaaren stellen, en daartegen eene jaarlyksche uitgaaf van acht millioenen, volgens eene niet ongegronde gissing; zo wy daarenboven in aanmerking neemen dat de Maatschappy, die vier jaaren na haare oprichting vyfzenzeventig ten honderd uitdeelde, vervolgens, 't eene jaar door het ander, weinig meer dan twintig heeft gedaan; die rekening zal ons noch een zeer flauw, en echter een verbaazend denkbeeld van haaren opgehoopten rykdom geeven. 't Zal ons dan geenszins verwonderen dat het Vaderland menigmaalen aan deeze Maatschappy eenen sterken steun gevonden heeft, en dat zy by het vernieuwen van haar Oktrooi, 't geen telkens na een zeker getal van jaaren geschieden moet, zomtyds twee of drie millioenen tot een geschenk heeft kunnen geeven.

In hoe veele andere opzigten zien wy ook de welvaart des Vaderlands niet door deeze Maatschappy bevorderd, daar een goed deel van haare jaarlyksche uitgaaven, tot de uitrusting van omtrent veertig schepen geschikt, onder Kooplieden, Winkeliers, en Ambachtsvolk wordt verspreid; daar veele van haare overgevoerde waaren, hier verkocht zynde, onmiddelyk haaren Kooper eenen ryken winst uit andere Landen toebrengeu,

en daar veele andere, binnen 's Lands blyvende, den bloei der Fabrieken levendig houden? Alle deeze zaaken vallen onder geene rekening; maar noch veel minder kunnen wy het juiste denkbeeld achterhaalen van den omslag der zaaken in Indië. Wat al sterkten gebouwd, eilanden en zeekusten bezet, en Koningen cynsbaar gemaakt, of tot vrede en vriendschap bewoogen! Welk een vermoegen, beleid, en staatkunde, om boven andere Europeaanen, die ons geduurig ondermynen, den voorrang tot in Japan en China te bewaaren? 't Is weinig, hiervan te zeggen dat de Maatschappy op Batavia eene byna Koningklyke Hofhouding heeft, dat zy in Oostindië freeken lands bezit, welker uitgesprektheid, indien men alles te zamen neemt, die der vereenigde Nederlanden verre te boven gaat; dat zy 'er eene Volkplanting voedt, welke jaarlyks door achtduizend aankomelingen wordt onderhouden, honderdenvyftig zwaare schepen van de eene naar de andere kust af en aan doet vaaren, en des noods een leger van vyfentwintig- of dertigduizend gewapende mannen te velde brengen kan.

Vindt men wel ergens, in oude of nieuwe Geschiedenissen, het voorbeeld van eenig burgerlyk Genootschap, welks vermogen Vorstelyk geweest is, zonder gevaarlyk te zyn voor de rust en geregelde orde van den Staat? En indien men het vond, zou men tevens wel eenen Staat vinden, die niet uit onrechtvaardig mistrouwen deszelfs natuurlyke

voor-

voorrechten behoefd hadde? De duurzame eenstemmigheit, welke wy hier gewaar worden tusſchen het Staatsbeſtier en den Koophandel, is niet in allen deele een uitwerkzel der Wetten. Zy wyſt ons meteen op een ander beginzel, 't welk beter dan de dwang der wetten, onder een vry Volk, de rust en veiligheit bevordert. Want wy ontmoeten weinige wetten, die de rechten en verpligtingen der Maatschappye zeer naauwkeurig bepaalen; en, 't geen merkwaardig is, onze Geſchiedeniſen maaken evenwel geen gewag van zwaare geſchillen tusſchen de Regeering en de Maatschappye. Het beginzel, waarop ik doel, is juist hetzelfde, 't welk, indien het eenen onbepaalden invloed had, bekwaam zou zyn om alleen het geluk van een gansch Volk te volmaaken: 't is het zelfde, 't welk ons dienen moet om de aangenaamſte vruchten der Vryheit in te zamelen, met uitsluiting van alle haare wrangheden. 't Heeft, zo men wil, meer betrekking tot wysheit dan tot deugd, dewyl het bovenal die bilykheit van oordeel onderſtelt, waardoor wy bewoogen worden om geene byzondere belangen, ten nadeele van het gemeene welzyn, onze achting waardig te keuren. Maar hoe zelden is dat oordeel algemeen, en hoe veele deugden heeft men niet van nooden om wys te zyn, ja om niet dikwyls de eenvoudigſte waarheden aan een blind vooroordeel op te offeren?

Zal deeze hoedaanigheit noch lang het kenmerk

onzer Natie zyn, gelyk zy, ten minsten met betrekking tot dit, en mogelyk meer andere onderwerpen, ruim anderhalve eeuw geweest is? Eene angstige vraag! Maar 't gaat vast genoeg, dat wy zo lang het gelukkigste, zo niet het voortreflykste Volk op den Aardbodem zullen blyven. Groote zaaken zonder omslag af te doen, en onder de genietingen van het verkreegen geluk even bedachtzaam te blyven op de bevestiging en vermeerdering van hetzelfde: dat is de oude Hollandsche deugd en deestigheid, waarvan de Hemel geeve dat onder onze Nazaaten, hoe de waereld verbastere, noch altoos vaste voetstappen gevonden worden!

't Is zeker een ongemeen verschynzel, driemaal 's jaars zeventien Burgers, uit een getal van vyfenzestig, te zien vergaderen, om in een ander Waereldsdeel aan Keizers en Koningen de wet te geeven, en echter de wetten des Vaderlands met den diepsten eerbied hulde te doen. Zy vergeeten nimmer hunne afhangklykheid van het Oktrooi der hooge Magten, die hen voor het overige in alle vryheid handhaaven, en hierdoor niet minder onze hoogachting tot zich trekken. Zy maaken, als onafhangklyk, met weinige afgevaardigden uit de Ridderfchap, hunne eigene schikkingen. De Repraesentant van zyne Doorluchtige Hoogheid, met den nieuwen Regeeringsvorm hier mede ingelyfd, was zelf Koopman. Voor tegenwoordig is 'er niet eens zulk een Amptenaar. De Verbonden van Vrede

de en Koophandel, welke de Maatschappy in de Indiën sluit, worden alleenlyk tot meerder aanzien met den naam der hooge Overheid bekrachtigd. Zy regelt, met derzelve toestemming, haare eigene Munt, en brengt aan het Gemeenebest niets meer op, dan 't geen zy billyk acht van haaren overvloed af te staan. Men stelle eens dat een Vorst, als Karel de V, of Filips van Bourgondië, zich aan 't hoofd van zulk eenen Staat bevonden had; met hoe veele Beden, schattingen, en tollēn, zou hy dat aanzienlyk lighaam belemmerd hebben; en hoe zeker zou dit het middel geweest zyn, om uit onzen hoogsten voorspoed ons onvermydelyk verderf te doen gebooren worden?

Een aanzienlyke Raad, waarin de Gouverneur Generaal twee stemmen heeft, bestiert in Nederlandsch Indië den grooten zwaai der zaaken. Op Batavia is de Gouverneur in de oogen van 't Gemeen een Vorst, hoewel de geringste Amptenaar niet afhangklyker is dan hy. Zo hy verdacht wordt van verraad, moet hy daar zelfs, uit zyn prachtig Hof, voor den Raad van Justitie verschynen. De Maatschappy kan, zodra zy 't goedvindt, een ander in zyne plaats stellen, en hem noodzaaken in het Vaderland rekenschap te geeven van zyn gedrag. Geene wederspanningheid zou hem daartegen te stade komen, dewyl hy met al zyn gezag geen mededeelend vermogen bezit om vrienden te verpligten. In het Vaderland worden alle hooge be-

dieningen uitgedeeld, en alle schikkingen zo wel beraamd, dat niemand ligtelyk besluiten zal, eenen Gouverneur tegen de belangen der Maatschappye te dienen. Maar schoon hy ook zynen ganschen Raad, met alle de aanzienlykste inwooners van Batavia, ja de volle Krygsmagt, tot eenen afval wist te beweegen, wat zou 't hem baaten zonder den bystand der overige Gouvernemen-ten, die daartoe te veel in getal zyn, en al te wyd verspreid leggen? Eene onderneeming van dien aard zou voorbereidzelen vereischen, waardoor het geheim welhaast uitlekken moest: en aan den anderen kant zou Batavia, 't welk alleen magtig is door den toevloeienden handel van alle onze overige Gouvernemen-ten en Kantooren, dien toevloed missende, zynen bezitter niet zeer geducht kunnen maaken. Het *Stapelrecht* van deeze Hoofdstad, zich uitsprekkende over geheel Nederlandsch Indië, zo wel ten aanzien der goederen, welke daar van de eene naar de andere kust vervoerd worden, als van die, welke men ten dienst van het Vaderland geschikt heeft, is de voornaamste oorzaak van haaren luister; eene oorzaak, die altoos in de magt der Maatschappye blyft, en op derzelve wenk met alle haare gevolgen ligtelyk zou kunnen verplaatst worden. In dat geval zou de nieuwe Vorst van Batavia terstond veel minder dan een Dey van Algiers, of Keizer van Marokko, zyn; behalven dat hy zich ook te zwak bevinden zou, om de nabu-
rige

fige Indiaanen, zyne en onze bestendige vyanden, door het noodig ontzag in toom te houden. Maar schoon hy ook alle de overige Gouvernemen ten in zyn belang wist te trekken, hoe zouden zy hem tegen de wraak van het beleedigd Vaderland ondersteunen? met weerloozen rykdom? met prikkel en van weelde? met nagelen en nooten? Daar de Natuur zich uitput in keurigheit van lekkernyen, schynt zy weinig bekommerd te zyn met dringende noodzaaklykheden. Of, zo men onder de Indiaan sche luchtstreek ook lood en yzer, met allerlei voorraad tot Krygsbehoef ten vond, noch zou het 'er aan kunstenaars ontbreeken, om deeze stoffen tot het gebruik bekwaam te maaken. Die aan te kweeken zou, zo niet onmooglyk, ten minsten een werk van al te langen adem zyn. En dus zouden de speceryen der Moluksche eilanden, met de kaneelboschen van Ceilon, en de kostbaarheden van Bengale en de Koromandelsche kust, den weder spanningen zo veel niet waardig zyn, als eene Vloot van tien of twaalf gewapende schepen. Wel is waar, dat zy van de Engelschen, en Franschen, of van de andere Europeaanen, ligtelyk den vereischten onderstand bekomen konden; maar een iegelyk begrypt dat dit slechts dienen zou om zich, na 't affchudden van het eerste juk, welhaast een zwaarder op den hals te laaden.

Hadden de Tyriërs, de Karthagers, of eenig ander Volk, voordeezen, slechts het denkbeeld kunnen

nen vormen van eene volkplanting, buiten 's Lands zo aanzienlyk, en van binnen aan den Staat zo vast verbonden, hoe breed zouden wy thans hunne wysheid uitmeten? Maar neen: wy zien in tegendeel uit de Geschiedenisfen, dat verre de meeste Volkplantingen der Ouden welhaast wederspanning geworden zyn tegen haare Moederfeden; en echter laaten wy niet na te gelooven, dat die volkeren in veele opzigten wyzer en voortreflyker geweest zyn dan de hedendaagsche. Dit is derhalven voor zo verre geen verftandig gevoelen, maar veeleer een vooroordeel. Doch uit de opgegeevene bedenkingen volgt meteen, dat wy het gelukkig gevolg van onze zaaken, in den tegenwoordigen tyd, aan eenen zamenloop van omftandigheden moeten toefchryven, waarin het beleid der beftierderen slechts voor een gedeelte plaats heeft. Ontelbaare kunften, welke men federd drie of vier eeuwen in onze befchaafde waereld heeft gevonden en uitgebreid, maaken het natuurlyk onderscheid tusfchen Europa, daarze bloeien, en Azië, daarze naauwlyks bekend zyn, hedendaags veel grooter dan te voeren. Alexander vond, in weêrwil van zyne dapperheid en krygskunde, op den Indiaanfchen bodem noch eenen Porus, die hem de overwinning betwisten kon; en fchoon hy dien Vyand verfloeg, het was hem onmogelyk den Ganges, als den Eufraat, in eenen geduurigen ftaat van dienstbaarheid te houden. Maar in het begin der vyftiende eeuwe hebben de Portu-
gee-

geezen, die op verre na de ftrydbaarften niet waren, met veel meer gemak hunnen standaard onder die luchtftreek geplant; en federd heeft men hetzelfde niet meer van eene enkele, maar van verfcheidene Europifche Zeemogendheden te gelyk gezien, zonder dat de Indiaanen ooit bekwaam geweest zyn, uit den naaryver, waarmede deeze gewapende Handelaars elkanderen geduurig in het licht ftaan, eenig voordeel tot hunne verloffing te trekken. Mogelyk waren de Portugeezen, als de oudfte bezitters, in weérwil van de onzen, voor altoos wel in dat bezit gebleeven, hadden zy, door het ontydig invoeren van hunne Inquifitie, zich niet haatelyk gemaakt by de Landzaaten, die straks, om van deeze dwinglandy ontflogen te zyn, niet zo zeer naar de vryheid, als naar nieuwe Meesters omzagen, en den eerften die zich aanbod omheldden. 't Zyn, gelyk een ieder weet, de Nederlanders niet alleen, die zich hier van gelukkig bediend hebben: de Franschen, de Engelschen, en anderen, hebben ook hunne Maatschappyyen opgerecht, om die gewesten te bezoeken. Onze Britfche vrienden hebben ons altoos de meeste afbreuk gedaan, en doen het noch dagelyks. Doch onder zo veele Mogendheden, als daar handelen, veelal magtiger dan wy, is 'er geene die tot noch met ons gelyk ftaat; daar wy den speceryoogst, als eene goudmyn, alleen bezitten, alleen in Japan toegelaaten worden, en in China ten minften zo aan-

genaam zyn als anderen. Om niet te verre afgeleid te worden, zal ik my hier niet begeeven tot eene nadere vergelyking van onze en andere hedendaagsche Mogendheden, noopens deezen tak van Staatkunde. De tegenwoordige oorlog tusfchen de Engelschen en Amerikaanen, zou, gelyk men ligtelyk beseft, hiertoe een al te ruim veld openen.

Is de oorzaak van dien bestendigen voorspoed, boven alle mededingers, te vinden in de wyze schikkingen van onze Maatschappy, of in de natuurlyke bekwaamheden van onzen Landaard tot den Koophandel? Waarschynlyk in de vereeniging van beiden. Wy zullen by het besluit van deeze verhandeling noch eens gelegenheid vinden, om het laatste punt in eene algemeene beschouwing gade te slaan. Wat het eerste betreft: het heeft, gelyk reeds gebleeken is, zyn opzigt zo wel tot de eenstemmige gemeenschap der Maatschappye met den Staat, als tot het onmiddellyk bewind der zaaken, welke van haar afhangen. Een rechtmatig en algemeen begrip van burgerlyke Vryheid, waardoor een iegelyk by zyne rechten gehandhaafd wordt, zonder dat hy zich kan ontslagen achten van zyne wezenlyke verplichtingen aan het Vaderland, is, myns oordeels, de sterkste knoop tot een zo minlyk verband; en niemand, die zich onze voorgaande aanmerkingen erinnert, zal het voor groot spraak houden, wanneer men zegt dat de denkbeelden van onze vrye Nederlanders op dit stuk doorgaans gelukkiger geweest zyn

zyn dan die van andere Volkeren; zelfs de Engelschen, die wel stouter maar ook minder geregeld zyn, niet uitgeslooten. Is dit nu zeker, zo begrypen wy terstond dat de Maatschappy hierdoor alleen in staat gesteld is om den geduurigen aanwas van haar vermogen tot het nuttigste gebruik te besteeden, dat zy dus het kostbaar onderhoud van eenen vorstelyken Staat, zo verre buiten 's Lands, heeft kunnen voor haare rekening neemen, en eindelyk, dat dit haar gediend heeft tot een krachtig hulpmiddel om by veele Indiaansche Vorsten den voorrang boven haare vyanden te verwerven, tot welks aanhoudende verzekering noch steeds gelyke maatregelen vereischt worden.

In dit stuk gemeenlyk den rechten weg te hebben gehouden, is iets, 't welk mischien tot de zaakelykste punten behoort, die onzen Landaard voordeelig onderscheiden. 't Is 'er ondertuschen noch verre af, dat het ontbreeken zoude aan lieden van oordeel, die veele schikkingen der Maatschappye berispelyk vinden, en weinig minder dan haaren ondergang uit haare mislagen voorspellen. Een uitmuntend Schryver heeft onlangs veele diergelyke aanmerkingen bygebracht, en uit kundigheden, hem in 't byzonder eigen, ernstig aangedrongen, in een Fransch Werk, over den Koophandel der beide Indiën. De Maatschappy wordt beschuldigd van weidschen omslag in nuttelooze, en van bekrompenheid in gewigtige zaaken. Zy offert, zegt men,

men, alles op, aan de grootsche vertooning van haare Amptenaaren, vooral op Batavia; en is ondertusfchen zo weinig bedacht op de veiligheid van haare bezittingen, dat haare meefte fterkten reeds tot eenen ftaat van weerloosheid vervallen zyn. Zelfs zou de Kaap van goede Hoop, die zy niet voor het jaar 1653 heeft kunnen winnen, en daar zo veel aan hangt, zonder moeite door de Franfchen, of Engelfchen, kunnen bemagtigd worden; en men ftaat verwonderd, dat deeze Nabuuren beide goedertieren genoeg zyn, om ons zo lang te verfchoonen. Infgelyks keurt men de reedsgemelde bepaalingen af, waardoor alle goederen, welke naar het Vaderland zullen gezonden worden, die van Ceilon en Bengale alleen uitgezonderd, over Batavia moeten gaan; en noch veel meer, dat zelfs de onderlinge handel der Indifche Geweften hieraan onderworpen is. Dit laafte is oorzaak, zegt men, dat andere Europeaanen, dien handel vryer dryvende, de onzen daarom trent verre voorby geftreefd zyn. Aan den anderen kant, onderhoudt de Maatschappy veele fchadelyke kantooren, om haare mededingers van den fpeceryhandel te verfteeken; 't geen echter welhaast blyken zal onmooglyk te zyn, dewyl men op de Filippynfche eilanden, en elders, in weérwil van de Hollanders, de fpeceryen met gemak zou kunnen kweeken. Het gevolg hier van is, dat de inkomsten der Maatschappye op verre na zo groot niet zyn,

als voordeezen, en geduurig zo veel afneemen, dat men haar vergelykt by een kwynend lighaam, 't welk alleenlyk door hartsterkende middelen, in plaats van wezenlyk voedzel, by 't leven gehouden wordt. Een der grootste mislagen is, zegt men, dat de Maatschappy, zonder eenige verandering van tyd en omstandigheden in acht te neemen, haare oude instellingen blindeling volgt. Dusdanige aanmerkingen ontrusten ons met recht, wanneer wy ze hooren uit den mond van zulken, wier oordeel, kennis, en oprechtheid, niemand kan verdacht houden. De Heer Mosfel zelf heeft meer dan ééns getoond dat hy 'er gedeeltelyk zyn zegel aan hing, en in veele opzigten eene hervorming noodig achtte. Maar mooglyk valt hierop ook wel iets te antwoorden. Wat zullen wy besluiten? Zwaarigheden in bespiegeling op te lossen is geringe moeite; maar de juistheid der oplossingen te toetsen, zulks behoort alleen aan kundigen, die het gansche stuk in alle zyne betrekkingen doorzien.

Echter zou men mogen zeggen, dat de Maatschappy, indien zy haare luisterryke vertooning op Batavia voordeezen met recht heeft aangemerkt als een gepast middel om de vriendschap van veele Indianen te winnen, en om anderen ontzag in te boezemen, het noch wel met eene goede staatkunde kan doen, en eenige andere belangen hierom ter zyde stellen. Zy kan met dat zelfde inzicht ook hier en gins eenige schadelyke kantooen staande

de houden, en tevens in aanmerking neemen dat kantooren, die nu schadelyk zyn, voordeelig kunnen worden met de eerste omwenteling, hoedaanige wy in de Geschiedenissen der Indiaansche Gewesten ontelbaar vinden: want men tref lichtelyk met eenen nieuwen Vorst gunstiger voorwaarden van Koophandel, dan men van den voorgaanden bedingen konde. Denkt zy zich door een gemaatigd bestier genoeg te kunnen verzekeren van de vriendschap der Indiaanen, zo is 't geen wonder dat zy minder dan te vooren voor de sterkte van haare Kasteelen zorgt. Zy wykt dan in dit geval ten minsten, en met oordeel, van de oude maatregelen af. Doch men vreest dat haare Europische mededingers misbruik van die gerustheid zullen maaken. 't Kon gebeuren. Maar zou ons eigen Vaderland wel in den vereischten staat van tegenweer zyn, wanneer onze Nagebuuren eens lust kreegen, om hier eenen verrassenden inval te doen? Wy moeten diergelyke zaaken nooit buiten haare natuurlyke betrekking stellen. Immers zou het overweldigen van de Moluksche Eilanden, of slechts van de Kaap, op eene Vredebreuk uitloopen, waartoe de Engelschen of de Franschen niet zullen besluiten, zolang zy geene redenen van hooger bedoeling hebben. Want schoon deeze Nagebuuren ons in magt te bovengaan, zy vinden zich dikwyls van binnen zo wel niet gesteld als wy, en ontveinzen daarom wel eens hun wettig ongenoegen tegen anderen, die noch zwakker zyn. Dit
laat-

laatste heeft men voor eenige jaaren duidelyk gezien uit het gedrag der Engelschen in 't Noordelyk gedeelte van Europa; op dat ik hier hunne maatregelen noopens Amerika, die zekerlyk geen voorbeeld ter navolginge stellen, onaangeroerd laate. Wat de Franschen betreft, het volkomen verval van hunne Oostindische Maatschappy geeft noch meer redenen, om van dien kant geen groot gevaar te vreezen.

Indien het ook waar is dat de speceryen op veele plaatsen, buiten het bereik van onze Maatschappy, kunnen aangekweekt worden, zo hebben onze Vrienden inderdaad geene sterke beweegreden om ons uit onze bezittingen te verdryven. Zonder twyffel zal die ontdekking ons eenen krak geeven; maar buiten onze schuld: en de Maatschappy zal ten minsten het Vaderland verpligten door alle voorzorgen, welke zy neemt om dien slag te stuiten of te vertraagen. Maar eindelyk, om op dit onderwerp niet langer stil te staan: zo lang de Maatschappy jaarlyks, na aftrek van haare gewoone uitdeelingen, 250000 guldens overhoudt, volgens het zeggen van den gemelden Schryver; of liever, volgens de opgaaf van den Heer Mosfel, (welke hy aanhaalt, en waarvan hy niet behoefde af te wyken,) 600000; zo lang kunnen haare diensten noch zeer veel invloed hebben op het welzyn des Vaderlands. Toen onze Maatschappy in het midden der voorgaande eeuw de meeste vorderingen maakte, wierd de Engelsche verwaarloosd onder de beroerten van dat

Ryk. Deeze , federd beter gehandhaafd zynde , heeft tot onze schade veele voordeelen behaald. Dit is even natuurlyk , als 't geen men zegt van onzen ganschen Staat , dat hy naamelyk altoos zynen bloei verschuldigd is aan de mislagen zynrer Nagebuuren , en by derzelve verbetering verliest. Doch 't geen gebeurd is kan wederom gebeuren. Wie voorziet het onzeker spel der toekomende tyden?

't Was zeer natuurlyk dat onze werkzaame Voorouders door den ongemeenen voorspoed der Oostindische zaaken welhaast aangemoedigd wierden , om ook ernstig te denken over het oprichten van eene Westindische Maatschappy. De goudmynen van Amerika vertoonden zich reeds van verre in een lachend verschiet , en lokten de ontvonkte verbeelding uit , als het waardigst loon der Nederlandsche dapperheid ; met zo veel grooter recht , om dat men dus geene Portugeezen , gedwongen onderdaanen van Spanje , maar de Spanjaarden zelve , onmiddellyk uit den zetel des overvloeds verdryven zou. Aan den goeden uitflag van zulk eene onderneeming scheen nu weinig minder dan de heerschappy der Zee , en het gebied van een Waerldsdeel , te hangen ; dewyl men , na het bemagtigen der Spaansche sterkten in Amerika , de weerlooze en onbeschaafde landzaaten ligteelyk in toom houden kon , en van een anderen kant vooreerst geene magtige Mededingers uit Europa te duchten hebben zou. Die verhevene , maar al te vuurige hoop

hoop bewyst niettemin op nieuw hoe veel de on-
 verfaagde Nederlanders *ter zee*, van de voorzigi-
 ge, traage, en bezadigde Nederlanders *te velde*,
 verschilden. *Moed*, zegt Montesquieu, *is niets*
anders dan bewustheid van vermogens, welke men
heeft. 't Is ook zeker, dat, zonder zulk eene be-
 wustheid, de *moed* veeleer *dolheid* zou moeten ge-
 noemd worden: maar het vertrouwen op onge-
 meene vermogens kan wel te verre uitgestrekt wor-
 den; en zodaanig was hier, naar 't oordeel der ver-
 standigsten, het geval. Zy begreepen dat het noch
 te vroeg was om zo veele belangen tevens in de
 waagschaal te stellen; dat men zich niet moest
 vleien, in Amerika zo gemaklyk het oogmerk te
 zullen bereiken, als men 't in Azië bereikt had;
 dat de woestheid der Amerikaanen niet toeliet cenig
 verbond met hun te sluiten, waarop men zich ver-
 laaten konde; terwyl men daarentegen van de Span-
 jaarden grooter tegenstand te wachten had, wan-
 neer 't hunne eigene bezittingen in Amerika gelden
 zou, dan in Oostindië ten aanzien van de Portu-
 geezen, wiër verkleining den Koning van Spanje
 noch eenigzins aangenaam had kunnen zyn, ver-
 mits daardoor hunne onderwerping aan zyne heer-
 schappy volkomener gemaakt wierd. Want Por-
 tugal was nu geen Ryk meer: 't was een Winge-
 west, hetwelk de Koning moest uitputten, zo hy
 'er van verzekerd wilde zyn: maar Spanje gehoor-
 zaamde hem als uit natuurlyke verpligting; en alles,

wat den eigendom van dat gebied betrof, raakte rechtstreeks de eer der Koningklyke Kroon. Diergelyke bedenkingen schrikten ook Oldenbarneveld af, die daarenboven, om redenen hierna te melden, bezwangerd ging met inzigten van hooger belang, vlak strydig tegen het denkbeeld van nieuwe tooneelen voor den Oorlog te openen. Dus bleef dat ontwerp voor dien tyd steeken. In het jaar 1621, wanneer het twaalfjaarig Bestand geëindigd, en het Vaderland van dien getrouwen Hoeder beroofd was, heeft men zich eerst in staat bevonden om het werkstellig te maaken; maar de droevige ondervinding heeft geleerd dat hy niet zonder reden bekommerd geweest was over den goeden uitslag van dat gewigtig stuk. Wy kunnen niet weeten of Oldenbarneveld, op dien tyd levende, tot het oprechten der Westindische Maatschappy zyne stem zou gegeeven hebben; maar wy mogen het vry als een ongeluk aanmerken, dat hy, toen ze wierd opgerecht, niet leefde, om tot haare bevordering de heilzaamste maatregelen te beraamen, en met zyne gewoone wysheid geduurig een oog in 't zeil te houden.

Schoon nu alles, wat deeze Maatschappy betreft, buiten het Tydbestek valt, het welk ik my heb voorgeschreeven, echter meen ik hier het algemeen beloop van haare lotgevallen niet stilzwygende te moeten voorbygaan: vooreerst om dat zulks dienen kan ter ophelderinge van de belangen der

der Oostindische Maatschappy; en ten tweeden, om dat ook de Westindische, in weêrwil van haare tegenspoeden, langen tyd een hoofdtak van den Nederlandschen Koophandel is geweest.

De Westindische Maatschappy wierd terstond op den voet der Oostindische geregeld; hetwelk in den aanvang mischien zeer goed was, had men zich vervolgens in byzondere handelingen niet te naauw aan dat voorbeeld gebonden, zonder op het natuurlyk onderscheid van beider gesteltnis bedacht te zyn. Haare eerste inlaag beliep zeven Millioenen, en was dus weinig hooger dan die der Oostindische; maar binnen tien jaaren vond zy zich genoodzaakt dezelve tot op achttien Millioenen te vergrooten. Ondertuschen behaalde zy inderdaad aanzienlyke voordeelen. Haare Vloot, door den Staat met drie Oorlogschepen versterkt, bemagtigde terstond eene vesting in het Landschap Brazil; de dappere Piet Hein vermeersterde de Spaansche Zilvervloot, en maakte eenen buit, die op veertien of vyftien millioenen wierd geschat; vervolgens viel haar het grootste deel van Brazil, benevens het eiland Curaçao, en eenige plaatsen van minder belang in handen. Graaf Maurits van Nassau, naderhand met drieduizend Man derwaard gezonden, breidde deeze overwinningen uit, en deed zyne schepen zelfs oversteeken naar de kust van Afrika, om del Mina in Guinee te bemagtigen; 't welk hem naar wensch gelukte. De Maatschap-

py, door den eersten voorspoed aangemoedigd, deed zwaare uitdeelingen, om gelyk te staan met de Oostindische, welker Aktien door dat middel reeds merkelyk gesteigerd waren. Dit was geen beleid, maar het uitwerkzel van eenen kwâelykbestierden naaryver. Men moest begreepen hebben dat het met de Aziatische zaaken heel anders, dan met de Amerikaansche, gelegen was. In Oostindië, daar de meeste Landschappen sederd veele eeuwen door beschaafde Reizigers, met naame de Egyptenaars, de Venetiaanen, en Portugeezen, bezocht waren, vond de Maatschappy terstond eenen handel, die geregelde voordeelen beloofde, en zulke schikkingen toeliet, als zy op haare uitdeeling maakte. Niets diergelyks ontmoette men in de nieuwe Waereld, daar nooit zo veel beschaafdheid geweest was, en daar alle goede orde, die 'er mogt geweest zyn, door de woede der Spanjaarden voorlang vernietigd was. De winsten der eerste Maatschappye vloeiden als uit eene levendige bron; die der laatste wierden als uit een stilstaand water geput, en moesten daarom niet tot eene grootse vertoonning, maar ter verbeteringe van het geen 'er ontbrak, aangelegd geweest zyn. Om nader overtuigd te zyn, dat het onderscheid tusschen deeze beide Maatschappyen waarlyk uit de aangewezene oorzaak sproot, behoeft men slechts te weeten, dat de Westindische op 't hoogste niet meer dan vyftig ten honderd heeft kunnen uitdeelen, daar

de

de Oostindische, gelyk wy gezien hebben, noch maar vier jaaren gestaan hebbende, reeds vyfenzeventig gaf.

De mislag wierd eenigzins geboet door de reeds-gemelde vergrooting der Hoofdsom op achttien Millioenen, en 't schein dat de Maatschappy, door ondervinding wyzer geworden, zich nu op den rechten weg begeeven had, wanneer zy op het onvoorzienst getroffen wierd door eenen slag, die weinig minder dan doodelyk was. De Portugeezen overrompelden Brazil. Zy hadden dat geluk niet aan hunne wapenen dank te weeten, maar aan eerloos verraad. Doch schoon hun gedrag onverantwoordelyk was, de Maatschappy verdient hierin berispt te worden, dat zy door al te groote gerustheid haare onbeproeft vrienden tot zulk eene onderneeming heeft aangemoedigd. Te weeten, Portugal, eindelyk het Spaansche juk afgeworpen hebbende, had den Hertog van Bragance ten troon verheven, met wien de vereenigde Staaten in het jaar 1641 een tienjaurig Bestand slooten; en dit was genoeg, dacht men, om voortaan de Portugeezen als Bondgenooten aan te merken, waarvan men niets te vreezen had. Graaf Maurits, kort daarna eenen tegenzin in de Amerikaansche lucht, of in het lastig bewind der zaaken, krygende, vertrok met het grootste deel van zyn Voik naar het Vaderland, alwaar men hem dankbaar verwelkomde wegens de ryke Vloot, welke hy overbragt, zonde

der zich over het zenden van eenen Opvolger te bekommeren. Die gelegenheid kwam den Portugeezen te gunstig voor, om het Bestand niet te breeken. Zy wisten Brazil te winnen, en te behouden, in weêrwil van eene magtige Vloot, die kort na het ontfangen van deeze onaangenaame tyding tegen hen afgevaardigd wierd. Doch, tot welk eene kwyning de Westindische Maatschappy ook hierdoor verviel, haar noodlot wierd niet beflist voor het einde van het jaar 1671, wanneer zy, met eene onbetaalbare schuld van zes Milioenen beladen, door het intrekken van het Oktrooi der Staaten ontbonden is. In haare plaats heeft men eene nieuwe Westindische Maatschappy opgerecht, die, gelyk zy nooit zeer groote zaaken heeft verricht, ook nooit door zwaare ongevallen vermaard geworden is. Over 't geheel strekt zy thans tot een beklaglyk gedenkteken van den gelukstaat, dien onze Voorzaaten bereikt hebben, zonder zich van deszelfs duurzaamheid te kunnen verzekeren.

't Schynt wel dat deeze nieuwe Maatschappy ook wierd aangemerkt als een behoeflig lighaam, 't welk terstond door alle mogelyke hulpmiddelen zou moeten ondersteund worden, om niet verloorren te gaan; en aan welks behoud slechts van ter zyden eenige belangen verknocht waren, waarom het niet behoorde verwaarloosd te worden. Zelfs hadden haare Bewindhebbers geenen lust meer om iets groots te onderneemen, of op nieuwe aanwin-

nin.

ningen te denken. Wy behoeven hiervan geen ander voorbeeld te zien, dan Suriname. Dit Landschap, den Engelschen eenige jaaren vroeger afgenomen, en sederd den Zeeuwen, die 't gewonnen hadden, toebehoord hebbende, vereischte eenige buitengewoone kosten, eer men zich daar het gewenschte voordeel van eene Volkplanting belooven kon. De Zeeuwen, aan gereeder winst gewoon, vonden zulks te lastig, en ontfloegen zich daarvan, door Suriname voor eene maatige som aan de Westindische Maatschappy op te draagen. Maar schoon dit niet onaangenaam kon zyn, gelyk het ook door een Oktrooi der Staaten bekrachtigd wierd, echter was de Maatschappy niet genegen dit stuk alleen voor haare rekening te neemen. Zy nam haare toevlucht tot de Stad Amsterdam, en den Heer van Sommelsdyk, die dus nevens haar, elk voor een derde gedeelte, tot den zelfden prys van inkoop, en met dezelfde onderwerping aan de Oppermagt der Staaten, waartoe de Maatschappy verpligt was, eigenaars van de Volkplanting warden. En hieruit is, gelyk een ieder weet, het drieledig Genootschap van Suriname gebooren.

Men heeft ook al vroeg geoordeeld dat haare tederere gesteltenis, geenen aanwas van vermogens toelaatende, door vermindering van omslag best te troosten was. Haaren al te wyden kring niet kunnende verkleinen, dacht men haar de wièken eenigzins te moeten snuiken, op dat zy, zich niet meer vrucht-

te-

telooz afmattende, door gewoonte leeren mogt, het uiterste bereik van haare zwakke poogingen met de grootfte zorgvuldigheid af te meeten. Ten dien einde trok men eenige uitsluitende voorrechten in, en stelde op veele plaatsen, daar de oude Maatschappij gewoon geweest was alleen te handelen, de vrye vaart voor byzondere Handelaars open. Van tyd tot tyd heeft men deeze vryheden zo veel vermenigvuldigd, dat 'er thans maar weinige plaatsen zyn, daar de Maatschappij haare uitsluitende voorrechten onverminderd behouden heeft. Die vrye plaatsen zyn evenwel niet tolvry. Men heeft het bewind der Maatschappij niet besnoeid, zonder tevens voor haare belangen alle mogelyke zorg te draagen. Zy trekt van ieder schip, dat door byzondere Handelaars derwaard gezonden wordt, eene bepaalde som, naar maate van deszelfs grootte; en de inzameling van deeze gelden maakt hedendaags een tak van haar bestaan. De ondervinding leert ons hier, dat zodaanige hulpmiddelen dienstig zyn om een magteloos gestel in beweging te houden, maar tot deszelfs innerlyke verbetering zeer weinig toe brengen. De geringe uitdeelingen der Westindische Maatschappij, welke niet veel hooger dan tot twee en een half ten honderd jaarlyks gerekend worden, bewyzen zulks: en hierom is het onwaarschynlyk dat de Oostindische vooreerst haare toevlucht tot zulke onderhoudende maatregelen zal neemen; wat men ook ophaale, om haar tot dat verstand te brengen.

Wy

Wy kunnen en moeten dusdanige Maatschappyen tweezins beschouwen. Wat zy in haare eigene huishouding zyn; en hoeveel zy toebrengen tot den bloei van het Gemeenebest: zyn twee zeer onderscheidene vraagen. Want schoon het vast gaat, dat onder een goed bestier de voordeeligste staat van haare zaaken ook de nuttigste zal zyn voor het Vaderland, echter is die opklimming zo evenredig niet, dat men altoos, uit haare nadeelige omstandigheden, het schadelyke van den ganschen Staat zou kunnen opmaken. In tegendeel kunnen zy ook, zonder haare leden merkelyk te bevoordeelen, den Staat noch groote diensten doen: en dit laatste geval is buiten twyfel betrekkellyk tot onze Westindische Maatschappy.

Ieder opmerkzaam Leezer beseft nu zeer wel dat het verhandelde, noopens de beide Maatschappyen, voornaamelyk strekken moest om de zaaken van die zyde voor te draagen; dewyl wy hier niet afzonderlyk van den Koophandel, maar van de algemeene belangen des Vaderlands, redenkavelen. De groote en bestendige winsten der Oostindische Maatschappye hebben ons dit ten haaren opzigte gemaklyk gemaakt. Maar zal het zo gereed toegestemd zyn, wanneer wy beweeren dat de Westindische, ondanks haare zwakheid, onder de vermogende oorzaken van onze welvaart moet gerekend worden? Men bedenke zich een oogenblik. Regelt zy den Westindischen handel niet voor alle byzondere perfoonen, welke zich onder
haar

haar opzigt daartoe begeeven? Houdt zy niet door dit middel onrelbaare werktuigen in beweging? Vormt zy dus geen groot getal van bekwaame Zee-
lieden? Brengt zy dan niet, zo wel als de Oostin-
dische, het haare toe, om onze Zeemagt aanzien-
lyk te maaken; en doet zy daaromtrent niet ruim
zo veel als onze groote en kleine Vischeryen, on-
ze Levantsche Kamer, en alle de overige smaldee-
len van onze uitgestrekte Zeevaart, immer deden?

Heeft my de liefde des Vaderlands in deeze uit-
weiding mischien wat te verre afgetrokken, ik
heb haare bekooringen minder tegenstand geboo-
den, om datze my echter geenszins verwyderden
van het hoofdzaakelyk oogmerk, van de beginze-
len onzes geluks, welke wy zo wel in den Koop-
handel, als in den Regeeringsvorm, of in onze
Oorlogsmagt, moesten naspooren. Wat zeg ik?
Het blykt nu, zo ik my niet bedrieg, noch duide-
lyker dan te vooren, dat alle deeze onderwerpen
schakels van eene zelfde keten zyn. Het blykt dat
niet alleen de gemaatigdheid van den Regeerings-
vorm, maar ook, door tusschenkomst van de Zee-
vaart, de achtbaarheid der Oorlogsmagt, voor een
goed deel van onzen Koophandel afhangt.

Thans zyn wy genoodzaakt die stof om haaren
rykdom te verlaaten, en ons op nieuw tot den inge-
wikkelden handel der Staatzaaken te begeeven. Een
natuurlyk verlangen moet ons noopen, om het aan-
genomen richtsnoer noch wat verder te volgen, tot

dat

dat wy ons geplaatst vinden in het begeerde gezigt-punt, uit hetwelk die groote verscheidenheid van voorwerpen, waarvan wy stukswyze gewaagd hebben, met eenen opslag van het oog kan beschouwd worden. Dan zullen wy eerst, als in een geregeld tafereel, de oude en nieuwe geschiedenissen des Vaderlands op elkanderen zien afsteeken, en een weêromgekaatst licht zal hier en gins ter noodige ophelderinge dienen. Ik heb, myns oordeels, ten deezen einde reeds omstandig genoeg van de grondlegging der Republiek, en van haaren aanwas, gesproken. Haare bevestiging ontbreekt 'er aan. Te weeten, wy moeten haar tot dien staat gebragt zien, dat geene onzydige Mogendheden haare onafhangklykheid meer in twyffel trekken, en dat haar verschil met Spanje op dat stuk naderhand niet verder in aanmerking kooome dan eenig ander verschilpunt, waarom twee vrye Mogendheden elkanderen den oorlog zouden kunnen verklaaren. Ik heb het nieuw Gemeenebest vergeleeken by een onvoltooid gebouw, door Willem den I. aan zynen Zoon, onder het opzigt van de edelmoedigste beschermers der Vryheid, overgelaaten. Ik heb aangewezen hoe dit gebouw door hen noch hooger is opgehaald, en eenige redenen gemeld, waarom veelen van oordeel konden zyn dat het, om regelmaatig te blyven, niet hooger moest opgehaald worden. Tot besluit moeten wy deeze en meer andere redenen met de tegenoverstaande zwaarigheden, waar-

van

van noch niet gesproken is , vergelyken , en de wyze , hoe alles beslecht is , te kennen geeven. Maar vooraf is het noodig dat wy noch kortelyk het oog slaan op den staat der oorlogszaaken te Lande.

Prins Maurits was in het jaar 1600 met het leger naar Vlaanderen getrokken , om den oorlog derwaard over te brengen ; hetwelk den hoogmoed der Aartshertogen tot geene geringe verbolgenheid ontfak. Naauwlyks had hy , na 't veroveren van eenige schepen , het beleg voor Nieuwpoort gellagen , of Albertus verscheen , met een aanzienlyk leger , in 't veld , om de Stad te ontzetten , en de Staatschen hunne vermeetelheid te doen beklagen. Men kwam tot een hoofdtreffen ; en dit was die roemruchtige slag , die de gansche waereld overtuigde dat de Nederlanders ook reeds geleerd hadden , in 't open veld , en op vyandyken bodem , naar de zege te staan. De schielyke optogt van den Aartshertog had het leger der Staaten , 't welk noch onversterkt voor Nieuwpoort lag , in groote verlegenheid gebragt. De slag was onvermydelyk ; ten waare men had kunnen besluiten tot eene al te schandelyke vlucht , met de schepen , die op de reede lagen. De nederlaag zou onherstelbaar geweest zyn , dewyl men , buiten Oostende , in het gansche Gewest geene plaats van eenig gewigt bezat : en de vyand had Oostende reeds achter den rug. De Prins zond eenige Vaandels en Kometten vooruit,

Om ,

om, waar' het mooglyk, den Vyand by eene brug wat op te houden; en terwyl deeze nedergesabeld wierden, gebood hy de fchepen zee te kiezen, op dat zyn volk, in 't weifelen van de krygskans, zich van dezelve niet bedienen mogt, om het gevaar te ontwyken. Een grootfche trek van heldenmoed, die echter, indien hy door het geluk niet gekroond geworden was, den blaam van roekeloosheid niet zou ontgaan hebben. Doch Maurits, die van geen wankelen wist, toog zelfs den Vyand te gemoet, en gebruikte den korten tyd zo wel als mooglyk was, om zyne benden te fchaaren; terwyl eenige Staatfche Oorlogfchepen opzeilden naar den kant van Oostende, op hoop van den Aartshertog, indien hy zich te verre op 't ftrand begeeven mogt, ook eens hartelyk uit hun gefchut te groeten. Kort na den middag begon de ftryd, die, na eenige uren in twyffel te hebben geftaan, tegen den avond aan onze zyde eene overwinning baarde, waarvan de Nederlandfche foldaat, federd de triomfen van Egmond by Sint Quintyn en Grevelingen, geen geheugen had. De dapperheid was van wederzyden gelyk; maar het beleid van Maurits behaalde den prys. Onder verfcheide trekken, welke wy hiervan by de fchryvers ontmoeten, verdient deeze vooral gemeld te worden, dat hy, op alles bedacht, zyn gefchut niet, gelyk de Aartshertog, in het gulle zand, daar het op elken fchoot dieper inzakken moest, maar op eenen vloer van planken,

plaatste ; waardoor het even zeker trof als op eenen vasten grond. Met het vallen van den avond, een gunstig tydstip waarneemende, besliste hy in een oogenblik het lot. Hy deed zyne ruitery op den Vyand aanrukken met eenen schok, die door de schielykheid onweêrstaanbaar was. Het voetvolk ondersteunde dien aanval, en bragt terstond de Vyandyke benden in de uiterste verwarring. De Admirant van Arragon was reeds gevangen ; de Aartshertog zelf wierd hier gekwetst, en was genoodzaakt met al zyn volk te vlugten, en al zyn geschut, met veele Vaandels en Standaarden, achter te laten.

Zo heerlyk was deeze overwinning: maar, wy moeten dit bekennen, zy was het veel meer om de glorie, dan om de schoonheid van haare vruchten. 't Gebeurt meermaalen dat een overwinnend Heir op 's Vyands bodem versmelt. Hier had men 't ongeluk dat 'er geene beukeryen in gereedheid waren, om Nieuwpoort, met den eersten schrik van het verlies der Spaanschen, tot de overgaaf te dwingen. Vergeefs hervatte de Prins het beleg, het welk hy na weinig dagen moest opbreken, dewyl 'er geene hoop was om de Stad, na dat de bezetting door den Aartshertog was versterkt, te winnen. Vervolgens ruimde hy geheel Vlaanderen, waardoor al het voordeel van deezen gevaarlyken togt zich bepaalde tot de gevangenis van den Admirant. Men gist ook dat deeze gebeurtenis
de

de eerste aanleiding gegeven heeft tot onmin tus-
schen den Prins en eenige voornaame Leden van
den Staat; 't zy dat deeze laatsten toen inderdaad
reeds bekommerd geweest zyn voor de hooge ge-
voelens, welke dit ongemeen geluk den Prins mogt
inboezemen; 't zy dat hy zulks te onrecht geloofd
hebbe, op het haatelyk voorgeeven van vleiers,
die slechts verdeeldheid zochten. Wat den Aarts-
hertog betreft, die vond zich eerlang in staat om
zelfs Oostende te belegeren, waarop hy te vooren
reeds het oog geworpen had. Het driejaarig beleg
van deeze stad bewyst ons de sterkte van Zee-
steden, wanneer zy belegerd worden door eenen vy-
and, die ter zee niets groots verrichten kan. Oost-
ende kon niet gewonnen worden, dan door Am-
brosio Spinola, den eenigsten krygsman in Euro-
pa, die noch met onzen Maurits in vergelyking
kwam: en zulks niet, dan na dat het van eene stad
in een akeligen puinhoop veranderd was. Spinola
dacht toen dat het tyd was, om tot in 't hart van
de Nederlanden door te dringen, en alles daar voor
zyne wapenen te doen beeven. Maar Maurits, die
ondertuschen, in plaats van zynen tyd met het
ontzet van Oostende te verspillen, eenige andere
steden veroverd had, wist hem den overtocht der
stroomen zo gelukkig te betwisten, dat hy zyn op-
zet staaken moest. Dus stonden de oorlogskans-
sen te lande, eenige jaaren achtereen, byna ge-
lyk; terwyl de onzen ter zee, op de voorgemel-

de wyze, schier dagelyks hunne magt zagen toeneemen.

't Was in het jaar 1607, dat de Spaanschen voor 't allereerst, met eene ernstige meening, den Vredehandel voorsloegen. Zy hadden 'er inderdaad gegronde redenen toe, en die waren meere deels van zulk eenen aard, dat onze Staaten, anders gewoon den Spanjaard alle geloof te weigeren, dezelve konden naspooren, of ten minsten zeer waarschynlyk onderstellen. Men wist dat Philips de III. niet werkzaam was; men zag dagelyks, uit de muiteryen van het Spaansche krygsvolk, dat 'er geen geld uit Spanje kwam. Daarenboven hield men 't voor zeker dat Spinola, sederd twee jaaren, uit zyne eigene goederen het gebrek des Konings met veertien millioenen had vervuld. De Hertog van Lerma, die den Koning bestierde, zou derhalven verplicht zyn dat voorbeeld te volgen, zo hy 'er zich niet by tyds aan spiegelde. 't Was dan natuurlyk dat hy, om zyne schatkist voor zulk eene aanspraak te beveiligen, de vrede met al zyn hart bevorderen zou. Men voegde hierby dat de Aarts-hertogen, zonder kinderen zynde, geen groot belang konden stellen in het voortzetten van eenen lastigen oorlog, die, ten beste genomen, evenwel nimmer het verdriet van een rusteloos leven, door schynschoone gevoelens van verpligting of tedere zorg, zou kunnen boeten. En schoon nu alle deeze bedenkingen ook geschikt waren, om aan onze zyde

de

de belangen des oorlogs gewigtiger te maaken, nochtans begreep men in 't algemeen, dat het onbetaa- melyk en hard zou genoemd worden, zo men openlyk alle middelen tot verzoening van de hand wees, en zelfs weigerde daarover in onderhandeling te treden.

Maar de Vrede, mits dat zy op billyke voor- waarden te treffen waare, kwam ook inderdaad by veelen in aanmerking; te meer om dat Spanje nu zo wel met Engeland, daar Jakob de I. ferderd de dood van Elizabeth den troon beklom, als met Vrankryk, bevredigd was. De Koningen van Engeland en Vrankryk moeiden zich beide meer dan ooit met de Nederlandsche zaaken; maar de laatste noch 't meest, en zyne Staatskunde was de fynste. Zelfbelang was, gelyk men ligtelyk beseft, hunne dryfveer. Koning Jakob wilde de vrede bevorderen, op hoop van ten minsten een gedeelte deezer Landen in zyne magt te krygen, wanneer zyn Zoon, volgens de hoop, waarmede hy zich kittelde, met de Infante van Spanje zou in 't huwelyk getreden zyn. Hendrik de IV. had afgelegener oogmerken, welke wy naderhand zullen zien. 't Zy hier genoeg, dat hy voornaa- melyk op den Vredehandel aandrong, om by deeze gelegenheid den staat der zaaken te doorzien, en het vertrouwen der voornaamste Heeren te winnen; doch bovenal om gewaar te worden hoedaanig eene vrede de Nederlanders zouden begeeren, en hoe veel de Vyand van zyne verouderde rech-

ten op het Gemeenebest zou willen afstaan. Het ontzag voor twee zo magtige Vorsten kon alleen de zaak voldongen hebben: nu liepen 'er zo veele redenen te zamen, dat men geen lang beraad van nooden had om in den Vredehandel te bewilligen. 't Hielp veel dat men van binnen eene volmaakte eensgezindheid vond, noopens de punten, zonder welke men tot geene Vrede, noch Bestand, moest overgaan. Doch met den Vyand viel ten deezen opzigte noch zo veel te doen, dat de openbaare Byeenkomst niet voor het volgende jaar een aanvang neemen kon. 's Graavenhaage was de plaats, welke men daar toe uitgekoozen had: doch het fluk was te gewigtig, en de wederzydsche eischen wierden te srydig bevonden, om in de eerste Byeenkomst beslecht te worden. Zy is van de zyde der Staaten, na dat men eenige maanden vruchteloos getwist had, afgebroken; en 't wierd van weinigen begrepen dat zulks geschiedde, omze vervolgens, op eene andere plaats, met beter uitslag te hervatten.

Gansch Europa had terstond op het ernstigst in de belangen van die gebeurtenis gedeeld. Eer de openbaare Vredehandeling noch wierd vastgesteld, was 'er een Fransch Gezantschap, met den Prezident Jean-
nin aan het hoofd, herwaard gekomen, omze te bevorderen: vervolgens zonden de Koningen van Engeland, van Zweeden, en Denemarken, benevens verscheide Duitfche Vorsten, ook hunne Gezanten,
om-

omze by te woonen en 'er als Middelaars te dienen. 't Had, reeds in den eersten opslag, de gedaante dat men in 't algemeen de Vereenigde Nederlanden aanmerkte als eene nieuwe Mogendheid, welke nu tot het heuchlyk tydgewricht van haare bevestiging gendard was, om aangefchreeven te worden op de lyst der ontzaglyke Sraaten, die het evenwigt van Europa maakten. Aan de Spaansche zyde wierd dit ook klaar genoeg gevoeld, hoewel men noch niet genegen was hetzelfde door een volle erkentenis te bekrachtigen. Philips de III. brak zich 't hoofd met heimelyke handelingen, om de Koningen van Vrankryk en Engeland in zyne belangen over te haalen; en de Aartshertogen spaarden kunst noch vlyt om in de vernedering, welke zy niet meer zagen te ontgaan, ten minsten zo veel mogelyk waare, een goed gelaat te toonen. De gesleepenste verstande, met den doorluchtigen Spinola zelven gesterkt, verscheenen uit hunnen naam in den Haage, om alles wat de kunst vermag, met wakkerheid van geest, met listen, en dubbelzinnige beloften, tot hun voordeel aan te wenden. De Franschen, onze yverigste voorstanders, waren hiertegen wel opgewassen; maar 't bleek welhaast, dat men ook op hunnen handel omzigtig letten moest. Jeannin, die in behendigheit geene weergaë had, bestierde alles zo kunstig, dat hy nu de eene dan de andere party ten dienst kon staan, naar den verschillenden keer, dien de zaaken, overeenkomstig

of frydig met zyn oogmerk, mogten neemen; en het groot oogmerk, 't welk hy eindelyk meende te zullen bereiken, viel op dien tyd naauwlyks onder de gisfing der grootfte Staatkundigen. Met de Engelsche Gezanten had men niet minder te doen, uit hoofde van het belang, 't welk men in de vriendschap van hunnen Koning stellen moest; niet wegens zynen goeden wil, maar wegens zyne magt, naardien geheel Groot-Britanje nu onder hem, als tot een enkel Ryk, vereenigd was. Men zou deeze vermaarde Byeenkomst met recht eene school van Staatkunde noemen, daar de grootfte mannen van die eeuw zich mogten vervoegen, om ervaarenis te bekomen. Geene mindere fchrandereid dan Oldenbarneveld bezat wierd 'er vereischt, om in zulk een doolhof van verschillende gevoelens, heimelyke inzigten, vonden en verbyftoringen, het rechte pad te kiezen; te meer dewyl hy ook onder de zynen noch magtige tegenftreevers vond, die wel met hem tot den vredehandel gestemd hadden, maar inderdaad de Vrede niet vuurig zochten. Ily wist echter ook op zyne beurt de waare belangen van het Vaderland te doen gelden, en werkte zo veel uit, dat, geduurende den loop deezer handelingen, twee verbonden van onderlinge bescherming, het eerste met Vrankryk, het tweede met Groot-Britanje, geslooten wierden. Het aanzien, 't welk de vereenigde Staaten hierdoor verkreegen, heeft naar allen schyn niet weinig toegebracht tot de gelukkige

ontknooping van dien ingewikkelden handel.

By de Schryvers, die deeze zaaken breed genoeg ontvouwen, zien wy met vermaak hoe elke landaard, onder het geduurig strribbelen, zich door zyne byzondere trekken onderscheidt. De Spaanschen, die, 't is waar, niet allen Spanjaards gebooren zyn, maar nochtans dien geest hebben ingezoo-gen, vertoonen zich, onder het masker van grootmoedigheid, arglistig en trots. Zy bieden zich aan om de Vrede te beraamen; maar naauwlyks ontfangt men hen, of zy trachten wetten voor te schryven, en de minste tegenspraak doet hen onverdraaglyk worden. De Engelschen komen te voorschyn gelyk zy zyn, en dit is het loflykst in hun gedrag. Maar zy zyn gemelyk, eigenzinnig, en ligt geraakt. Hunne scherpzinnigheid is zonder uitvoering, hunne wel-sprekendheid overreedt niet, en hunne werkzaamheid is gemeenlyk lastig, daar zy verpligtende moest weezen. De Franschen zyn overal bescheiden en heusch. Zy berispen en vleien in éenen adem, en hunne gemelykheid zelve strekt altoos om den verzwakten band van vriendschap naauwer toe te haalen. Door hunne onbelemmerde vaardigheid schynen de gevoelens, welke zy voorstellen, waarlyk de hunne, en doorgaans de aancemelykste te zyn. Zy bewaaren gemaklyk hun geheim, onder gedaante van geene geheimen te hebben. Zo men hun geloof, kan niemand edelmoediger handelen; zy stellen met vermaak hun eigen be-

lang ter zyden, om hunne vrienden te verplichten. Hierdoor behaagenze, zelfs in hunne kunstenaaryen, zo zeer, dat het byna onmogelyk is, zich van hun te ontslaan. Alle weigeringen schynen ondankbaare vergeldingen van de moeite, welke zy voor hunne vrienden neemen; en al wat men toestaat, gebruiken zy evenwel heel anders dan men verwachtte. Doch wat hun ook in den weg staê, zy werpen niets om verre; maar helpen het verder opbouwen, op dat het zo veel te schieliker valle, na dat zy het heimelyk ondergraaven hebben. Men kan hen grondig kennen, en echter nog door de vlugheid van hunnen ryken geest verbysterd en misleid worden. Maar onze Nederlanders houden zich doorgaans op den heilzaamen middelweg. Zy beantwoorden op denzelfden toon de vleiry en het verwytt. Zy gunnen een iegelyk, dien het lust, de eer van te pronken met de fynheid van zynen geest, of het vermaak van hoogmoedig te zyn op beuzelachtiger voorrechten. Zy bestraffen zelfs de laatlunkendheid niet; maar houden met een bedaard gemoed geduurig hunne inzigten op het oog, daar zy, indien het slechts mogelyk is, regelrecht op aanstreeven. De kromme doolpaden der Staatkunde verwarren hun oordeel niet. Zy zeggen rondborstig wat 'er dient gezeid te worden; maar hunne geheimen leggen diep in den boezem. Zy luisteren gaarne, maar volgen noch verwerpen geen raad, dan na de rypste overweeging. Men zou mee-

meenen dat zy ligtelyk konden geleid worden waar men wilde; maar zy houden voorzigtig stand, zodra men hen tot den gevaarlyken driesprong heeft gebragt.

Ik heb reeds te kennen gegeven, dat, onder de voornaame leden der Regeeringe, het belang, 't welk men in de Vrede stellen moest, niet gelyk begrepen wierd. Geduurende de handeling openbaarde dit verschil zich meer en meer; en men zag welhaast dat veelen 'er alleenlyk hunne stem toe hadden gegeven, in de stille hoop dat zy vruchteloos uitvallen zou. Prins Maurits, gesterkt met de aanzienlykste Legerhoofden, en zelfs de gansche Provincie van Zeeland, behoorden tot dit getal. Eene heerlyke overwinning, door de Vloot van Heemskerk omtrent deezen tyd by Gibraltar behaald, diende ook om het Gemeen op hunne zyde te trekken; en de Predikanten verzuimden die schoone gelegenheid niet om het vuur van vyandschap te voeden, waartoe zy amptshalven meenden verpligt te zyn. Maar de voorstanders der Vrede lieten zich hierdoor zo weinig verzetten, dat zelfs de overwinnende Vloot, op hun aanhouden, naar het Vaderland ontbooden wierd; op dat zy, door het verder vervolgen van haare voordeelen, geene nieuwe stremming in den Vredehandel verwekken mogt. De redenen, waardoor elke party, in die verdeeldheid, haar gevoelen zocht te staaven, waren veelal, gelyk het gemeenlyk gaat, betrekkelyk tot byzon-

de-

dere belangen. Zy, die om voordeel den Krygsdienst aankleefden, vonden niets gevaarlyker, dan dat men Vrede maaken, een gedeelte van het Krygsvolk afdanken, en den Vyand gelegenheid geeven zou, om onvoorziens het verzwakte Vaderland met eenen nieuwen aanval te overrompelen. Zy voorzagen ook de schadelykfte verdeeldheden, beroerten, en scheuringen van binnen, zodra men rust van buiten hebben zou. Anderen, dien 't lang verveeld had, tot de zwaare kosten des Oorlogs het hunne toe te brengen, begreepen niets van dat gevaar. Zo stemden ook de Provinciën, die in den Oorlog gemeenlyk meest ontrust wierden, als Gelderland by voorbeeld, tot Vrede; terwyl andere, die zich meer in veiligheid bevonden, om oorlog riepen. Ja Zeeland vreesde zelfs, dat met de Vrede de Koophandel wederom naar Antwerpen keeren zou; en die bekommering floeg tot zommige Hollandfche Steden over. Ik zal op deeze byzonderheden niet stil staan, om dat wy, myns oordeels, het stuk van een anderen kant moeten beschouwen, en op eene wyze, die beter strookt met de voorgaande bedenkingen, over de opkomst en den aanwas van dit Gemeenebest.

't Kwam eigenlyk hier op aan, of de Republiek, gegrondvest en opgebouwd gelyk wy gezien hebben, thans tot het gewenschte tydgewricht van haare bevestiging genaderd waare, of niet? Was het zo, dan moest men zekerlyk geen belang meer

in den Oorlog stellen, al kon hy ook met voordeel gevoerd worden. Dit zal ten minsten niemand tegenspreken, die myne gestelde grondregelen noopens het innerlyk bestaan van eene Republiek, als de onze, heeft goedgekeurd. Maar hoe dat vraagstuk op te lossen? Wat uitdruklyk denkbeeld te hechten aan die bevestiging, welke tot de duurzaamheid van onze Republiek vereischt wierd; en hoe te oordeelen van haare geschiktheid tot die gesteltenis? Ik verbeeld my dat wy maar weinige schreeden behoeven te rugge te gaan, om het antwoord uit onze verhandelde beginzelen af te leiden. Het moet gezocht worden in de betrekking van onzen Staat tot vreemde en onzydige Mogendheden. Wy hebben die betrekking, gelyk zy ten tyde van Willem den I. was, gezien; gelyk mede, hoe zeer zy straks na zyne dood ten algemeenen nadeele veranderde; en hoe zy naderhand door de dapperheid van zynen Zoon, en door de wysheid van Oldenbarneveld, wederom veel voordeeliger gedaante gekreegen heeft. Laaten wy nu de vergelyking maken. Hoe meesterlyk Willem de I. zynen handel ook aan vreemde Hoven dreef, hy wist zyne Republiek nooit tot dat aanzien te verheffen, dat men haar in het licht van eenen vryen Staat beschouwde. Zy wierd wegens haare zwakheid altoos noch aangemerkt als een voorwerp van medelyden, 't welk men ondersteunen moest, om het voor zynen ondergang te bewaaren. En 't is allerklaargest het

het gedrag van Elizabeth te begrypen, waar dat medelyden eindelyk op uitliep. Maar 't wierd een ander geval, toen de Republiek in magt en aanzien zo zeer toegenomen was, dat groote Koningen haare Vriendschap zochten, haar met plegtige Gezantschappen verceerden, en, om zonder kwetsing van Spanje met haar in bondgenootschap te treden, niets liever wenschten, dan dat zy onafhanklyk wierd verklaard van die Monarchy. Ondertuschen wist men zeker genoeg dat de Oorlog, zonder behulp van zulke Mogendheden, niet zou kunnen voortgezet worden. Men had altoos noch onderstand van Vrankryk genooten; en men rekende dat 's Lands schatkist, die maar tien Milioenen aan inkomsten had, jaarlyks ten minsten, zo de oorlog langer duurde, zes te kort schieten zou. 't Gaf dan eene al te groote verpligting, zo men voor een derde deel, of noch meer, het noodige van zulke Vrienden moest ontleenen; en 't was bedenkelijk of hieruit niet eens de tyden van Anjou, of Leicester, wederom stonden gebooren te worden. Was de Republiek éénmaal voor eenen vryen Staat erkend, zy zou dan noch, indien haar zulk eene behoefte overkwam, op een anderen voet kunnen handelen. Willem de I. had zich altoos wel bevonden by zyne gewoonte van met verscheide Mogendheden te gelyk in onderhandeling te treden: men zou dit noch veel ruimer kunnen doen, wanneer de Staat zelf, hoe gering ook, onder

der die Mogendheden echter eene plaats bekleedde. Dan zou men eerst dezelfde Staatkunde, waaraan men tot dus verre allen voorspoed verschuldigd was, in haare volle kracht kunnen werkstellig maaken; en de maatregelen, welke gediend hadden om het Gemeenebest zyn wezen en bestaan te geeven, zouden, zo men 'er zich aan hield, noch beter deszelfs bloei bevorderen. Aan den anderen kant moest men het oorlogslot ook al te onzeker achten, om zich te vleien dat men altoos gelukkig zou zyn. Stond de Republiek niet verder in uitgebreidheid en vermogen aan te wasfen, dan kon de gelegenheid nooit gunstiger verwacht worden, om het groote werk van haare bevestiging te voleinden. Maar byaldien zy, ten beste genomen, grooter en magtiger wierd; dat zou haar nadeelig kunnen zyn, wanneer zy te sterk in de oogen schitterde van die gekroonde Hoofden, welke haar nu hunne vriendschap waardig keurden. Ook zou haar inwendig gestel hierdoor ligtelyk blootgesteld worden aan nieuwe gevaaren, welke wy reeds in eene algemeene bespiegeling voor onze verbeelding hebben gehad. De voorstanders der Vrede hebben naar allen schyn het stuk in dat licht beschouwd. Immers kunnen de gemelde redenen, indien 't waarlyk dezelfde niet zyn welke hen overgehaald hebben, ons genoegzaam overtuigen, zo ik my niet bedrieg, dat hun gevoelen op zichzelve het heilzaamste was.

't Is ook waar dat de Koning van Vrankryk oogmerken had, waarvan hy nimmer was verdacht geweest, maar welke men van langzaamerhand, ondanks de schrandereheid van Jeannin, in het verschiet ontdekte. Hy begunstigde de vereenigde Staa- ten, niet alleen uit genegenheid, en om de magt van Spanje te verkleinen; maar ook om hen, indien het mooglyk was, vroeg of laat, afhankelijk van zyne kroon te maaken. 't Kwam ten dien einde best met zyne inzigten overeen, dat zy in oorlog bleeven; maar de zwaare kosten, welke hy dan tot hannen onderstand zou moeten spillen, waren hem zodra niet onder het oog gebragt, of zy schrikten hem af, en bewoogen hem tot Vrede te raaden. Zommigen hebben gemeend dat Oldenbarneveld, die rekening uit loosheid zeer hoog gemaakt had, om den Koning, zo wel als Prins Maurits, naar zyne inzigten te leiden. Hoe 't zy, toen Hendrik de IV. zyne toestemming gegeven had, begreep hy terstond wel dat 'er voor hem, ten aanzien van zyn groot oogmerk, niets overig was, dan eenen langen omweg in te slaan, die aan veele verhinderingen zou onderhevig zyn. En al had onze schrandere Staatsman met dat onderfeld bedrog niets meer dan dit gevolg op het oog gehad, zo had hy noch hiermede aan het Vaderland eenen grooten dienst gedaan. Sederd heeft de Koning alle mogelyke middelen aangewend om hem te verpligten, doende hem zelfs door Jeannin

een

een geschenk ter waarde van twintigduizend Galdens opdringen, 't welk echter, hem reeds voorlang beloofd zynde, niet meer dan eene belooning van voorgaande dienften was. Het aanvaarden van dit geschenk heeft naderhand gediend om de trouw van Oldenbarneveld by veelen verdacht te maaken; hoewel zonder grond, om dat hy 't ontfing van eenen Vorst, die als een oprecht vriend van de Republiek wilde aangemerkt worden, dien men in alle opzigten moest ontzien, en by wien het geringste blyk van mistrouwen een hoon zou geweest zyn. Ik onderstel geenszins dat Oldenbarneveld niet zou begreepen hebben wat de Koning zocht; maar ik verbeeld my dat het een misflag van Staat zou geweest zyn, indien hy, door zulks ontydig te toonen, eenen Koning vertoornd had, dien hy moest in slaap wiegen. Immers bewyst ook zyn volgend gedrag dat hy wel verre was van de maatregelen, die men aan het Fransche Hof had beraamd, te willen volgen. Want toen het Bestand geslooten was, na dat men vruchteloos over Vrede gehandeld had, poogde Hendrik de IV. terstond verandering te maaken in onzen Regeeringsvorm, dien Oldenbarneveld onveranderd bewaarde. Het ontwerp des Konings schynt hierin bestaan te hebben: hy wilde 't Gemeenebest van langzaamhand tot den staat van een Vorstendom brengen, den Prins aan 't hoofd stellen, en dien, als zynen Leenman, bestieren. Ten dien einde

moest vooreerst het gezag des Raads van Staate, 't welk na Leicester merkelyk verminderd was, op nieuw hersteld, en vervolgens boven dat der algemeene Staaten opgehaald worden. Daarom rieden de Franschen tot de oprichting eens nieuwen Raads van Staate, die, ondergeschikt aan zyne Hoogheid, nevens hem de beslissing zou hebben van alle geschillen, welke tuschen de vereenigde Gewesten mogten ontstaan. Dit luidde zo veel te fraaier, om dat noch by de Unie, noch vervolgens, op het beslissen van zodaanige geschillen eenige voldoende schikking was gemaakt; maar 't zeldzaamste van dien voorslag was, dat in deezen Raad ook de Fransche Gezanten zitting moesten hebben. De Advokaat, die den Koning eerbiedigde, en meermaalen verklaard had, dat hy de vermeerdering van 's Prinses gezag niet afkeurde, begreep echter al het gevaar van zulk een ontwerp, en wist het behendig te verschuiven tot eene nadere gelegenheid, welke nimmer plaats vinden zou. Zo weinig was dat vast gemoed gekreukt door Koningklyke giften. De ongelukkige dood van Hendrik den IV, die in 't volgende jaar voorviel, stelt ons buiten staat om over zyne verdere voorneemens eenige gissing te maaken. Toen deeze groote Koning doorsteeken wierd, stond hy gereed om Brabant te verwoesten, wegens eene Prinses, die hy beminde, en die, uit afkeer van hem, met haaren Gemaal derwaard gevlucht was. Hoe zwak zyn ook de grootste stervelingen! On-

Onder 't handelen veranderden de Spaansche Gemagtigden zo zeer van toon, dat men schier alle hoop verloor van een vergelyk met hun te treffen. 't Viel hunnen hoogmoed snartelyk, de vrede te hebben aangeboden, en derzelve voorwaarden niet naar hunnen zin te kunnen bepaalen. Uit de punten, welke 't meest betwist wierden, is duidelyk te zien, dat men van hunne zyde schynen wilde de Vrede niet geslooten, maar geschonken te hebben. Dit toonden zy allereerst door hunne omzigtigheid in het erkennen van de vryheid der Staaten, 't welk de Aartshertogen, eer men tot de onderhandeling trad, slechts met eene dubbelzinnige uitdrukking hadden gedaan; 't welk de Koning, toen hy den handel, benevens de daartoe vereischte Wapenschorsing, moest bekragtigen, met stilzwygen was voorbygegaan; en 't welk de Gezanten, toen men 'er nader op aandrong, als een stuk van weinig belang, met een luchtig antwoord poogden in 't midden te laaten. Maar in hunne eischen sraalde 't gemelde beginzel noch wel anders door. Zy deden onder anderen twee, die men als buitenspoorig aanmerkte. De eerste betrof de vrye vaart op de Indiën, waarvan zy wilden dat de Staaten afstand zouden doen; de tweede den Roomschen Godsdienst, welks vrye oeffening in de vereenigde Landschappen door hen gevorderd wierd. 't Eerste punt wierd zo eenpaarig verworpen, dat Oldenbarneveld zelf verklaarde

geene vrede tot dien prys te kunnen goedkeuren: 't laafte wierd gehouden voor eenen listigen trek van Staatkunde, geschikt om altoos de rust en eendragt van het Gemeenebest te kunnen stooren; en met zo veel te minder schyn van billykheid bekleed, om dat de Spanjaarden, in alle voorgaande handelingen, op het uitsluiten van den hervormden Godsdienst onverzettelyk waren geweest. Beide deeze punten wierden van den eenen kant zo hevig aangedrongen, en van den anderen zo plat afgeslagen, dat dit alleen genoeg was, om de Vredehandeling af te breeken; 't welk de Spaanschen evenwel noch niet zouden gedaan hebben, zo de Staaten niet rondborstig verklaard hadden dat hun geduld ten einde was gelooopen.

Niemand zal de billykheid van het begrip der Staaten, op de vrye Zeevaart, een oogenblik in twyffel trekken: maar 't is noch wel mogelyk dat zommigen hunne strengheid tegen den Roomschen Godsdienst afkeuren. Eene Gezindheid, zullen zy zeggen, die voor eene halve eeuw de eenigste geweest was over het gansche Land, en die noch zulk een aanzienlyk gedeelte was van het Gemeenebest, te willen besnoeien in het natuurlyk recht van God te dienen volgens haar gewisfe: hoe kon dit te zamen gaan met die Christelyke zachtmoedigheid, welke men altoos had voorgewend, toen men slechts eene bepaalde toelaating van den hervormden Godsdienst begeerde? Moest het niet gewel-

weldig rieken naar de Spaansche dwinglandy, dat men openlyk verklaarde, in een zo haatelyk punt haar voorbeeld te willen volgen; terwyl men nu in tegendeel de schoonste gelegenheid gebooren zag, om de onrechtvaardigheid der Spanjaarden, door een rechtvaardiger gedrag, voor de gansche Waereld te beschaamen? Immers betaamde 't de Vereenigde Staaten niet, te roemen dat zy om vryheid van Godsdienst het Spaansche juk hadden afgeworpen, wanneer zy weigerden op hunne beurt dezelfde vryheid aan weerlooze en onschuldige Ingezetenen te verleenen: want hoe konden zy onderfeld worden eenig denkbeeld te hebben van Christelyken Godsdienst, die alle andere Christenen, hoe genaamd, niet zonder onderscheid, als hunne Broeders, liefkoosden en omhelsden? En, gelyk eene oppervlakkige redeneering doorgaans glad is, zo kan hier by gevoegd worden, dat de Staaten weinig acht gaven op de waare belangen van hunne Republiek; daar men geduurig vreesde dat de Koophandel wederom naar Braband en Vlaanderen stond te keeren, en zulks te gelyk, door eene hardheid, die alle Roomschegezinde Burgers stooten moest, schein te willen bevorderen.

Doch onze Staaten, die naderhand klaar genoeg getoond hebben dat zy alle deeze bedenkingen geenszins uit het oog verlooren hadden, zagen op dien tyd het stuk heel anders, en met dieper wysheid, aan. Zy kenden het Volk, de Predikanten,

de Monniken, de wuftheid, de woefte driften, den diep gewortelden haat der ftrydende en twist-zieke zinnen. Zy erinnerden zich de ydelheid der Gentsche Bevrediging, de zwakheid der Geloofs-vrede van Matthias, en de mislukte poogingen van Vader Willem, om zyne verdraagzaamheid zo be-mind te maaken, als zy verdiende te zyn. Zy voorzagen duizend ongeregeldheden, zo men met geringer bekwaamheden, dan de zyne, in dit ge-val hetzelfde ondernam; en zy oordeelden dat hier-door de Vrede gevaarlyker zou kunnen worden voor den zwakken Staat, dan de hachlykste oorlog im-mer geweest was. Zy wisten dat het oefenen van groote deugden veel meer tot byzondere perfoonen, dan tot Staatsregeeringen, behoort; om dat het menschedom, in 't groot genomen, niets min-der dan deugdzaam is, maar de weldaaden gemeen-lyk misbruikt, en treffende voorbeelden als hars-fenschimmen beschouwt. Droevige, maar on-veranderlyke waarheid, waaraan al dikwyls de grootste Weldoeners van het menschelyk geslacht opgeofferd zyn! 't Was ook in het byzonder te voor-zien, wanneer men den Roomschen zo veel had ingewilligd op den eisch des Vyands, dat alle hun-ne erkentenis voor die weldaad over de Spaansche zyde hellen zou; 't welk gelegenheid geeven kon tot veele heimelyke aanslagen: terwyl de Staaten daarentegen, hunne yverigste Burgers, onder de hervormden, dus van zich vervreemd hebbende,

in

in dien maalfroom tot de uiterste verlegenheid zouden gebragt worden. Maar hunne onafhanklykheid van Spanje, 't punt daar alles op draaien moest, behield ook een twyffelachtig aanzien, zo men aan die Mogendheid de bestelling van zaaken, tot den Godsdienst betrekkelijk, overliet. En deeze laatste reden was zo gewigtig, dat zelfs de Fransche Gezanten, natuurlyk den Roomschen Godsdienst gunstig, zich in dit geval onthielden van deszelfs belangen voor te slaan. Jeannin, die, om de oprichting van eene Indische Maatschappy in Vrankryk te bevorderen, den Staaten noch wel raaden durfde, van de vrye vaart op de Indiën afstand te doen; Jeannin, oordeelde echter alle zyne welspreekendheid te zwak, om de vrye oeffening van den Roomschen Godsdienst in de Vereenigde Nederlanden, als een Verdraggpunt met Spanje, door eenigen glimp van reden draaglyk te maaken.

Zonder de tuschenkomst der Fransche en Engelsche Gezanten, zou het afbreeken der Vredehandeling waarschynlyk gediend hebben om het oorlogsvuur op nieuw veel feller te ontsteeken; nu diende 't inderdaad om het treffen van een wenschelyk Bestand gemaklyk te maaken. Men had terstond gemerkt dat de Spaansche Gemagtigden tot dit laatste 't meest geneigd waren. Men had hier in tegendeel doorgaans veel gunstiger gevoelen gehad van de Vrede, mits dat zy billyk kon getroffen worden. Zelfs zou een Bestand, naar het oor-

deel van zommigen, die echter van Vrede niet afkeerig waren, gevaarlyk zyn; om dat het Volk, éénmaal door eene bedrieglyke rust verflaauwd zynde, naderhand niet, of naauwlyks, tot de zorgen en lasten van eenen nieuwen oorlog zou kunnen opgewekt worden. Anderen, dien het altoos gespeeten had, dat men den oorlog niet wilde voortzetten, bragten alles by, wat onder hunne verbeelding viel, om het Bestand op 't haatelykst af te beelden. Zy, die oordeelden dat men zich, by mangel van Vrede, met een Bestand vergenoegegen moest, vonden dus aan alle zyden tegenstand. De twist liep zo hoog, dat men voor eene gevaarlyke scheuring vreesde: maar Oldenbarneveld en Jeannin wisten alles noch te stillen, zelfs de blaakende gramschap van Prins Maurits, zo wel als het ongenoegen van Zeeland; welke Provincie, na dat zelfs de meeste Hollandfche Steden eene nieuwe handeling hadden goedgekeurd, alleen tegen zes, dat gevoelen van de hand wees, niet zonder bedreiging van de Unie te verlaaten, zo men echter de zaak doordreef; om dat, ook volgens de Unie zelve, zulk een besluit de eenpaarige toestemming van alle Provinciën vereischte.

Men zou, geloof ik, de zo even genoemde twee Staatsdienaars met recht by Nestor en Ulysfes vergelyken. Hunne inzigten, in 't algemeen wel onderscheiden, maar in dit byzonder stuk geheel te samenloopende, lieten hun toe, hunne maatregelen

len met een gemeenzaam overleg te vereenigen. De beraamde ontwerpen wierden meereendeels Jeannin ter uitvoeringe aanbevolen, vermits hy, als Vreemdeling, onzijdig schynen mogt, en den haat der Tegenstreeveren veiliger verduaren kon. Hy kweet 'er zich meesterlyk van. Men leeze op dit geval zyne handelingen en vertoogen in 't breede na, niet slechts om het belang der Geschiedenisse, maar tevens om een groot voorbeeld te zien van die wonderlyke kunst, welke de overreeding tot haar doel heeft; niet door het geweldig beweegen der hartstogten, maar door eene stille en zachte bekooring, waartegen niemand gewapend is. Men vindt 'er overal den zedigen vleier, den ernstigen vermaaner, den vriendelyken berisper, gelyk wy den waaren Ulyses by Homerus geschilderd zien. Zyne welspreekendheid houdt onder eene uiterlyke kalmte de grootste kracht verborgen, waaraan zy alles onderwerpt, en waardoor men overwonnen is, zodra men haar gehoor gegeven heeft. Hoe komt het? Zy waarschuwt niemand door eenen weidschen opschik; de bondigheid is al haar sie-raad; zy steunt op de juiste kennis van haar onderwerp, van de gevoelens welke zy moet inboezemen, en van de gemoederen waarop zy werkt. Zy is beurteling beknopt zonder gemaaktheid, en uitvoerig zonder verveelen; doch nooit onachtzaam op het gunstig oogenblik, om de harten, na datze geleenigd zyn, als wasch te buigen. Jeannin wist

de gunst, welke hy met heuschheid gewonnen had, ook te bewaaren, terwyl hy zich door dreigementen geducht maakte: eene gevaarlyke onderneeming voor elk, die niet, als hy, ten toppunt van bekwaamheid gevorderd is. Toen het werk, reeds eenen goeden uitflag beloovende, niettemin traag voortging, deed hy, op zyns Konings naam, eene nadrukkelyke verklaring, dat de vereenigde Staaten, indien zy weigerden naar de voorlagen van een Bestand te luisteren, geenen bystand meer uit Vrankryk te wachten hadden; dewyl de Koning denken zou dat de oorlog, dus alleen door hunne schuld verlengd zynde, ook door hen alleen moest gedraagen worden. Straks verklaarden de Engelsche Gezanten, op zyn voorbeeld, hetzelfde ten aanzien van Groot-Britanje; en hiermede was de zaak voldongen. Zy wierden geloofd; en een iegelyk verbeeldde zich terstond de Republiek versteeken van alle hulp, in de uiterste wanhoop gedompeld, en ter prooie aan 's Vyands wraakzucht overgelaaten. Men riep om Bestand, zo vuurig als men 'er noch kortst tegen gewoeld had; en men achtte zich gelukkig, zo het noch niet te laat mogt zyn, om dit, door de bemiddeling van Jeanin, als eene gunst van zyne hand, te verwerven.

Nu moest men wel voorzigtig zyn, om een gepast aanzoek by den Vyand te doen. De Spaansche Gemagtigden, noch eenigen tyd na het afbreeken der Vredehandeling in den Haage vertoefd heb-

hebbende, op hoop van een Bestand uit te werken, waren eindelyk, toen men al te duidelyk toonde dat hun verblyf in Holland onaangenaam wierd, gramftoorig vertrokken. De achtbaarheid der Aartshertogen leed niet dat zy hunne Dienaars op nieuw voor zulk een onthaal zouden blootftellen: en zo de Staaten, na 't verwerpen van de Vrede, thans hunne begeerte naar het Bestand te klaar deden zien, 't zou eene lafheid zyn, waarom de Vyand in zyne vuist kon lachen, en die hem aanleiding geeven moest, om onverzettelyk op zyne eifchen te ftaan. Men hoorde reeds dat de Koning van Spanje, noopens de erkenenis der Nederlandfche Vryheid, van gedachten veranderd was, meenende dat dit punt nu niet meer noodzaakelyk zou zyn, om de Nederlanders tot een Bestand te doen befluiten. En hoewel dit mogelyk van de Spaanfche zyde maar eene listige uitvinding was, om hier den grond te peilen; 't bleek echter ook daaruit, hoe fcherp de Spaanfchen op alles bedacht waren, en hoe zeer men zich moest wachten voor den minften fchyn van flauwmoedigheid. Dit gerucht, waar of valsch, had zelfs op veelen zulk een invloed, dat zy ook de weigering des Konings, op dat gewigtig punt, niet meer als eenen hinderpaal van het Bestand wilden aangemerkt hebben. Zo wispeltuurig zyn de gevoelens der menfchen: maar Oldenbarneveld zelf was de eerfte, om die vervoering te fluiten. Hy bragt by de algemeene

Staa-

Staaten te wege, dat zy door een nieuw besluit de voorwaarden, zonder welke men geen Bestand zou aangaan, onwrikbaar bepaalden: en onder deeze was de Vryheid niet als een onverschillig stuk, maar veeleer als de grondslag van al het overige, uitgedrukt.

Jeannin, van alles wel onderrecht, hield onder tuschen briefwisseling met de Spaanschen. Aan hunne zyde steunde men 't meest op de bekwaamheid van Joan Richardot, eenen man, in veele andere opzigten by Jeannin niet op éénen dag te noemen; maar die nochtans in loosheid hem ten naasten by evenaarde. Richardot had, by zyn vertrek met de overige Spaansche Gemagtigden uit den Haage, eene zeldzaame list gebruikt, om de Staaten verder aan te lokken. Hy had het heimelyk Bericht-schrift der Aartshertogen, 't welk hem, benevens zyn Gezelschap, in den ganschen handel tot een richtsnoer had gediend, en hunnen uitersten last scheen te behelzen, (of immers een zeker geschrift, het welk die vertooning maakte,) in zyne Herberg gelaaten, onder eenige andere papieren, als of het 'er vergeten ware. Hier kwamen, ten minsten zo men dacht, de waare gevoelens en inzigten der Aartshertogen onbewimpeld te voorschyn; ook was dit stukje tamelyk wel geschikt om de Staaten aan te moedigen. 't Geliefde punt der Nederlandsche vryheid wierd 'er veel gunstiger gehandeld, dan men verwachtte. De Aartshertogen lieten in het

ver-

verschiet eenige hoop doorstraalen, van hunne overige Nederlanden eens wederom met de Republiek vereenigd te zien; doch niet anders, dan door een verbond van onderlinge bescherming, om het gansche lighaam by andere Mogendheden te meer geducht te maaken. Maar de vrye oeffening van den Roomschen Godsdienst, in de vereenigde Landschappen, was het eenigst punt, waarop de Gemagtigden niets mogten toegeeven. En zeker, zo men eens onderstellen mag dat dit gansche Geschrift door hem, met voorkennis der Aartshertogen, uit staatkunde versierd was, begrypt men echter vry klaar, dat het, om natuurlyk te schynen, niet gunstiger moest ingericht zyn. Het wierd in Holland binnen weinige dagen algemeen, en elk dacht 'er van naar zyn byzonder oordeel. 't Viel bovenal in den smaak, dat de Aartshertogen verklaarden, geene zwaa-
 righeid te maaken van de erkenenis der burgerlyke vryheid, en die erkenenis met eene oprechte meening te willen staaven: maar dewyl de belangen van den Godsdienst wederom daartegen overstonden, werkte deeze list over 't geheel zeer weinig uit; want beide partyen vonden 'er stof om voor of tegen het Bestand, naar hunne byzondere meening, te pleiten. Toen nu evenwel de zaaken langs eenen anderen weg verre genoeg gevorderd waren, wist Jeannin terstond, uit deeze kunstenaary van Richardot, deszelfs heimelyke inzigten, en de wyze hoe men hem moest aandoen, af te leiden; geens-

geenszins twyffelende, of zulk een man zou op zyne zwakke Meesters zo veel invloed hebben, als hy zelf in diergelyke gelegenheden op den grootsten der Koningen had. De briefwisseling, in 't algemeen aangevangen, kreeg dan welhaast de gedaante van eene byzondere verstandhouding tuschen deeze twee Persoonen; en zy bragten 't met aarfelen en toetreeden, stap voor stap, eerlang zo verre, dat men eene Byeenkomst te Antwerpen beraamde, tuschen de Spaansche Gemagtigden ter eene, en de Fransche Gezanten, met de Engelsche gesterkt, ter andere zyde. Aldaar zouden de voornaamste zwaarigheden, waar' het mogelyk, wederzyds uit den weg geruimd worden, terwyl de vereenigde Staaten, zich ondertuschen naar Bergen op Zoom begeeven hebbende, op eene voldoende tyding zouden wachten, om eindelyk ook hunne Gemagtigden naar Antwerpen, ter volcindinge van het groote werk, te zenden. Dit alles gelukte naar wensch: en dus floot men, in de Lente van het jaar 1609, met de Aartshertogen een twaalfjaarig Bestand, hetwelk de Koning van Spanje, drie maanden laater, openlyk bekrachtigde. De Koningen van Vrankryk en Groot-Britanje, verklaarden zich als Borgen voor de onderhouding van hetzelfde, in gevolge der voorgemelde verbonden, by het aangaan der Vredehandelinge, reeds met de Republiek geslooten.

Hoewel de Verdraggpunten van dit Bestand niet
in

in alles naar de begeerte der Staaten uitgedrukt wierden, 't waren nochtans de Spaanschen, die verre de meeste toegeevendheid toonden. Ik zal de voornaamste slechts aanroeren, om dat die alleen binnen myn bestek vallen. Het eerste punt betrof, gelyk men denken kan, de Vryheid van het Gemeenebest. De Aartshertogen erkendenge, ook in den naam des Konings: maar hunne woorden waren niet vry van dubbelzinnigheid. Zy verklaarden naamelyk, dit Bestand te sluiten „ met de „ Staaten der vereenigde Gewesten, in hoedaanigheid, en *als* houdende dezelve voor vrye Landen, Gewesten en Staaten, op welke zy *niets eischen*”. Men had gewenscht, dat zy deeze verklaring deden, „ houdende dezelve voor „ vrye Landen enz. *voor altoos*; op welke zy *niets hadden te eischen*”. Men had te vooren, onder het beraamen der Vredehandeling, reeds lang en vruchteloos over deeze uitdrukkingen getwist. Evenwel kon zulk eene verklaring, als de Aartshertogen thans deden, en als zy toen reeds hadden aangeboden te doen, voldoende geweest zyn by het sluiten van eene Vrede, die immers door zichzelf, zonder tusschenkomst van nieuwe verwyderingen, niet anders dan altoosduurende kan ondersteld worden. Met een Bestand was het inderdaad een ander geval. Waarschynlyk wilden ook de Spaanschen, voorgenomen hebbende zich niet ronder te verklaren, hierom liever Bestand dan

dan Vrede sluiten. 't Zelfde denkbeeld viel klaar genoeg onder het begrip der Staaten, en 't hielp daarom zeer weinig dat Jeannin hen de woordtjes *voor altoos* als overtoellig wilde doen aanmerken, zynde de verklaring der Vyanden zonder dat byvoegzel, naar zyne meening, krachtig genoeg om de Vryheid onwrikbaar vast te stellen. Men twyfelde in dit geval aan zyne oprechtheid, en met reden; want om de Spaanschen tot het Bestand over te haalen, beweerde hy even krachtig by hen, dat hunne oude rechten op deeze Landen onverminderd zouden blyven, zo hunne verklaring slechts niet uitdrukkelyk tot *voor altoos* wierd uitgestrekt. Doch de Staaten lieten zich uit een ander inzicht met de eerstgemelde verklaring vergenoegen. Vooreerst kon het verschil over de volledigheid deezer verklaringe in allen gevalle tot eenen woordenstryd gebragt worden; 't welk genoeg zou zyn voor andere Mogendheden, die immermeer den Staat als eenen vryen Bondgenoot zouden willen aanmerken. Ten tweeden had men by voorraad goede redenen om voldaan te zyn van de meeste Koningen en Vorsten, inzonderheid van Vrankryk en Groot-Britanje; die vervolgens, na zo veele moeite als zy aangewend hadden om deeze verklaring door hunne aanpryving te doen gelden, niet wel zouden kunnen beweerden dat zy te zwak geweest was: 't welk ook, al hadden zy inderdaad iets voorgenomen tot nadeel van de Republiek, evenwel altoos sryden moest met hun-

hunne belangen; vermits de verkleining van Spanje hun bovenal ter harte ging. En ten derden zag men dat de Spaanschen zich in 't algemeen veel minder bekommerden over het wezenlyk verlies, dat zy by dit Verdrag zouden lyden, dan over de openbaare bekentenis van hetzelfde. Men vond dan goed hunnen hoogmoed te paaien door eene toegeevendheid, die, zo men dacht, aan de wezenlyke zaak weinig nadeel zou kunnen toebrengen: en de gevolgen hebben dit oordeel volkomen gebillykt.

't Bleek noch ruim zo klaar hoe veel de schande, boven het verlies, den Spanjaarden aan 't hart ging, uit hunne angstvalligheid noopens de vergunning der vrye vaart op de Indiën. Zy waren verzekerd dat de Staaten, zonder dit punt, tot geenlei Verdrag zouden komen. Ongetwyffeld hadden zy ook het besluit van 'er in te bewilligen, by 't hervatten van den handel, reeds vastgesteld, hoewel zy niet dan na lang twisten, en schoorvoetende, zich daartoe lieten brengen. Dit geschiedde, om die gunst op den hoogsten prys te houden. Maar toen men eindelyk hunne toestemming gewonnen had, kwam het op de woorden aan, waardoor de zaak moest bekrachtigd worden. Zy schrikten voor de openlyke verklaaring van zulk eenen afftand, als of dezelve een erfschandaal op de Spaansche Monarchy stond te drukken. 't Is vermaakelyk te zien, hoe zy in deeze verlegenheid zich

gepynigd hebben om eene foort van wartaal uit te vinden, die, onder de gedaante van ontelbaare be- paalingen, eene onbepaalde ruimte gaf. Ik kan de verzocking niet wederstaan, om met dat puikstaal van diepzinnigheid, zodaanig als het woordelyk by den Heer Wagenaar, onder de punten van het Bestand, geboekt staat, myn Werkje te vervrolyken. *De wederzydsche onderzaaten en inwooners zouden, geduurende het Bestand, onderlinge vrien- dschap en Koophandel hebben; welken de Koning van Spanje nogtans verstondt bepaald te zyn, aan zyne Ryken en Landen in Europa, en aan alle anderen, alwaar 's Konings vrienden en bondge- nooten, by onderlinge inwilliging, handel dreeven; doch buiten de gemelde paalen, zouden de Staaten niet mogen handelen, zonder 's Konings uitdrukke- lyk verlof, behalve in de Landen van zulke Mo- gendheden, die 't hun zouden willen toelaaten; en die deswege, zo min als zy, door den Koning, zouden ontrust worden.* Welk een aanloop, om tot den hals toe in 't water te springen! Waarom bedongen onze Staaten ook 's Konings vrygeleide niet, in gevalle hy hun eens zyn *uitdrukkelek ver- lof* mogt verleenen, om te handelen in de Landen van zulke Mogendheden, die 't hun niet zouden willen toelaaten?

Maar zyne Katholieke Majesteit, zo diep ver- zonken in deeze spitsvindigheden, vergat ondertus- schen zeer ongelukkig de belangen van het Katho- liek

lijk geloof. Dit punt is het merkwaardigst van allen, juist om deeze reden, dat 'er in het Verdrag geen enkel woord van gevonden wordt. Wie zou zulks verwacht hebben, daar het bovengemelde Berichtschrift van Richardot noch korts een uitdrukkelyken last behelsd had, om niets toe te geven op de vrye oeffening van den Roomschen Godsdienst in de vereenigde Gewesten? 't Is juist niet zeldzaam dat iemand, die te greetig naar eene hand vol bladeren grypt, zich de schoonste vrucht ontglippen laat. Maar dat een groot Monarch, in 't zorgen voor zyne glorie, uit scherpzinnigheid aan 't mymeren zou slaan, om het hoogste punt van zyne en zyns Vaders glorie onaangeroerd voorby te streeven; ik zeg noch ééns, niemand kon het verwacht hebben. Om ernstig te spreken: de gemaatigdheid der Spaanschen op dat geliefde punt toont allerduidelykst hoe moede zy den Oorlog waren. En als ik verder hierop denk, verbeeld ik my zomtyds dat men, om eene volle vrede te verwerven, onder dezelfde of noch gunstiger voorwaarden, het zwak van hunnen hoogmoed slechts wat meer had behoeven te streelen. Dat geschenk moest Jeannin uit *Antwerpen* van den Koning afgesmeekt hebben, om het grimlachende aan Oldenbarneveld over te leveren. 't Zou hun beiden waardig geweest zyn. Verzuimden zy die pooging dan uit mistrouwen op de eensgezindheid van de Nederlanders zelve? Of

gaat het zo vast, dat groote Mannen nooit genoeg op het belang van kleinigheden bedacht zyn?

Hoe 't zy, een iegelyk hield zich evenwel met dit Bestand voldaan; en men oordeelde in 't algemeen dat 'er reden was, om zo wel verwonderd als verheugd te zyn, over de groote voordeelen, welke men van Spanje had verworven. De Vryheid steunde nu op een vasten grond; de Koophandel, uitgebreider dan ooit voorheen, was in zynen bloeienden staat bevestigd, en de naderende rust voorspelde noch hooger zegeningen, terwyl de gunst van groote Koningen, als een lieflyke dageraad, het Gemeenebest bestraalde. Maar 't hoogste gunstbewys der Goddelyke Voorzienigheid wierd gevonden in de beveiliging van den gezuiverden Godsdienst. Wat den Roomschen aangaat; deeze hield op van zo haatelyk te zyn, zodra men 'er niets meer van te vreezen had. Toen de Staa- ten weigerig waren, zich tot het toelaaten van deszelfs vrye oeffening aan den Spanjaard te verplichten, hadden zy alleenlyk de belangen van hunne Vryheid en welvaart in het oog gehouden; thans begreepen zy dat het tyd was om de gansche Waereld te toonen, hoe zeer hunne gevoelens vervreemd waren van alle vervolgzucht. Zy namen de Roomschegezinden zonder beraad in hunne bescherming, en eischten niets meer van hun, dan dat zy zich als goede Burgers kweeten. Die Gezindheid heeft sederd altoos in ons Gemeenebest haa-

haaren Godsdienst ongestoord mogen oefnen, alleen met uitzondering van die openbaare plegtheden, welke niet zonder ergernis der Onroomschen, en dus niet zonder gevaar van oproer, konden plaats vinden. Het Gemeen, dat ongevoelig een voorbeeld aan de Grooten neemt, heeft dus eindelyk den wederzydschen haat afgelegd; en veele Predikanten hebben 't, zo niet met genoegen; ten minsten met stilzwygen, aanschouwd. Jammer is het dat wy dien lof niet tot deeze laatste, zonder onderscheid, kunnen uitstrekken: maar noch meer is het te beklagen, dat veelen onder hen, de gewoone voorwerpen voor hunnen yver beveiligd ziende, niet lang daarna onder hunne eigene Broederschap andere speeltuigen gezocht hebben; waaruit eene droevige scheuring gevolgd is, die meer dan eens de Republiek in de uiterste verwarring heeft gedompeld. Ik zal van deeze onheilen niets meer zeggen: vooreerst om dat het in de gelukkige eeuw, welke wy beleeven, nuttigst is aan dezelve niet te herdenken; en ten tweeden, om dat het beginzel, waaruit zy gesprooten zyn, inderdaad meer verachting dan haat schynt te verdienen. Alleenlyk moet ik hier op het gemelde gedrag der Staaten, ten aanzien van den Roomschen Godsdienst, noch deeze aanmerking maaken, dat zy waarlyk in dit geval een zeldzaam voorbeeld van billykheid hebben gegeeuen. Zien wy niet in de Geschiedenissen, dat meest alle Verbonden ge-

brekkelig worden betracht? Hoe zeer moeten wy dan niet verwonderd staan, wanneer eene Mogendheid, na het sluiten van een plegtig Verbond, vrywillig doet, het geen zy geweigerd heeft als eene voorwaarde te onderschryven? Ik weet my niets te verteenwoordigen, waardoor onze Nederlanders der gedachtenisfe van hunnen Schuttheer, dien verdraagzaamen Prins Willem, zo veel eer hebben aangedaan; en ik twyffel of men uit eenig ander verschynzel vaster bewys zou kunnen trekken, dat de vereenigde Staaten toen reeds het waar belang van een gelukkig Gemeenebest uit de gezonde beginzelen van reden en rechtvaardigheid wisten af te leiden.

Hoewel nu onze Republiek niet voor het sluiten der Munstersche Vrede, in het jaar 1648, de Spanjaarden tot eene volkomene erkenenis van haare onafhanklyke Oppermagt en Vryheid heeft kunnen brengen; nochtans heeft zy in dien ganschen ruschentyd haare onafhanklykheid even goed gehandhaafd. Zy is door aanzienlyke Mogendheden met Gezantschappen vereerd, en tot naauwe verbindtenissen aangezocht. Haar Bondgenootschap met Vrankryk heeft haar geholpen om den Spaanschen Oorlog, na het Bestand door Prins Maurits hervat, onder Frederik Henrik gelukkig te volvoeren; en zy heeft ondertuschen de toestemming van Vrankryk geenszins van nooden gehad, om zich met Spanje, toen het tyd was, te bevredigen.

Zy

Zy heeft zich insgelyks in staat bevonden, om in haare byzondere huishouding zulke schikkingen te maaken, als met haare belangen best overeenkwamen; zonder, gelyk voorheen, door uitheemsché Gezanten in alles onophoudelyk belemmerd te worden. Ik zie dan geene reden, waarom wy ons verder aan een Geschiedkundig verslag, ter verklaringe van de Opkomst der Nederlandsche Republiek, zouden verbinden. Mogelyk heb ik zelfs, naar het oordeel van veelen, deeze stof reeds al te breed verhandeld. Doch dit oordeel zal voornamelyk afhangen van den smaak, dien men in myne bespiegelingen gevonden heeft; waaromtrent ik weet dat ik een iegelyk zyne vryheid moet laten. Ik behoef niet te zeggen dat de reden, waarom ik my tot zulk eene breedvoerigheid verledigd heb, eigenaardig in myn ontwerp opgeslooten lag. Ik heb, dunkt my, duidelyk genoeg, by het verklaren der beginzelen van ons Gemenebest, te kennen gegeven, dat, volgens myne meening, een goed begrip van dezelve de eenige grondslag was, waarop onze gevoelens over de belangen van den Staat, de behoudenis der vryheid, en den bloei van het lieve Vaderland, moesten steunen. De meeste aanmerkingen, waarmede ik den Leezer van tyd tot tyd heb opgehouden, zyn tot dit oogmerk gekoozen. Voorts heb ik my genoodzaakt gevonden, myne verhaalen zo in te richten, als of ik voor onkundigen geschreeven had. Ik onder-

stel nu eens dat kundige Leezers de zaaken, welke wy verhandeld hebben, tot den volgenden tyd, waartoe wy thans genaderd zyn, trachten over te brengen, en myne algemeene stelregelen daarop toe te passen: zy zullen, geloof ik, met geringe moeite, zo niet met vermaak, tot dat oogpunt komen, waarin de voornaamste betrekkingen van het onderwerp te zamenloopen. Myns oordeels moet dit veel meer voldoening geeven, dan eene verveelende naauwkeurigheid om alles uit te werken; 't welk toch onmogelyk zou bevonden worden. Echter wil ik my niet ontslagen achten van de verpligting, om eenige hoofdzaaken op myne wyze kortelyk voor te stellen: niet tot een richtsnoer voor myne Leezers, die mischien voor het grootste getal bekwaamer zullen zyn dan ik; maar om rekenfchap te geeven van myne gedachten, en van de moeite, die ik hun dus verre gevegd heb.

Ik zal hier eerst eene algemeene aanmerking plaatsen, aangaande het gebruik, dat wy van de voorgestelde schets onzer Gefchiedenisse kunnen maaken. Buiten twyffel heeft men opgemerkt dat deeze schets tweeledig is. De Gefchiedenis der byzondere Provincien, voor derzelve vereeniging, moet geenszins verward worden met die van de Republiek. Deeze laatste brengt ons onmiddellyk tot vaste beginzelen, welke met gemak op den volgenden tyd kunnen toegepast worden: maar wat de eerste betreft; zal men niet zeggen, dat wy te

los met onze verbeelding speelen, indien wy, al is het slechts gedeeltelyk, dat veranderlyk gewoel der onbeschaafde tyden, in zulk eene ongelykheid van Regeering, van wetten en zeden, tot eenen grondslag neemen, om van het geregeld bestier der zaaken, in eene welgeschikte en achtbaare Republiek te oordeelen? Ik beken dat het onderscheid wel zaakelyk is, en dat hetzelfde ons ligtelyk zou kunnen misleiden. Maar ik meen, aan den anderen kant, hier noch eene niet min zaakelyke overeenkomst te vinden, zonder welke wy veele grondregelen, die nu byna onbetwistbaar zyn, met minder gerustheid zouden vaststellen. En zo ik my niet bedrieg, zullen myne voorige aanmerkingen op het Staatsbestier, onder de Graaflyke Regeering van Holland en Zeeland, op de belangen van de Vryheid en den Koophandel, op de gelegenheid der Landstreeke, en op de natuurlyke hoedaanigheden des Volks, reeds veele Leezers overtuigd hebben van de gemelde overeenkomst, en tevens van de noodzaakelykheid, omze gade te slaan. Ik zal myne meening op dit stuk nader uiteen.

Holland was lang voor de Vereeniging, zo wel als na dezelve, verre de magtigste der zeven Provinciën. Dus is 't, dat onze oude Vaderlandsche Historie byna met even groot recht de aaloude Historie van Holland zou kunnen genoemd worden; dewyl wy ons gemeenlyk met het lot der overige Provinciën niet lang ophouden, dan voor zo verre

derzelve belangen of ondergeschikt zyn aan de Hollandsche, of rechtstreeks daar tegen slyden. De opvolging der Hollandsche Graaven geeft eene orde van tydstoppen, welke voor het gansche be- loop der Geschiedenise voldoet, en waartoe de Bischoppen van Utrecht, de Potestaaten van Vries- land, ja zelfs de Hertogen van Gelder, slechts van ter zyde betrokken worden. En dewyl Holland, steeds in vermogen toeneemende, op alle handel- ingen den meesten invloed verkreeg, is daaruit ge- volgd dat de nieuwe Republiek veelal den plooi der oude Hollandsche Regeering heeft aangenomen. Men behoeft hiervan geen duidelyker voorbeeld, dan die zeldzaame vereeniging van zeven vrye Staa- ten, die, te zamen eene enkele Oppermagt uit- maakende, echter op zich zelve niets van hunne byzondere onafhanklykheid verliezen: juist gelyk weleer de Hollandsche Steden, elk voor zich, vry- magtig bleeven, in weêrwil van haare vereeniging als leden van dezelfde Provincie. Het voornaamste onderscheid bestaat hierin, dat Holland weleer aan een Opperhoofd by erfrecht onderworpen was; 't welk ten aanzien van de Republiek niet vroe- ger, dan in onze dagen, heeft plaats gehad: ten minsten niet in den ruimsten zin; dewyl zelfs het erflyk recht van Willem den III. geene verdere be- trekking had, dan tot zyne mannelyke Nazaaten. De Republiek heeft wel Stadhouders gehad, die weinig minder gezag voerden, dan zommige Graa- ven

ven van Holland: maar dit was mede geen bestendig gevolg van haaren Regceringsvorm, dewyl zy zomtyds twee of drie Stadhouders te gelyk had, die over byzondere Provinciën gesteld waren; en zich op andere tyden, ten aanzien van de voornaamste Provinciën, geheel zonder Stadhouder bevonden heeft. In den tegenwoordigen staat der zaaken is dat onderscheid merkelyk verminderd, dewyl 'er thans niet meer dan één Stadhouder kan weezen, wiens gezag, op eenige uitzonderingen na, algemeen is, en wiens rechten erflyk zyn. En hoewel het Stadhouderschap noch heden eene andere zaak is dan de Graaflykheid voordeezen was, echter is de Stadhouder, tevens Kapitein en Admiraal Generaal zynde, ook daardoor wat nader aan dien trap gekomen. Doch hier moet men zich erinneren dat het oorspronklyk bewind der Graaven van Hollandschen Huize insgelyks veel zachter geweest is, dan de Graaflyke Oppermagt, welke de Beiervorsten, en Hertogen van Bourgondië, zich aanmaatigden. Het groot Privilegie van Vrouw Maria, 't welk geene nieuwe instelling was, maar eene nieuwe schikking om de zaaken op den ouden voet te herstellen, heeft ons hiervan genoegzaam onderrecht.

't Zal dan niet vruchteloos zyn, dat wy zo lang by de oude Historie des Vaderlands hebben stil gestaan. Zy heeft ons vooraf de Republiek in 't klein geschilderd; en niets kan ons beter in staat stel-

stellen, om dezelve in haare volle grootheid te beschouwen: mits dat zulks geschiede met noodige uitzonderingen, welke, myns oordeels, in het algemeene denkbeeld, zo even voorgesteld, meerendeels opgeslooten zyn. Een iegelyk kan nu, hoop ik, met gemak, volgens zyne begrippen en byzondere kundigheden, eene toepassing maaken; of de myne, zo verre ik dezelve hierna zal laten volgen, indien hy daarmede vergenoegd is, ter toetse brengen. Alleenlyk moet ik, eer wy verder gaan, hierby voegen dat zulk eene vergelyking, die de nieuwe Geschiedenissen uit de gedachtenis der oude tyden verklaart, geene geringe voorrechten heeft, om ons tot de waarheid te geleiden. Waarom? Zy vermenigvuldigt de keur van voorbeelden, die ons onderwyzen, tot verbaazens toe. Het menschelyk oordeel is te zwak, om uit een kort besitek van tyd algemeene ondervindingen op te maaken. De Geschiedenis van onze Republiek, ten allerlangsten genomen, beslaat naauwlyks twee eeuwen: de oude Historie, hierby gevoegd, maakt haar ten minsten viermaal zo uitgestrekt, en opent dus een byna onmeetelyk veld, voor zulken, dien het noch aan moed, noch aan vermogens, ontbreekt, om oorspronklyk te denken.

Wy zagen, in de oude Historie van Holland, veele ongelyke voorbeelden van het nut en 't naadeel eener gemengde Staatsregeeringe. Wy zagen, onder haar bestier, 's Lands voorspoed geduu-

duurig aanwasfen, zelfs in de rampzaligste tyden van burgerkryg en onderlinge woede. 't Was niet onbillyk, hieruit af te leiden dat zulk eene Regeering met de gesteltenis van die kleine Republiek zeer wel overeenkwam. Vraagt iemand verder, of zy dan niet de beste was, onaangezien haare vlekken? 't Is onmogelyk hierop uit ondervinding te antwoorden, dewyl die tyden ons geen voorbeeld van een anderen Regeeringsvorm verschaffen. Zeer zeker is 't, dat deeze gemengde Regeering eigenaardig aan groote gevaaren onderworpen was, en bezwaarlyk in haare volmaaktheid, volgens de oogmerken van haare instelling, kon gehandhaafd worden. Voor een oogenblik ondersteld zynde, dat zy inderdaad de beste was; zo kan 'er geene nuttere les voor de Nakomelingen zyn, dan dat hun die gevaaren onder het oog gebragt worden. Men zegge niet, met Fontenelle, *dat de dwaalingen der Ouderen voor het Nageslacht verloren zyn.* Of, byaldien dit gemeenlyk maar al te waar is, laaten wy evenwel het tegendeel van onze deftige en bezadigde Nederlanders verwachten. Elk, die nu leeft, of na ons leeven zal, kan, door de beschouwing der voorgemelde rampen, ten algemeenen nutte versterkt worden in het betrachten van zynen plicht, naar zynen rang in den Burgerstaat, of op de onderscheidene trappen van Regeering. De Vorsten, de Adel, het Volk, ieder heeft zyne mislagen gehad; en 't ergste is geweest, dat uit éenen

éenen misflag doorgaans veele andere sprooten, 't geen waarschynlyk meest door blindheid en onkunde veroorzaakt wierd. Holland was, gelyk wy gezien hebben, onder Floris den V. reeds gelukkig. Deeze Vorst was geschikt geweest om het noch gelukkiger te maaken, zo hy geweeten had wat daartoe wierd vereischt. Geen voorbeeld vindende, 't welk zyn gedrag kon regelen, en, gelyk de meeste stervelingen, niet groot genoeg van geest, om zelf het voorbeeld te geeven, wierd hy, met al zynen Vorstelyken luister, een voorwerp van verachting. Zyne zwakheid, die hem ten val bragt, vervoerde dus den Adel tot eene snoode misdaad. 't Volk strafte die misdaad door noch snooder vervoering; en 't gevolg van zo veele verbysteringen was, dat men zich eerlang het juk van Henegouwen op den hals haalde. Zolang het menschdom niet geheel verbasterd is, zal het uit zulke voorbeelden wysheid kunnen leeren. 't Is waar dat zy niet zeldzaam zyn in de Geschiedenis der Waereld, maar zy treffen 't meest, wanneer wy ze op den Vaderlandschen bodem vinden.

De Regeering van een vreemd geslacht was terstond onaangenaam en hard. Welhaast wierd zy haatelyk, als de eenige oorsprong van veele heillooze gevolgen, die natuurlyk waren, maar die men in eene verlichter eeuw had kunnen voorzien en verhoeden. Zonder de rampzalige tweedragt der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, zou alles onder

der Jakoba noch gelukkig afgeloopen zyn. Had men eensgezind eene wyze keur gedaan, en deeze Graavin tegen de baatzucht van haare Bloedverwanten befchermd, haare Regeering zou naar allen fchyn een nieuw tydperk van herftelde rust en veiligheid voor het Vaderland geopend hebben. Maar neen: men verliet haar, om zich blindeling voor de heerschzucht van een magtiger Huis bloot te ftellen. Straks fcheen de drieledige Staatsregeering voor een volftrekt eenhoofdige Gezag plaats te zullen maaken. De dienstbaarheid, onder zulke Meesters, als Filips en Karel, niet meer hard vallende, ftond op het punt van in flaaverny te ontaarden. Het tegendeel gebeurde nochtans. 't Bleek terftond na de dood van Hertog Karel, dat flaaverny, als een uitheemsch gewas, op den Hollandfchen grond wel eens groeien, maar geenen wortel fchieten kon: doch 't is naderhand noch wel anders gebleeken. Men deed dan, ten ryde van Maria, 't geen men te lang en te fchandelyk had verzuimd. Ik heb reeds aangemerkt dat het te laat was. De voorgaande ongelukken hadden 't Volk wel wyzer gemaakt, maar ook deszelfs innerlyk geftel vergiftigd, door eene kwaal, die voor geene ligte hulpmiddelen week. Zo klaar is het dat zaaken van het hoogfte belang een uitgestrekter gezigt vereifchen, dan de ondervinding van een enkelen leeftyd; en dat eigene ongelukken wel den diepften indruk maaken, maar dat het wifelvallig loe
van

van voorige Geslachten den besten spiegel geeft.

Onze Republiek heeft in haaren vollen bloei, sederd anderhalve eeuw, met grooter verscheidenheid van Regeeringsvorm, de zwaarste stormen doorgestaan, zonder diergelyke veranderingen in haare zelfstandigheid gewaar te worden. Het Stadhouderlyk bewind is, voor de verheffing van Willem den IV, in de magtigste Provinciën van tyd tot tyd verpoosd door eene volkomene Staatsregeering, om naderhand wederom met de hooge Overheid, tot eene gemengde Regeering, vereenigd te worden. Op deeze gemengde Regeering heeft het doorgaans niet dezelfde rechten, maar byna denzelfden invloed gehad, als voormaals het bewind der oude Graaven van Holland'schen Huize; zonder tot dat ongeregeld misbruik te komen, 't welk onze uitheemsche Graaven zo haatlyk had gemaakt. 't Heeft echter zomtyds, zo wel als de Staatsregeering, en mogelyk wat meer, aanleiding tot zwaare mislagen gegeven, welke men wederzyds niet in het afgetrokkene aan den Regeeringsvorm kan toeschryven; maar billyker aan het geduurig mistrouwen der bovendryvende partye, dewyl deeze nimmer genoegzaame redenen had om geene heimelyke tegenstreevers te vreezen. Die gesteltenis zweemde nu en dan naar de verdeeldheid der Hoek'schen en Kabbeljaauw'schen; doch zy was 'er gemeenlyk maar eene flaauwe schaduw van. De zwaarste mislagen heeft men begaan in den overgang

gang van de eene tot de andere Regeering; waars van het jaar 1672 eene deerlyke gedachtenis nagelaaten heeft.

De nadeelen, aan beide soorten van Regeering op zich zelve verknocht, zyn in allerlei geschriften breed genoeg uitgemeeten. De tegenoverstaande voordeelen bestonden mischien voornaamelyk hierin; dat de ééne beter geschikt was om het Land voor gevaarlyke oorlogen te bewaaren, en dat men de andere bekwaamer vond om het, in zulke rampspoeden, tegen den vyand te beschermen. Zo wel de ééne als de andere Regeeringsvorm zou naar allen schyn gelukkig genoeg geweest zyn, indien men denzelfven, ééns voor altoos, onwrikbaar had kunnen bevestigen, bepaalen, en in veiligheid stellen. Maar de Stadhouderyke Regeering had noch een ander voorrecht in de algemeene liefde der landzaaten. Het volk beminde de Stadhouders, als dapperen Helden, als nazaten van den grooten Willem, en als Vaderlandsche spruiten, die wegens hunne geboorte zo wel geneigd als verpligt waren, de eer des Vaderlands tot den laaften druppel bloeds te handhaaven. 't Was verre van onverschillig te zyn voor zyne rechten; maar het achtte die rechten nooit beter verzekerd, dan in zulke handen. De gemaatigde Regeering van Frederik Henrik bewyst dat zodaanig een vertrouwen van het Volk niet altoos door de Vorsten misbruikt wordt; en uit den tegenstand, dien Willem de II.

voor Amsterdam ontmoette, zien wy tevens dat 'er zekere paalen zyn, welke het misbruik niet overschryden kan. Zo hadden de oude Hollanders ook doorgaans hunne Graaven bemind, en dikwyls tegen den Adel zelven ondersteund. Het gezag der uitheemsche Heerschappye was een juk geweest, dat men zomtyds met gehoorzaamheid, maar nooit met blydschap, droeg. Daarom vinden wy die Regeering altoos woelende, achterdochtig, en ongerust. Die van onze Stadhouders is in tegendeel, gelyk onder de eerste Graaven, veelal beminlyk en gerust geweest, naar maate van hunne bekwaamheid en aandacht, om deeze aangeboorene liefde des Volks op haaren rechten prys te waardeeren.

Na dat Willem de III, eenige jaaren Stadhouder geweest zynde, den troon van zynen Schoonvader in Groot-Britanje beklommen had, viel 't hem zwaar genoeg, den Koning af te leggen, wanneer de Stadhouder spreken moest. Niettemin bleef hy hier, tot zynen laaften adem toe, volkomen meester van de genegenheid der Landzaaten; veel berer dan in Engeland, daar zyn recht om te gebieden zich evenwel verder uitstrekke. Had hy eenen zoon, en dus eenen Opvolger by erfrecht, nagelaaten; die jonge Koning, in Engeland gebooren of ten minsten opgevoed zynde, kon nimmer met onze Nederlanders eene zo nauwe betrekking onderhouden hebben. Zyne Rege-

gee-

geering, natuurlyk in een Engelschen smaak moe-
tende vallen, zou ligteelyk voor het Gemeenebest
nadeelig, en voor hem zelven ongelukkig geweest
zyn. Wy hebben duidelyk gezien dat de Engel-
sche staatkunde niet fyn genoeg was om onzen
Landaard aan de hand te leiden. Een tweede Lei-
cester zou nochtans, in het onderfelde geval,
veelligt op het spoor van den eersten herwaard ge-
komen zyn, om den vryen Staat tot de vernede-
ring van een Engelsch wingewest te brengen;
't welk, indien het ook mislukt waare, niet zon-
der eenen zwaaren schok, tot groot nadeel van de
Zeevaart en den bloeienden handel, had kunnen
afloopen. Ik beken dat dit slechts eene harsfen-
schim is: maar zy vernieuwt veele wezenlyke
denkbeelden van het gevaar der uitheemsche Op-
permagten, sederd de tyden van Avennes, tot op
de vernietiging van het Graaflyk bewind: gevaar,
't welk in deeze latere eeuwen zo veel grooter
moet geacht worden, als de meesten onzer Nage-
buuren magtiger en naaryveriger op onze welvaart
geworden waren. Niets kan ons ook, myns oor-
deels, beter leeren hoe veel belang wy moeten
stellen in de behoudenis en voortplanting van het
doorluchtig Geslacht, het welk wy thans aan het
hoofd van onzen vrygevochten Staat geplaatst zien.
Heeft de groote verandering, in onzen leeftyd
voorgevallen, niet in alles aan een iegelyk kunnen
voldoen, zy heeft ten minsten het Gemeenebest in

dien stillen en gerusten staat bevestigd, dien men in de voorige eeuw niet kende, en waaraan deszelfs hoogste belangen zo naauw verknocht zyn. Behaagt het de Voorzienigheid, dat eene lange reeks van mannelyke Nazaaten de beminnyke hoedaanigheden van den tegenwoordigen Prins, als door een gelyk erfrecht, met het Erftadholderschap vereenige, zo zal onze Republiek noch veele eeuwen voor de heerschezucht der Monarchen beveiligd zyn, en in zichzelve de zetel van het waar geluk kunnen blyven: mogelyk de eenigste op den Aardbodem. Ik heb in den aanvang van deeze verhandeling aangemerkt, en vervolgens klaar genoeg getoond, dat het geweld de zwakste grondslag van alle Regeeringen was: uit zulk een wenschlyk voorbeeld zou de Nakomeling besluiten, dat 'er geen sterker waare, dan de onderlinge liefde van den Vorst, van de Overheden, en van de dankbaare Ingezetenen.

Wierd de Regeering van een uitheemsch Geslacht altyd zo nadeelig voor de Vryheid bevonden; het beste hulpmiddel daartegen was de vriendschap van vreemde Mogendheden. Wy hebben uit de oude Historie kunnen zien, hoe de Vlaamingen zich daarvan, vooral ten tyde van Maximiliaan, veel beter dan de Hollanders wisten te bedienen. Maar deeze laatste leerden het noch veel beter, toen de dwinglandy van Filips den II. hen tot het uiterste had gebragt. Wy hebben klaar genoeg be-
gree-

greepen, dat, zonder dit middel, alle andere pogingen vruchteloos zouden geweest zyn, om de onderdrukte gewesten tot eene Republiek te vereenigen, en, wat meer is, die Republiek voor altoos onafhanklyk te maaken. Is dit niet genoeg voor ons, om te besluiten dat 'er ook geen krachtiger middel kan zyn, om haar in staat te houden, dan eene geduurige verstandhouding met de aanzienlykste Mogendheden van Europa, door verbonden van vrede, vriendschap, en onderlinge bescherming? Of zouden wy thans, om dat zy magtiger geworden is, diergelyke voorzorgen als noodeloos kunnen aanmerken? Dit heeft men zomtyds beweerd, ja zelfs met yver aangedrongen, uit eene niet ongegronde bedenking, dat de Staat, wiens grootste voordeelen van de onzydigheid afhangen, ligtelyk door zodaanige verbonden in eenen schadelyken of verderflyken oorlog kon ingewikkeld worden. Echter geloof ik dat zulk een gevoelen, eer men het voorstelde, beter aan de ondervinding had moeten getoetst zyn: want deeze leert ons, dat zelfs de grootste Vorsten nooit gerust genoeg zyn op hunne magt, om de verbindtenis met anderen gering te schatten; hoe zou dan eene Republiek dit hulpmiddel ontbeeren? ten ware men nu zeide, dat dit voorbeeld niets bewyst, dewyl zulk eene voorzorg slechts het gevolg is van de heerschzucht der gekroonde Hoofden, die, als zy voor de veiligheid van hunne bezittingen niets meer hebben te vreezen, rusteloos op derzelve uitbrei-

ding bedacht zyn: waarom dan ook de staatregelen der Alleenheerschingen op geen Gemeenebest zouden kunnen toegepast worden. Doch byaldien deeze onbepaalde heerschezucht de eenige grondslag was van zodaanige verbonden, zou een algemeen mistrouwen welhaast alle handeling der Hoven van zelfs doen ophouden; 't geen echter niet gebeurt. En noch zouden wy, om in 't onderfelde geval eenige veiligheid te hebben, verbonden moeten aangaan, op dat de toeleg van eenen magtigen bespringer altoos door den naaryver van eenen beschermer, die hem evenaarde, mogt verijdeld worden. Ik zwyg nu van veele verbonden, welke voor onzen Koophandel steeds zo noodzakelyk geweest zyn; ja van de oorlogen, welke men in de voorgaande eeuw, ook onmiddellyk ter beveiliging van de Zeevaart, met Noordsche en Westersche Mogendheden heeft moeten voeren. Zyn alle deeze oorlogen niet even gelukkig geweest, zy hebben ons niettemin voor de verachting van onze Nagebuuren bewaard. 't Is wel onbetwistbaar dat eene Republiek, die door de wapenen haare magt uitbreiden wil, blindeling aan haaren ondergang werkt: maar 't zou te verre gaan, zo men wilde dat zy, om geene schade te lyden, zich altyd weerloos toonen, of immers, uit vrees voor vyanden, de gelegenheid om vrienden te maaken verzuimen zou. Wie zonder vrienden is, wordt van de gansche waereld, zo niet vyandyk, ten minsten met afkeer, bejegend en onthaald.

Dik-

Dikwyls vermoeit men zich ook boven maaten, om eene algemeene bepaaling te maaken op de keuze van onze Bondgenootschappen; en men verward elkanderen in eenen redentwist, die niet anders dan verward kan weezen, om dat het geschildruk uit geen gepast beginzel wordt opgehaald. Men vergist zich hierin, dat men een Bondgenootschap tusfchen twee Staaten of Mogendheden in hetzelfde licht beschouwt, als de verbindtenis van twee Vrienden, die zich verplicht hebben tot eene onkreukbaare trouw, in lief en leed; en altoos gereed staan, hunne byzondere belangen aan de zuivere wet der Vriendschap op te offeren. Dus vraagt men dan, wie van onze Nagebuuren 't zich boven anderen waardig gemaakt hebbe, dat wy zulk een vertrouwen in zyne genegenheid stellen: zonder te beseffen, dat een Bondgenootschap, op dien voet geslooten, welhaast in de onderwerping van de zwakste party veranderen zou. Deeze vraag ziet doorgaans in de eerste plaats op Vrankryk en Engeland, als onze magtigste Nagebuuren, die op de belangen van onzen Koophandel den meesten invloed hebben; en die gemeenlyk, zo voor als na de oprechting van het Gemeenebest, met deeze gewesten de naauwste gemeenschap onderhielden. Ik zou hierop antwoorden, dat wy de vriendschap van Vrankryk en Engeland by de opkomst van onze Republiek hebben leeren kennen; dat het eene onvoorzigtigheid zou zyn, zo wy ons ooit wilden

vleien met de verwachting van kiescher gevoelens op het stuk der Staatzaken; maar dat de voorgeselde handelwyzen van Willem den I. en Oldenbarneveld de beste onderrichting geeven, hoe men, zonder eenigzins de goede trouw te krenken, uit eenen ingewikkelden handel met verscheidene Mogendheden het meeste voordeel trekken moet. Niemand denke ondertuschen dat ik dit zeggen kan, zonder den toestand van het mensdóm in 't algemeen te beklagen; veel min, dat ik, als een leerling van Machiavel, de veinzery en het bedrog macht voort te planten. Zy zyn 'er, helaas! te menigvuldig, vooral in vorstelyke kabinetten; en 't is juist om deeze reden, dat men 'er onophoudelyk, tot verveelens toe, van spreken moet.

Zie hier dan het redelykste besluit op deeze stoffe. Hoe vaster men voorgenomen heeft, alle verpligtingen, welke men aangaat, heilig te onderhouden; hoe meer men op zyne hoede moet zyn, om zich tot geene verpligtingen in te laten, die van groot misbruik onderhevig schynen, en waarop vervolgens geene nadere bepaaling zou kunnen gemaakt worden: hoe minder men zich derhalven verhiaten moet op de vriendschap van eene enkele Mogendheid; maar hoe meer belang men wederom moet stellen in de vriendschap en achting van veele Mogendheden te zamen; vooral wanneer zy zich vereenigen om éénen Vorst, of Alleenheerscher, die voor eenen tyd al te magtig geworden is, het

hoofd

hoofd te bieden. Wie geen vreemdeling is in de verdere geschiedenissen van ons Vaderland, weet ook dat de vereenigde Staaten langs deezen weg hunne aanzienlykste voordeelen behaald hebben. Na het sluiten der Munstersche Vrede ontbrak het hun nooit aan gelegenheid, om de gewigtigste raadpleegingen, over het onbestendig evenwigt van Europa, by te wonen. Dus zien wy hen van tyd tot tyd, nu in een enkelvoudig, dan in een driedubbel verbond treden; met Vrankryk, Engeland, Zweeden, Denemarken, den Keizer; ja zelfs met hunnen erfvyand, den Koning van Spanje. 't Is waar dat zy dus ook veele zwaare oorlogen hebben moeten voeren; maar eene langduurige Vrede is nu ten minsten, sedert het jaar 1713, de vrucht geweest van die oorlogen, en van eene Staatskunde, die, op de aangewezene gronden bouwende, naar allen schyn in onze eeuw tot grooter volmaaktheid is gebragt. In het jaar 1672 wierd de Republiek door de heerschzucht van Vrankryk, en de ontrouw van Engeland, met haaren uitersten ondergang gedreigd; maar de Keizer en de Koning van Spanje hebben haar gered. Daartegen heeft zy op andere tyden eenen Koning van Denemarken op zynen waggelenden troon bevestigd; aan Engeland eenen Koning gegeven; ten voordeele van het Oostenryksche Huis, met Engeland en Vrankryk, over de verdeeling der Spaansche Monarchie, noch by het leven des Konings van Spanje, gezeten; de

bezittingen van Vrankryk in de Oostenryksche Nederlanden bepaald, en den Keizer verhinderd in zyne poogingen om in Vlaanderen eene Oostindische Maatschappy op te rechten; 't welk hem, volgens een byzonder punt van het Munstersch Vredeverbond, niet geoorlofd was. Men begrypt ligtelyk dat de gelukkigste wapenen te zwak zouden geweest zyn voor zo veele groote zaaken, indien zy niet ondersteund geweest waaren door eene voortreflyke Staatkunde. Maar tot die Staatkunde wierd eene ongelooflyke oplettendheid vereischt: en om den Leezer hiervan eenig denkbeeld voor te stellen, zal ik hier slechts een kort verslag doen, van de geduurige verandering der hoofdbelangen in Europa, sederd de Munstersche Vrede van het jaar 1648, tot op de Utrechtsche van 1713.

Omtrent het midden der zeventiende eeuw stonden de Spaansche Monarchy en de Fransche, byna met gelyke magt, tegen elkanderen over. Spanje, gesterkt met het Huis van Oostenryk, was sederd Karel den V. het voorwerp der algemeene bekommring geweest: maar de werkloosheid van twee agtereenvolgende Koningen, en de tegenspoeden van het Duitsche Ryk, dat, sel gereisterd door Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, na zyne dood noch veel van de Zweedsche wapenen geleeden had, waren twee verduisteringen geweest, waardoor de glans van die geduchte Kroon niet weinig was verzwakt. Vrankryk bevond zig
daar-

daartegen veel sterker dan te vooren, na dat de Kardinaal de Richelieu de langduurige beroerten van dat Ryk gedempt, en zelfs de Protestantschgezinden gedwongen had, Rochel, hunne laatste schuilplaats, aan hem over te geeven. Groot Britanje was kort te vooren met deeze beide Mogendheden in oorlog geweest: maar Koning Karel de I, noch min dan zyn Vader tot groote zaaken geschikt, had niet alleen deeze oorlogen zyns ondanks gestaakt, om dat zyn Parlement hem den noodigen onderstand weigerde; maar had ook noch moeten dulden, dat dit Parlement alle de rechten van zyne Kroon besnoeide; waaruit een inlandsche Oorlog sproot, die eindelyk deezen ongelukkigen Vorst op het schavot bragt, en Olivier Cromwel gelegenheid gaf, om, onder den naam van *Republiek*, de haatelykste Alleenheersching in te voeren, die in de Engelsche Geschiedenissen bekend is. Men begrypt wel dat de Engelschen, onder het blaaken van dien burgerkryg, zich niet in staat bevonden, om eenig deel te neemen in buitenlandsche zaaken. Zy deden het zo veel te meer onder hunnen Tyran, zodra zyne heerschappy bevestigd was. Maar de gemelde vernedering van Spanje was anderen, reeds voor dien tyd, zo naakt en klaar in 't oog geloopen, dat zy, elk voor zich, naar de middelen omzagen, om 'er het voordeeligste gebruik van te maaken.

De Nederlanders en de Franschen hadden op dit stuk strydige inzigten. De eersten meenden dat zy
ge-

genoeg zouden gewonnen hebben by eene vaste Vrede, genoegzaam volgens hun voorschrift geflooten, en die zy als den eindpaal van hunne begeerten wilden aangemerkt hebben: de laatsten kenden zulk eenen eindpaal niet. Vrankryk, volgens den geest der Monarchyen, niet vergenoegd met den staat van gelykheid, waartoe de zaaken gebragt waren, dacht zich nu voor Spanje, en dus voor alle Europifche Mogendheden, op zyne beurt geducht te moeten maaken: en hoe verre? Tot in het oneindige, zo 't mogelyk waare. Het Fransche Hof toonde zich dan zeer gebelgd over 't sluiten der Munsterfche Vrede, zo veel te meer om dat de vereenigde Staaten aan den jongsten bystand der Fransche wapenen een gedeelte van het voordeel verschuldigd waren, 't welk hen bewoogen had tot dat onverwacht, maar tydig besluit. Om nu die verontwaardiging meer kracht by te zetten, hield men den oorlog met Spanje noch eenige jaaren sleepende. Doch de vorderingen waren gering, en men begreep eindelyk dat het noodig was deeze uitgestrekte heerschzucht, tot bekwaamer gelegenheid, te bepaalen. Dus bevredigde Vrankryk zich met Spanje, zonder den opgevatten wrok tegen onze Republiek te vergeeten. Maar de eerste Vyand, die haar openlyk in den schild voer, was Kromwel.

De achterdocht, het zekerste kenmerk der Tyrannen, was zyne beweegreden; de naaryver der Engelsche Natie, die den bloei der Vereenigde Gewesten,

voor-

vooral hunne zeevaart, met afgunst begon te beschouwen, was hem gunstig in de uitvoering van zyn voorneemen. Kromwel was beducht dat de zoon van den onthalsden Koning, Karel de II, vermaagschapt met het Huis van Oranje, tot de vereenigde Staaten zyne toevlucht neemen, en met hunnen bystand trachten zou zyne Koningklyke rechten in Groot Britanje te herstellen. Bovenal vreesde hy dat een gedeelte van zyn eigen volk, in zulk een geval, dezelfde lyn zou trekken. Daarom beproefde hy allerlei middelen, om de beide Natien van elkanderen te vervreemden, door het ophaalen van oude geschillen; door het maaken van bepalingen op den Hollandschen handel in Engeland, waaruit nieuwe verdeeldheden moesten ontstaan; en door het voorwenden van eene gedroomde Heerschappy ter zee, die wonder wel in den smaak van zyne onderdaanen viel. Eerlang rees hieruit een openbaare oorlog, dien hy, om de Staaten te verbaazen, met de uiterste felheid voortzette. Men moet bekennen dat de vereenigde Staaten, van de Britsche zeemagt waarschylyk noch geene genoegzaame ondervinding hebbende, hunne vlooten in geenen behoorlyken staat van tegenweersfelden, en dat deeze mislag alleen door de dapperheid der Bevelhebberen eenigzins vergoed wierd. De oorlog duurde slechts twee jaaren; maar had, naar de kortheid van dien tyd, zyne weergaë niet in hevigheid en in menigte van herhaalde Zeegevechten. In 't laatste sneuvelde Marten Harperts Tromp.

Tromp. Het verlies van dien doorluchtigen Zeeheld ontstelde de Staaten zo zeer, dat zy op het spoedigst eene Vrede met Kromwel slooten, waarover te vooren reeds gehandeld was, en welke hun zekerlyk niet tot eere strekte. Alles wat Kromwel te vooren had ingevoerd, om den Hollandschen Koophandel op Engeland te besnoeien, bleef in zyne kracht; en op de meeste bezwaarnissen, welke hy tegen de Hollanders inbragt, stond men hem zulk eene voldoening toe, als hy eischte. By dit verdrag beloofden de Staaten van Holland ook, dat zy noch den Prins van Oranje, noch iemand zyner nakomelingen, ooit tot Stadhouder van hunne Provincie zouden aanstellen, of toestaan dat hy tot Kapitein Generaal over de Krygsmagt van den Staat wierd aangesteld: hetwelk, indien men anders goedvond zulk een besluit te neemen, vooral niet op de begeerte van eenen dwingeland moest geschied zyn.

Maar hoe wisselvallig is de zwaai der Staatzaaken! Karel de II. wierd, na de dood van Kromwel, in het gebied van zynen Vader hersteld; en die zelfde uitsluiting des Prinsen van Oranje, voormaals het middel om de Vrede met Kromwel te bevorderen, was nu voor deezen Koning eene beweegreden, om alle verpligting, welke hy aan de Staaten had, te vergeten, en hun op nieuw den oorlog te verklaaren. Deeze oorlog duurde weinig langer dan de voorgaande; maar wierd van onze zyde met veel meer geluk ten einde gebragt. De roemruchtige togt van

de

de Ruitcr, naar Chattam, noodzaakte Karel den II, zyne toestemming te geeven tot de Vrede, die straks daarna te Breda geslooten wierd. Met Vrankryk had men intusfchen voor 't uiterlyke niet kwaelyk gestaan. Zelfs hadden de Staaten op nieuw een verbond met Lodewyk den XIV. geslooten, en hem overgehaald, om insgelyks den oorlog aan Karel den II. te verklaaren: eene ydele vertooning van zynen kant, waaronder hy zyne heimelyke meening niet lang verborgen hield. De Koning van Spanje stierf omtrent dezen tyd. Zyn Zoon en Opvolger was minderjaarg, en Lodewyk de XIV. gaf voor, dat hem by erfrecht een gedeelte der Spaansche Nederlanden toebehoorde, uit kracht van zyn huwelyk met de Dochter des overleedenen Konings. Hy gaf het Spaansche Hof den tyd niet om hem dat recht te betwisten, maar vaardigde een leger naar Hene-gouwen en Vlaanderen af, 't welk aldaar verscheidene Steden in verzekering nam.

Terstond begreepen de vereenigde Staaten dat dit voor hun een gevaarlyk verschynzel was: maar zy vonden middel om 'er in te voorzien, door een drievoudig verbond te sluiten met Engeland en Zweeden, waardoor Vrankryk zelf gedrongen wierd, zich met Spanje, zyns ondanks, te verzoenen. 't Was voor de Staaten een ongemeene stap, dat zy Zweeden dus ook in hun belang trokken, hebbende eenige jaaren vroeger de Deenen, in een byzonder geschil met die Mogendheid, door hunne scheepsmagt

nagt beschermd; en zulks in weêrwil van Engeland en Vrankryk te zamen. Zo ziet men reis op reis, dat de gevoelens van afkeer en genegenheid op gekroonde Hoofden eene flauwe nitwerking hebben, wanneer het belang spreekt. Maar dit drievoudig Verbond verviel ook welhaast door de bedrieglyke handelingen van Lodewyk den XIV, die den Koning van Groot Britanje in zyne belangen trok, en hier door de Zweeden ligtelyk bewoog om stil te zitten. Daarop bezwoeren de beide Koningen, Lodewyk en Karel, den val der ongelukkige Republiek: en, als of deeze onderneeming noch geoordeeld wierd boven hunne krachten te gaan, de Keurvorst van Keulen, en de Bisschop van Munster, wierden vooraf ook overgehaald om de hand daartoe te leenen. De Republiek, van alle zyden, te water en te lande, op 't vinnigst aangevochten, bevond zich dus welhaast op den oever van haaren ondergang: maar toen nu de nood op 't hoogste was, en 't water reeds op de lippen stond, zag men Spanje zelve, haare oudste Vyandin, tot haare bescherming toeschieten. 't Was buiten twyffel het belang des Konings van Spanje, 't welk hem hier toe bewoog; om naamelyk het overschot van zyne Nederlanden te bewaaren: en de Keizer, die de Spaansche Monarchy bestendig aankleefde, wierd van denzelfden geest gedreeven. Maar deeze aanmerking overtuigt ons te meer, dat een juist begrip van zodaanige belangen doorgaans

de sterkste voormuur moet geweest zyn van onze Republiek. 't Strekt haar ondertusfchen tot eere, dat zy, voor eene ruime poos, de vereenigde magt van zo veele Vyanden heeft kunnen verduuren; hoewel men niet ontveinzen mag dat 'er op dien tyd, ik spreek van het jaar 1672, binnen 's Lands ook zaaken voorgevallen zyn, welke den landaard tot eeuwige oneer kunnen toegerekend worden.

De verheffing van Willem den III, die, in de algemeene ontfeltenis, eerst tot Kapitein Generaal, vervolgens tot Stadhouder, wierd aangesteld, en eenige jaaren laater de troonen van Groot Britanje beklom, bragt een nieuw stelzel van staatbelangen voort; onverzoenlyke vyandschap tusfchen Vrankryk en Engeland, vrede en vriendschap tusfchen Engeland en de Staaten, en gerustheid by onzydige Mogendheden, ten aanzien van de langgevreesde overmagt der Fransche Monarchie. 't Laatste jaar der voorgaande eeuw was merkwaardig door de dood des Konings van Spanje, die, langen tyd zeer zwak van lighaam geweest zynde, had moeten lyden, dat men noch by zyn leven eene verdeeling van zyne bezittingen beraamde, tusfchen den Zoon des Keizers, en den Kleinzoon des Konings van Vrankryk. Naauwlyks had men de tyding van zyne dood verstaan, of Lodewyk de XIV. bragt op zynen naam eenen uitersten wil te voorschyn, wiens echtheid zeer verdacht gehouden wierd. By dit geschrift wierd de Spaansche Kroon den Dolfyn van Vrankryk

toegewezen; 't welk men niet gelooven kon de meening des overleedenen Konings geweest te zyn. Men voorzag ook hieruit dit gevolg, dat de beide kroonen, van Vrankryk en Spanje, ligtelyk op het zelfde hoofd konden vereenigd worden, waardoor het evenwigt van Europa mischien onherstelbaar zou verbroken zyn. Hierom voegden Engeland en onze Staaten zich by den mededinger des Dolfyns, Karel van Oostenryk, tegen de Fransche wapenen; waar uit een oorlog rees, die Lodewyk den XIV. zwaar genoeg viel, en hem noch zwaarder zou gevallen zyn, zo Willem de III. niet op het onverwachtst overleeden waare. In deezen oorlog hebben Eugenius en Marlboroug hunnen onsterfelyken roem behaald, en onder hen heeft ook onze groote Koehoorn uitgeblonken, hoewel zyne diensten niet altoos op hunne waarde geschat wierden. Zy hebben niet kunnen beletten dat de Fransche Prins Koning van Spanje wierd, maar niettemin hem genoodzaakt, voor het beklimmen van den troon, afstand te doen van de opvolging in Vrankryk. Men had veel meer kunnen verwerven, zo Anna, Koningin van Engeland, zich door Lodewyk den XIV. niet had laten omzetten. Doch hieruit blykt op nieuw hoe gering de roemruchtigste veldtogten zyn, in vergelyking van een enkelen trek uit het Vorstelyk Kabinet. De Vrede van het jaar 1713, waarby deeze zaaken beslist wierden, is echter in verscheidene andere opzigten ook voordeelig voor onzen

Staat

Staat geweest; en bovenal in dit opzigt nuttig, dat men sederd dien tyd beter dan te vooren begreepen heeft, hoe de belangen van de Republiek door veelerlei verbonden konden beveiligd worden, zonder dat men deel nam in de bloedige oorlogen, waardoor het overig gedeelte van Europa geduurig ontrust wierd.

Onder 't bulderen der hevigste onweêrvlaagen was Jan de Wit, als Raadpensionaris, aan het roer der Regeering gesteld geweest. Hy was de schranderste, de braafste, en de ongelukkigste man van zynen tyd. Zyn verstand wierd van iedereen als een wonder aangemerkt, zyne eerlykheid is van weinige eerlyke menschen in twyffel getrokken; en niettemin dacht men hem al het leed te moeten wyten, waarvan het angstvallig Gemeenebest in die dagen getroffen wierd. Men schryft de mislagen, welke men in zyn beleid onderstelt, voornaamelyk toe aan eenen byzonderen haat tegen 't Huis van Oranje, en aan een beginzel van eerezucht, waardoor hy niet dulden kon dat de Prins, tot het Stadhouderschap verheven zynde, boven hem gebieden zou. Het *eeuwig Edikt*, rechtstreeks tegen de Stadhouderyke Regeering ingericht, heeft veelen doen gelooven dat hy bekwaam was om aan zyne hartstogten het welzyn des Vaderlands op te offeren. Te weeten, men had de voorgemelde Akte van uitsluiting, op Kromwels begeerte gegeven, naderhand ten gevalle van Karel den II. wederom ingetrokken.

Maar na de Vrede van Breda, toen men reeds uit Vrankryk eenige donkere buien zag opkomen, had men, onder den naam van *eeuwig Edikt*, een Besluit vastgesteld, uit kracht van het welk geen Stadhouder van eenige Provincie te gelyk Kapitein Generaal zou mogen zyn. De Staaten van Holland hadden alleen dit Besluit genomen; maar zy vleiden zich, van de overige Provincien eene algemeene toestemming hierop te zullen bekomen, 't geen ook vervolgens gelukte. Voor Holland in 't byzonder maakten zy ook deeze bepaling, dat het Ampt van Stadhouder in die Provincie voor altoos zou vernietigd zyn. Waarschynlyk zouden zy zo sterk niet gehandeld hebben, zo zy niet gevreesd hadden, dat de vrienden van den Prins, om zyne verheffing te bevorderen, het Land in eenen nieuwen oorlog zouden inwikkelen, op eenen tyd, dat men aan den anderen kant alles beproefde om de zweevende geschillen tuschen Vrankryk en Spanje, door vriendelyke tusschenspraak, te flechten. En mogelyk wierd die vrees wat te verre getrokken, hoewel zy zekerlyk op bekende voorbeelden, zo wel van de nieuwe als van de oude Geschiedenisfen des Vaderlands, gegrond was. Wat de Wit betreft, die niet te onrecht voor den aanleider van deeze zaak gehouden wierd, men begrypt dat dit in de oogen van zyne tegenstreevers eene onvergeeflyke misdaad was. Evenwel moesten zy in het oog gehouden hebben, dat hy, als een oprecht liefhebber van het

het Vaderland, de Stadhouderyke Regeering noch wel kon afkeuren, zonder den Prins, dien men daartoe verheffen wilde, persoonlyk te haaten.

De gedachtenis van deezen grooten Man heeft het niet noodig, dat wy de moeite neemen om hem vry te pleiten. Mogelyk heeft hy in zommige opzigten gedoold, gelyk het doolen menschlyk is. En wien zal dit verwonderen, die slechts in 't voorbygaan heeft gelet op zulk eene ingewikkelde warring van Staatsbelangen, als wy zo even beschouwd hebben? Het drievoudig Verbond, met Engeland en Zweeden, zou den Staat genoeg tegen Vrankryk beveiligd hebben, zo Karel de II. zyn woord gehouden had. Maar hoe was het te voorzien dat hy 't zo schandelyk verbreeken zou? En wie kan zich verzekerd houden, dat de Raadpensionaris, die immers gerust kon zyn op de gevoelens van den Keizer en den Koning van Spanje, noch geen middel zou gevonden hebben om het gevaar af te wenden, indien hy geene bedekte vyanden had gehad? Wy moeten, buiten tegenspraak, met dankbaarheid de roemryke gedachtenis van Willem den III. eerbiedigen, die, tegen de voorgemelde Raadsbesluiten, eerst tot Kapitein Generaal, en vervolgens tot Stadhouder aangesteld, en door de twee voornoemde Mogendheden ondersteund, met den degen in de vuist het Vaderland behouden heeft. Maar niemand zal ontkennen, dat wy noch veel grooter verplichting zouden gehad hebben aan den getrouwen Staats-

dienaar, zo die, zonder bloed te plengen, door eenen vreedzaamen handel hetzelfde oogmerk had bereikt. Is het nu evenwel waar, dat Jan de Wit zynen afkeer van de Stadhouderyke Regeering den teugel te ruim heeft gevierd; laten wy tot zyne verfooning erkennen, dat hy in zyne dagen geen denkbeeld hebben kon van eene zo vreedzaame en beminlyke Regeering, als die, waarin wy thans het opperste geluk van ons Vaderland stellen, en waar van het voorbeeld noch heden bezwaarlyk in de Geschiedenissen te vinden is.

Dus zien wy, hoewel de beginzelen van eenen vryen Staat onveranderlyk dezelve zyn, dat de wyze, hoe men uit die beginzelen staatkundig moet werken, tot in het oneindige verschillen kan; dat men zich deerlyk bedriegen zou, wanneer men deeze staatkunde aan algemeene regelen op 't naauwst verbinden wilde; en dat men, wanneer zulk een Staat van binnen is beroerd geweest, het gedrag der bewindslieden niet om de ongelukkige gevolgen veroordeelen moet. Dit was het, dat ik voornamelyk met deezen langen uitstap wilde te kennen geeven; gelyk mede, dat het niet genoeg is, de belangen van onzen Staat in het afgetrokkene te beschouwen; maar dat wy tevens moeten bedacht zyn op de belangen van andere Mogendheden, welker vriendschap voor onzen Koophandel, en voor onze Zeevaart, zo noodzaakelyk is.

Zoodaanig zullen wy altyd het onderscheid vinden

rusfchen eenen handeldryvenden Staat, en een afgezonderd Gemeenebest, welks belangen, veelal binnen den omtrek van het grondgebied beslooten, eenpaarig zyn, en onder eene ligte berekening vallen. Eene Republiek als de onze, die haaren handel over de gansche waereld uitbreidt, kan niet onverschillig zyn voor de gewigtige omwentelingen, die van tyd tot tyd, dikwyls op den nitersten afstand van haare grenzen, voorvallen. Door deeze gesteltenis zyn de middelen tot haare bescherming, zo wel als haare geyaren, menigvuldiger, dewyl het haar, onder een wys bestier, nooit aan magtige vrienden ontbreeken kan; doch dit alles maakt eenen wyden kring, die het scherpste gezigt vermoeit, en eene onbepaalde verstandhouding vereischt. Daarom zou ik gelooven, dat men nooit zorgvuldig genoeg kan zyn in het verkiezen der Afgezanten, die men aan vreemde Hoven zendt, en in het doorgronden van de zulken, die men van elders ontfangt; in welk laatste opzigt Jan de Wit vooral een onvergelykelyk Meester was. Een bekwaam Afgezant kan zyn Vaderland grooter diensten doen dan de zeeghaftigste Veldheer, en de van Beuningens zyn mischien noch dunner gezaaid dan de Eugeniusfen, en de Turennes.

Onze grootste zwaarigheid schynt hierin te bestaan, dat wy ons hoogste belang in eene bestendige Vrede moeten stellen, en echter de achting van onzen Staat, door eene geduurige vertooning van srydbaarheid, moeten staande houden. Te water is

die zwaarigheid noch zo groot niet, dewyl de zeevaart, gelyk ik getoond heb, onzen landaard onophoudelyk doet gewennen aan die verrichtingen, waaraan men moet gewend zyn, om eenen oorlog ter zee te voeren. Maar te lande heeft het tegendeel plaats. Het onderhouden van eene aanzienlyke krygsmagt, in eenen tyd van vrede, is door de kundigste lieden veelal nadeelig geoordeeld, om verscheide redenen, die het Staatsbestier betreffen. Onder anderen is men gewoon te zeggen dat de Staat hier door, ten laste der ingezetenen, op zwaare kosten gedreeven wordt; het welk geenszins behoort te geschieden in een Land, dat door zyne byzondere gesteltenis aan zwaare belastingen, en dierte van levensmiddelen, onderhevig is. Aan den anderen kant wordt gevraagd, hoe men dan, in gevalle van een onverwachten inval, het Vaderland beschermen zal; en of men, door eene al te zigbaare weerloosheid, den vyand niet aantlokken zal tot zodaanige onderneemingen? Dit gevaar kan niet geheel ontkend worden; maar het is wel eens met al te sterke kleuren geschilderd. Want het voorgaande heeft ons genoegzaam onderricht, dat de voornaamste lotgevallen van Oorlog en Vrede, voor onze Republiek, niet van zulke, maar van veel uitgestrekter oorzaaken afhangen. Hoe 't zy, wy kunnen aan onze Hooge Overheden den roem geeven, dat zy doorgaans ten aanzien van dit stuk eenen gelukkigen middelweg hebben gekoozen. 't Zou geene

ge-

geringe vermeetheit zyn, dat men zich onderwond op dit stuk nadere bepaalingen aan de hand te geeven. Alleenlyk zouden wy mogen vaststellen, tot een besluit op de bovenstaande bedenkingen; dat onze Republiek met de grootste Krygsmagt, welke zy kan op de been houden, nimmer tegen de volstreckte overmagt van haare Nagebuuren kan beveiligd zyn; en dat zy, integendeel, met de kleinste Krygsmagt, die zy immer heeft gehad, veilig genoeg moet geacht worden, zo lang haar Staatsbestiër, eenstemmig blyvende met de beginzelen van haar bestaan, gelukkig is in de keuze van haare betrekkingen en verbindtenissen buiten 's lands.

Dit zy eindelyk genoeg voor eene proeve, welke den gunstigen Leezer aangeboden wordt, op dat hyze, volgens de meerdere of mindere uitgebreidheid van zyne kundigheden, uitbreide, beschaave, verbeterde, of verwerpe: want ik zie klaar genoeg dat zy geene algemeene goedkeuring erlangen kan. Ons oordeel over menschelyke bedryven, op geen wiskunstig bewys kunnende steunen, hangt van de hoogste waarschynlykheid af, welke by anderen zomtyds de grootste ongerymdheid is. Ik beken ook dat veele zaaken met gemak in een ander licht hadden kunnen geplaatst, en uit strydige beginzelen verklaard worden. Maar ik twyffel of, in dat geval, alle ondergeschikte deelen zo gelykvormig met het groot geheel zouden geweest zyn. Op deeze gelykvormigheid heb ik doorgaans myne stellingen

gebouwd; en hoe zeer ik nu in alles de zwakheid van myn eigen oordeel erkenne, echter meen ik zulks niet zonder eenige onderscheiding te moeten doen. De trappen van zekerheid verschillen zeer veel, naar den aard der onderwerpen. Dus heb ik veele zaaken voorgesteld, die, hoewel by my ten hoogsten waarschylyk, by u zeer betwistbaar zullen zyn; maar wy hebben ook te zamen veele andere zaaken onder het oog gehad, welke niet ligtelyk aan regenspraak onderworpen zyn, schoon het bewys op enkele waarschylykheid gegrond was.

Een uitgedrukt voorbeeld zal myne meening mischien gelukkiger te kennen geeven. Willem de I, Maurits, Oldenbarneveld, en de Wit, kunnen wel in het diepst van den boezem menschen geweest zyn, die in het zedelyke niets gemeen hadden met hunne opgegevene afbeeldzelen. 't Is mogelyk, dat tuschen hunne daaden en beginzelen een onmeetelyk verschil heeft plaats gehad; dat de Schryvers, op welken wy ten hunnen opzigte vertrouwen, eenzydig zyn; ja dat zelfs, onder de tydgenooten van die groote Mannen, niemand bekwaam geweest is hunne geheimen te doorgronden. Het scherpfte oordeel is feilbaar in de kennis van een zo bedrieglyk voorwerp als het menschelyk hart: hoe zou ik hier aan de groote feilbaarheid van het myne twyffelen? Maar zou het insgelyks wel een misflag kunnen zyn, dat wy den oorsprong van onze vryheid in den koophandel zoeken, en die vryheid

wederkeurig als den sterksten steun des koophandels aanmerken? Zou men, by voorbeeld, kunnen beweeren dat vervolging om den Godsdienst ooit het middel kon zyn, om den bloei van ons Vaderland, met de menigte van braave en gelukkige Burgers, onder des Hemels zegen, te vermeerderen? Zou men verder kunnen in twyffel trekken, dat ons geluk in den Burgerstaat, benevens de gerustheid van onze Regeering, onaffcheidelyk moet gepaard gaan met de onderlinge liefde der Overheden en Ingezetenen? Of zou het ook in gezonde harsenen kunnen vallen, dat deeze liefde vuuriger moest zyn onder den Landvoogd van eenen vreemden Vorst, dan onder eenen Telg van Vaderlandschen bloede, wiens hoogste glorie en voldoening zich daartoe bepaalt, dat hy voor den aanzienlyksten en nuttigste Burger gehouden worde? Ik verbeeld my dat het geenszins tegen de zedigheid stryden zoude, zodaanige voorstellen met verontwaardiging aan te hooren. Maar hoe komt het dat ons oordeel over deeze zaaken zo veel vaster gaat? Het is om dat zy tot eene andere soort behooren, om dat zy door eene algemeene ondervinding van alle tyden en landen beflist worden, en bovenal om dat zy met alle de indrukzelen van een welgeregeld gemoed onmiddelyk overeenstemmen; hetwelk een ieder straks gewaar wordt, op de enkele verbeelding van strydige gevoelens, dewyl deeze ons, eer wy den tyd hebben om te denken, in den eersten opslag reeds ergert en ontroert.

En

En nu zou ik meenen myne taak te hebben afgedaan, zo de naauwe gemeenschap van den zedelyken wandel des Volks, met het welzyn van den Burgerstaat, niet een al te gewigtig voorwerp schein, om hier onaangeroerd te blyven. Ik heb reeds hier en daar met dat inzicht eenige trekken, onzen landaard eigen, in 't voorbygaan voorgedraagen: 't geen hiertoe verder behoort, zal ik tot eene algemeene beschouwing verzamelen, om met meer gemak myne meening uit te drukken over de merkwaardigste byzonderheden. Ik zal hieromtrent de uiterste korthed betrachten, om dat ik my niet weet te verbeelden, waar myne verhandeling anders een einde vinden zou. My dunkt dat dit stuk, indien men het naar den eisch wilde uitwerken, ruime stof tot een afgezonderd werkje verschaffen zou. Doch kan ik, binnen myn bestek bepaald blyvende, hier slechts aan anderen eenig licht geeven tot dieper onderzoek, zo vlei ik my dat zulk eene aanleiding ten minsten wegens haare beknoptheid niet verwerpelyk zal geacht worden.

Wilden wy, na eene naauwkeurige optelling van de deugden en gebreken onzer Voorouderen, hun afbeeldzel opmaaken, om het te vergelyken met ons tegenwoordig geslacht, wy zouden geene geringe verandering vinden, en niettemin noch beslissende trekken zien, welke de volgende tyd kan verduisteren, maar nimmer uitwischen zal. Deeze waarneeming zou bedroevende zyn, zonder ons

wan-

wanhoopig te kunnen maaken. Wy zouden, geloof ik, dus tot het besluit gebragt worden, dat 'er eene dagelyks toeneemende verbastering in het zedelyk gestel van onzen landaard plaats heeft, welke noch niet groot genoeg is om alle hoop op verbetering af te snyden; maar veel te groot, om ons niet ernstig te vermaanen van het gevaar, waarin wy ons bevinden, zo die verbetering niet spoedig ondernomen wordt. Wy zouden angstvallig naar de noodige maatregelen omzien: en geen wonder; want de verbetering van een gansch volk is altyd en overal een mocielyk stuk geweest. De lesfen der zedekunde, en zelfs de zuiverste Godsdienst, zyn gemeenlyk daartoe te zwak bevonden, om dat het voorbeeld van ingewortelde gebreken alle lesfen van Godsdienst, en zedekunde, te boven gaat. De meerderheid van stemmen heeft by het Gemeen eenen beslissenden toon, en 't wordt niet zelden voor verwaandheid gehouden, dat iemand zich door een wys gedrag onderscheidt van zyne Medeburgers. De Zedemeester sticht weinig door zyn voorbeeld, zo hy niet, door eene soort van staatkunde, zyn wit van ter zyden weet te beschieten; en noch zal dit vruchteloos zyn, zo hy geen man van 't hoogste aanzien, of, om beter te spreken, geen Wetgever is. De eene drift wil gemeenlyk door de andere beteugeld worden, en zonder dit hulpmiddel is de stem van de Reden niet meer dan een verveelend gedruisch, in de ooren der groote menigte.

Hier-

Hierdoor is 't ook in dit opzigt onbetwistbaar, dat ieder Volk naar zynen aard eene byzondere behandeling vereischt. Solon heeft de Dichtkunst gebruikt, om de Atheners te hervormen. Dit middel zou alleen genoeg geweest zyn, om Lykurgus by de Spartaanen verachtelyk te maaken. De groote Czaar, die de woefte Rusfen in redelyke menschen heeft veranderd, bediende zich van dwangmiddelen, waartegen misfchien alle andere volken des aardbodems, indien zy 'er niet onder bezweeken waren, zich met de uiterste halfstarrigheid zouden gewapend hebben. Onze Nederlanders hebben noch de Atheensche wuftheid, noch de strengheid der Spartaanen; veel min de hardvochtigheid van den Russischen landaard. Natuurlyk zyn zy zachtmoedig en handelbaar, maar hunne eigenliefde gedooft den smaad van bitse bestraffingen niet. Eene vriendelyke achtbaarheid is noch heden het beste middel om hun te behaagen; en schoon zy de vleiery eenpaarig haaten, nochtans bekoort hen zomtyds eene free-lende lofspraak van verouderde deugden, welke zy niet meer bezitten. Ook is dit niet zelden het middel om 'er hen op nieuw toe aan te moedigen. De lachers zyn onder hen gemeenlyk verdacht van onbescheidenheid, en zy hebben ten deczen opzigte niets gemeen met de Franschen, die zeer luchtig spotten met gebreken, welke zy nooit denken te verbeteren. De Franschen hebben de kunstgreep, van hunne gebreken voor zwakheden te doen door-
gaan;

gaan; de Nederlanders kunnen lyden dat men hunne zwakheden wezenlyke gebreken noeme, mits dat men het zachtzinnig doe.

Hebben wy nu uit al het voorgaande gezien, hoe noodig de juiste kennis van deeze en diergelyke hoedaanigheden zy, voor allen, die deel hebben aan het Nederlandsche Staatsbestier; wy mogen vaststellen dat zy den zulken niet minder te pas komt, die, in een anderen zin, merkelyken invloed hebben op het gestel van den burgerstaat; 't zy amptshalven, 't zy uit vrye verkiezing, om de oeffeningen van hunnen geest ten algemeene nutte te doen gedyen. Naar maate van hunne bedachtzaamheid op deeze trekken, zullen hunne handelingen, of geschriften, voor het Vaderland nuttig, onverschillig, of zelfs met een goed oogmerk schadelyk kunnen zyn. 't Is tyd dat wy verder tot het onderzoek van eenige andere roerzelen overgaan.

Werkzaamheid was altoos eene byzondere eigenschap van den rechtschapen Nederlander. Zy is het noch, hoewel merkelyk verminderd, en niet meer gepaard gaande met die deftige zuinigheid, welke haar voordeezzen zulk eenen staatigen welstand gaf. De overvloed, die haar voortbrengzel is, heeft op zyne beurt hoogmoed, pracht, en weelde voortgebracht; gedrochten, die een min bezadigd volk, dan het onze, voorlang in het uiterste verderf zouden gesleept hebben. Maar hoe komt het ook, dat onze natuurlyke bezadigheid aan die voortkruipende

de onheilen geene paalen stelt? Hoe komt het dat de Nederlanders, die van hunne Nagebuuren ten naaften by als ongevoelig geschilderd worden, niet beter de bekooringen van een wellustig leven wederstaan? Mogelyk is het met hunne bezadigdheid heel anders gesteld, dan men gemeenlyk voorgeeft; en wel heel anders, dan zy zelven meenen. Ik moet hier aanmerken dat men zich dikwyls vergist, wanneer men meent dat het genoeg is om menschen te kennen, hunnen burgerlyken omgang, en hunne houding in gezelschappen, gade te slaan. Misschien is dit genoeg ten aanzien van zulken, die, gelyk de Franschen, de gezelligheid voor hunne hoofdzaak houden; maar by ons, daar zy langen tyd voor bywerk gehouden wierd, konden zulke waarneemingen nooit anders dan bedrieglyk zyn. Werkzaamheden, op hun onderwerp ingespannen, zyn doorgaans koel voor alles wat daartoe niet behoort. Zo waren de oude Hollanders, en zo vinden wy noch dikwyls de verstandigsten onder ons. Doch dit bewyst, in den grond, niets minder, dan die natuurlyke ongevoeligheid, welke men onzen landaard gemeenlyk toerekent. Na dat deeze werkzaamheid met den aanwas der rykdommen verminderd was, hebben onze hartstogten hunne heerschappy dagelyks uitgebreid. Vervallen wy geheel tot ledigheid, zo zal men ons, op onze beurt, van den morgen tot den avond, vrolyk en blygeestig, zien lachen, stoeien, en zingen; en den honger stillen met uien en zout.

Maar de goede Hemel bewaare zelfs ons jongste nageslacht voor zulk eenen roem. Inmiddels zal het de pligt van alle braave lieden zyn, door het aankweeken van eenen nieuwen yver in 't hart van hunne medeburgers, naar hun vermogen, eenen borstweer te stellen tegen die valsche aanlokzelen van pracht en vertooning, waaraan men zich hier uit eenvoudigheid zo jammerlyk vergaapt.

't Is geenszins te verwonderen, dat men in ons Vaderland, niet op zyne hoede zynde tegen vervoeringen, waarvan men noch geene ondervinding had, zich door eenen schoonen schyn heeft laten betoveren. De beschaafdheid, welke wy, noch in deeze eeuw, boven onze Voorouders verkreegen hebben, is 'er mede, indien ik het zeggen mag, eene onschuldige oorzaak van. Waare Beschaafdheid is inderdaad het zout der zamenlevinge; zy is de lieflykste gezellin der Deugd, en strekt dikwyls het beste behoedmiddel tegen veele ondeugden, om dat zy den geest eene kieschheid byzet, waarby alle ruwe vermaaken smaakeloos zyn. Maar by ongeluk is 'er ook eene valsche beschaafdheid, die met recht eene pest der zamenlevinge mag genoemd worden, om dat haare voornaamste bezigheid is, de ondeugden kunstig op te rooien, en, onder eene vleiende gedaante, behendig in te leiden. Deeze treedt overal in de voetstappen der waare Beschaafdheid, en maakt haar dikwyls verlegen, door eene meerdere vertooning

van zwier en losse bevalligheden. Men wordt gemeenlyk haar bedrog eerst gewaar, wanneer het reeds te laat is om 'er zich voor te hoeden. Zy is het, die, by voorbeeld, de Chineezen tot het bedrieglykste Volk des aardbodems maakt; zy stelt den toon van veele Fransche schriften, welke men hier greetig ontfangt; zy verleidt onze jeugd, betovert onze vrouwen, en brengt niet zelden onze deftigste Burgers in verwarring. Zy bedient zich verder van de rykdommen, om ons van den heilzaamen middelweg af te trekken, waarop allcen de waare geneugten van het leven gevonden worden. Wy volgen haar eerst uit ligtgeloovigheid, vervolgens uit zwakheid, en eindelyk uit wellustige begeerte, tot dat zy ons op den boord eens afgronds geleidt.

Zie hier wat nader, hoe ik de zaak begryp. Onze Voorouders, ryk genoeg geworden zynde, om gemaklyk te leeven, ontdekten ligtelyk wat hun ten aanzien van de beschaafdheid ontbrak. Zy wilden dat gebrek in het Nageflacht vervullen; maar het ontbrak hun ook aan de noodige kennis, om zulks voorzigtig te doen. Zy bragten de fraaie opvoeding hunner kinderen tot uitersten, waardoor alles bedorven wierd. Voor zo verre is de schuld van onze verbastering by hen, hoewel hunne oogmerken loflyk waren. Maar wy zyn noch meer te beschuldigen, dewyl wy, terstond hoogmoedig op de weinige voorrechten, welke wy door hun eigen toedoen boven hen verkreegen hadden, ons heb-

hebben willen ontslaan van de verplichting om hunne deugden na te volgen; en, om niet ouderwetsch te schynen, buitenspoorig geworden zyn. Wy hebben 't zeil in top gehaald, en 't roer vernageld. Een byzonder zwak, dat ons van tyd tot tyd geen minder nadeel heeft toegebracht, is die onmaattige zucht voor vreemdelingen, waardoor wy vervallen in eene ongerymde nabootsing van alles, wat zy ons tot een voorschrift aanpryzen. Moer het niet vreemd schynen dat onze landaard, altyd zo afkeerig van vreemde Regeeringen, zo gereed is om zich aan de gevoelens van vreemdelingen, byna in alles, te onderwerpen? Een Volk, dat noch voor korten tyd uit zich zelve tot alles bekwaam was, vernedert zich tot eene blinde verwondering van alle zyne Nagebuuren, vereenigt alle hunne gebreken met de zyne, verdooft het vuur van zyne eigene verbeelding, en verzaakt zyne beste vermogens, ja de zuiverheid van zyne zeden, om het speeltuig te worden van uitheemsche zwetsers, die in hunne vuist zulk eene onnozelheid belachen. 't Is ook aanmerkelyk dat wy, 't minst van allen naar de Franschen gelykende, de Franschen nochtans bovenal tot onze Meesters kiezen. Een Duitscher kan ons doen gelooven dat hy tien of twaalf kunsten te gelyk verstaat, hy kan ons de beurs ligten: doch dewyl wy eindelyk het bedrog ontdekken, worden wy dus noch zomtyds afgeschrikt voor den volgenden tyd. Maar een Franschman regeert

ons onbepaald. Hy regelt onze kleeding, onze manieren, onzen smaak, onze armen en beenen, tot den minsten opslag van onze oogen toe. Ondertusfchen is de Natuur, die niet ligtelyk dulden zal dat wy be-minlyke beuzelaars worden, weérbarftig tegen alle poogingen, welke wy daartoe aanwenden: en wy worden langs dien weg veelal belachelyker dan de Zortheid zelve. Maar 't gaat, geloof ik, al dikwyls zo, dat zy die zich op nabootfing toeleggen, om beter uit te munten, het ongemaklykfte voorbeeld kiezen; en dit kan wel de reden zyn, waarom nabootfingen zo zelden gelukkig uitvallen. Echter be-paalen wy ons, ook in dit ftuk, niet enkel tot de Franschen. Men zegt dat 'er Hollanders zyn, die zich een tand of twee doen uitbreeken, om den Engelschen tongval volkomen magtig te worden.

Zolang 'er geene edele eerzucht op nieuw in 't hart van onze Landgenooten ontfteeken wordt, om uit hunne eigene oogen te zien, en anderen, waar het mogelyk is, voorby te ftreeven; zal deeze kwaal, met alle haare gevolgen, ongeneeslyk zyn. Maar, indien het tegenwoordig geflacht reeds te veel misvormd is, om eene genoegzaame verbetering te belooven; mogen wy ons dan wel vleien dat het volgende gelukkiger zal zyn? Zeer zeker: mits dat wy slechts het voortkruipend kwaad in zynen wortel trachten te besnoeien. Men draage de meefte zorg voor de opvoeding der jongelingen, in dat tydgewricht, wanneer de vermogens van hun
ver-

verftand, te gelyk met de hartstogten, zich ontwikkelen; terwyl de jongeling, in zyne eerfte gemeenzaamheid met de waereld, aan duizend gevaaren, waarvan hy geene kennis heeft, wordt blootgefteld. Veele Vaders zitten op dien tyd ftill, om geenen verkeerden weg in te flaan: veele andere verdooven het levendig vuur der jeugd, door eene ftrenge tucht: de meefte vieren den teugel te ruim, en vleien zich dwaaslyk, dat de driftten van het jeugdigh hart, na dat zy éénmaal eenen vryen loop hebben gehad, ligtelyk onder een geregeld juk zullen gebragt worden. Ondertusfchen gaat de gelukkigfte tyd voorby, dien men moest befteeden, om de jonge hersfenen door eene welbeflierde inftanning te plooiën. Men mat het lighaam dagelyks af door veelerleie beweegingen, om het eene goede houding, en bekwaamheid tot oefeningen, by te zetten: waarom spaart men den geest? Of zal die naderhand met minder moeite tot eenen goeden denker gevormd worden? Of is dat misfchien eene zaak van veel minder belang? In tegendeel durf ik vrymoedig beweeren, dat hier door alleen de algemeene gebreken van een Volk, in het volgende geflacht, kunnen verbeterd worden; maar dat men dit middel vergeefs beproeven zal, na dat de zaaden van het fchadelykst onkruid in den boezem reeds onzwochteld zyn. Hoe veele Weetenschappen en fraaie Kunften zyn 'er niet, waaruit een jongeling de eene of de andere, naar

zynen byzonderen smaak, zou kunnen kiezen, om 'er met voordeel zyne ledige uren aan te besteeden, in plaats van dagelyks de Maliebaan of het Koffiehuis te bezoeken? 't Leeren van taalen wordt met reden als zeer nuttig aangepreezen; vooral van de Latynsche, die wy, ook al ter liefde van de Franschen, reeds schandelyk verwaarloozen. Waarom wordt de Wiskunst, die zo nuttig is om aan het verstand eene geregelde leiding te geeven, nooit onder de punten van eene fraaie opvoeding geteld? Maar verre van daar! hoe zeldzaam is het, dat jongelingen van de aanzienlykste opvoeding zelfs de beginzelen van eenen redelyken Godsdienst verstaan? En hoe dikwyls worden die ledige hoofden, op het leezen van den eersten Deïst, niet overgehaald, om allen geopenbaarden Godsdienst roekeloos te verzaaken, tot nadeel van de Maatschappy, en tot hun eigen onvermydelyk verderf?

Indien men overweegt hoe veel de dagelyksche oeffening kan doen, om onze vermogens te versterken, en hoe zeer die oeffening verzuimd wordt; mag men schier denken dat de meeste menschen met hun verstand naauwlyks het tiende gedeelte bereiken van die hoogte, waartoe zy door eene goede leiding hadden kunnen gebragt worden; en men moet dit noodzaakelyk aanmerken als een beklaglyk verlies voor den ganschen Staat, waarvan zy leden zyn. Konden wy, gelyk de Spartaanen, de opvoeding van onze jeugd met het Staatsbestier ver-

eeni-

eenigen; 't waar' mogelyk dat men binnen korten tyd het Vaderland tot eene kweekschool van uitmuntende Mannen maakte: doch uit de onmogelykheid van deeze schikking kunnen wy niet besluiten, dat men alles van het geval verwachten moet. My is daaromtrent een denkbeeld ingevallen, 't welk my terstond, ik beken het, innerlyk verheugde; en, door de verbeelding wat uitgewerkt, langs hoe meer voldoening gaf. Ik zal 'er den Leezer noch voor een oogenblik mede onderhouden; in een vast vertrouwen, dat het niet onaangenaam kan zyn, al is 't ook dat hy 't slechts houde voor eenen vermaakelyken droom.

Ik overwoog zo wel de goede als de kwaade uitwerkzelen der geduurig aanwasfende rykdommen, in ons Vaderland. Straks vertoonde zich de Weldaadigheid voor myne verbeelding. Deeze is het, dacht ik, die in het gelukkig Nederland, veel meer dan elders, haar verblyf houdt, en veel uitgestrekter hulde van edelmoedige zielen tot zich trekt. Haar achtbaar en goedertieren gelaat erinnerte my een groot getal van byzondere perfoonen, uit den geringsten staat van onvermogen en behoefte, tot hooge trappen van eere en aanzien gevorderd, door vermogende Weldoeners, die hen als tot hunne kinderen aangenomen, en tot eene voortreflyke Kunst of Weetenschap opgeleid hadden. Dat denkbeeld trof my; en nu beseffende hoe veel de tederheden van een gevoelig hart boven de gelukkigste

gaaven van den geest moeten gefchat worden, vreesde ik reeds te weinig eerbied getoond te hebben voor eenen landaard, die zich op 't heerlykst door zulke recht Christelyke deugden onderscheidt. Wyders op de gemelde voorbeelden lettende merkte ik aan, dat dus wel eenige voorwerpen in 't byzonder, ook ten nutte van het algemeen, waren gelukkig gemaakt; maar dat 'er op verre na niet al het nut uit gevloeid was, 't welk men zich onder een gepast beftier van die welmeenende zorgen mocht beloofd hebben. Eene ernstige beschouwing van veele instellingen, waarby onze hooge Overheden overal het beste gebruik der algemeene liefdegaaven, zo veel mogelyk is, behartigen, bragt my te binnen de ongemeene gereedheid van onze Landgenooten, om by alle gelegenheden de menschlievende voorflagen der hooge Overheid, tot bystand van ongelukkigen, met de uiterfte mildheid te beantwoorden, ja niet zelden onverzocht zich daartoe aan te bieden. De edelmoedige poogingen van die beroemde Maatschappy, welke, voor eenige jaaren in Holland uit vrye beweging opgerecht tot redding der Drenkelingen, ook zo loflyk door de hooge Regeering ondersteund is, overtuigden my verder dat men zich van onzen menschlievenden landaard, ten deezen opzigte, nooit te veel belooven kan. Ik nam in aanmerking dat de gemelde Maatschappy onder eene algemeene toejuiching welhaast, ook buiten 's Lands, een voorbeeld van na-

vol-

volging geworden was, en ik verbeeldde my terstond, dat zy 't voorlang, in een veel uitgestrekter zin, onder ons had moeten zyn. 't Verwonderde my naamelyk dat men in ons Vaderland, daar zo veele Maatschappyen en Kunstgenootschappen zich vereenigen ter bevordering van den bloei der beschaafde Letteren; daar ook, noch onlangs, de *Oeconomische Tak* zo loflyk is ingesteld, en een zo verbaazenden opgang heeft gemaakt; noch niet was bedacht geweest op eene nieuwe Maatschappy, ter ondersteuning van zulken, die, zonder de noodige middelen te bezitten, moeds genoeg hebben om de steile baan der Weetenschappen op te streeven. Gelyk nu onze denkbeelden zich zomtyds vereenigen op eene toevallige wyze, welke wy 't minst verwacht hadden, vormde ik uit deeze gedachten het ruw ontwerp voor zulk eene Maatschappy, om binnen korten tyd eene aanzienlyke reeks van groote Mannen, in allerlei soort van Kunsten en Weetenschappen, aan te kweeken. Ik beraamde hierop zo veele schikkingen, als of ik aan het wezenlyk bestaan van myn onderwerp niet meer getwyffeld had. 't Was enkel vermaak, dat my daartoe bragt: maar dewyl de Leezer waarschylyk minder vermaak zou scheppen in de beschryving van een luchtkasteel, zal ik my hier bepaalen tot eenige weinige woorden, over den algemeenen aanleg van zulk eene onderneeming.

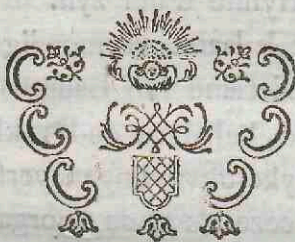
Ik wenschte dan dat die Maatschappy de eer des

Vaderlands, het geluk van den Burgerstaat, en de verbetering van onze Zeden, in 't groot bedoelde, door vermeerdering van gezond verstand over de ganfche menigte van onze Landgenooten, door het zuiveren van hunnen fmaak, en door het aanmoedigen van oorspronklyke werkzaamheid, die, om zo te fpreken, uit niets eenen ruimen kring van eindelooze beweeging fchept. Ten dien einde moest zy de keuze der edelfte verftanden geenszins aan het geval overlaaten, maar op maatregelen bedacht zyn, om zich van de gelukkigfte keuze, die mogelyk waare, te verzekeren. De Natuur geeft zomtyds wonderen, daar zy zelden of nooit gezocht worden. Is het niet waarfchynlyk dat menze overvloedig vinden zou in die algemeene Huizen, daar de ouderlooze jeugd wordt opgevoed en maatig onderweezen; dikwyls met eenen zo goeden uitflag, dat het verlies hunner Ouderen, welke niet zelden zeer flordig van gedrag geweest zyn, hierdoor rykelyk geboet worde? Is het wel waarfchynlyk, dat men onder zo veele honderden, als daar gevonden worden, niet doorgaans drie of vier ontmoeten zou, welke met gemak konden opgeleid worden, om onder de fraaie geesten of vernuften van den eerften rang eene plaats te bekleeden? Ik wilde dat men geene gelegenheid liet voorbygaan om zulke ontdekkingen te doen, juist gelyk men in eene myn de diamanten zoekt; en dat men, een genoegzaam getal van bevoorrechte gunftelingen gekoozen hebben-

bende, hieruit, naar de byzondere neigingen van ieders geest, Godgeleerden, Wysgeeren, Rechtsgeleerden, Artsen, Wiskunstenaars, Dichters, en Schilders; ja zelfs, onder eene behoorlyke voorzorg, Muzikanten vormde. Maar nooit, nooit moest men eenen jongeling kiezen, die geene verwonderenswaardige blyken van verstand, en tevens van een uitmuntend gemoed, gegeven had. De beproevingen zouden op dit stuk niet te streng kunnen weezen. Ik zou naamelyk oordeelen dat het oogmerk geenszins bereikt was, wanneer men op deeze wyze slechts Geleerden, of Meesters, van den tweeden rang te voorschyn had gebragt. Alle deeze diamanten moesten niet alleen zuiver, maar ook van 't allerfynste water zyn.

Zal ik voor 't laatst vrymoedig myne meening uiten? Het Vaderland van Laurens Koster, aan 't welk de waereld, behalven de Drukkunst, ook veele andere heerlyke uitvindingen verschuldigd is, en dat zo wel in deeze als in de voorgaande eeuw veele groote Mannen heeft voortgebragt, zou dus, mischien noch voor den aanvang der volgende eeuw, de verwondering van gansch Europa tot zich trekken. Een nieuw geslacht zou eerlang den Vreemdeling overtuigen dat geene dikke en dampige lucht de Nederlanders verhindert, tot de verhevenste heiligdommen van Pallas en Apollo door te dringen. De Republiek, dus van alle haare Nagebuuren geëerbiedigd, en van haare inwooners vuurig

rig bemind, zou nimmer ophouden gelukkig voor
 zichzelve, en geducht voor haare vyanden te zyn.
 Want eindelyk, in een Land, daar een iegelyk zich
 dag op dag oeffende, om de waare Glorie op haa-
 ren prys te waardeeren, zou men ook niet verle-
 gen zyn om Helden, dien het lustte, de Vryheid,
 de blyde moeder van zo veele zegeningen, met den
 degen in de vuist, tot hunnen laafsten adem te ver-
 deedigen.

S L O T Z A N G ,

TER LIEFDE VAN HET VADERLAND.

N een, dierbaar Vaderland, gelukkigste aller Staaten,
 Myn werk is niet volbragt; al mogt ik me ook verlaaten
 Op uw gewenschte gunst, deeze arbeid schiet te kort,
 Zo lang myn gansche ziel zich niet heeft uitgestort.
 'k Heb met een ruwe hand, met zwakke en scheemrende oogten,
 Uwe opkomst, groei en bloei, en wydgeducht vermogen,
 Al beevende afgeschetst; een zo geliefde stof
 Bekroonde 't werk mischien met onverdienden lof.
 Nu schep ik ruimer weelde uit uw bekoorlykheden,
 Op 't schoonste alom verspreid door zo veel schoone Steden,
 Door meiren, vloedten, zeën, en havens, overal
 Bezeild, en ryk geboord met dorpen zonder tal,
 Waaruit een lofzang schynt naar 's Hemels trans te ryzen,
 Om de Oorzaak, die u sterkt en zegent, hoog te pryzen;
 Gelyk een weelig woud, by 't kabblen van een vloed,
 Met wildzang en gedruisch, den dag in 't krieken groet.

o Nederlanders, die, alom verspreid op aarde,
 Zo veel gewesten ziet, en schat naar hunne waarde,
 Betuigt ons ongeveinsd, of ge eenig landschap kent,
 Daar 't bly geluk zo diep zyn stappen heeft geprent?
 Daar 's levens recht gebruik zo heerscht in alle zaaken,
 Dat elk zich in zyn kring kan onafhangklyk maaken?
 Daar de eerste Rykdom met zo weinig trotsheid praalt,
 En de Armoë, mild verzorgd, zo minlyk wordt onthaald?
 Hebt ge ook een burgerstand zo ryk van bloei gevonden,
 Die nooit door hooger magt onwettig wierd verflonden?
 Zaagt ge ooit zo bly, zo heusch, de eenparigheid betracht,
 Naar de oudste rechten van het menschelyk geslacht?

Waar

Waar is de Boer zo ryk, zo magtig van bedryven,
 De Zeeman zo bemind, zo moedig op zyn schyven,
 De Handelaar zo hoog in achtbaarheid en eer,
 De minste dienaar zelfs zo lustig als zyn Heer?

*Neen, roepen ze uit, ons heil is, hoogst in top gestegen:
 Vindt ge ergens waar geluk, 't geeft hier den mildsten zegen.
 Elk, die zyn aandeel slechts met dankbaarheid geniet,
 Ontmoet hier 't zoetst vermaak in 't geen zyn pligt gebiedt.
 Is Dankbaarheid een pligt? ach! 't is een teer gevoelen,
 Dat ziel en zin verrukt, en doet op 't lieflykst woelen;
 Ja 't menschlyk hart zo hoog, als 't ryzen kan, verheft;
 Doch zo doet alle deugd, die 't menschlyk hart betreft.
 't Klinkt lieflyk, dat men wensche in 's Naasten heil te deelen,
 Moet Neêrlands welvaart ons dan niet eenpaarig streelen?
 Zy strekke elk edel hart een bron van zuivre vreugd,
 Als 't heerlykst onderpand der Nederlandsche deugd.*

Een algemeene trek, den stervling ingegeven,
 Doet hem zyn Vaderland beminnen, naast het leven
 En d'appel van zyn oog; een diepgeplante zucht
 Doet alles haaken naar zyn Vaderlandsche lucht,
 Zyn vaderlyken grond, en lang bekende Steden.
 Hiertoe werkt alles mee, gewoonte, spraak, en zeden,
 En 't lief herdenken aan de onnozelheid der jeugd,
 Zo lustig doorgebracht in zorgelooze vreugd.
 Trek, van den Noordpool, naar de dorstige Abysfynen;
 Elk mint zyn sneeuwspelonk, of dorre zandwoestynen:
 De Samojeed veracht zyne ysgebergten niet,
 En Tarter noch Sarmaat geeft blyken van verdriet.
 Geen nitheemsch Paradys zal hun gezigt bekooren,
 Voor 't woest en bar gewest, waarin zy zyn gebooren;
 Zelfs daar de Dwinglandy haar snoodste vierschaar spant,
 Blyft noch in 't slaafsch geslacht een zucht voor 't Vaderland.
 Dit leert Natuur: wat moet de Reden ons niet leeren,
 Zo wy ons eigen goed met billykheid waardeeren?

Een minnelyke last in 't allerheuchlykst lot:

Wie zyn geluk niet weegt, versteekt zich van 't genot.

Onze Ouders hebben meer, dan menschlyk was, geleeden;

De vruchten zyn voor ons, schoon wy 'er niets om deden:

't Gebruik alleen eischt zorg, op dat het hoogst geluk

De blinde zinnen niet in slaap wiege en verdrukk'.

't Geluk kan doodlyk zyn door al te ryke gaaven;

Zo wordt een schip voor wind in 't rollend nat begraven.

De Zeeman, die 't voorziet, loest wyslyk hooger aan,

En kiest wat tegenspoeds, om wis verderf te ontgaan.

Het menschelyk geslacht, beschouwd in 't licht der reden,
Was steeds een mengelftof van wondre strydigheden:

Vooroordeel, Bygeloof, gepaard met vlug verstand;

Ontelbre driften, diep in 't lydend hart geplant,

Verkwisting, wuft van zin, die doorgaans roofzucht voedde;

Berouw, dat wanhoop baart, en hiernit dubbele woede;

Verachtelyke vrees, en hoop, die alles kleurt;

Verwaande hoogmoed, en verneedring, beurt om beurt;

Lafhartigheid en moed, zielroerend mededoogen,

En wraakzucht, door geen beë noch jammerklagt bewoogen;

Zeer zelden evenwigt van stormen in 't gemoed:

En zulk een bar tafreel prykt echter met een gloed

Van edelaardigheid, die Englen zou bekooren,

Als glinstrend starregoud, uit duisternis gebooren.

Doch alles tuimelt in een maalfroom van verdriet,

Om schatten, staat en eere, of onbepaald gebied.

Begeerte, op luid gerucht en klatergoud ontfteeken,

Acht rykdom 't hoogst geluk, en reikhalst onbezweeken

Naar een verheven staat, die geen verlangens bluscht,

Zo strydig met de dengd, als doodlyk voor de rust.

't Rampzalig menschedom vond noch troost in all' zyn kwaalen,

Zo ieder grootsch gemoed zyne eorzucht kon bepaalen:

Geen streelend zelfbedrog uit blindheid stond ten doel,

En valsche glorie wist te wraaken op 't gevoel.

Nu

Nu trekt een harsfenschim, gericht tot snoonen handel,
 Niet zelden 't vroomst geslacht van zyn oprechten wandel;
 De Deugd schynt haatlyk, als ze in vollen luister staat;
 Men jaagt haar schaduw na, daar zy van druk vergaat.
 Uit de eerste dwaaling wordt de tweede fraks gebooren:
 't Is waar, beproefde Trouw blinkt schooner dan te vooren,
 Als goud in 't vuur getoetst, vervolgd met ongenae,
 Verheerlykt op haar beurt: maar ach! veelal te spaë.

Geiyk Natuur elk Land zyn voordeel heeft gegeven,
 Zo heeft ze ook ieder Volk een trek in 't hart gedreeven,
 Die, naar den eisch gepast op 's Lands gelegenheid,
 Den Landaard meer of min voordeelig onderscheidt.
 Hier dryft men 't wollig vee door lommerryke dalen,
 Gins wroet men diep in de aarde, om ertsen en metaalen,
 Om marmer en arduin; en diepst om heilloos goud:
 Hier leeft men van de jagt; gins woedt de byl in 't woud,
 Om eiken, hoog van top, met struik en flam te vellen;
 Gins gaat de zaag door 't hout, om vlooten toe te stellen,
 Paleizen, beitelkunst, en wat tot bouwpraal strekt:
 Elk heeft zyn eigen plooi voor d'arbeid, die hem trekt.
 Een volk van jaagers rooft, mint kryg en ruwe zeden;
 De Landbouw ademt vrede en gulle vrolykheden;
 By schrandre kunsten voegt een middelbaare staar;
 Geduurige overvloed houdt zelden streek of maar;
 By schaarsheid ziet men scherp, om zich voor schaë te wachten;
 Een lucht vol ongenade eischt lydzaamheid en krachten.
 Zo veel verscheidenheên schakeeren 't groot Geheel,
 Met ongelyk gevolg van eendragt of krakkeel,
 Maar telkens door behoefte en hulp aaneen verbonden;
 En 't nuttigst volk, dat op den aardkloot wordt gevonden,
 Is niet, 't geen op zyn grond den ryksten schat vergaert,
 Maar 't geen elks overmaat vertiert, of kloek bewaart.
 Daar is menschlievendheid en waare trouw te vinden,
 Gediensfigheid voor elk, gulhartigheid voor vanden,

Bedaardheid in geluk, geduld in tegenspoed,
 En, na het taaist geduld, een onbezweeken moed.
 Dit's Neêrlands roem: hierom wordt Neêrlandsch bloed gepreezen,
 Verr' boven Brit en Gal, en 't kroost der Portugeezen,
 Dat Goa dwingt, en las, maar slechts uit roofzucht wreed,
 Zyn gruwlen met een glimp van heiligheid bekleedt;
 Het bloeiend China kan my tot getuige strekken,
 Met Siam, en Japan, dat ook de lastervlekken
 Van Goas vloek noch draagt, en sederd, meer bedacht,
 Geen vriendschap, dan alleen met Neêrland, veilig acht.
 Gy, braaven, zwerft alom met uw geduchte vlooten;
 En, waar gy menschen vindt, daar trekt gy bondgenooten:
 Uw handel schikt, zo verre als de Aardkloot is bereisd,
 Voor ieder Volk, wat zyn byzondre nooddruft eischt.

Dees Landaard, zacht van geest, genegen tot den vrede,
 Trok nooit, dan tegen dank, het slagzwaard uit de scheede;
 Maar schroomde ook vuur noch staal, noch Koningklyke magt,
 Zodra 't getergde bloed aan 't zieden wierd gebragt.

De Naarstigheid, veelal gerust op haar vermogen,
 Had uiterlyk geen glans, die schitterde in elks oogen;
 Maar bleef in 't needrig kleed bedachtzaam van gelaat,
 Afkeerig van gerucht, gelyk van pronksieraad.

De Nagebuur, verhit door hoofse dartzelheden,
 Zocht voor die zedigheid eene ongerymde reden,
 Schreefze al te ongunstig toe aan lasheid van gemoed,
 En hoonde ons menigmaal te bits op deezen voet.

Dit moest men, om 't belang der Vreë, zomtyds gedoogen,
 Men sterkte dus den blaam van vreeze en onvermogen:

Maar als de trotsheid nu den kam noch hooger stak,
 Wierdze onvoorziens gefnuikt, geplet met éenen krak.

Zie daar de bron van 't leed, dat Neêrlands rust kon stooren,
 Maar tevens van den roem, die Neêrland was beschooren;
 Te lande, verr' genoeg om niemands dwang te ontzien;
 Ter zee, zo verr' 't kompas de vlooten hulp kan biên.

Wat ryke stof, zo maar de krachten niet ontbreeken,
 Om hier de veldklaren, of zeetrompet, te steeken,
 En 't rookend heldenspoor, door staal en snorrend lood,
 Te volgen, daar men jaicht in 't aanzien van de Dood.
 Maar 'k hoop, men zal met gunst myn zwakke lier verschoonen,
 Die nimmer wierd besnaard tot dondrende oorlogstoonen,
 En liever 't zacht verband der Maatschappyyen zingt,
 Dan bloedig en begruisd naar zegepalmen dingt.

o Nederlandsche Maagd! wie kan zyn vreugd bopaalen,
 Als hy u in den rang der Mogendheên ziet pralen,
 Gediend, geveid, gestreeld, met eerbied en ontzag,
 Hier om uw schild en speer, gins om uw breede vlag?
 Wat sierfel acht gy best gekoozen voor uw schedel,
 Den lauwer of de olyf, beide even hoofsche en edel?
 Of vlecht gyze ondereen, en laatge ons 't oordeel vry,
 Aan welke zyde uw roem noch hoogst geklommen zy?
 Heldin! wanneer ik denk aan zo veel groote daaden,
 Daar Spanje noch om treurt, met schaamte en schrik belaadend;
 Die Vrankryk hoog waardeert; daar 't greetig Portugal
 Een nasmart van gevoelt, die eeuwig snerven zal;
 Daar 't rustloos Albion zo dikwyls voor moest beeven,
 Tot dat gy 't, op zyn bede, een Koning hebt gegeeven;
 Dan duld ik geene Olyf, hoe minnelyk en schoon,
 In 't onverwelkbaar groen van uwe lauwerkroon:
 Dan wacht ik met verdriet het dreigend legerteken,
 Om Spinola te slaan, Farnazes magt te breeken,
 Of in 'een watertogt, op 't zeespoor van Michiel,
 Voor Chattam pal te staan, met Brakels trotse kiel.
 Maar dat geen blinde drift myn zinnen overheere,
 En ik 't onschatbaar heil der Vreë te laag waardeere.

o Lieve Vrede, ontvonkt van Goddelyken gloed,
 Zo achtbaar van gestalte, als minlyk van gemoed,
 Bekoorlyk als de Liefde, aanbidlyk als de Reden;
 Godin! die deugden schept uit weelde en zaligheden;

Wy knielen vroeg en spaë voor uw gewyd altaar,
En trekken nooit ten ftryde, of 't is om uw gevaar.

Zo heeft het blank geweer, ô Nederland, uw Helden
Naar wensch ten dienst gestaan, daar zy de rust herstelden,
De Trouw, 't gefchonden Recht; de Vryheid, en 't belang
Van ieder eerlyk hârt in Godsdienst zonder dwang.

Dan weifelt niemand hier, om goed of bloed te spaaren,
Al grimt de Tiranny, met adders in de hâiren;

Al wapent zy met kracht een opgevloekt geweld,
Dat heifche toortfen zwaait, en dol van woede zwelt.

De troon van 't heiligst Recht zal dan ook van beneden
Genaakbaar zyn voor droeve en vuurige gebeden,

De flem verhooren der beleedigde Natuur,
En 't onrecht straffen met een fleep van blikfemvuur.

Dat heeft de Mogendheid van 't Westen ondervonden,
Toen Neerland, ademloos, geplet, gekneusd, gefchonden,

Doorluchte Lamoraal, om uwe en Hoornes dood,
Gods wraak zo bloedig daagde, in 't uiterst van den nood.

Kon menig Volk 't Heelal door dapperheid verbaazen,
't Gerucht heeft nooit zo fchel die glorie uitgeblaazen;

En nooit met zo veel recht; dewyl aan dit geding
De laafte zekerheid der Burgerftaaten hing.

't Geluk, door zo veel moeds behaald in krygsgevaaren,
Eifcht mannen, zo men 't wil verzeekren en bewaaren;

Geen laffe pronkers, klam van weelde en overdaad,
En moedig op 't fchandaal van een verwyfd gelaat.

Al wat op Reden steunt is duurzaam en bestendig,
Al wat de Reden kwetst, beklaglyk en ellendig;

Haar voorfchrift leere ons dan, in dit voorfpoedig lot,
Hoe 't misbruik word' geweerd van 't wenschelykst genot.

De grond van alle dengd is, 't Vaderland te minnen;
Maar deeze burgerpligt eifcht welgestelde zinnen,

Om 't algemeen belang grootmoedig voor te ftaan:
Die 't onverschillig dient, kan 't eindlyk fnoed verrâen.

Wiltge u den achtbren naam van BURGER waardig maaken,
 't Verveeke u nooit, voor 't heil van Land en Volk te waaken:
 Elk, die de Maatschappy in nood zyn dienst ontzegt,
 Verliest haare achting mede, en krenkt zyn eigen recht.
 Leert waare ernsthaftigheid, en oeffentze allerwegen:
 De Mogendheid eens Volks is in dien band gelegen,
 Een band van eendragt, die nooit veilig wordt geslaakt,
 Wiens veerkracht Steden bouwt, en onverwinlyk maakt.
 Zy, die, door 's Hemels gunst begaafd met kloeker zinnen,
 De Glorie kennende, ook haar eedlen luister minnen,
 Verzuimen dienst noch pligt, aan 't heil des Lands gewyd;
 Zy waagen zich op 't spits in 't heetste van den stryd,
 Of durven in den Raad gevloekte waarheid styven,
 En dwingen een Monarch zyn eed getrouw te blyven.
 Dat heilig voorbeeld staaf, in allerlei bewind,
 Een broederlyke trouw, die hoog en laag verbindt,
 Die groot en kleen belet op slinksch belang te doelen:
 De zucht, die alles dryft, haart straks een grootsch gevoelen;
 Dat gloeit tot heldenvuur, en elk, hoe laag in schyn,
 Wordt nuttig voor den Staat, zodra hy 't wenscht te zyn.

Een flauw gekleurde schets der wederwaardigheden,
 Met lydzaamheid verduurd, met woede doorgestreepen,
 Bekrachtig', daar ze een nacht van droeve jammen maakt,
 De heerlykheid van 't licht, dat nu zo liefslyk straalt.
 Gy, eedle zielen, die, in needrigheid gebooren,
 Het streng gemoed door pracht noch weelde liet bekooren,
 Gy hebt het pad gebaad, en zyt ons voorgetreên;
 Hoe hupplen wy u na, met kinderlyke schreên.
 Mogt myn bestaan, hoe zwak, de ryke Luiards wekken,
 En ieder braaf gemoed een versche prikkel strekken,
 Om zich te spieglen aan een voorwerp, zo volmaakt,
 Als Neêrlands oud geslacht, door Neêrland schier verzaakt.
 Het pad der Eere is steil, maar 't slaat voor ieder open:
 Welan! beproeven wy, den landaard dus te noopen;

Verzekerd, zo de kunst aan 't oogmerk niet voldoet,
Dat elk, die billyk denkt, de pooging pryzen moet.

Zo lang de Graaflykheid zich hield aan 't recht verbonden,
Heeftze altoos liefde en trouw in Nederland gevonden;
Men eerde op Karels hoofd de Keizerlyke kroon,
En alles ging met gunst noch over op zyn Zoon.
Filips, vol hoogmoed, blind in bygeloof verzonken,
Ontftak een helsehe vlam uit spattende altaarvonken,
Die niets, hoe heilig, spaarde, en spreidde door de lucht
Een doodelyk vergift, met gillend moordgerucht.
De snoode Perenot bestond dat vuur te voeden,
Tot Alva, met een stoet van beulen fel aan 't woeden,
Den Bloedraad aanftelde, en, in 't moorden onverzaad,
's Lands Grooten, als 't gemeen, opofferde aan zyn haat.
Toen beefde 't al: 't geweld floeg meer en meer aan 't hollen,
Met roeden, frop, en zwaard: men zag de hoofden rollen,
Als hagel in een storm, by galg, en rad, en ftak,
En brandpaal, 't cerloos merk der geestelyke wraak.
Europe zag met schrik dees nooitgehoorde plaagen;
Maar Neerland moest alleen de ellende en 't jammer draagen,
En scheen in all' zyn ruimte een moordveld, wyd en woest,
Daar 't fiddrend overschot zyn eind noch wachten moest.
Men zocht vergeefs den wrok door lydzaamheid te breeken:
Toen alles miste, wierd de gramfchap eerst ontfleeken.

Een enkel ftervling kon den Staat noch byftand biën;
Mifchien de grootfte, die op aarde ooit is gezien.
Maar Willem, droef te moede, in zorgen diep gedompeld,
Van allen kant belaagd, gedreigd, en overrumpeld,
Stond voor een oogenblik getrossen, als van God;
En die verwydering befliste 't weiflend lot.

„ Slecht”! riep de Held, „ vernielt uw hoven en uw huizen;
„ Verbrandt de molens, vliegt, en opent alle fluizen;
„ Steekt dam en dyken door, op dat de woefte zee
„ De fnaetten wasfche van dit onverdraaglyk wee.

„ Dan t' scheep ! en over 't meir, naar 't voorbeeld der Trojaanen,
 „ Een vryer lucht gezocht, waar God den weg wil baanen”.
 Zo sprak hy: maar men zag een vuur in zyn gezigt,
 Dat elk met schooner hoop vermaande tot zyn pligt.
Ach Vader....! riep de schaare, en meer kon niemand uiten.
 „ Myn kinders, my zo waard, wat zultge dan besluiten”?
 Na 't peinzen barst hy uit: „ Manhaftig heldenzaad!
 „ De Hemel sterkt myn geest, hier gelde een kort beraad.
 „ 't Gaat wel! gy kunt, gy zult noch onverwinyk weezen;
 „ Maar de eendragt zy uw schild. Staat pal, om niets te vreezen.
 „ Dat niemand voor zich zelv', maar elk voor allen, zorg':
 „ Zo blyft myn hoofd, myn huis, myn glorie zelfs, uw borg”.
 Toen steeg de blydschap op, met galmen en gebaaren,
 Gebrom van klokkefpeel, gefchal van gulde snaaren,
 Trompet en trommeldans, musket en veldkartouw,
 En hoogst van allen 't Lied, *Wilhelmus van Nassou*.

Een diepe doodschrik doet Toledo straks verbleeken.
 Hy zweert by 't helsche vuur, op 't yslykst zich te wreeken,
 En dagvaardt vloek op vloek tot dubbele raazerny;
 At 't schuiflend hellespook vaart op; dat wapent Hy.
 Met dit afgrysyk heir van pesten en gedrochten,
 Schuimbekkende aangevoerd op doller gruweltogten,
 By de Inquizitievaa bezwooren, drom aan drom,
 Verduistert hy de Zon; maar stoot zyn hoofd alom.
 't Gold Haarlem eerst, daar hy zyn zege duur betaalde;
 Toen Leiden, dat de drift der moordbanier bepaalde,
 Totze, afgeblifsend, in een wolk van stof en smook
 Het veld verliet, en in haar nachtsplonken dook.
 Dat trof Filips in 't hart met doodelyke pynen;
 Zyne Oppermogendheid viel op den troon aan 't kwynen;
 En Nassau, meer en meer begunstigd van om hoog,
 Zag 't Spaansch gespuis, als kaf, verfluiven voor zyn oog.

Maar, Nederlandsche Maagd! wat hebt gy toen geleeden?
 Uw havens naauw bezet, uw handelryke Steden

Verhongerd en ontvoikt, uwe akkers ongewroeft,
 Uw froomen roodgeverfd van 't eerlykst burgerbloed;
 En dag op dag een vlam, die naar den Hemel zweefde,
 Daar 't wederzydsch geweld vol woede en wanhoop streefde;
 Hier in een bres geperst, geplet van smulend puin,
 Gins woelende op de vlakke, in zandhei, dal, en duin.

Mijn adem fehiet te kort, om zo veel leeds te melden.

En had men noch alleen in rookende Oorlogsvelden,
 By 't vliegen van de vaan, zo zinneloos gewoed:
 Maar 't ftaal, tot wraak gewet, fpaart ook geen weerloos bloed.
 Daar Parua voordeel vond, was voorts geen Tempel heilig,
 Geen achtbaare onderdom, geen kroost, noch kunne veilig;
 Geene euveldaad zo fnood, geen fehennis zo vol fchand,
 Of 't haadyk voorbeeld zelf ontftak noch feller brand.
 Ja 't fnuiken van de magt der Spaanfche Vloekgenooten
 Gaf fpooren aan den haat, in 't bitter hart geflooten;
 Tot dat op 't onvoorzicfte een dweepend fehrikdier... Ach!
 Wie heeft noch heden niet op 't melden van dien flag?
 Hoe dondert ftraks die maar op 't aakligst in elks ooren.

- „ Oranje levenloos, en Neérlands hoop verlooren!
- „ Vermoord, niet voor de vuist geveld in 't bloedig zand,
- „ Maar in zyn Hof ontzield door een gehuurde hand.
- „ Ó Schandvlek! door geen reeks van eeuwen uit te wifchen.
- „ Tirannen, vestge uw recht op dees geheimeniffen?
- „ Filips! bedrieg u niet: 't zwygt alles om u heen;
- „ Uw vleiers fiddren zelv'...: Helaas! hy lacht alleen.
- „ Onzalig Ryksmonarch! dit zal de Hemel wreken.
- „ Europe, op deeze kreet in grimmigheid ontflecken,
- „ Prest nu van allen kant haar Mogendheên in 't veld,
- „ En springt de onnooffen by, ten trots van dit geweld”.

De ontfelde hulk van Staat wierd eerst belet te ftranden,
 Door een dier wakkere en doordringende aartsverftanden,
 Die, waar de nood hen eifche om vaardig hulp te biên,
 't Gevaar en 't middel fcherpst met éénen opflag zien,

En, onder 't woest gedruisch van troostelooze klagten,
 Niet zelden met een wenk den nutsten dienst betrachten.
 Door Willem zelf gevormd, trad hy ook onbedeest
 In 't steil en slibbrig spoor van dien verheven geest,
 Beschermde Maurits jeugd voor allerlei gevaaren,
 En zorgde, als Chiron in Achilles teedre jaaren,
 Voor 't Heldenhart, dat, dus met leeuwenmerg gevoed,
 Door zege op zege eerlang den strengsten eisch voldoet.
 Helaas! dees Chiron moest een eeuwig voorbeeld strekken,
 Dat groote weldaën steeds ondankbaarheid verwekken;
 Maar dat een grootsche ziel, die 't hoogste nut bedoelt,
 't Schavot beklimmen kan gelyk een eergestoelt.

Gedurende al den loop van zo veel wreede zorgen,
 Bleef de aangebooren deugd des landaards niet verborgen,
 Als onder 't bly geluk; maar schitterde onbepaald,
 Gelyk de Morgenstar uit donkre kimmén straalt.
 Dat heider licht, nu door geen nevel meer te dooven,
 Wierd sterk begunstigd by de aanzienlykste Hoven;
 Uit achting, en zomtyds om heimelyk belang,
 Doch steeds tot afbreuk van den Kastijjaanschen dwang,
 Maar 't geen meer voordeel gaf, en eindloos meer vertrouwen,
 Dat staat my nu, als een geheimenis, te ontvouwen,
 Die, wordtze niet gestaafd door wettig hoofdgezag,
 Nochtans voor dichtsieraad haar plaats hier vinden mag.
 Mogt dan een hooger magt myn slaauwen adem sterken,
 Om, als een adelaar, die, snorrende op zyn vlerken,
 De middagzon begroet, in 't steilst van haaren trans,
 Te streeven naar een meer dan ondermaanschen glans,
 En met Bellerofon in 't zonnespoor te zwieren;
 'k Zou naast den Goeschen Held door alle gordels gieren,
 Verre over Atlas kruin, in 't heilig element
 Van de Agrippynsche star, die nacht noch nevel kent.
 Verbeelding, die my noopte in liefelyke vlaagen,
 Zoudt gyme zo vol moeds 't verganglyk licht ondraagen?

Geen nood: 'k voel dat myn geest nu geen gevaar beeft,
Getroost, al sneeve ik straks, te lyden wat my treft.

Toen Willems groote ziel ten Hemel was gevaaren,
Terwyl de welkomgroet, noch naauwlyks aan 't bedaaren,
Door timme en transen rolde, en menig schaarend koor,
Verrukt van kreits in kreits, noch wemelde op zyn spoor;
Terwyl zyn geest, dien nu geene aardfche stof meer boeide,
Noch ieder oogenblik uit nieuwe gaaven groeide,
Om waardiglyk, ten dienst van de Oppermajesteit,
Te zweeven voor den troon der eindlooze Eenwigheid,
En 't heiligst licht in all' zyn heerlykheid te aanschouwen;
Kwam een gewyde tris van Geesten hem ontvouwen,
Wat over Neerland, en den nieuwgevormden Staat,
Zo breed bestemd was in den hoogsten Hemelraad;
En hy, dus naar den eisch gevormd tot groote zaaken,
Moest als Beschermgeest voorts 't Gemeenebest bewaaken,
Om uit te voeren, wat de Heerscher van 't Heelal
Zou schikken, tot bestier van 't wankelbaar geval.
Straks juichte, in 't rond, al wat hier lucht en wolken kliefde,
En Neerland kreeg om hoog den naam van *Hemalliefde*.
Oranje klapwickt, op den wenschelyksten last,
Die geen geschapen Geest zo wel, zo wettig, past.

't Was nacht: een diepe rust had Hof en zaal bevangen;
Maar Barneveld geenszins, dié, vol van staatsbelangen,
Waarvan hy 't zwaar gewigt met Atlas schoudren droeg,
All' 's Waerelds kroonen in zyn weegschaal gade sloeg.
De Maan, zich spieglende in het leevend glas der stroomen,
Kon met haar liefelyk oog de wuffte windtjes toomen,
En schiep die zachte kalmte in 't overstelpt gemoed,
Die zelfs den diepsten geest noch dieper peinzen doet.
De schrandre Staatsman sleep zyn albespieglend oordeel
Op duizend mooglykheên van zwaar verlies, of voordeel,
Op duizend streeken van 't bedrieglyk Staatsbewind,
Op pligt en pligtverzuim van vyand en van vriend.

De Spaansche Kroon blyft steeds ontzaglyk in zyne oogen,
 Door maagfchap naauw verknocht aan 't Keizerlyk vermogen,
 En meer dan ooit bezielt door Romes tuimelgeest,
 Wiens hoogmoed afkeer baart, wiens blikkém elk noch vreest.
 Hy ziet de Hierarchy in 's Vyands Troonzaal speelen,
 Met fchat en buit, geroofd uit andre Waereldsdeelen;
 Hier Azie overheerd, om hem ten dienst te staan,
 Gins 't goudryk Mexiko zyn Vlooten overlaèn,
 En niets gefchapen, om dien toevloed ooit te weeren;
 Ja Nederland kan zelf zyn havens niet ontbeeren,
 Maar zeilt 'er af en aan, en handelt ongerust,
 Met maatig voordeel, op die haatclyke kust;
 Zo 't goud de zenuw strekt, die 't krygsgeluk doet klemmen,
 Wat fchatkist zal't geweld van 's Dwinglands heikracht stemmen?

Hiertegen weegt nochtans, (en de ondervinding spreekt,)
 Dat aan dien overvloed een goed bestier ontbreekt;
 Dat 's Konings benden hier door wanbetaaling muiten,
 En, blind van plonderzucht, hun eigen voortgang fluiten;
 Dat menig Dienaar, die 't gewigt der zaaken torscht,
 Gezag en grootheid zoekt, ten koste van den Vorst;
 Dat hy niet is het geen zyn Vader plag te weezen;
 Dat Rome zelf eerlang zich minder zal doen vreezen,
 Door Albion verzaakt, in Duitschland meest versmaad,
 In 't Lelieryk gediend, maar heinlyk fel gehaat.

Terwyl hy angstig wikt, en 't naauwste wil beseffen,
 Gebeurt 'er iets, dat elk ter dood had kunnen tressen,
 Behalven zulk een ziel: een onverwacht gedruisch
 Verheft zich uit de stilte, en schudt het gansche huis.
 Een vlammeud weérlicht kwam ter kamer ingefchooten,
 Doch zacht, en niet gevolgd van schorre donderklooten;
 En straks, toen 't licht verflaauwde op een gepaste maat,
 Stond Willem voor zyn oog, in hagelwit gewaad.
 „Vriend! waardste Boezemvriend!” dus liet de Schim zich hooren;
 „Myn komst ontstelle u niet; leen my aandachtige ooren.

„ Een

„ Een teér belang, dat my doet daalen naar beneên,
 „ Verbindtme ook aan uw deugd, noch naauwer dan voorheen.
 „ 't Verrukt my, dat ik u met zo veel roem zie streeven
 „ Op 't moeilyk spoor, vergeefs aan andren voorgeschreeven.
 „ Myn Barneveld vervult byna myn plaats: welaan!
 „ Al wat u hier ontbreekt zult gy terstond verstaan.
 „ Vrees niet, dat Neêrland ooit weêr't Spaansche juk zal draagen:
 „ 't Wordt onder uw bestier noch van die zorg ontslagen.
 „ Door dit Gemeenebest wil de Allerhoogste in 't end
 „ Een voorbeeld stellen, aan 't Heelal noch onbekend,
 „ Een regel voor 't gezag der Opperheeren staaven,
 „ Die hun den breidel korte, als zy te dartzel draaven;
 „ Een Vierschaar spannen, die, gevest op de eeuwige Eer,
 „ Al 't menschelyk geslacht zyn waarde kennen leer'.
 „ Maar zulk een grootsch ontwerp, in 't kleinste bestek beslooten,
 „ Een voorrecht, nooit voorheen van eenig Volk genooten,
 „ Moet noch op traanen staan, op bloed, en bloedig zweet;
 „ Op dat geen volgende eeuw Gods dier geschenk vergeet'.
 „ En wie beschuldigt hier de Goddelyke reden?
 „ Daar zulk een palmtak hangt, wordt nooit te zwaar gestreden.
 „ Ik spilde ook steeds myn bloed, gerust en onvervaard:
 „ En 't uwe, o eedle ziel! ik weet dat gy 't niet spaart.
 „ Hoor nu het groots: Gy zult den Vyand haast verkloeken.
 „ Maar 't zal noodzaaklyk zyn een ruimer veld te zoeken,
 „ Daar niemand u verwacht; dat biedt u de Oceaan,
 „ Als een tooneel voor nieuwe en nooit gehoorde daên.
 „ De Nederland'sche vlag moet stroom en storm trotseeren,
 „ Verstroomien wat haar dreigt, en hooger op laveeren,
 „ Door 't Afrikaansche zout, tot zy den Kreeft ontmoet',
 „ En, schaduwloos, den dag in 't blaakend hoofdpunt groet'.
 „ Dan's Waerelds riem doorkruist, en straks door holler baaren,
 „ Met goede Hoop gesterkt, naar Ganges stroom gevaaren,
 „ En all' de stranden, van Bengale tot Kanton,
 „ Bestevend, in 't gezigt der lachende Oosterzon.

„ Fluks

„ Fluks wendt men 't roer, en loeft, om 't zeefpoor af te peilen,
 „ Der Magellaanfche straat, en 't aardryk rond te zeilen;
 „ Of breeder langs de kust, met dubble moeite en fchroom,
 „ Brazil te zoeken, en den Amazoomfchen froom,
 „ Beflookende op dien togt, ten dienst van 't weerloos Westen,
 „ Veel roofgedochten in hun naare plondernesten.
 „ Zo wordt de Wraak gedwee, tot Neêrlands eeuwige eer;
 „ Tot ze eindlyk, afgestreeën, om vrede zich verneêr'.
 „ Men zal op Java voorts een vasten zetel flichten,
 „ Een fleep van Vorften uit dien wapenburgt verpligten
 „ Aan 't Nederlandsch gebied, en oogften op hun grond
 „ 't Gewas van bosch en beemd, fchier duizend myl in 't rond.
 „ Dees luchtstreek teelt al wat de kieschheid houdt in waarde.
 „ De lucht bezwangert hier den vruchtbren fchoot der aarde,
 „ Met goddelyker gunst; de zon fchiet fchooner vuur,
 „ En kweekt hier anders niet dan wondren der Natuur.
 „ Gebloemte en lachend loof, zo frifch als ryk van kleuren,
 „ Kaneel- en kruidwaarande, en de eêlste nardusgeuren,
 „ Die geen Araber kent; de klei geeft puikfieraad
 „ En pronkschat; alles zwiert in fluiers fyn van draad
 „ Al wat men lieflyk acht betovert hier de zinnen.
 „ 't Gesteente fchynt den gloed der flarren te overwinnen
 „ Met duizendkleurig licht: hier flonkert in de myn,
 „ Op jaspis en agaat, een weêrglans van robyn,
 „ Granaat en hyacinth, smaragden en faffieren.
 „ Noch ryst de parelfchelp uit zee met fchooner zwieren:
 „ Maar de eedle diamant, als hy uit stofgoud blaakt,
 „ Verbeeldt alleen de Zon, als eenig en volmaakt.
 „ Gy zaagt het gloeiend zwerk nooit luiferryker praalen,
 „ Hoe fier de middagzon op 't glas der zee mogt ftraalen.
 „ Die fchat, zo mild gefrooid, door de allermildfte hand,
 „ Aan menig onbewoond en afgelegen strand,
 „ Met al wat meer tot weelde of aardfchen lust mag ftrekken,
 „ Of roem by de Artfen draagt, om 's levens draad te rekken.

„ Gewasfen, vreemd gedierte, yvoor, of vederpracht;
 „ Bedoelde een heerlyk eind, dat nu eerst wordt betracht.
 „ Uw Vaderland zal uit dees bronnen zich verryken:
 „ Zo moet de hoogfte troon voor dit vermogen wyken,
 „ 't Welk dikwyls met een wenk, ten nutte van 't Heelal,
 „ De felste Dwinglandy tot reden brengen zal.
 „ Dus mag de vrye Staat in zegening beklyven,
 „ Van d'een aan d'andren pool den rykften handel dryven,
 „ In vree vervolgte Deugd befchermen, koefren, voên,
 „ In oorlog uitspraak van het recht der Vorften doen.
 „ Vaar wel, genrouwfte van myne ondermaansche Vrinden;
 „ Gy weet genoeg, om voorts al wat gy zoekt te vinden.
 „ De dag breekt aan. Noch eens: vaar wel! tot in Gods troon.
 „ Dien steeds het Vaderland...! maar wacht om hoog uw loon”.
 Hier vlucht de Geest, en laat den Staatsman opgetoogen,
 Die vruchtloos de armen reikt, en met vertwyffelde oogen
 Zyn dankbaarheid betuigt; doch tevens al 't gewigt
 Der zorgen voelt, waartoe dees Godfpraak hem verpligt.
 Noch fcheen dit al te vreemd, fchoon zonneklaar gebleeken:
 Maar 't wierd welhaast gesterkt door een verfchriklyk teken
 Van de eeuwige Almagt zelv', die eindlyk, 't farren moë,
 Den Dwingland wenkte met haar diamante roë.

In de engte, die Kalais gefcheiden houdt van Doever,
 Laveerde een Spaansche vloot, die wederzyds den oever
 Met vyftig kielen fchuurde, en 't midden hield bedekt,
 Veel verder dan 't gezigt van duin of krytberg ftrekt:
 Een talloos waterheir van trotfe zeekasteelen,
 Gevaarten, die aan 't zwerk met vlagge en wimpel fpeelen,
 Omringd van blikfemvlam en dondrend moordgefchal,
 Als dryvende Etnaas, ter verwoeffing van 't Heelal.
 Was 't wonder dat Filips ontydig zich beroemde,
 En zo geducht een magt reeds *onverwinlyk* noemde,
 Waartoe zyn heerschezucht, nu aan 't woeden, blind en ftout,
 Geen goudmyn had verfchild, maar fchier al 's waerelds goud?

Nooit

Nooit wierd een groot Gebied zo luifteryk verflonden:
 Geen weidsche pracht was ooit zo vorstelyk gevonden
 In eenig Oostersch heir, verzameld uit de bloem
 Des Adels, die 't vermaak vereenigt met den roem.
 Men zag de rykste Kunst zo moedig nimmer zweeven
 In blaauw en wit satyn, met gouddraad styf doorweeven,
 Of goud en purpergloed, gedommeld ondereen,
 Met zilver afgedeeld in veel verscheidenheden.
 Hier blonk de Beeldespraak uit goud in marmre nissen,
 Door 't vlug verstand ontleend van dieren, vooglen, vischen;
 Met geestig zinnespel in standaard en blazoën,
 Voor Hulk of Galeas, Galei, of Kruisgaljoen,
 Van slaaven voorigeroeid, om, als de winden zwygen
 Voor 't buldren van 't metaal, door dwang de loef te krygen.
 Hier stoot een stier, gins toont een wolf zyn wreedden aard,
 Daar volgt een fiere leeuw 't Napolitaansche paard.
 Ontelbaar is de ry der Roomsche Kerkgewyden:
 Men ziet Sebastiaan ter dood gewond noch sryden;
 Men ziet 'er Kompostelle, en Laurens, hoogst in praal,
 Wiens glorie is verpand aan 't grootsch Eskuriaal.
 Wat Mogendheên de Kroon des Dwinglands hulde zweeren,
 Wat Volken zich in 't West voor 't Roomsche altaar verneêren,
 Men vindtze hier byeen; hier sryden om den prys
 Van rykdom, pracht en praal, elk naar zyn smaak en wys,
 't Ryk Napels, Lisabon, en al wat aan de zoomen
 Van Taag of Iber krielt, of min bekende stroomen;
 Guipuskoo, Granade, Asturie, Arragon,
 Gallicie, en de bloem van 't vorstelyk Leon.
 Hiertusfchen woelt een zwerm van koggen en karveelen,
 En barken, elk zyns weegs, in onderscheiden deelen;
 Op kundschap langs de kust gedreeven, af en aan,
 Of voor de zwaare vloot met voorraad diep gelaên.
 Wie telt het al? men zwyg' van trofse Kleopatren,
 Of van Augustus magt op de Aktiaansche waarren,

Van brommend zegespeel, en Keizerlyke pracht;
 Hier zeilt een Waereldstad, die hooger glorie wacht:
 Zy paart met krygsgedruisch de lusten van den vrede,
 En voert in haar gevolg een vloot van Vrouwen mede,
 Sireenen, die de lucht vervullen overal
 Met zang, met snaarspel, en zinneloos geschal.
 Medina, die 't gebied als Opperzevoogd voerde,
 Zag voor- en achterwaard een sleep, die hem ontroerde,
 Daar alles ry aan ry, naar 't wenken van zyn oog
 Vereenigd of verdeeld, gemaklyk zich bewoog.

Zo zierge aan 't blaauw gewelf het roofgevogelt waaren;
 Hier Valiken, daar Griffioens, gins dreigende Adelaaren:
 Een wapprend paviljoen van pluimen stopt de lucht;
 't Gebergte en de Oceaan weérgalmen van 't gerucht.

Men dacht, gelyk Don Jan de Turken had geslagen,
 Den Brit en Batavier een doodschrik aan te jaagen,
 De fiere Elizabeth te snuiken voor een poos,
 En Neerland, van haar hulp versteeken, voor altoos.
 Vermeedel rot! zoude u een spiegelstryd dit geeven?
 Rechtschapen Neêrlandsch bloed wil trots in 't harnas sreeven,
 Eer 't zwichte of deinz'; de Brit zwaait meê den waterstaf,
 En 't wederzydsche strand wacht u gewapend af.
 Straks wil u 't zwalpend zout met bloedig schuim verklaaren,
 Hoe 't vry geslacht zich kwyt voor haardsteên en altaaren.
 Daar steekenze af. Maak vry uw krygsmuziek gereed:
 De volle laag zal u verdondren, eer gy 't weet.

Na menig scherp gevecht, dat Spanje mogt ontrusten,
 Vervoerde een Zuidewind die plaag van onze kusten,
 Geduurig verder af, beschadigd en vol schand,
 Tot boven de Orkades, aan Thules aaklig strand.
 Deeze ongemeeten plas had Gods Gerecht verkooren,
 Om Neêrlands selsten vloek in 't grondloos diep te smooren,
 Te domplen voor altoos, op dat in eeuwigheid
 De Hoogmoed aan dien val mogt kwynen, droef beschreid.

De Noordstar, hoog in top, zag 't licht nu steiler zinken,
 Om aan den Zuidertrans met schooner gloed te blinken,
 En spelde een langen nacht, verbolgen en gestoord,
 Aan de ysgebergten van dit ongezegend oord.
 Men hoort een dof gedruisch van verre, als uit de kimmén;
 Dat jaagt de wolken op, die steil naar 't hoofdpunt klimmen:
 Fluks dekt eene enkle wolk den Hemel, en 't geweld
 Der stormen baart een kracht, die lucht en zee ontstelt.
 't Verbolgen pekél bruischt en borrelt, onder 't raazen
 Der dwarrelwinden, die uit alle sreeken blaazen,
 En buidren, uitgespat met hagel, ys, en sneeuw:
 Wat hier zyn adem haalt, barst uit in luid geschreeuw.
 Dat klater, gonst en bonst, en huilt, en bruit van onder:
 Van boven rommelt een onafgebroken donder,
 By vlaagen op een toon, die alles siddren doet;
 Waaronder Hekla loeit, en braakt een holschen vloed,
 Een felle vuurkolom, die golft aan 's Hemels zaalen.
 De roode vlam, omringd van groene en blaauwe stralen,
 Van weérlicht, bliksemvuur, en vuurbal, dik en dicht,
 Verpoost den naersten nacht met een afgrysyk licht;
 En schildert in de lucht de ontvolkte Nederlanden,
 Door 't Inquizitievuur noch lichterlaage aan 't branden;
 Antwerpen, Mechelen, en Naarden, rood van moord;
 En in 't verschiet Gods wraak, die de Onschuld eens verhoort.
 Dat smartlyk spel vergroot den schrik der veege zielen,
 Die, eindlyk overheerd, uit wanhoop vruchtloos knielen:
 Een holle zee verstroot de mastelooze vloot,
 Aan 't zwerk geslingerd, of geschokt in 's afgronds schoot.
 Hier klotfen boeg aan boeg, tot datze t' saam verzinken;
 Daar slaat een smaldeel om, dat man en muis verdrinken;
 Gins hangenze aan een klip, en wachten, doodsche van schrik,
 Met de eerste stortzee straks hun uiterst oogenblik.
 Thans baat beleid noch moed, noch treflykheid van adel,
 Door krygstrofeén befaamd, maar kloeker in den zadel,

Dan op een driftig vlot: de Zee verslindt het al.
 In Spanje bloeit geen flam, dien dit niet krenken zal.
 Medrana, Meria, Mendoza, gaan verlooren;
 Al 't Andaluzisch kroost moet in den draaikolk smoooren;
 Het bloed van Askoli, Rikaldo, Kordua,
 Beklaagt zyn woede, en smeekt den Hemel nu te spaê.
 Een groot Biskaaisch Galjoen, gepropt met vuige Paapen,
 En Kettervlegels, 't schuim van Romes outerknaapen,
 Door 't bliksemvuur ontvlamd, sprong dondrende in de lucht.
 Zo briescht en brult de Wraak, na langvertraagde tucht.

De vierde morgen rees met bleekbestorven fraalen,
 Eer 't stormgeweld zich liet van liever leê bepaalen.
 Daar zag men wrak by wrak aan 't zinken, groot en klein;
 Gescheurde zeilen, want, en kabels ondereen;
 Gekapte masten, riem, en roerpen, noch belaadn
 Met zwemmers, kist en kas, gereedschap en sieraaden,
 En allerlei geweer, tot ons verderf gesmeed;
 Met menig duizendtal van dooden, wyd en breed.
 Het troostloos overschot, noch dobbrende op de golven,
 Wierd onder 't zwalpend schuim den naaften nacht bedolven:
 Een klein verachtlyk deel dreef achter Ierland heen,
 Naar Spanje, dat, ontvolkt, in rouw versmolten scheen.

Heel anders klonk die maar door 't midden van Europe.
 Hoe rees de vreugdegalm, gesterkt met blyder hoope,
 Van Maas en Schelde, en Teems, naar 's Hemels hoog gewelf.
 De Rynstroom bruischt vol moeds, de Donau schatert zelf;
 De Seine zwelt, schoon hy noch heimlyk heeft te schroomen
 Voor 't Kastiljaansch bedrog, en de ongenaê van Romèn.
 Maar gy, ô Amstel, toen door krygscougd reeds vermaard,
 En Ystroom, nu zo grootsch met Amstels vliet gepaard;
 Daar gy de Vryheid ziet blygeestig adem haalen,
 En 't heilig Kapitool, haar Tempel, ryk van fraalen,
 Verre over Gysbrechts erf zich spiegelt in uw nar:
 Hoe streelde u 't voorspel op de groote Wonderstad,

Die, van dat oogenblik verheerlykt, aan uw zoomen
 Haar kreits vergrooten zoude, om over zeën en stroomen
 Te heerschen, waar het licht uit amberbedden ryst,
 En waar 't de westkim fiert met breeder waterlyst.
 Hoe wekte u de uchtendstraal met keur van regenboogen,
 En kringen van gestarnt. Een heimelyk vermogen
 Beroerde u: wat al gloeds doortintelde uw kristal,
 Aan 't bruischen zonder wind, als Memfis waterval.
 De blydschap steeg om hoog, en tergde, uit Hollands duinen,
 De trofse Pyreneën, en Apenninus kruinen.
 Men zegt dat een Meermit, gewekt door 't luid gerucht,
 Opborlende uit den kolk, het hoofd hief in de lucht,
 En op een zecklaroen uitboezemde in elks ooren,
 Wat voortspoed Amsterdam zo heerlyk was beschooren:
 De klank verspreidde zich door 't juichend Nederland,
 En de eerste Staatsman merkte eene onweêrstaambre Hand.

Bckoorlykheên van 't Y, moet ik u hier begeeven?
 Hoe scheidde ik van de Stad, die, uit moeras verheven,
 Op masten diep gevest, gekroond met Vorstlyk goud,
 Al 's waerelds handel weegt, en alle waatren bouwt?
 Gy hartaêr van Europe, onschatbaar van vermogen,
 Als 't glorierykst gestarnte onmeetlyk in uw boogen,
 Doorluchte zetel, trans en troon der heerlykheid,
 Aanbidlyk als de Zon in al haar majesteit,
 Gekoesterd van om hoog met goddelyker straalen;
 'Ten toppunt van 't geluk gesteigerd, om te praalen
 Als hemelsch diamant, gevat in gloeiend goud;
 Vermaak van 's Hemels troon, die u met lust aanschouwt,
 Daar gy, met zedigheid in 't hoog bewind gezeten,
 Al wat op aarde groeit uw schoot ziet toegemeeten,
 Of zonder maat voor u weldaadig uitgestort;
 Die alles laaft en troost, en niemands recht verkort:
 ó Lujster zonder smet, tot zaligheid gebooren;
 Aanminnige, allerschoonste, en heuchlykste, uityerkooren

Uit een ontelbren rei van weidsche Mogencheên,
 Die schaamrood in den sleep van uwe staatsie treên,
 En niettemin, verbaasd, zich buigen en verblyden,
 Terwyl gy flikkert, blaakt, en gloeit aan alle zyden:
 Hoe trektge my van 't spoor door 't schitteren van dien gloed.
 Duur, duur in eeuwigheid, en heersch op deezen voet!

't Schynt dat de zinnen, van verwondring opgetoogen,
 Geduurig ruimer veld doen ryzen voor onze oogen:
 Nu zou 't my lusten, in een lange galery,
 De Helden van ons Land te monstren, zy aan zy,
 En hunne krygstrofeên breedvochtig uit te meeten;
 Al zoude ik myn bestek te roekeloos vergeeten.
 Ó Eindlooze overloed van onvergangklyke eer,
 Tafreel, dat my ontroert, waar ik my wende of keer';
 Gy tart Achilles schild, door Mulciber gedreeven,
 En mooglyk door Homeer noch ruim zo schoon beschreeven,
 Maar ach! gy eischt ook zelf Homeer in volle kracht,
 En ryker dan een vlaag van sneeuw- of hageljagt.

U zal ik evenwel niet onbewierookt melden,
 Ó Heemskerk, pronk en praal van Neêrlands waterhelden,
 Die woefte wegen baant, en Eolus, in 't hart
 Van zyn bevrooren Ryk, zelfs op zyn zetel tart;
 Tot datge, alom geducht, by Herkules pilaaren,
 In schooner zeetriomf ten Hemel zyt gevaaren:
 De braave van der Does hebbe ook zyn plaats hierby,
 Met Houtman, slichter der Bataafsche Maatschappy.
 En gy, ó Hein! gekranst met bloediger laurieren,
 Zoudt als een slonkerbag dees wapenkroon versieren,
 Indien ik even stout, verachter van de dood,
 Uw bloedvlag aanvoerde op de Spaansche Zilvervloot
 'k Zou echter, zo ik my dit ook mogt onderwinden,
 Doorluchter tydgewricht tot myn voldoening vinden,
 By Trompen, Wasfenaars, en Witten, groot van raad,
 En Ruiters, die alleen twee Koningsvlooten staat.

Zo mogt myne ader ook van uwe glorie vloeien,
 Zo mogt een teedre traan hier noch uwe asch besproeien,
 Ó Tjerk! de Ruiter zelv' zo waard, dat gy alleen,
 Zyns oordeels, zo hy viel, in zyne plaats mogt treên.

Een ander weide in 't perk van die vergoode straalen;
 Ik spaar myn zwak gezigt: ook voegt het my te daalen,
 Wyl myn gezang, dat meest op burgerpligten slaat,
 Zelfs daar 't de Helden roemt, hunne oorlogsblikfems haat.
 Wy juichen by den oogst van de eêlste lauwerbladen;
 Maar al 't vergooten bloed moest ons met schrik belaaden.
 Is niet het grootste deel dier Helden, hoe geducht,
 Doorschooten, plat gekneusd, geslingerd in de lucht?
 Ó Tromp! Ó Wasfenaar! wien moet uw lot niet raaken?
 En schoon een Hemelwacht voor Michaël mogt waaken,
 Schoon hy onkwetsbaar schein, als van geheiligd bloed,
 Zyn laatste zegkrans is met de dood geboet.

Wat zienwe aan allen kant, in Hollands Tempelkooren,
 Al Helden, die voor ons het lieve licht verlooren,
 In treurig manier op hun grafsteên afgebeeld,
 Met een grootmoedigheid, die harten trekt en freekt.
 Dan vraagen wy met recht, hoe veel gemeene zielen
 Den Staat ontvallen zyn, daar zulke leeuwen vielen;
 Gemeen, maar nutter in hun rang, hoe laag verneêrd,
 Dan menig trots geslacht, dat nu in goud braaveert?

De Dichtkunst, kiesch van smaak, verliefd op hooge toonen,
 Begroet met vrolykheid Alcides fiere zoonen,
 In 't harnas uitgerust, met fabel, dolk, en speer,
 Bespiegeld van de zon, die schittert op 't geweer,
 Als op een vlakke zee, door ebbe of vloed bewoogen,
 Daar 't licht gestaâg verschiet, en wemelt voor haare oogen.
 Hier zweeft de veldbanier, daar voert het steigrend ros
 Prins Maurits door de lucht; gins brandt de Aartshertog los:
 Dan wiize 't zwaar gevecht voor Nieuwpoorts wal aanschouwen,
 By trommel en trompet, en donders van kartouwen.

Zo volgtze Fredrik meê, wanneer hy Grol bespringt,
 Of Hulst, en Oldenzeel, en 't praitte Wezel dwingt.
 Ter zee noch schooner stof, daar duizend vlaggen speelen
 In een gemengden dans van vlotte Zeekasteelen;
 Daar 't marmer wyder veld voor de Oorlogstoorts ontsluit,
 En 't buldren van 't metaal op schans noch wallen stuit.
 Zodra de zege zich verklaart na 't bloedig stryden,
 Volgt zy de Faam op 't spoor, en steekt aan alle zyden
 De schelle lofbazuin, die dikwyls 't kwaad verbloemt,
 De lydende onschuld hoont, en valsche deugden roemt.
 Helaas! hedwongze zich, om zachter toon te voeren,
 Hoe mogtze ook 't ruwste hart vermurwen en ontroeren,
 Door een bespiegeling van 't slagveld na den slag,
 Terwyl 't noch rookt van bloed, en huilt van droef geklag,
 Verwoest en omgewroet, geblaakt, bezaaid met lyken:
 Een Attila moest zelf by dit tafreel bezwyken,
 Reikhalzen naar den vrede, en vloeken 't oorlogsvuur,
 Op zyn triomfkar, als een gruwel der Natuur.

Ô Hemel! had men dan, na 't wenschelyk betoomen
 Der Spaansche Dwinglandy, noch zo veel leeds te schroomen,
 Noch zo veel bloeds door 't staal te plengen, slag op slag,
 Eer 't nieuw Gemeenebest zyn heil verzekerd zag?
 Maar dikwyls wyt men u uit blindheid ook de ellenden,
 Die gy alleen gedooft om erger af te wenden,
 Terwyl een heische plaag de bron is van 't verdriet,
 Dat gy dus paalen stelt. Wie kent de Staatzucht niet,
 Die snoode aartsvyandin van eendragt, rust, en vrede,
 Die geen bloeddorstig zwaard laat steeken in de scheede,
 Geen heldre lucht bemint, maar storm en onweêr kraait,
 En steeds haar yzren slaf door alle Hoven zwaait?
 't Was deeze, die, door nyd en grêtigheid gedreeven,
 Den vrygevochten Staat dien roem niet kon vergeeven:
 Dies joegze menig Vorst uit zyn wellustig dons,
 Te water en te lande, in 't harnas tegen ons.

Wat is gezond verstand op deeze onveilige aarde?
 Hoe zienwe zo veel ftryds om rechten zonder waarde,
 Om de onbetwistbaarheid van Kerkelyk gezag,
 Om de eer eens Afgezants, om 't ftryken van een vlag?
 Gezocht krakkeel; vernis, dat roofzucht wil bedekken:
 Een Dwingland oorloogt om zyn Ryksgrens uit te strekken,
 En al zyn volk, verarmd, verdrukt op zyn geboôn,
 Te kneuzen, eer 't hem vliege in zyn gehaate kroon.
 Wie kan de Staatzucht, en haar lasterlyke vonden,
 Beschryven naar den eisch, of diep genoeg doorgronden?
 Die felle geesfel van het menschelyk geslacht,
 Daar menig bloeiend Ryk door is ten val gebragt!
 Zy toont eene achtbaarheid in woorden en bedryven,
 Die alles wat zy sineedt arglistig doet beklyven;
 In 't klein aan 't minste woord gebonden, naauw en net,
 In 't groot volkomen los van eeden, pligt, en wet.
 Haar weidsche zwier, getooid met puik van praalfieraaden,
 In zyde en malsch fluweel, met eël gesteent beladen,
 Heeft plooiën van iet groots, dat menig braaf gemoed
 't Eenvoudig schoon der Deugd eensklaps vergeeten doet.
 Ten Hove wordt zy dus als godlyk aanbeden,
 En overreedt schier elk, door valsche ernsthaftigheden.
 Onnoosten! wistge uw oog te sluiten voor dien schyn,
 't Geluk, daar gy om zwoegt, zou in uw handen zyn.
 Ach! dees vermeetele, nooit door reër gevoel bewoogen,
 Kent wroeging, noch berouw, noch freelend mededoogen;
 Veel min 't Genoegen, daar in 't eind het wenschlykst goed,
 Zo 't wenschlyk heeten zal, zyn waarde uit scheppen moct.
 De Nyd en Achterdocht staan van den vroegen morgen,
 Tot in den laaten nacht, omringd van duizend zorgen,
 Ter zyden van haar troon; die zwaaien haar den damp
 Van helsehe toortsen toe, en schildren ramp op ramp
 In 't afgepynigd brein; waarna ontelbre spookten
 In dikke duisternis haar ledekant bestooken:

En zy, die alles schond, of dompelde in verdriet,
 Wordt zelv' rampzaligst in haar onbepaald gebied.

Zie haar te velde, omringd van krygsliên en trouwanten,
 De roode zegevaan op 's vyands hoefflag planten:

Wie schroomt nu op haar wenk te hollen, waar zy streeft?

Geen ander, dan die haar met ernst bespiegeld heeft.

't Schynt lafheid, dat men eer en ampten zou verzaaken,

Om stil en onbekend het zoet der Deugd te smaaken;

't Schynt waare dapperheid en grootheid van gemoed,

Te streeven naar een troon door golvend burgerbloed.

Nu kan geen slachting haar bloedgierigheid verzaaden:

Zy roemt met heesch geluid haar schandlykste euveldaaden;

Zy ademt vuur en vlam, bezwalkt het heiligst licht,

En sprietoogt met een woest, een hol en scheel gezigt.

Dat wenkt, en zwenkt, en puilt, om stof tot wraak te vinden:

Zo schaterze op 't gekerm van half ontzielde vrienden;

Vermoordt wat sterflyk is, acht alle schennis vry,

En aast op lillend vleesch; maar smoort in raazerny.

Tuig Cromwell, die zyn Vorst deed voor de moordbyl bukken,

En onze Zeevaart dacht de slagveer uit te rukken;

Gelukkig Dwingland, zo 't bewind geluk verschaft;

Rampzalig stervling, door zyn eigen wrok gestraft:

Tuig Lodewyk, die, op den Franschen troon verheven,

Het zeldzaamst voorbeeld heeft aan 't Nageslacht gegeven,

Van veel grootmoedigheên, door zwakheid slinks verneêrd;

't Welk zyn gedachtenis vereeuwigt en onteert.

Zyn Hof, een Helikon, was 't lustpriêel der braaven,

Door weetenschap vermaard, of moedig op de gaaven

Van 't vindingryk vernuft, op eithet of penseel,

Augustus eeuw ten trots, en 't Grieksche Schouwtooneel.

Maar 't strekte ook voor de Min, te dartzel aanbeden,

Een Vrouwentimmer, schuw van mannelyke zeden,

Daar Wellust heerschte, en hem, bedwelmd door weelde en pracht,

Tot spoorloos bygeloof, en dus tot wreedheid, bragt.

August gelyk, dacht hy ook Cezar na te ftreeven:
 Maar, fchoon zyn magt Europe een ruime poos deed beeven,
 Die glorie finolt, gelyk de morgendaauw verdwynt,
 En liet een fchraalheid na, daar Vrankryk noch aan kwynt,
 Gy, eedle Witten! moest den felften wrok bezuuren,
 Van zo doorluchtige en ontzinde Nagebuuren;
 En wierdt van 't Vaderland, zo lang door u gefchraagd,
 Nooit hoog genoeg geroemd, nooit teér genoeg beklaagd.
 Zie hoe een groot Gebied, met de aangewonnen Staaten,
 Door 't heilloos oorlogsrecht geplonderd, en verlaaten,
 Een wildernis gelykt: wat dunkt u van den Vorst,
 Die tot zo fnood een prys ontelbre kroonen tortfcht?
 De Waereldkaart geleide uw oog, van 't buldrend Noorden
 Tot aan de Middellyn, of zuideiyker oorden;
 Van 't Oosten in het West: befchouwwe waar 't u lust,
 En let op ieder Volk, zo verre u is bewust
 Wat elks gedenkrol meldt, van vroege of laater dagen:
 By de Armoë ziet gyze ook de strengfte kluiften draagen.
 Doch, waar nu de Armoë heerscht...? Ach! fchier in elk Gewest,
 Daar 't fcheen dat Vruchtbaarheid haar zetel had gevest.
 Ja! 't gaat maar al te vast. En waar geen kruid wil groeien,
 Daar zien wy handeryke en groote Steden bloeien.
 Wat al verwoefing baart de trofse Dwinglandy.
 Wy zyn een fip: en waar beftaat een Volk als wy?
 't Grootdaadig Rome, omringd van de omgewroete waereld,
 Riep, toen 't zyn Cezar met den tulband zag bepacreid:
 „ De Vryheid roemt met recht op haar natuuryk fchoon;
 „ Maar ach! de Tiranay vindt overal een troon”.
 Doch 't was by ons, dat gy, na lang en laflig dwaalen,
 ó Zegenryke Maagd! in 't eind mogt adem haalen,
 Alom zo fel vervolgd met uw gewyden floet,
 Hier minnelyk onthaald, en met gebeën begroet.
 Hoe fchrande is de mensch in zyne uitzinnigheden?
 Gy ademt loutre weelde en gulle vrolykheden,

Met schuldelooze vreugd, die steeds in ruimer maat
 Ontelbre lusten wekt, en even ryk verzaadt,
 't Gevolg van uw triomf verspreidt zyn milden zegen,
 Gelyk een vruchtbre daauw, of blyde zomerregen;
 Baart vriendschap, vrede, en trouw, en geeft aan allen kant
 De zamenleving klem, door een gewenscht verband.
 Straks zienwe op zulk een grond de schoone Kunsten ryzen,
 Die, elk om 't zeerst, uw gunst eerbiedig dank bewyzen,
 Gebooren uit behoefte, en tot vermaak beschaafd,
 Ter eer' van de eersle bron, die alles drenkt en laaft.
 De Landbouw siert zyn kruin met blonde koorenaren;
 De Zeevaart drukt een krans van wier op de achtbre hairen;
 De Wiskunst vormt den geest tot allerleie stof;
 De blyde Poëzy geeft elk zyn loon en lof.
 ô Zoete Eenstemmigheid, en echter zo verscheiden;
 Al 't aardsch geluk is 't uwe: uw geest moet ons geleiden,
 Rampzalig is een Volk, dat, wuft en onbedacht,
 Uw invloed wederstreeft, en uw gebied veracht.

Men zie hoe éene Ziel, in 't onbegryplyk wezen
 Der menschlykheid, de kracht van zenuwen en peezen,
 En spieren zonder tal, verbindt aan wet en maat,
 En, schoonze ondeelbaar is, in ieder lid bestaat.
 Zy doet op haar begeerte ontelbre koorden trillen;
 Zy weet een nutten stryd te wekken of te stillen;
 Zy opent, sluit, verbindt, vereenigt, of verdeelt,
 En drukt gevoelens uit op al wat steekt of streelt.
 Dat kost een blik: niet meer dan 't ritslen van een lover.
 En wie verwondert zich? Gods adem zweeft 'er over.
 De Vryheid doet veel meer: dat goddelykst geschenk
 Schept Maatschappyn, en volmaaktze met een wenk.

Waar rolt dit eindlyk heen? 't is tyd myn zang te staaken.
 ô Vryheid! groei en bloei, om voor 's Lands heil te waaken:
 En gy, ô Nederland, nu zo beroemd door haar,
 Bescherm haar op uw beurt voor allerlei gevaar.

426 DE OPKOMST DER NEDERLANDEN.

Uw blyde Oranjezon schiet nu gewenschte stralen,
 Die 't leven voên, en niets in zynen groei bepaalen:
 De Hemel spaarze dus, op datze, eeuw uit eeuw in,
 U even vriendelyk betonke, als van 't begin.
 Versterk u bovenal door wetten, recht, en reden;
 Veracht den vrede nooit; kweck destigheid van zeden;
 Verban den wellust, schuw een spoorelbooze pracht;
 Maar moedig Kunsten aan, en schraagze naar uw magt.
 't Natuurlyk schoon, dat zy ontvouwen voor de zinnen,
 Heeft iets, dat ons meteen de schoone Deugd doet minnen,
 Een geest van orde en smaak, die 't smaakeloos gelaat
 Van de Ondeugd stelt ten toon in zyn wanfchappen staat.
 Zo moetge, alom bemind, van Wyzen aangebeden,
 Op aarde een voorbeeld zyn van 's Hemels zaligheden,
 Zo lang een zonnestraal het aardryk koeffren mag.
 Wat zeg ik? zo verbidde uw vree den jongsten dag!

E I N D E.

By PETRUS CONRADI en V. VAN DER PLAATS
wordt, onder anderen, uitgegeeven:

*Commentarius Legum fundamentalium Foederati Belgii, of
Verklaaring van de Grondwetten der vereenigde Neder-
landen*, door C. H. TROTZ, (in Leven) Hoogleeraar der
Rechtsgeleerdheid op de Hoogeschool te Utrecht.

Wylen de beroemde TROTZ hadt, nog te Franeker zyn-
de, ten dienste der Akademische jeugd, doen drukken:
GRONDWETTEN DER VEREENIGDE NEDERLAN-
DEN: bevattende, 1. 't Groot Privilegie van vrouwe
Maria, 2. de Pacificatie van Gend, 3. de Unie van
Utrecht, 4. het twaalfjaarig Bestand, en eindelyk
5. het Tractaat van den Vrede te Munster; en onder-
nam, naderhand, om daarby eenen Latynschen *Commen-
tarius* te vervaardigen. Doch, tot aan 't negentiende ar-
tykel der Utrechtsche Unie gekomen zynde, is dit Werk,
door het overlyden van den geleerden Aunheur, blyven
steeken.

De gretigheid waarmede alle de Schriften van den Heere
TROTZ, betreklyk tot het Staatsregt deezer Landen, ont-
vangen zyn, doet den Drukker vertrouwen, dat hy zynen
Landgenooten eenen aangenaamen dienst doct, met hun
nog dit deel van 's Mans werken in de hand te geven, 't
welk, buiten eenige tegenspraak, moet geagt worden te
handelen over de gewigtigste onderwerpen, waarover men
in ons Vaderland zou kunnen schryven. Dit is ook waar-
schynlyk de reden, waarom die geenen, welke eenige be-
wustheid hadden, dat dit Werk door wylen deezen Hoog-
leeraar was by de hand genomen, de uitgave van het
zelve voor langen tyd met verlangen te gemoet gezien
hebben.

't Groot Privilegie van vrouwe Maria, schoon men stel-
de, dat het, eigenlyk gesproken, in den tegenwoordigen
tyd, geene Grondwet van dit Gemeenebest kan genaamd
worden, ja zelfs nimmer eene verbindende kracht gehad
hebbe, zal egter altyd een der fraaiste gedenkstukken bly-
ven, welke men in de Geschiedenis van eenig volk aan-
treft. Daar hetzelve slegts eene verzameling schynt te wee-
zen van 't gene, op verscheiden stonden, door de Lands-
heeren, aan byzondere sleden en plaatsen te vooren ver-
leend was, en daar het, mischien uit dien hoofde, in
Holland en Zeeland, nog dikwyls voor hooge en laage
Regtbanken aangehaald wordt, kan 't niet anders zyn, of
de Verklaaring van zodanig een stuk moet ten uitersten
aangenaam zyn aan elk, die zich eenigzins laat gelegen
zyn zo aan de Voorregten, welke onze voorvaders ge-
noo.

nooten hebben, als aan het regte verstand derzelven. — Behalven nog, dat in deeze Verklaaring van den Heere TROTZ, over verscheiden Gewoonten, Regten en Gebruiken van voorige tyden, geen gering licht verspreid wordt: al 't welk niet dan met vermaak kan doorbladerd worden door alle waare liefhebbers onzer Vaderlandsche Historie.

De Pacificatie van Gend, een der merkwaardigste stukken, welke, geduurende den Spaanschen oorlog, voorgevallen zyn, was het voortbrengzel van 't schrander brein van den doorlugtigen Willem den I., Prinse van Oranje; en gaf aan het wankelend lighaam der Algemeene Staaten eene zekere vastheid, welke genoegzaam was, om het dreigend instorten van het zelve, althans voor eene poos, te beletten. En daar ze behalven dat niet weinig dienen kan tot opheldering van de toenmaallige Historie en gesteldheid deezer Landen, en 'er verscheiden, niet min gewigtige, stukken van dien tyd uit moeten verklaard worden, behoeft men hier niets meer by te voegen, om te doen zien, dat de verklaaring van een stuk, 't welk zo zeer gediend heeft, om de fakkel der Nederlandsche Vryheid te ontfleeken, elks aandagt waardig zy.

De Verklaaring der *Unie van Utrecht* is, zonder bedenking, overwaardig om van elk burger onzes Vaderlands ingezien te worden. Aan deeze Unie toch zyn wy die Vryheid verschuldigd, welke wy nog tegenwoordig beleeven mogen. 't Regte verstand van dezelve behoort derhalven ter harte te gaan aan allen, die deeze vryheid op haaren regten prys hebben leeren schatten. 't Is waar, de Heer P. PAULUS heeft deeze Unie, maar kort geleeden, en dat wel in onze moedertaale, breedvoerig verklaard en opgehelderd. Doch vermindert deeze Verklaaring van den Heere TROTZ daardoor eenigzins van waardig? Of kan het geene nuttigheid in zich hebben de gedagten van twee onderscheiden Schryvers, die van elkanderen niets geweeten, en elkanders Schriften niet gelezen hebben, gade te slaan, omtrent een onderwerp, dat, allerzekerst, het gewigtigste is, 't welk men in dit Land zou kunnen onder handen neemen? — In de Verklaaring deezer Unie komen (of zal dit iemand tegenspreken?) verscheiden stukken voor, over welke, met vry veel waarschynelykheid, op onderscheiden wyzen, geredeneerd kan worden. — De behandeling van het negende artykel door de Heeren TROTZ en PAULUS strekke onder anderen daarvan tot een voorbeeld. in 4to. . . . a f 5:--
Be-

B E R I G T.

Beknopte Historie van 't Vaderland; waarin de voornaamste zaken ons Land betreffende, van de vroegste tyden af tot aan het Jaar 1767. In IV Deelen in groot 8vo, met Plaatn

— zonder Plaatn a f 7: 12:-
 ———— de Plaatn apart, om in de Vaderlandsche Historie van den Heer *J. Wagenaar* te voegen . 3:-12:-

Levensbeschryving van eenige voornaame meest Nederland-sche Mannen en Vrouwen. Inhoudende, het eerste Deel:

Johannes Calvinus, Jan Steen, Anna Maria Schuurman, Grootte Pier, Martinus Lutherus, Antony van Dyk, Jacob van Heemskerk, Johanna Koerten, Menno Simons, Laurens Koster, David Joris, Rembrand van Rhyu, Petrus Dathenus, Jan van Leiden, Jacobus Arminius, Jacob Cats, Piet Hein, Adriaan Brouwer, Paus Adriaan den VI., Desiderius Erasmus, Katharina Lescaille, Jan van Brakel, Joost van den Vondel, Beronicus, Dirk en Wouter Crabeth, Petrus Paulus Rubbens, Jacob Simons de Ryk, en Kenau Simons Haselaar. Het tweede Deel: Hugo de Groot, Maarten van Rossem, Paschier de Fyne, Frederik Ruysch, Jacob Campo Weyerman, Dirk Volkertz. Koornbert, Elisabeth Hoofman, Klaas Kompaan, Hermanus Boerhaave, Jan Vos, Dirk Rafelsz. Kamphuizen, Nikolaas Hartfoeker, Willem Vleertman, Hubert Kornelisz. Poot, Kaspar van Baarle, Christiaan Huigens, Joannes Antonides van der Goes, Maria Sybilla Merian, Johan van Oldenbarneveld, Gerrit Douw, Benedictus de Spinosa, Marten Schenk, Jakob van Wasenaar, Andreas Vesalius, Frans Hals, Johannes Cato Kamerling, en Jakob Bakker. Het derde Deel: Tjerk Hiddes de Vries, Faustus Socinus, John Law, Joannes Coccejus, Gysbertus Voetius, Marten Harpertz. Tromp, Simon Episcopus, den Hertog van Ripperda, Joachim Oudaan, Pieter Both, Jan Pietersz. Koen, Kornelius Jansenius, Pieter Cornelisz. Hooft, Antonette Bourignon, Ubbo Emmius, Adriaan Valkenier, Jan Luiken, Gustaaf Willem Baron van Imhof, Balthazar Bekker, Koenraad van Beuningen, en den Graave van Rennenberg. Het vierde Deel: Petrus Bayle, den Kardinaal van Granvelle, Gerard Brandt de jonge, Viglius van Aytta van Zuichem, Franciscus Gomarus, Joachimus Hopperus, Gerard de Laire, den Heere van S. Aldegonde, Jan le Clerc, Willem van der Zaan, Hubert Duijshuis, Hieronimus van Beverningk, Philippus Melancton, Margareta Godewyk, Dominicus Baudius, Kaspar

B E R I G T.

par Heidanus, Abraham Heidanus, Rombout Hogerbeets, Kornelis Mufius, Diderik Sonoi, Adrianus Junius, Engel Willemsz. Merula, en Margareta van Holland. Het *vyfde Deel*: Lamoraal Graave van Egmond, Jakob Hop, Joannes Uitenbogaard, Karel den Stouten, Jan Labadie, Reinier van Oldenbarneveld, Wesfelus Gansfortius, Joannes Baptista van Helmont, Ada Graavinne van Holland, en Jakoba van Beijeren. In groot 8vo, de Prys van ieder Deel is f 1: 16: -

Het *zesde en laatste Deel* is op de Pers, waar mede dit gcagte Werk zal ten einde loopen, en eene Verzameling bevatten der voornaamste Personaadien, welke ons Vaderland heeft opgeleverd.

Het Leven van Michiel Adriaanszoon de Ruitcr, Lt. Admiraal Generaal van Holland en West-Friesland; door een der Schryveren van bovenstaande Levensbeschryving opgesteld, en op het zelfde formaat gedrukt, a f 2: 4: -

Levensbeschryving van verscheidene vermaarde Italiaansche Mannen en Vrouwen. Inhoudende: Franciscus Petrarcha; Laura, Minnaresfe van Petrarcha; Janus Vincenius Gravina; Petrus Aretinus; Helena Lucretia Cornaro; Francois Huppazoli; Torquatus Tasfo; Wouter van Brienne, Hertog van Athene en Heer van Florence; Broeder Elias van Cortone, eerste Generaal van de Orde van St. Franciskus; en Bianca Capello, groot Hertogin van Toscaanen. Uit het Fransch vertaald. In groot 8vo, de Prys is f 1: 4: -

Nieuwe Algemeene Beschryving van de KAAP DE GOEDE HOOP, bevattende, onder andere byzonderheden, de wyze waarop de Hollanders de Kaap het eerst bebouwden, hoe de Nederl. O. I. Compagnie zig hier in zekerheid gesteld heeft, alles in vier Colonien verdeeld, Vestingen en Gebouwen aangelegd als Kasteel, Kerk, Ziekenhuis, Pakhuizen, Loots ter huisvestinge van de Slaaven, Paarde stallen, Tuinen enz.; — de inkomsten der Regeering, de kosten welke de Compagnie jaarlyks doet, en de voordeelen welke zy trekt; — gezag en invloed welke de Hollanders hebben in de zaaken der Hottentoten; — de levenswyze der Europeaanen aan de Kaap, hoe zy elkanderen onthaalen, hunne Wynen, Landbouw, Koophandel, Veeweidery, hunne Slaaven; — de gelegenheid des Lands, deszelfs aangenaamheid en vrugtbaarheid; — de tyd wanneer de Schepen aan de Kaap aankomen, en hoe zy

B E R I C H T.

zy daar ontvangen worden, mitsgaders de voordeelen welke men daar trekt van de Schepen der vreemde Naticn. In Twee Deelen in groot 8vo, met XXV uitlaande Plaatcn.

De Prys is f 10: 10:-

zonder Plaatcn 5: -:-
De *Afbeelding* der *Reede van de Kaap* apart, a 1: -:-

Berichten over Asia, Afrika en Amerika, getrokken uit de *Lettres Edifiantes*. Vervattende onder veele andere Merkwaaardigheden iets zeldzaams omtrent de Ezels, en de Eerbewyzingen die de Indiaanen die Dieren toebrengeu; Zonderling Regt der Moorſche Vrouwen; Afkeerigheid der Indiaanen jegens de Europeaanen, en de redenen hiervan; hunne manier om Katoen te kaarden, te bereiden tot Neteldock, de Lywaaten te verwen, en de kleuren te bereiden; het Katoen te ſchilderen, en de Vruchten waar uit de kleur te bereiden: Manier om de Lywaaten Turksch Rood te verwen, en verdere Handwerken, Konſten en Weetenſchappen der Indiaanen; hunnen Godsdienst, en gevoelens van God, overeenkomſtig met de oude Hebreeuwen. Hunne Historie van den Zondvloed, van Noach, Abraham en Moſes; hunne Historie van Job, van Samſon, gevoelens van de Drieëuheid, van den ondergang der Waereld, en Zielsverhuizing. Historie van een Indiaanſch Prins, die een Horid zoude geweest zyn. De ontdekking der Philippynſche Eilanden; Merkwaaardigheden van Conſtantinopolen; de Turkſche Godsdienst, Vasten en Gewoonten; Verſtandhouding van twee Steden door middel van Duiven; Byzonderheden van den Tooren van Babel, en de Spraaken; ſchrikkelyke uitwerkzelen van een brandenden Wind; Bericht van den Slangen-ſteen, die 't vergif naar zich trekt; zeldzaame Tooren te Iſpahan; groote kracht van een Turk; Zeden der Perſiaanen, Gerichtshandel, Regeering, Godsdienst, en 't onderscheid tusſchen dezen en de Turken. Zonderlinge gewoonte met de Armeniſche Dochters op Kersdag. De Keizer van Ethiopie noemt zich Jezus, en waarom; Beſchryving van 't Land der Koninginne van Seba; wonderdadige zeldzaamheid van zeker Klooster. Bygeloof der Mahometaanen. Graſtede van de Moeder aller Menſchen; Beſchryving van 't Klooster op den Berg Sinai; enz. enz. III Deelen in groot octavo. a f 4: 16:-

De Mityleners, Treuſpel, door s. STYL, Schryver van de Opkomst en Bloei der Nederlanden, 8vo, a f :-7:-
Be-

B E R I G T.

*Beknopte en zakelyke Beschryving der Engelsche Volkplan-
tingen in Amerika; neffens Aanmerkingen over den Oor-
sprong en Voortgang der tegenwoordige Geschieden, en des
Oorlogs, tussehen Groot-Britannie en deszelfs Kolonis-
ten. II. Stukken, in groot 8vo. De Prys is . 2: 10:-*

*Rivierkundige Verhandeling, afgeleid uit Waterwigt- en
Waterbeweeg-kundige Grondbeginselen, en toepasselyk ge-
maakt op den Rhyn, de Maas, de Waal, de Merwede,
en de Lek. Waarin de Aloude en Tegenwoordige Toe-
stand dier Rivieren overwoogen; de Gevaaren die men uit
derzelver verandering te dugten heeft, aangewezen; en
Middelen ter Verbeteringe derzelve en ter Voorkominge
van Overstromingen worden voorgesteld. Door CORNE-
LIS VELSEN, Geadmitteerd Landmeeter. Opgehelderd
door Naauwkeurige Kaarten en Plaatcn. Tweede Druk
verbeterd en vermeerderd. In groot 8vo. a f 1:6:-*

*Brief en Aanmerkingen over de uitzinnige Begeerte tot
het SPEL. Beneffens eenige andere Zedekundige Stukjes.
Door den Heer DUSAULX. Uit het Fransch vertaald. —
Dit Boek, waarin men de ongerymdheid, de onmensche-
lykheid en de saamgehoopte ysiykheden der onedele drift
tot het Spel, met alle kracht van gezond verstand, deugd-
zaam gevoel en menschlievenden yver, beschreeven vindt,
verdient in alle taalen overgezet te worden. Het behelst
aanmerkingen en gebeurtenissen, die ieder oprecht ge-
moed treffen, en zelfs den verlaafden Speeler eenen schrik
aanjaagen moeten, zo niet alreë zyn hart tot den allerui-
tersten trap van ongebondenheid en zelfsverlaaging geko-
men is. *The Monthly Review, for June, 1775, pag. 536.*
In gr. 8vo. a f -:18:-*

*DE SCAPHANDER, of de Konst om in de diepste Wa-
teren dryvende te gaan en allerhande werk te verrigten.
Door den Heer DE LA CHAPELLE. — Opedraagen,
door den Heer C. VAN ENGELN, aan de Direkteuren der
Maatschappy tot redding van Drenkelingen, opgeregt bin-
nen Amst. in 1767. In gr. 8vo. Met Plaatcn. a f 1:2:-*

*Verflag van de verbaazende Historien der zogenaamde
BUIKSPREEKERS, nu onlangs in Frankryk voorgeval-
len. Door den Heer DE LA CHAPELLE. Waarin tevens de
oorzaak van dit wonderlyk vermögen onderzocht, en des-
zelfs weezenlyk bestaan met verscheidene voorbeelden,
zo uit de oude als nieuwe Geschiedenissen, bevestigd
wordt. In gr. 8vo. a f -:15:-*